A
268.




M
268.

De Mensuris & Ponderib.
Scriptores.

Const. 32 f
24 Junij 1647

Nicolaus Tartalea Brixianus de Numeris & Mensuris
ad Euclidē. VI partib. Thuan: Histor: lib. XIX. f.

~~A B A C~~
1

1
Bolay

7. 6. 1. —

hc

A. Vchtmanni. Ao. 1649. Lugd. Batav:

GEORGII AGRICOLAE MEDICI LIBRI QVINQVE

De mensuris & ponderibus: In quibus pleraq; à BVDAEO & PORTIO parum animaduersa diligenter excutiuntur.

I.A. [illegible]



BASILEAE EX OFFICINA FROBENIANA
ANNO M D XXXIII

Cum gratia & priuilegio Cæsareo ad sex annos.

Liber primus de mensuris Romanis.

Secundus de mensuris Græcis.

Tertius de rerum quas metimur pondere.

Quartus de ponderibus Romanis.

Quintus de ponderibus Græcis.



14106

ILLVSTRISS. SAXONIAE DVCIBVS, IOANNI FRIDERICO sacri Imperij Electori &c. eiusq; cognato IOANNI GEORGII filio, Georgius Agricola medicus S. D.



COGITANTI mihi nuper & memoria repetenti, Duces illustrissimi, præclaras res à Germanis gestas, potentissimas eorum nationes, regna florentissima, uisa est inter cæteras, uestra familia tam illustris fortibus maiorum factis, tam ornata uiris prudentibus, pacis & omnium uirtutũ studiosis, tam potens multis nostræ natiõis celeberrimis populis, ut si nõ prima, secũda certe totius Germanię iure hodie dici possit. Nã ut omittã multos Principes è continenti genere per annos ferè octingentos rerum gestarũ gloria insignes, atq; inter eos Conradum & Fridericum, quorum alter sub Imperatore Conrado tertio, alter sub Friderico primo, qui Barbarossa dictus, uterq; strenue cõtra Saracenos pugnauit: certe adaui uestri Friderici, qui duplex cognomen tulit, ob ditionem amissam exulis, fortis ob recuperatam: quis labores ac pericula pro patria atq; pro suis animo excelso & inuicto susceptа non mirabitur? præsertim cum audierit duos

Imperatores Adolphum & Albertũ eius nominis primum ex uestris regionibus, quas præter æquum & iustum occuparant consilio & armis expulsos? Sed Princeps ille ut necessario se suosq; contra Imperatores defendit, ita pro ijsdem fortiter pugnans Albertus, tuus, Ioannes, auus, Friderici patruus magnus, Flandros ob Maximilianum in custodia Brugis detentum magnis cladibus affecit. Frisios dicto Imperatorũ non audientes domuit. Mathiam Vngarorum regem mouentem bella Friderico Imperatori in suis finibus continuit. At Fridericus utriusq; uestrum abauus tantum inter Principes Germaniæ prudentia, probitate, diuitijs, potentia excelluit, ut Sigismundus Augustus, iure eligendi Cæsaris ad eum translato, primum uestræ familiæ in Saxonũ Ducem surrogarit. Nostra uero memoria maxima prudentia, & summo pacis studio, atq; miro honorum contemptu, tuus, Friderice, patruus Fridericus nulli fuit secũdus: nec illi inferior pater tuus, qui proxime non sine multorum luctu diem obijt. Georgius autem tuus, Ioannes, pater uenerãdus ille senex, quẽ nobis diu incolumem Deus opt. max. seruet, similiter prudentia, grauitate, iustitia, fide est longe clarissimus. Quos omnes considerans uestrã familiã nõ iniuria maxime illustrẽ & in primis ornatã dixerim. Postremo multæ uobis gentes nobiles & fortes

fortes subditæ sunt, Hermanduri Turingiq; & Saxones & Franci. Etenim Hermandurorũ, Sueuorũ ad Albim pars nos sumus, quos nomine, ut fieri sæpe solet, mutato ob Marchionum sedem, quæ Misenæ fuit, Misenenses uocant. Vnde non sine causa qui iura Saxonum scripsit ante aliquot iam secula, Marchionem Misenensem Sueuum nuncupat. Reliquam uero Hermandurorũ regionem, orientem uersus, in qua Albis oritur, relictam olim ab incolis qui in bella migrarunt, partim Venedorum gens, quæ se nuncupat Zechos, occupauit, partim Germani, quos Bohemos ex antiquo nominamus, tenent. Sed & huius regionis non exiguam partem, Lusaciam nuncupatam, olim incoluerunt Venedi, qui tum Sorabi nominabãtur. postea uero uel bello sunt deleti, uel se ad suos receperunt. Nostri itaq; sunt Hermanduri illi qui cum Cattis, ut refert Cornelius Tacitus, magno prælio certarunt, dum flumẽ gignendo sale fœcundum & conterminum, utraq; gens ui ad se traheret. Nam uel hodie ad flumẽ Salam salis hi fontes in nobili urbe, quæ Hallis inde dicta, conspiciuntur. Bellum autem hoc, eodem authore, Hermanduris prosperum, Cattis exitio fuit. Hinc Cattorum uiribus debilitatis post in eorũ sedes fertiliores immigrarunt Turingi nobilissimæ Gothorum gentis natio, ibiq; urbẽ Gotham com-

muni gentis nomine condidere· reliquas ſedes ipſi Catti ſeruarunt, nomine in Heſſos commutato. Porrò Saxones qui ueſtræ ſubſunt ditioni ultra Albim Sueuorum Semnonum regionis partem incolunt· qui citra, Cerueciorum. Sic enim eos malo nominare, ut Vibius Sequeſter, quàm, ut Tacitus & alij, Cheruſcos· quod eius nominis oppidum in hodiernum diem extet. Demum Francorum gentis, cui Gallia occupata, inter cætera, gloriam peperit immortalem, non cõtemnenda pars ueſtro eſt ſub Impio. Sed Sala flumẽ Turingos diuidit ab Hermanduris. utraq; regio omni ferè ex parte maxis ſyluis & mõtibus munita, præterquã ubi tum ipſę inter ſe, tum Saxoniæ ueſtræ iunguntur, ut hæ gentes naturæ fœderibus uideantur conciliatæ. Hermandurorũ montes omnis generis metalli, præcipue uero argenti, adeo fertiles ſunt, ut nulli cedant regioni. Colles ad Albim uinum ferũt generoſum. Planicies frumentis abundat. Turingia tamen tritici ubertate nõ modo hanc, ſed omnes alias magnæ Germaniæ terras facile exuperat, ut ſumen Germaniæ rectiſsime dici poſſit. Nec uero uinum ipſi deeſt, & maximi ſunt prouentus ex Iſatide herba, quã uulgus Guadum uocat. In his autem regionibus permultæ ſunt urbes pulcherrimę, plurima oppida, innumeræ arces· quarũ alias natura, alias artificium,

alias

alias utrunq; muniuit. Longitudo itaq; ueſtrę ditio nis eſt à Francis uſq; ad Saxonũ uobis ſubditorũ finem, ultra centũ quinquaginta milia paſſuum. La titudo ab Albi, ubi ueſtrum Imperiũ initium ſumit, uſq; ad Fontes Viſurgis, quẽ hodie eo loco Verrã nominant, ferè eadem. Singulis igitur perpẽſis, quis non intelligit & ueſtram familiam eſſe maxime po tẽtem? Sed quorſum hæc, Duces illuſtriſsimi? non in aliud quàm ut mutua concordia regnum hoc ue ſtrũ, quod ab externis facile inconcuſſum manebit, in ea conſeruetis pace, in qua circiter centum annos perpetuos, diuino beneficio, ſub maioribus ueſtris, nomine aut re uere Fridericis, id eſt pacis diuitibus, effloruit. Deinde ut bonarũ literarũ ſtudioſos libe/ralitate, q̃d principes magnope decet, benigne foue atis, qui ſoli tum uobis ſempiternã laudẽ parere, tũ maiores ueſtros uiros fortiſſimos ab obliuione uin dicare poſſunt. Ego certe ſi intellexero gratũ uobis hunc meũ laborẽ, quẽ ſub clariſſimi nominis ueſtri auſpicio emittere mihi uiſum eſt, quemq; nõ paucis profuturũ ſpero, edam ijſdẽ auſpicijs, ſi uita ſuppe/tet, duodecim libros de re metallica cõſcriptos. qui, niſi fallor, fortunam ueſtrã ſplendidiſſimã & apud exteras nationes & poſteros reddẽt ſplẽdidiorem. Valete. Ex ędibus meis Chemnicij Hermanduro/rum. III. Nonas Martias. An. M. D. XXXIII.

GEORGII AGRICOLAE
LIBER PRIMVS, DE MENsuris Romanis.



VM bonarum literarũ ſtudioſis omnibus menſurarum & ponderum cognitionem ad authores recte intelligendos utilem eſſe cenſeo, tum maxime medicis: Quibus tamẽ, acrius aliquãto & attentius rem conſiderans, non modo ad artem ſuam, præclaram illam, percipiendam, utilem inuenio, ſed ad rite exercendam prorſus neceſſariam: Quod cæteris ferè, quæ hac parte legũt, ea ſatis ſit intelligere: medicos & quæ intelligunt re ipſa perficere oporteat. Habet namq; medicina menſuras exactas & ſtatas, ac definita certaq; pondera. In quibus ſi quis error acciderit: qui uelim nunquam accideret: is ſemper cum aliquo corporum nocumento, nonnunquam uero cũ ſummo uitæ periculo contigere ſolet. Atq; aliorum certe in hiſce errata eiuſmodi ſunt omnia, ut ope humana corrigi poſſint: medici, ſi fuerint enormia, interdum non niſi diuinâ. Etenim mercator ſi iuſtã

mensuram siue pondus incuria quadam excedit, ipse accipit detrimentum: sin dolo quippiam de ijs detrahit, defraudat emptorem, sed in eo, quod facile rependi queat. Medicus si uel inscitia, uel negligẽtia, uel maleficio, modum siue pondus excedit, præsertim in medicinis purgantibus, ægrotum magno afficit incommodo, aut omnino interficit. si uero diminuit ea, quamuis minori fiat ualetudinis iactura, non raro tamen & tum nocet ægrotanti. Sed mercatorem emptores decipientẽ Magistratus pœna multant. Circũforaneis pharmacopolis, qui se pro medicis ingerunt, & his & alijs modis ubiq; homines impune: ait ille: necare licet. tantum uero abest ut arceantur, ut in florentissimis Italiæ urbibus fora ipsorum clamoribus perstrepant. Ita peruerso quodam more magis curæ nobis est tantillum mercis quàm bona corporis ualetudo, sine qua nec mens ipsa satis sana esse potest. Verum nihil mirum pharmacopolas istos indoctos inter cætera permulta mensurarum & ponderum rationem priscam Romanorum & Græcorum ignorare, cum nostra ætate medici qui eam teneant recte, si sint fortè, pauci admodum sint, aliquot ante nos annis atq; adeo seculis nulli fuerint: quod scripta illorum, in quibus uidemus eos fœdissime lapsos, manifeste produnt. Hinc ptim factum, ut quia ueterũ libros de medica

mentis

mẽtis cõscriptos nõ intelligerẽt animum ad medica mẽta cõuerterit cõponẽda: adeo ut nũc eò uentũ sit, ut nõ solertes uiri solũ & experiẽtes, quib. modice licceret, id agãt, sed inertissimus q̃sq; et nullius experiẽtię q̃tidie utat̃ nouis, à se temere excogitatis, ueterũ inuẽta male neglecta iaceant. Hæc aũt cõsideratio multis de causis est ualde abstrusa & perplexa. Primũ diuersarũ regionũ non minus olim ac hodie diuersæ fuerunt mensuræ atq; pondera. Sic alijs scriptoribus in usu sunt mensuræ Romanæ, alijs Atticæ, atq; item alijs aliæ: eadẽq; uarietas etiam existit in ponderibus. Deinde authores, tam Græci quàm Latini, cuius regionis utantur mensuris uel ponderibus interdum tacent omnino, aut uix obscure & negligẽter innuunt. Tum etiam unus & idem author mensurarum capacitatem, grauitatemue rerũ quas metimur, uel ipsa pondera, iuxta consuetudinem modo huius, modo alterius, regionis declarat. Præterea Græci de rebus Romanis loquentes, aut contra Latini de Græcis mensuram uel pondus per uocabula suæ regioni consueta sæpe explicarũt: quod aliquibus res, etsi non fuerunt eædem, parum tamẽ uiderentur inter se differre: alijs etsi multum differrent, uti uocibus externis non placeret. Postremo nec libri mendis carẽt. nam, ut de reliquis nihil dicam, mensuræ & pondera notis quibusdam signifi-

cantur, quas aduertimus aliquando uel diuturnitate & iniuria temporum deletas, uel mutatas librariorum incuria aut temeritate, uel deniq; libros excudentium negligentia, aut praua corrigentiũ diligentia uitiatas. Quæ omnia nisi quis diligenter obserua uerit, facillime in eos incidet errores, à quibus: bona pace dicam: ne magni quidem nostræ ætatis uiri sibi satis cauere potuerunt. Ne uero eorũ authoritas, quam alioqui summo studio, maxima eruditione, utilissimis libris iam pridem euulgatis, sibi iure compararunt, Latinæ Græcæq; linguæ studiosis, quod attinet ad hanc rem obsit, & ut mensuræ ac ponderа pleriſq; omnibus adhuc ignota fiant clariora, de creui rem ipsam latius explicare. Quamuis non admodum fortè in Græcis ponderibus opus fuisset hoc meo labore, si liber à Diodoro de his scriptus non periisset: multo uero minus in ponderibus simul & mẽsuris tam Romanis quàm Græcis, si Galeni libellus de põdere liquorum, qui in medicamẽta recipiuntur extaret. Quoniam uero neuter ad nostra peruenit tempora, & Budæus, Portius, Alciatus uiri clarissimi & doctissimi & iurisconsultissimi de sextario Romano totius cognitionis mensurarum quodam quasi fundamẽto senserunt diuersissima, nec nisi unius sententia uera esse possit, aut nullius, operæprecium mihi uisum est meam quoq; interponere

ponere. Et id mihi licere arbitror. qui enim nõ cum Budæo licuerit liberè de Hermolao Barbaro, & uere de Angelo Politiano, q huius tractatiõis semina noſtro ſeculo primi ſparſerunt, iudicare? deinde Portio iam edito libro Budæi ſua in lucem proferre? nuper autem Alciato utriuſq; ſententia quaſi ſublata propriam & nouam in locum ſubſtituere? Iudicia certe in literis olim fuerunt libera, nunc debent eſſe, & erunt poſteris, uel nobis inuitis, modo non ſint leuia, temeraria & iniqua. Quod ſi eorum quiſpiam me in ius uocare ob hanc cauſam & doctis accuſare uoluerit, rationibus agat, pugnet argumentis, teſtimoniis deniq; authorum, ſi poteſt, conuincat, omiſsis maledictis & conuiciis, ne noſtra arroganti a uel pertinacia, ne quid aliud dicam, periclitetur ueritas: quæ ſanè ut accurate diſputando exquiri, ita nimium altercando plerunq; amitti ſolet. Id quidem quod æquum eſt poſtulo: quo neglecto ſi quis omnino uoluerit ſtomachari & maligne in cõuicia prorumpere, ipſum ſuo magis obfuiſſe nomini quàm meo, optimus quiſq; certo ſcio, iudicabit. Nec à me hæc ſcribũtur, quod uehemẽter id ipſum uerear in tantis & tam præclaris ingeniis. Nam Budæus quidem, ut magni & generoſi eſt animi, ita puto meliorem eſſe uirum quàm ut agnitæ ueritati ullo modo refragari uelit. Alciatus uero, quantum

ex scriptis eius intelligo, uir est & ipse egregie doctus: quantum audio ex amicis, ingenio ualde candido. Portius autem quo magis est acer inuestigator rerum absconditarum, hoc enim nomine in primis à Baptista Egnatio uiro docto commendatur, eò minus grauiter feret me, quasi socium quendam laboris, in idem studium incubuisse. In quo, etsi mihi liberius necessitate quadam est disputandum, sic tamen me gerere conabor, ut neminem eorum sua debita laude priuare uoluisse uidear. Vt enim ueritati consulere cupio maxime, ita clarissimorum hominum authoritati detrahere neq; uolo neq; æquũ esse censeo. Quod si alicubi labores ipsorũ, quibus se posteritati commendarunt, fortè non æstimauero pro dignitate, extant omnium scripta, in quibus diligens & prudens lector facile obseruabit, quid illi, quidue ego præstiterim. Sed ad rem. Hunc docendi ordinem, quo omnis hæc tractatio, uia & ratione procedens, fiat illustrior, in uniuersum seruare institui. Primum meam sententiam breuiter ponã. deinde eam authoritate, quæ penè sola hic magnã uim habet, enitar confirmare. Demum meis corroboratis, à me dissidentium opiniones diligenter expendam: ne res non satis discussa & pendens in cõtrouersia lectorem non acrem dubium reddat, cui nostrum potius accedere debeat. Quamuis qui me

diocri

diocri sit iudicio, is ea parte nondum perlecta, non difficulter statuet, quam unam è tot sententijs & tã discrepantibus potissimum probet. Nec enim plus una poterit, quod nõ nisi una nõ modo sit uera, sed etiam esse possit. Principio autẽ de mensuris dicam. Appellantur uero mensuræ quibus metimur tum liquores, quod genus sunt oleum, uinum, acetum, aqua, mel tum arida cuiusmodi omnia frumenta, legumina, fructus, ac plæraq; alia. Sed quia mensurarum aliæ sunt Romanæ, aliæ Græcæ: nã reliquas consulto nunc omitto: nec hæ inter se concordant, initio Romanas tradere decreui, quod ijs intellectis quomodo pleriscq; earum Græci, Romano Imperio iam florente, sint usi perspicuum fiet. Tametsi non ignoro Romanos quoq; Græcis fuisse usos. Romanæ præterea, ut & Græcæ, inter se differunt, quod alijs materiam tantum humentem, alijs siccam metiamur, nõnullis uero utranq;. Primum igitur liquorum mensuras aperiam. Culeus amphoras uiginti capit. Amphora urnas duas. Vrna congios quatuor. Congius sextarios sex. Sextarius heminas duas. Hemina quartarios duos. Quartarius acetabula duo. Acetabulum sesquicyathum. Cyathus ligulas siue cochlearia quatuor. Libra quoque cum mensura est, non secus ac si pondus esset, capit uncias duodecim mensurales. uncia autem duas semuncias.

Culeus
Amphora
Urna
Congius
Sextarius
Hemina
Quartarius
Acetabulum
Cyathus
Cochlear

muncias. Quia uero sextarius Romanus comprehẽdit libram & bessem, id est uncias uiginti, de mensuralibus intelligo: nam libræ & unciæ mensurales cuiq; mensuræ fixæ semper & immobiles manent, cum ponderales pro rerum quas metimur diuersitate subinde mutentur: non est difficile colligere quot librarum uel unciarum unaquæq; mensura fuerit capax. Vt igitur à sextario quasi initio quodam & fundamento incipientes, per maiores ipso mẽsuras ad culei usq; capacitatem perueniamus: quia is, ut iam dixi, uncias uiginti, congius capit libras decem. Vrna quadraginta. Amphora octoginta. Culeus mille & sexcentas. Rursus ut sextarium resoluentes minorum mensuratũ capacitatem explicemus, quia ipse uncias uiginti, Hemina recipit decem. Quartarius quinq;. Acetabulum duas cũ dimidia. Cyathus sescunciam drachmam & scriptulum. Liceat mihi sic abuti ponderibus, quo res possit explicari. Ligula postremo drachmas tres, scriptulum unum. Hæc de Romanorum mensuris, quibus liquores metiebantur mea est sentẽtia: quam nisi scriptorum probauero testimoniis, nemini me persuasurum scio. Nec immerito, quod tota ferè confirmandi ratio hoc in loco in authoritate consistat: quam aut per se claram esse necesse est, aut, si fuerit inuoluta, diligenter explicatam. Atq; hic statim nostra legẽtem

etiam.

etiam atq; etiam rogo,ne moleste ferat se nõnulla ab aliis prius scripta, iterum legere, quæ si omisis/ sem,ut non feciſſem illibenter, qui dilucide docerẽ non uidebam.Nunc antequam ad culeum mensu/ rarum maximam reuertar, illud unum dicam, me perspicuitatis causa distinxisse mensuras in maio/ res & minores·ut maiores sint supra sextarium, mi nores infra.His igitur frequentissime medici utun/ tur,illis rarissime, omnibus tamen diuersi generis scriptores usos *iam declarabimus*. Quod Culeus uiginti amphoras cõtineat ostendũt hæc Plinij uer ba,quæ sunt quarto libri decimi quarti capite.Quã do & postea sæpenumero ,septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere.Sic Plinius.Si igitur septem culei cen tenas quadragenas amphoras,ut ipse declarat,effi/ ciunt,perspicuum est ad calculos redigenti, culeum amphoras capere uiginti. Idem Rhemnius Fãnius in libello de ponderibus & mensuris dicit apertius: quo teste ,qui ante me scripsere,quia in hac mẽsura rũ capacitate exponẽda, sępe sunt usi, eum ne mihi qdem negligendũ puto.Sũt uero hęc eius carmina. Est &,bis decies quem conficit amphora nostris Culeus,hoc nulla est maior mensura liquoris. Cæterũ culeus ex Græco est κουλεὸς,sic enim Ioni ca loquendi consuetudine κολεὸς dicitur· quod prę

culeús

ter cætera apud ipsos Græcos uasis genus significat,& fortasse mensurã,cuius nos certiores facerent rei rusticæ scriptores, si modo ulli extarent. Vnde Romani eos imitati tam utres olearios & uinarios, quàm mensuram culeum dixerũt. Est autem mẽsura liquoris,quod Fannius clare dixit,& ex Plinij uerbis intelligitur,atq; Catonis quæ sunt in libro de re rustica capite tertio et uigesimo. Si in dolium resinã indes,in culeum musti p.III.bene comminuito inde in fiscellam indito,& facito uti in dolio musti perdeat. Hęc de culeo. Sequitur amphora,quæ duas urnas comprehendit,quod Columella capite uigesimo libri duodecimi explanat. Ego tamẽ si humida fuerit uindemia trientem,si sicca quadrantem medi caminis in binas amphoras miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus· urna autẽ quatuor & uiginti sextariorum. Fannius quoq; de amphora loquens ait.

Amphora

Huius dimidium fert urna.

Sed clarissime id ipsum scribit Volusius Metianus cuius uerba sunt. Nam quadrantal, quod nunc pleriq; amphorã uocant,habet urnas duas. Quod uero idem mẽsuræ genus quadrantal & amphora nominetur,Festus Pompeius etiam declarat. Quadrãtal uocabant antiqui, quam ex Græco amphoram dicunt·quod uas pedis quadrati octo et quadragin

ta

ta capit sextarios. Hæc Festus. Si igitur amphora octo & quadraginta capit sextarios, ut ille recte scribit, urna uero quatuor et uiginti, ut tradit Columella, quis non intelligit amphoram duas urnas continere? Quin etiã idem ex eiusdẽ Columellæ uerbis, quæ sunt libri tertij capite tertio, cum Varronis libri primi capite 11 collatis ꝓcipit. Varrõis uerba sunt. Nõne itẽ in agro Fauẽtino, à q̃ tricenarię appellant uites, q̃ iugerũ tricenas ãphoras reddat? Columellæ uero de eadem re hæc. Atq̃ ut omittã ueterẽ illã felicitatẽ aruorum, quibus & ante M. Cato, & mox Terent. Varro prodidit singula iugera sexcenas urnas uini præbuisse: id enim maxime asseuerat in primo libro rerum rusticarum Varro: Cum enim de eadem re loquantur, nemo non uidet amphorã duarum urnarum esse capacem. Alterũ autem nomen ex Græco est declinatum: dicunt enim Græci ἀμφορεὺς uas quod utrinq̃ ansas habet, quibus capi & portari possit: mensuram etiam eodem nomine appellãt, licet à Romana, ut dicam suo loco, diuersam: nam Latini unà cum terminationis mutatiõe & genus & mensuram mutarunt. Alterum Latinum est dictum à figura quadrata quadrantal: est enim pedis quadrati, ut Festus ait, & hæc Fãnij carmina pulchre explicant.

Pes longo spacio latoq̃ notetur in anglo

Angulus ut par sit,quem capit linea triplex
Quatuor ex quadris,medium cingatur inane
Amphora fit cubus.

Iam utroq; nomine nõ solũ eadem significatur mẽ sura,sed etiã utrũq; ad liquores refertur ut enĩ ãphoram aquæ,ita quadrantal aquę uel alterius liquoris dicere possumus. Amphorã uero liquorũ mensurã esse clarum est ex Columellæ loco paulo ante citato:quadrantal autẽ, ex Catone:qui sic scribit capite quarto & uigesimo. Vuas apicias percoctas bene legito:ubi delegeris in eius musti culeum aquæ marinæ quadrantalia bina,uel salis puri modium: hunc in fiscellam suspendito,finitoq; cum musto distabescat.Imo etiam ex Plauti Curgulione ubi de anu bibula loquuntur Phædromus & Palinurus.

Sitit hæc anus.Quantũ sitit?Modica est capit quadrantal. De amphora satis multa, cui proxima est urna·quam quatuor congios comprehendere diximus.Scribit enim Volusius amphoram duas urnas,congios uero octo continere: unde certũ urnã, quæ est dimidium amphoræ, congios quatuor capere.Id autem concordat cum his Columellæ uerbis quæ paulo ante quoq; retulimus. Vrna autem quatuor & uiginti sextariorum. Nam cum congius sextarios capiat sex,ut mox explicabitur,urnã,quæ est quatuor & uiginti sextariorũ, necesse est quatu-

Vrna

or

or congiorũ esse capacem. Verum urna, quæ & uas aquarium significat, Varroni dicta est, quod urinat in aqua haurienda ut urinator. Mensuram uero liquoris esse Columella loco iam dicto, & Cato capite tertio & uigesimo ostendunt. Ait enim. Marmor si indes in culeum, librã indito in urnam, & misceto cum musto. Horatius etiam in primo sermonum.

Vt tibi si sit opus liquidi non amplius urna
Vel cyatho, & dicas magno de flumine mallem.

Sed discedamus ab urna. Congius sextarios capit sex, quod indicat Volusius cũ scribit. Quadrãtal habet congios octo, sextarios octo & quadraginta: nã octies sex, constituunt octo & quadraginta. Hinc sextario nomẽ inditũ, ut Fannius his uersib. aperit. Congius

A quo sextari nomen feciſſe priores
Crediderim, quod eos capiat sex congius unus.

Sed Catonis uerba ostendunt quoq; congium sex esse sextariorum: ea sunt capite septimo & quinquagesimo, ubi statuit, quantum uini sit familiæ bibendum. Mense quinto, sexto, septimo, octauo in dies sextarium unum. Deinde id ipsum declarãs addit. in mense congios quinq;. Cum enim mẽses ferè triginta dies habeant, & singulis diebus bibatur sextarius, fiunt triginta sextarij, qui quinq; efficiunt congios. Hunc locum docte explicauit Budæus uir acutus & diligens, ut hic de Portio taceam. Ex eisdem

autem uerbis quisq; intelligere potest cōgium liquidi mensuram esse·tum etiam ex his Liuij quæ sunt libro quinto & uigesimo ab urbe condita. Et cōgij olei in uicos singulos dati. De cōgio satis·nūc de sextario similiter testibus planū faciam quod duas cōtineat heminas. Id itaq; declarat Festus Pompeius sic scribens. Hemina ex Græco ἥμισυ, quod est dimidia pars sextarij. Nec minus Gellius libro tertio capite quarto decimo. Si ex sextario hemina fusa est, non dimidiatum sextarium fusum dicendū est. Præterea hæc Fannij carmina.

Sextario

At cotylas, quas si placeat dixisse licebit
Heminas, recipit geminas sextarius unus.

Quod autem liquoris sit mensura, si non esset maxime, perspicuū ex Horatio fieret·qui in primo sermonum inquit.

Panis ematur, olus, uini sextarius.

Ac Cicerone qui ait libro secundo officiorum. Si emere sextarium aquæ mina cogeretur. Vnde uero dictus sit, āte declaratū est· quam ob rē iam ad Heminam ueniamus·ea capit duos quartarios, quod asserit Volusius Metianus·quem, ne quis tanquam testem uilem contemnat, sciat nobilem fuisse iurecōsultum· quo, ut Iulius Capitolinus scriptū reliquit, duo Antonini Pius & Philosophus sunt usi, alter cū aliquid de iure sanciret·Philosophus autem ut iura

Hemina

discēret

disceret. Volusij uerba de mẽsuris hic integra asscri/
bam. Nam quadrantal, quod nunc plerique ampho/
ram uocant habet urnas duas, modios tres, semodi/
os sex, cõgios octo, sextarios octo & quadraginta,
heminas sex & nonaginta, quartarios cẽtum nona/
ginta duos, cyathos quingẽtos septuaginta sex. Ex
his quilibet intelligit heminam duos cõprehẽdere
quartarios. Cæterũ Hemina unde sit nominata Fe/
sti uerba, quæ supra retuli, declararunt. quod uero
mẽsura liquoris sit exempla in authoribus passim
occurrunt. nunc illud Plautinum sufficiat in milite.
Neq; equidem heminas octo exprompsi in urceũ.
Progrediamur recto ordine ad quartariũ, qui duo Quartarius
continet acetabula, ut ex Plinio patet, qui capite ulti
mo libri primi & uigesimi sic ait. Cũ acetabuli men
sura dicitur significat heminæ quartam partem. Igi
tur quartarius quem dimidiã partem esse heminæ
ex Volusio probauimus, necessario duo cõprehen/
dit acetabula. Sed Plinius & Fãnius acetabulum q̃d
Atticis fuit in usu explicarunt. Romanis iuxta eãdẽ
diuisionem suæ exstitisse capacitatis alij scriptores
ita usurpantes declarãt. Quartarij autem capacitatẽ
inter Latinos, præter Volusiũ, qui explicarit hacte/
nus inueni neminẽ. E Græcis cum eo cõcordat Dio
scorides cuius nonnulla extãt in libello de mensuris
& põderibus, qui Galeno asscribitur. Is enim inter

cæte/

cęteras mẽsuras sic semper in liquidis meminit quar
tarij ut dimidia pars sit heminæ, uel quod idẽ pror-
sus est duo capiat acetabula. Hũc quartarium, quia
Fãnius, ignorarũt Budæus, Alciatus, Portius· quod
nemo putet acerbius dictum· nullus enim unquam
fuit, quãtumuis rerum diligens scrutator, quem nõ
aliqua latuissent. Verum quartarius est appellatus,
quod quarta sit pars sextarij. Liquoris autem men-
suram fuisse, indicant hæc Liuij uerba, quæ libro
quinto ab urbe condita scribit. Manlius primum
ob uirtutem laudatus, donatusq; non ab tribunis
solum militum, sed consensu etiam militari, cui uni-
uersi selibras farris & quartarios uini ad ædes eius,
quæ in arce erant, contulerunt· rem dictu paruam.
cæterum inopia fecerat eam argumentũ ingens cari
tatis, cum se quisq; uictu suo defraudãs, detractum
corpori atq; usibus necessarijs ad honorem unius
uiri conferret. Et Columella quinto capite libri duo
decimi. In uini uapidi ut acre fiat sextarios duo de
quinquaginta, fermẽti libram, fici aridæ põdo qua-
drantem, salis sextarium subterito, & subtrita cum
quartario mellis aceto diluito· atq; ita in prædictã
mensurã adijcito. De quartario satis, nunc ad aceta-
bulum· quod continere sesquicyathum perspicuum
fiet ex his Fãnij uersibus, quibus de cyatho loquit.
Bis quinq; hũc faciunt drachmæ si appẽdere tentes

Oxyba-

Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad illas. Verum acetabuli denominatio facta est ab aceto, nonnihil ad imitationē Græcorū·apud quos ὀξύβαφον, quod & ὀξύβαφος uas primo dictum, in quod acetum infunditur, ut in id cibos, quibus acorem addere placet, intingamus·deinde ad mensuram translatum. Liquoris autem mensurā esse, ex Celso manifestum est in eius Acopi compositione, quod inscribitur ἐλαιώδες neruis utile. ait enim. Instillaturq; subinde quàm optimi mellis acetabulum. Sequitur cyathus ἀπὸ τοῦ χύειν id est à fundendo Græcis dictus, literæ aspiratæ in tenuem mutatione. Hunc in Simpuli locum in cōuiuijs successisse dicit Varro de lingua Latina, cū in sacrificijs manserit altera appellatio. Inde translatus ad mensuram cyathus, quorū duodecim sextarium complent·quod ex iam dictis dilucidū esse potest, & nihilo minus ex his Scribonij Largi uerbis, quæ sunt Compositione CXXVII, deprehenditur. Item rumicis radices tres, aquæ tribus heminis incoctæ donec sextarius relinquatur· inde cyathi quatuor per triduum dantur. E quibus etiam, si non ex nominis ipsius etymologia clarum esset, liquoris mensuram intelligimus. Restat ligula & coclearium, quæ licet mensuram interdum significant eādem, non tamen semper. Siquidem ligulæ usus aliquāto simplicior esse uidetur, cum cochlea-

Cyathus

Ligula et cochlearium

rium multas habeat differentias quas in sequẽtibus libris exponam: utroq; uero nomine Latinis quarta cyathi pars significatur · quod Columella declarat libri duodecimi capite uigesimo primo sic scribens. Et ita coadiicitur in binas urnas ligula cumulata, uel mẽsura semũciæ bene plenæ salis cocti & triti. Quibus uerbis intelligitur ligulam quartã esse cyathi partem. nam cyathi quarta est ferè semuncia, dẽptis scilicet duobus scriptulis. Quia uero dixerat ligula cumulata, necesse erat, cum per mẽsurã similem eam uellet apertius explanare, dicere mensura semunciæ bene plenæ. Si uero simpliciter ligula dixisset, mensura semunciæ non plenæ fuisset dicẽdũ meo arbitratu. deest enim id, quod supra dixi, quominus quarta cyathi pars sit integra semuncia. Capit nanq; quarta apud Romanos drachmas tres & scriptulum unum · ut liceat etiam nunc mihi semunciam mensuram sicut pondus in ciusmodi minora pondera, non aliter ac si mẽsuræ essent, diuidere, ut eò melius res difficilis intelligi queat. Cæterũ quod eadem quarta cyathi pars etiam cochlear dicatur, clarius dicit idẽ Columella paulo post his uerbis. Præterea fœnum græcum maceratur in uino uetere per triduum · deinde eximitur & in furno siccatur uel in sole · idq; cum est aridum factum molitur · & ex eo molito post salsurã musti cochle-

ar

ar cumulatũ, uel ſimile genus poculi eius, quod eſt quarta pars cyathi adiiciẽ in binas urnas. Hæc ille. Menſuræ uero ſiue poculi genus, ut ipſe loquitur, μύσχον Græci appellãt quod nõ modo Columella idem quod cochlear eſſe in hoc libro declarat, ſed etiam Græcos cõſtat ſic uſos. Verum genus hoc cochleariũ magnum nominãdum cenſeo, ut à reliquis diſcernatur. Ligula autem dicta eſt à linguę ſimilitudine, in cauum intra dentes, palatum uerſus, contra ctæ. Vnde Plinius pro mẽſura & linguæ uocabulo utitur cuius uerba ſunt libro uigeſimo capite tertio & uigeſimo de granis ferulæ in uino tritis. Sunt qui comitialibus morbis dandum putãt Luna quarta, ſexta, ſeptima, linguæ menſura. Sed ligulã ſic uſurpat Scribonius Largus Comp. CXLIIII. Dant quãtum lupinus ex mellis ligula & aquæ cyathis quatuor. Et Comp. CCXXX. Huic medicamẽto ſi anatis ſanguinis quaſi duo ligulæ adiunctę fuerint, minus mordebit. Idem ſic quoq; uſus eſt cochleario Cõp CCXXXVII. Cum opus eſt cochlearia tria roſæ cyatho permiſcentur. Intelligit uero per roſam oleum roſaceum. Sed de cochleario ſatis hoc loco dictum ſit. Hanc aũt Romanarũ menſuratũ rationem, qua explicatur quoties maior proxime ſe minorem capiat, Fannius uerſibus aperuit: quem ſecutus eſt ea parte Budęus ac reliqui duo, præſertim cũ uiderẽt

è ueteribus & bonis authoribus neminem alicuius mensuræ capacitatem enarrātem uspiā ab eo dissentire·quamobrem & ego easdem recensui mensuras & eisdem fermè testimonijs ipsas confirmaui. De quartario tamē,ut de ligula nihil dicā, nulla in tota ipsorum tractatione fit mentio. Cuius capacitatem ex Volusio,usum è Liuio & Columella ostēdi.Præterea singulas ipse mēsuras persecutus, liquoris esse uerbis scriptorum probaui·quod ut quis maxime contempserit equidem ad docendum censui conueniens & utile.Esto, notum sit excellentis eruditiōis uiris,sit mediocris,infimæ non erit. Ego uero omnibus hac mea lucubratione prodesse uolui. Cæterū priusquam ad alterum modum explicandi mensurarum capacitatem perueniā, maiores mensuras in minores, imo minimas etiam resoluā·atq; hinc dilucidum erit quoties quæq; non proximā modo, sed unamquāq; se minorem capiat. Culeus itaq; comprehendit amphoras XX.urnas XL.congios CLX. sextarios DCCCCLX.Heminas MDCCCCXX.quartarios IIIDCCCXL. acetabua VIIDCLXXX. cyathos XIDXX. ligulas XLVILXXX. Amphora capit urnas .II.congios VIII. sextarios XLVIII. heminas XCVI. quartarios CXCII. acetabula CCCLX XXIIII. cyathos DLXXVI. ligulas MMCCCIIII Vrna capit congios IIII. sextarios XXIIII. hemi-

nas

nas XLVIII. quartarios XCVI. acetabula CXCII. cyathos CCLXXXVIII. ligulas MCLII. Congius capit sextarios VI. heminas XII. quartarios XXIIII acetabula XLVIII, cyathos LXXII. ligulas CCLXXX VIII. Sextarius capit heminas II. quartarios IIII. acetabula VIII. cyathos XII. ligulas XLVIII. Hemina capit quartarios II. acetabula IIII. cyathos VI. ligulas XXIIII. Quartarius capit acetabula II. cyathos III. ligulas XII. Acetabulũ capit cyathũ cũ dimidio. ligulas VI. Cyathus capit ligulas IIII. Hæc unà cũ his, quæ præponere soleo, de quacunq; re dicturus, tabularum uice esse possunt: ne cui mea in compendium cõtrahendi, quod non sine optimorũ authorum iactura factum uidemus, causa relinquatur. Hactenus mensuras Romanas ratione & uia quadam collectas, & in ordinẽ adductas exhibuimus, præter librã, unciã & semunciã: quas mensuras esse nunc est probãdũ, ut rursus ad sextarium nõ imparati accedamus. Libram duplicẽ esse, uel hodie pharmacopolia, q̃cunq; in loco sint, ostendunt, ponderalem & mẽsuralem. Romanos etiam utranq; in usu habuisse, Galenus, qui unus pro multis testib. esse potest, asserit libro primo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη. Cuius uerba latine tãtũ asscriberẽ nisi intelligerẽ quosdam Græca ipsa libentius legere, quibus in hac re morẽ gerere uolo. Scribit igitur sic. Καλεῖ γὰρ ὑπὸ τῶν

ῥωμαίων ὁμωνύμως ὁ λιτραῖος σταθμὸς τῶν στερ-
ρῶν σωμάτων τοῦ λιτραίου μέτρου τῶν ὑγρῶν. ὃ πάμ-
πολυ καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἐστὶν ἐξ ὕλης κερατίνης
γιγνόμενον. Id latine uerbum è uerbo quasi expri-
mẽtes ita reddere possumus. Appellatur enim à Ro
manis librale pondus solidorum corporũ nomine
simili libralis liquidorum mensuræ, quæ permulta
in tota urbe est, ex cornea materia cõstans. Hęc ille.
Quibus aperit nomine librę, quã è latino corrupte
Gręci λίτραν nominant, tam mensuram quàm põ-
dus significari. Deinde nõ multo post scribit. μικρὸν
ἔμπροσθεν ἐδήλωσα τὴν ὁμωνυμίαν ἐξηγησάμενος
τῆς πρὰ ῥωμαίοις σταθμικῆς λίτρας τῇ μετρικῇ. Id est
Paulo ante ostendi, cum nominis similitudinẽ, quę
est apud Romanos libræ ponderali cũ libra mensu
rali enararem. Idem Galenus corripit quodã modo
medicos, quod eam differentiam in medicamentis
non expresserint, his uerbis quæ sunt in libro sexto
eiusdem operis. Διὸ γραφεῖν ἐχρὴν ἐπιμελέστερον
ἐν ταῖς φαρμακίτισι βίβλοις οὐ ἰατροὺς ὁπόσας
τινὰς κελεύουσι βάλλεσθαι τὰς οὐγγίας ἢ τὰς λίτρας
τῶν ὑγρῶν φαρμάκων, πότερον τὰς μετρικὰς ἢ τὰς
σταθμικάς. Hoc est. Idcirco medicos in libris de
medicamentis accuratius oportebat scribere, qua-
les nam uncias uel libras medicinarum liquidarum
pręciperent inijci, mẽsurales ne an põderales. Ex qui
bus

bus locis luculenter intelligitur libram duplicẽ Romanis fuisse mensuralem & põderalem. Adijciendũ igitur est si ponderalem indicamus Græce σαθμῷ Latine pondo. si mensuralem Græce μέτρῳ, Latine mensura. Atq; sic Galenũ apud Græcos distinxisse ex sequẽtibus clarum erit. Tum Romanis sic in usu fuisse hinc conijcio, quod persæpe librę põdo adiectum inuenit. sic uero semper põderalẽ significant, ut & pondo sine adiectione per se posito eandem denotãt. Interdũ autem deesse, quo significat mẽsura quanquam hoc in uniuersum uerũ nõ est, reperit. eni libra pro pondere sine ulla adiectione sępius à Latinis posita. Deinde põdo nullius differẽtię causa addi cepit, ut cũ dicũt pondo denarij, põdo uictoriati, hoc est põdere. id eni solũ tunc significat, perinde ac Græcis ὁλκὴ cum drachmæ adiũgitur, quo modo scribit Dioscorides ὁλκὴ δραχμῶν ζ̄. Id est pondere drachmarum septem. Erratur hac parte non minus hodie ac olim, non tam pharmacopolarũ culpa quàm medicorũ, qui discrimẽ hoc partim per ignorantiam, partim per incuriã nõ exprimũt, cum certe non exigua differẽtia sit inter olei libram mensura & pondere. De quo errore ac alijs nõnullis, ꝙs obiter indicabo, copiosius aliàs disserui. nunc probasse satis sit libram mensuram esse & pondus. Sed ꝙ mensuralis æque ac põderalis in suas duo-

decim

decim uncias diuidatur Galenus apertius explanat ibidem libro tertio, quàm ut in dubiũ uocari possit. ait uero. Εσι δὲ παρ' αὐτοῖς μέτρον, ᾧ τὸ ἔλαιον μετροῦσιν, ἐντετμημένον γράμμαις διαιρούσαις τὸ σύμπαν εἰς μέρη δώδεκα. καὶ καλεῖται τὸ ὅλον μέτρον ὑπ' αὐτῶν λίτρα. τὸ δωδέκατον δ' αὐτῆ ἐγγία. Hoc est. Est autem apud ipsos: de Romanis loquitur: mensura, qua oleum metiuntur, intersecta lineis diuidentibus totam in duodecim partes. atq; mẽsura integra uocatur ab ipsis libra· duodecima uero pars eius uncia. E quibus clarissimum est, librã mensuralem duodecim esse unciarum measuraliũ. Quã ob rem in magno errore uersantur hodie medicamentarij quidam sedecim eam unciarum constituẽtes, maxime cum medicamenta tam Arabũ quàm Græcorum conficiunt· cum ponderibus enim reliquarum medicinarum, quas in se recipiunt compositiones siue mixturæ, hæc mensura libræ non conuenit. Iam etsi satis probatum sit è Galeno libras & uncias mensuras fuisse, paucis tamen adhuc usum earum manifestare, non inutile arbitror futurum. Quamuis autem Galenus & medici eum secuti crebro sic usi sunt libra & uncia, unũ tamen aut alterũ locum ex ipso quoq; testimonij gratia ascribã. libro primo eiusdem operis scribit ex his constare album emplastrum. Λιθαργύρου μὲν καὶ λιμυθίου λίτρας ἑκατέρου,

ἑκατέρου σαθμῷ. δυοῖν δὲ λιτροῖν ἐλαίου μέτρῳ. Id est. Ex argenti ſpumæ & ceruſæ ſingulorũ libra pondo, olei uero duabus libris menſura. De hac eadem libra meo iudicio intelligendus eſt loqui Suetonius in Cæſare Dictatore cum ait, Populo præter frumenti denos modios ac totidem olei libras, tricenos quoq; numos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuiſit. Etenim non temere legeris ueteres oleum, uinum, & reliquos liquores ad penſum uendidiſſe aut donaſſe, ſed ad menſuram. quæ uel erat libra, uel aliquot libras ſiue uncias mẽſurales capiebat: licet medici liquores nunc appendant, nunc metiantur. Ad unciam tranſeundum, qua ſic utitur Galenus libro πόθι συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους octauo. Συντίθεται δὲ χειμῶνος μὲν εἰς δραχμὰς ἡ. τοῦ κηροῦ, ὀυγγίας ἀ. μετρικῆς ξωμαϊκῆς ἐμβαλομένης τοῦ ναρδίνου μύρου. Id eſt. Componitur autem hyeme quidẽ ad octo ceræ drachmas iniecta nardini unguenti uncia una menſurali Romana. Semuncia uero præter Græcos ſic uſus eſt Columella, cuius uerba, quæ ſupra quoq; retuli, ſunt: & ita coadĝcitur in binas urnas ligula cumulata, uel menſura ſemunciæ bene plenæ ſalis cocti & triti. Menſura ſemũciæ dixit, quippe menſuram ſemunciam ſignificans, eo modo loquendi quo dicimus menſura ſextarij uel heminæ, quia menſuræ

e ſunt

sunt. & quo nemo diceret mẽsura denarij uel uictoriati, quia pondera solũ. Contra in fine libri eiusdẽ pondo semunciam dixit, pondus semunciam indicans his uerbis. Quod si etiam cum laser nõ habueris, pro sylphio mellis adijcies pondo semunciam. Sed reuertar ad librã. quod oleum cornibus libralibus uẽdebãt ex uerbis Galeni supra citatis quisq; percipere potuit, nec minus ex hoc loco qui iam sequitur, quẽ ex libro πρὸς συνθέσεως φαρμάκων ϗ γένη primo asscripsi. Εάντις ὑπόθηται τὴν κοτύλην ἔχειν οὐγγίας. θ̄ ξωμαϊκὰς τὰς ἀπογεγραμμένας ἐν τοῖς σωλήνσι κέρασι λιτραίοις. Hoc est. Si quis statuat cotylen uncias nouẽ capere Romanas in cornibus libralibus, quæ in usu sunt, descriptas. Sic ille. Erant nanq; lineæ quædam, ut alibi scribit, in orbẽ ijsdẽ cornibus extrinsecus incisæ quarum interstitia erant unciarum capacia. Intrinsecus nanq; ut hodie in libris mẽsuralibus, quæ ex plumbo candido fiunt, & tuberculis quibusdam signantur, in cornibus non facile notari potuerunt. Verũ eiusmodi cornua non solum fuisse libræ unius, sed duarum etiam librarũ ex Horatij libri secundi sermonum satyra secunda intelligimus ubi ait

Ac nisi mutatum parcit diffundere uinum, &
Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, nataleis, aliosue dierum

Festos

Festos albatus celebret,cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, ueteris non parcus aceti

Bilibri enim dixit duarum librarum mensuraliũ capaci. Vbi Acron interpres inquit. Sunt enim in uenalibus cornua,quæ olei habẽt quantitatẽ, sexta rij mensura. Quod si uerum est,fuerunt cornua diuersæ capacitatis in usu. Librale, de quo Galenus scripsit. Bilibre, de quo Horatius. Sextarij mensura, id est unciarũ uiginti, de quo Acron. Vt autem Horatius cornu bilibre dixit, ita Plautus in milite bilibrem aqualem, duarum librarum capacem dixisse uidetur. Versus sunt:

Ibi erat bilibris aqualis,hic propter cados
Ea sæpe decies complebatur die

Sed hæc differentia est inter mensurales & ponderales uncias & libras, quod ponderales corporum decernant grauitatem, mensurales molem. Id uero cum res ipsa indicat,tum Galenus clare scribit libro primo operis sæpe iam commemorati. Αἱ μὲν γὰρ σαθμικαὶ, τὸ βάρος κρίνουσι τῶν σωμάτων. αἱ δὲ μετρικαὶ, τὸν ὄγκον. Id est. Ponderales quidem: de uncijs loquitur: corporum grauitatem decernunt, mensurales uero molẽ. Idem iudicium est de libra. Vt igitur tandem summatim colligam,quæ multis iam dicta sunt. Libra mensura est & diuiditur in duodecim uncias, quæ & ipsæ mẽsuræ sunt. Vncia

uero in duas ſemuncias · quæ hodie in pharmacopolíis certo ſigno diſcretæ nõ ſunt,& olim etiã magis coniectura quadam eas metiri ſolitos crediderim. Hoc dicto poſtremo ſermonem de iſtis finiã. Libras & uncias eſſe mẽſuras authoritas docet, perſuadet ratio,experientia credere cogit. Quare nunc his fundamentis iactis ueniã ad ſextarium · de quo inter magnos homines, ut iam dixi,ſumma diſſenſio eſt. Nam alius ipſum duarum librarũ eſſe cenſet,cuius opinionis eſt Budæus. Alius unciarũ quin decim nouem detractis,quod ſentit Alciatus. Alius deniq; uiginti unciarum,ut Portius in hoc Hermolaum Barbarum ſecutus, ſed põderalium·qui communis omnibus ipſis:ſit uenia uerbo:error eſt,quia omnes communem cõſtituunt ſextarium, ut paulo poſt perſpicuũ fiet. Nos diximus eum uiginti unciarum eſſe menſuraliũ. Atq; id ſanè eo diligentius erit explicandum quo magis in ſextario ad totam mẽſurarum rationem cognoſcẽdam ſitum eſt · qui enim eius capacitatem recte intelligit, reliquarum menſuratum omnium ſtatuere poteſt.ut contra, in ea qui errat,in cæteris non poteſt non errare. Galeno itaq; medicorũ omnium longe præſtantiſsimo, dum Romæ exerceret medicinam ſub Antoninis Cęſaribus Auguſtis,hæc res in primis curę fuit,qui libro primo operis, cuius ſæpe mẽtionem feci,cum

quorun-

quorundam medicorũ qui Romæ egerunt empla/
ſtra recenſet, dubitat num Romanorum ſextarium
an Atticorum indicẽt. Siquidem Romanus uncias
uiginti menſurales· Atticus, qui medicis in uſu eſſe
cepit, decem & octo comprehendit. Verba ipſius,
quibus id de ſextario Romano explicat, quod nũc
probare uolo, hæc ſunt. Ξέςου δὲ νομίζω μεμνῆσθαι
τόν ἥραν τοῦ ῥωμαϊκοῦ. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀθηναί/
οις οὔτε τὸ μέτρον ἦν, οὔτε τοὔνομα τοῦτο. νυνὶ δὲ ἀφ'
οὗ ῥωμαῖοι κρατοῦσι τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ξέςου παρὰ
πᾶσιν ἐςὶ τοῖς ἑλληνικῇ διαλέκτῳ χρωμένοις ἔθνε/
σιν. αὐτὸ δὲ τὸ μέτρον, οὐκ ἴσον τῷ ῥωμαϊκῷ. χρῶν
ται γὰρ ἄλλος ἄλλῳ ξεςιαίῳ μέτρῳ. παρὰ γοῦν τοῖς
ῥωμαίοις, ὁ ξέςης ἔχει μίαν λίτραν καὶ ἡμίσειαν καὶ
ἕκτον, ὡς εἶναι τὰς πάσας ὀυγγίας κ̄, ἃς τὸ πολὺ
τοῖς κέρασι μετροῦσιν, ἐντετμημένοις ἔξωθεν γραμ/
μαῖς κυκλοτέρεσιν. ἔνιοι δὲ ψευδῶς ὑπειλήφασι τὸν
ῥωμαϊκὸν ξέςην ὀκτωκαίδεκα μετρικὰς ἔχειν ὀυγ/
γίας. ἔοικεν οὖν καὶ ὁ ἥρας ὅταν κοτύλην γράφη, τὸ μὲν
ἥμισυ τοῦ ξέςου σημαίνειν. ἤτοι δὲ τὰς, θ̄, δηλοῖ ὀυγ
γίας ἐκ τοῦ λιτραίου κέρατος, ἢ τὰς δέκα. τοῦτο γὰρ
ἄδηλον. quod eſt. Sextarij autem Romani Herã
meminiſſe arbitror. Nam Atheniẽſibus neq; men/
ſura neq; nomen hoc erat· nunc uero ex quo Ro/
mani rerum potiũtur, ſextarij nomen omnibus, qui
Græca lingua utuntur, exiſtit: at ipſa menſura Ro/

manæ æqualis nõ est. alius enim aliam sextarij mẽ/
suram in usu habet. Quippe apud Romanos sexta
rius libram unã & dimidiã atq; sextã ipsius partẽ
capit, ut unciæ uniuersæ sint uiginti· quas plerunq;
cornibus, quibus orbiculares quædam lineæ sunt
extrinsecus incisæ metiuntur. Cæterum quidã falso
putarunt sextarium Romanũ octodecim contine/
re uncias mẽsurales· uidetur igitur & Heras, si quan
do cotylen scribit, dimidiam sextarij partem indi/
care· nouem uero uncias cornu libralis significet an
decem obscurum est. Hactenus Galenus. Eiusdem
sententiæ est Oribasius Iuliani apostatæ medicus
libro secundo ad Eustathium filium. Ιταλικὸν κε/
ράμϊον ἔχει ξέστας. μη̄. Ξέστης λίτραν μίαν καὶ οὐγ/
γίας. η̄. Id est. Amphora Italica capit sextarios
octo & quadraginta. Sextarius librã unam & un/
cias octo. Idem prorsus tradunt reliqui Galenum
secuti. Quin etiam Arabes, qui sua transscripserunt
è Græcis, eadem planè statuunt· quorum uerba as/
scribere tedio plenum legẽtibus putaui: tum etiam
iccirco censui omittenda, quod in alio opere pluri/
bus aperui quid de ponderibus & mensuris sense/
rint ipsi, & quantum iuniores Itali à recto deflexe/
rint atq; aberrarint· in q̊ multa quoq; sunt de pro/
portione ueterum mẽsurarum & ponderum ad ea
quæ nũc medicis sunt in usu. Porrò idem intelligi/
tur

tur ex hac cõpositione Andromachi iunioris quæ est apud Galenum libro nono περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους his uerbis. ῥοδίνου κοτύλης τέταρτον, τουτέστι κυάθους. ας', ὅ ἐστιν οὐγγίας βς'. Id est. Rosacei heminæ quartã, hoc est sesquicyathũ, quod est uncias duas cum dimidia. De mensuralibus sine dubio sentit· uter uero tandem declararit Andromachus ne cuius cõpositio refertur, an Galenus qui retulit, est incertum. Cum itaq; quarta heminæ capiat duas uncias cũ dimidia, necesse est heminam esse decem unciarum· quæ quia dimidiũ est sextarij, sequitur necessario eum esse unciarum uiginti. Sed quid opus est istis & similibus cũ uerba Galeni supra scripta sint clarissima? Quocirca à Græcis ad latinos transeundum est. Hermolaus Barbarus uir summæ eruditiõis in castigationibus Plinianis scribit ex sentẽtia Festi Põpei sextariũ uncias uiginti cõtinere· sed uerba quibus id dicat neq; ipse neq; Portius eũ imitatus recitat. Si tamen ita scripsit Festus, dubio procul uncias intellexit mẽsurales, quod neuter illorũ explicat. Verũ dubito nõ nihil integrũ ne Festũ Barbarꝰ habuerit, in quo hęc legãt, an ex uerbis collegerit, quibus declarat quot sextariorꝫ sit quadrãtal. maxime cũ ex Plinio numerũ unciarũ amphoræ eliceret. unde facile erat subductis calculis statuere, quot unciarũ esset sextarius

Certe

Certe nobis Paulus, bonus ille uir, qui in compendium eum redegit, non plura reliquit quàm supra retuli. Verba autem Plinij sunt capite quarto libri decimiquarti de uino, quod L. Opimio Consule creuit, in ducentos ferè annos seruato: Quo fit ut si eius temporis æstimatione in singulas amphoras centũ nummi statuãtur· ex his tamen usura multiplicata semissibus, quæ ciuilis & modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis centum sexaginta, singulis uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus referẽtes uitã Pomponij Secũdi uatis, cœnamq; quã principi illi dedit. Hęc Plinius. Iam ex Columellæ libro quarto perspicuũ est enarratione doctissima Barbari usuris semissiũ de centenis nummis senos in annum redire creditoribus. Ineamus ergo hanc rationem. Si semissium usuræ annis centũ & sexaginta, nongẽtos sexaginta nummos, quod nemo opinor negabit, conficiunt, & Plinius dicit ut Hermolaus interpretatur, singulas uncias uini singulis nummis usuræ nomine cõstitisse, necesse est quod amphora totidẽ uncias id est nongentas sexaginta contineat. Quod si uerum est, ut est sanè, capiet sextarios uiginti. Quemadmodum enim Barbarus ex hoc loco semissium usuram probat, ita probari potest quot uncias non amphora modo, sed etiam sextarius comprehendat. Ex his igitur

igitur omnibus probatum satis arbitror sextarium uiginti capere uncias & quidē mēsurales. nam quot ponderales, nisi humorem quem metiris, expresse/ris, dicere minime potes. alius enim alio grauior est. uerbi causa uinū oleo est grauius, mel rursum mul/to grauius uino, ut liquores reliquos & arida omit/tam. Si quis ergo sextarium iuxta pondus cōstitue/re uelit, tot erūt sextarij explicādi, quot res sunt quas metiri solemus. in cōmune uero nullus sic constitui potest. de quo copiosius cum infra, tum libro tertio dicam. Restat nūc tertia huius sermonis pars in qua primo decreui nonnulla pro uiribus explicare, quæ uel obscura & inuoluta sunt apud authores, uel am/bigua dubiaq; uidentur. Deinde argumēta eorum qui sententias meæ repugnantes & contrarias pro/bant, expēdere & refellere conabor. quorum alterū ut est ualde plausibile, ita alterum uehemēter odio/sum. utrunq; uero penè necessarium in tanta obscu ritate rerum & opinionū diuersitate. quod ni esset, in totum ab his abstinere maluissem, partim consu/lens breuitati, partim meæ & dissidentium existima tioni. meæ quidē, ne iudicer prurigine reprehenden di laborasse illorum ne, quæ nescierint, asseruisse dicantur. Sed quia ipsi sua non nuda & deserta, sed testimonijs scriptorū suffulta & munita protulere, nisi sensu quo dicta sint declarato, infringātur, peri/

culũ est ne pleriq; ultro citróq; opinionibus iactati animo fluctuent, ac penitus incerti, quò tandem cõsistant relinquãtur. Quod si fieret, hanc quæstionẽ meo labore, studio, diligentia nihilo magis explicasse, quàm implicasse nõ iniuria censeri possem. Necessitate igitur quadam compellor contra doctissimos nostræ ætatis homines disputare. In quo tamẽ sic mihi temperaturus sum, ut bonis uiris potius studio ueri tuendi, quàm libidine lędendi quenquam, nedum illos, eò accessisse uidear. Cum itaq; duplex sit mensurarum cõsideratio · una qua culeus à minima capiendo initium constituitur, uel contra idem in minimam usq; resoluitur · altera qua cuiusq; mẽsuræ capacitas, quod ad libras & uncias attinet mensurales explicatur · In priori cum Budæo, Portio, & Alciato, ut iam ante dixi, conuenio, nisi quod illorũ nõ sint integra · deficiũt enim in his mẽsuris, quartario, libra, uncia, semuncia, ligula. In altera cum nemine eorũ, ut ex dictis diligẽs lector potuit intelligere, & ex sequẽtibus multo magis intelliget. Nũc rursus singulas mẽsuras breuiter percurrã à culeo incipiẽs: ubi primum hoc dicendum puto. Mensurarum nominibus sæpe uel uas indicatur, quod in maioribus omnibus ferè fit · uel poculum, quod in minoribus. Quæ tametsi nõ raro iustam excedunt mensuram, tamen quia proxime ad earum aliquam accedunt,

aut

aut ob similitudinẽ formæ, quam cum ipsis habẽt idem nomen obtinẽt uerbi gratia. Vas quod urnas quadraginta capit & iustum culei cõtinet modum, & recte sibi ipsius nomen asciscit. Sic Vitruuius dolia culearia dixit, & Cato labrũ culeare, quod unius essent culei. Quod uero una aut altera urna quadragenarium numerũ excedit, culeus etiam, quia proxime ad ipsius accedit mensuram, appellatur. Sic Cato de re rustica capite CXLVIII. culeos nominat qui capiunt urnas quadragenas & singulas: eius uerba sunt. Vinũ in dolijs hoc modo uenire oportet: uini in culeos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur, quod neq; aceat, neq; muceat. Budæus hoc declarans, Catonem non ad iustam mensuram respexisse putat, sed ad morem negociatorum, qui accessionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipulabãtur: ut id uini, quod infundendo & effundendo perit, hoc modo rependeretur. atq; sic culei uenderentur, ut debent, iusti. Cæterum fuerunt & culei, siue, ut Varro etiam Nonio teste uocat, culea è corio utres in quibus uinum & oleum portabatur. quorum meminit Festus cum scribit. Culeola cortices nucum uiridium, dicta à similitudine culeorum, quibus uinum siue oleum cõtinetur. Præterea Plinius libro septimo capite uigesimo. A. Iulius Valẽs meruit in prætorio diui Augusti centurio: uehicula

cum culeis onusta donec exinanirẽtur sustinere solitus. Hinc minæ illæ Plautinæ in Pseudolo.

Si mihi non iam huc culeus oliui deportatur,
Te ipsam culeo ego cras faciã deportere in pergulã.

In eiusmodi quoq; culeos è corio insuti parricidę in proximum mare uel amnem proñciebantur. Tum dolia sesquiculearia dicũtur à Columella libro duo decimo capite decimooctauo, quæ culeum cum dimidio capiunt, id est amphoras triginta. Eiusmodi doliꝰ medietatem prorsus continet dolium cuius capacitatem significat Plinius libro nono capite trigesimo, de polypo magnitudinis inauditæ loquẽs his uerbis. ¶Ostendere Lucullo caput eius, doliꝰ magnitudine, amphorarũ quindecim capāx. Satis multa de culeo· præsertim cũ hæc omnia ferè doctissime, ut solet, explicarit Budęus, & de eius capacitate, quã tum ego meminisse ualeo, nulla controuersia sit nec inter ueteres nec inter eos, qui nuper de mensuris scripsere. Siquidem Hermolaus Barbarus qui ait, Culeus quadraginta urnas continet, idem planè dicit· amphora enim duas urnas comprehendit. Iam ad amphoram. Sed quia cado, qui Fannio est idẽ quod Attica amphora, Plinius utitur, forte quispiã diceret me hunc non recte omisisse· cui responsum uolo, cadum non fuisse Romanam mensuram, sed Atticam, quã Plinius usurpare solet cũ uel è Græcis

aliqua

aliqua trâsfert, uel de Græcis loquitur uinis Romã aduectis · id quod in ipsorum mensuris explanare decreui libro sequenti. Verum ut hodie pleriſq; in locis mensuræ atq; pondera iusta, ueluti typi siue exemplaria quædam asseruantur in palatijs, ne uenditor ea excedens ipse damnum faciat, aut minuẽs emptorem mercis aliqua parte fraudet · ita Romanam amphoram Ioui sacratam olim fuisse in mõte Tarpeio, in quo Capitolium fuit, Fannius his uersibus clare dicit.

Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Atq; hinc Iulium Capitolinũ in Maximino patre Capitolinam amphoram puto nominare cum ait: Bibisse autem illum sępe die uini Capitolinam amphoram constat, comedisse & quadraginta libras carnis, ut autem Cordus dicit etiam sexaginta. Itaq; Capitolinus his uerbis indicat mensurã. nam iustæ capacitatis amphora, quẽadmodum ex Fannij uersibus intelligi potest, in Capitolio asseruabatur, nõ mitæ magnitudinis, ut è doctis quidam scripsit. Siquidem & Attica maior hac erat, & eadẽ multo maiores, ut & minores, in usu sine dubio fuerũt Romanis, quibus non ut mensuris, sed uasis utebantur. In hac uero mensura insigniter errarunt Angelus Politianus uir alioquí ualde doctus, & Demetrius Alaf 3 baldus

baldus · qui ſcribũt tres amphoras efficere ſextariũ, quaſi ſextarius triplo capacior ſit amphora, cũ una amphora, quod ex clariſsimis Feſti uerbis pſpicuũ eſt, octo & quadraginta ſextarios contineat. Sed hunc erroré quia Budæus diligẽter & enodate enarrat, mihi tempus in eo cõterendum non eſſe cenſeo, ſed ad urnam tranſeũdum· quam congios quatuor capere ſupra probaui. quocirca Nicolaus Perottus cornucopiæ ſcriptor magno uerſatur in errore ſic ſcribens. Vrnam uero quartarium dici manifeſtum eſt, quod quatuor ſextarios capiat. Id enim omnino ſine ullius authoritate ſcriptum eſt. nam neq; urna quatuor ſolũ ſextarios capit, ſed quatuor & uiginti. neq; quartarius dicitur, cum ſint mẽſuræ nõ parum diuerſæ. Quin etiam quartarius ipſe non quatuor ſextarios continet, ſed eſt quarta pars ſextarij, unde tres tantũ cyathos comprehendit. Quod ſi quis de quartario congij, quem ex Catone conſtitui poſſe ſentit Budęus, dictum uelit· ne is quidem capit ſextarios quatuor, ſed unum cum dimidio. Idem Perottus alio loco ſui oblitus ſcribit. Vrna quadrantal cõtinet· quadrãtal uero octo & quadraginta ſextarios Hic inepte quadrantal & urnam idem arbitratur, cũ quadrantal duarum urnarum ſit capax, ut ex Columella & alijs eſt declaratum. Eius itaq; ſcripta, tãto pere inter ſe diſsidẽtia, ſatis arguũt ipſum hac parte nihil

nihil solidi scribere. Soleo autem errores indicare, quod iterum dicendũ, nõ inuehendi causa, sed mea stabiliendi ne cuiuspiam authoritas sine ratione eis queat officere. Cæterum quia urna capit quatuor & uiginti sextarios, qui efficiunt heminas octo & quadraginta, Catonem capite decimotertio dixisse opinor urnam quinquagenariam, quæ duas heminas plus iusta caperet urna. Ab ea uas aliquod, quod ipsius mensurã continet, urnale dicere possumus: quẽadmodum Plinius libro nono capite trigesimo polypi acetabula dixit urnalia his uerbis. Acetabulis siue calicibus urnalibus peluium modo. Acetabula autem siue calices ipse appellauit brachiorum sinus quas Græci κοτυληδόνας nominant. Sequitur iam congius sex sextariorum capax: eadem uero mensura congiariũ uocatur: à quo deinde munus quod à Cæsaribus, uel imperatoribus, amicis dabatur congiarium dici cepit: quod Fabius declarat his uerbis, quæ sunt in sexto de institutione oratoria. In metalepsim quoq; cadit eadem ratio dictorũ: ut Fabius Maximus incusans Augusti congiariorũ, quæ amicis dabantur, exiguitatem, heminaria esse dixit. nam cõgiarium cõmune liberalitatis atq; mensuræ, à mensura ducta imminutio est rerum. Hęc Fabius. Vt enim donatiuũ dicitur munus, quod militibus datur, ita cõgiarium quod amicis uel populo. Opi-

Congiariũ.

nor

nor autem inde dictum quod primo congij uini uel olei dabãtur deinde res aliæ dari ceptæ, eadem manente appellatione. Sic Suetonius utitur in Cæsare dictatore. Omnibus uero circa eũ, atq; etiam parte magna senatus, gratuito aut leui fœnore obstrictis, ex reliquo quoq; ordinum genere, uel inuitatos uel sponte ad se commeantes uberrimo congiario prosequebatur. Idem in Augusto. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ modo quadragenos, modo tricenos, nõnunquã ducenos quinquagenosq; nummos ac ne minores quidem pueros prætermjt, quamuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent. Budæus apud Plinium libro quartodecimo, eiusdem numeri capite, millia cadûm cõgiarium dici putat unius cõgij. Ego arbitrarer ideo cados congiarios dictos, quod eos pro munere diuiserit ut sua mensura cado maneret. Quamuis non ignorem cadum quoq; fuisse genus uasis, unde Columella scribit libro duodecimo capite octauo & uigesimo. Si in uetustatem seruare uoles, in cado duarum urnarũ quàm optimi uini sextariũ, aut fecis generosæ recẽtes sextarios tres addito. Sic ille. Arbitrarer, inquam, nisi exemplaria quædã Plinij excusa, & manu scriptum peruetustum non haberent congiariũ ut uideatur ab aliquo assciptũ, qui significare uoluerit eiusmodi diuisionem fuisse congiariũ.

congiarium · atq; sic eam in cõtextum irrepsisse. Fit autem à congio etiam congialis id est unius congij. Plautus in Aululatia.

Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam.

De congio plus satis. In sextario, ut supra indicauimus, errarũt Angelus Politianus & Demetrius Alabaldus, qui asserunt eum tres amphoras capere. Perottus præterea qui putat eandem mensuram sextarium & metretam: cum metreta amphorã excedat, quæ cõtinet octo & quadraginta sextarios. Romanus autẽ sextarius nõ modo Italicus respectu Græci dicitur à Palladio, sed etiam urbicus respectu castrensis, quod ab utroq; differat. Verba Palladij de Italico hęc sunt, libro undecimo titulo decimoquarto. Tuc gypsi triti atq; cribrati tres Italicos sextarios mittis in uini amphoras decẽ. De urbico libro secũdo titulo undeuigesimo In uini ueteris sextarijs urbicis decẽ, mittis grana myrti cõfracta sextarios urbicos tres. Græci uero siue Attici sextarij capacitatẽ libro sequẽti declarabo · nũc is quo milites in castris sunt usi q~~ob~~ id dicit castrensis, est explicãdus. capit uero duos sextarios urbicos, siue Italicos: qua de re audiamus diuum Hieronymum sic scribentem in Ezechielem. Sextam enim partẽ mensuræ Hebraicæ, quæ appellatur hin, iubetur per singulos dies bibere. Porrò hin duos χόας Atticos facit, quos nos

appellare possumus duos sextarios Italicos: ita ut hin mensura sit Iudaici sextarij nostri & castrensis, cuius sexta pars facit tertiam partem sextarij Italici. E quibus uerbis quis nō intelligit sextarium castrensem duos Italicos siue urbicos capere? Sed hoc in loco sextarij diuisio in cyathos appellationes suas sortita, præsertim apud poetas aperiēda est, ut Scribonij Largi locū, ubi inquit sextarij bes, medici possint intelligere. Sextarius itaq, quod ante me Budæus nō indocte explicauit, qa duodecim cyathos in se cōtinet, quemadmodum as & libra duodecim uncias, fit ut perinde ac in re nummaria uel ponere sextantē duas uncias dicimus, ita in poculis duos cyathos. Martialis libro quinto epigrammatum.

Sextantes Calliste duos infunde falerni.

Suetonius in Octauio Augusto. Postea quoties largissime se inuitaret, senos sextantes non excessit: id est duodecim cyathos qui efficiūt sextarium: iccirco uero sextarium nō dixisse uidetur, quod pocula habuerit in usu, quæ sextantem id est duos cyathos caperent. Sic quadrans tres cyathi. Martialis libro nono ad Calatissum.

Addere quid cessas puer immortale falernum?
Quadrantem duplica de seniore cado.

Nunc mihi dic, quis erit, cui te Calatisse deorum

Sex-

Sex iubeo cyathos fundere? Cæsar erit.

Hinc clarum satis est hæc de cyathis non de uncijs, ut Caldarinus & Beroaldus sunt interpretati, debere accipi. Hoc modo Budæus putat dictũ quadrantem à Cornelio Celso de curatione quartanę febris Si quarto die cũ horrore febris reuertitur uomere, sicut ante præceptum est deinde post febrem modicum cibi sumere, uini quadrãtem. Triens quatuor cyathi. Propertius libro tertio.

Cum fuerit multis exacta trientibus hora

Persius satyra tertia:

Sed tremor inter uina subit, calidumq; trientem
Excutit è manibus. Martialis libro sexto.

Setinum dominæq; niues, densiq; trientes.

Quando ego uos medico non prohibẽte bibam?

Quincunx quinq; cyathi. Martialis libro secundo ad librum suum.

Te conuiua leget misto quincunce, sed ante
Incipiat positus quàm tepuisse calix.

Semissem sic in usu esse nõ legi, sed loco eius heminam uel sex cyathos, ut apud eundem Martialem, cuius carmen paulo post subnectã. Septunx septẽ cyathi. Martialis libro tertio in Zoilum.

Septunce multo deinde perditus stertit.

Bes octo cyathi. Martialis libro undecimo de Caio Proculo.

Quincunces, & sex cyathos, bessemq́ bibamus
Caius ut fiat Iulius & Proculus.

Ita Scribonius Largus Comp. CCXXVI. scripsit. Erui moliti sextarij bes·id est octo cyathi. Sic denique Dodrans nouem cyathi. Dextans decem. Deunx undecim dici possunt. Martialis libro duodecimo in Cinnam.

Poto ego sextantes·tu potas Cinna deunces
Et quereris quod non Cinna bibamus idem.

Hactenus de sextario·consequitur hemina mẽsura Romana, uocabulum quoq́, licet ex Græco sit deriuatum. Quare Cato de re rustica cum nunc hemina scribat, nunc cotyla, non eandem mensuram indicare uidetur·sed per heminam Romanam, per cotylam Græcam, & quidem Georgicam· de qua proximo libro sum dicturus. Catonis uerba de olea sunt capite CXLVI. primę cotylas duas. Nulla enim necessitas fuit cur non heminas diceret Romano loquendi more, cum aliàs sic loquatur, nisi diuersam mensuram significare uellet. Nunc ad quartarium ueniam, quem quartam sextarij partem esse probaui·uerum ei sententiæ locus Plutarchi qui est in Camillo uidetur aduersari· de eadem enim re prorsus loquitur, de qua Liuius cuius uerba supra retuli ex quinto libro ab urbe condita·ait uero Plutarchus.

τοῦ δὲ μαλλίῳ τῆς νικῆς ἀριστεῖα πρὸς τιμὴν μεγάλην

λην μᾶλλον ἢ χρείαν ψηφισάμενοι, συνεισήνεγκαν ὅ/σον ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν εἰς τροφήν. σίτου μὲν ἡμίλιτρον φαρὸς οὕτω γὰρ καλοῦσιν αὐτὸ. οἴνου δὲ κοτύλης ἑλληνικῆς τέταρτον. Id est. Manlio uictoriæ præmiũ magis magni honoris gratia quàm necessitatis decernentes contulerũt in ædes eius, quantum quisq; uictus singulis diebus caperet. Cibi quidem selibram farris· sic enim ipsum appellant· uini quartam partem Græcę cotylæ. Hæc ille. Apparet igitur Plutarchũ non quartã sextarij partem quartarium accepisse, sed heminę, quę est Græcis cotyla· atq; sic idem esset quartarius cum acetabulo· quod tamẽ est contra Volusiũ & Dioscoridem, qui quartarij capacitatem declarant. Ego censeo Plutarchũ mensuram Romanam per Græcam uoluisse explicare, cum autem nullam inueniret proximius accedere ad sextarium quàm cotylen Græcam, quam & Georgicam dici arbitror, quartarium cotyles dixit. Græcæ uero addidit ad differentiam Romanæ, quã cotylen etiam uertere solẽt· ea autem aliquot uncijs minor est Georgica ut in Græcis exponam. Porrò ξέστης licet iam tum erat in usu Græcis, nõ tamen nisi medicis, ut uel ea uox Plutarchum latuerit, uel si cognita fuerit, tanquam non satis pura, noluerit uti. Idem Plutarchus simili ratione cũ Romani scriptores habent denarios, drachmas transfert, cum octo

drachmę Atticæ uix ſeptẽ denarios efficiant· quem admodum hic tres cotylæ Georgicę nondum duos ſextarios Romanos. Nam alios diligentius, alios negligentius hanc diuerſitatẽ inter Romanas & Græcas tam menſuras q̃ pondera conſideraſſe magis ex ſequentibus intelligi poterit. Si uero quiſpiam dixerit aliquam cotylen Græcam fuiſſe, quæ Romano ſextario in capacitate reſponderit, equidem, illi ſua ſententia relicta, de re ignota non contendam. Sed quid tertiarius & quartarius ſignificet apud Catonẽ nõnihil in dubio eſt. Is uero inq; capite xcv. Amurcę in uas æneum indito congios duos poſtea igne leui coquito rudicula agitato crebro, uſq; adeo dum fiat tam craſſum quàm mel· poſtea ſumito bituminis tertiarium & ſulphuris quartarium· cõterito in mortario utrunq;. Plinius tertiam & quartã partẽ intelligit amurcæ duorum congiorum, in craſſitudinem mellis decoctę. Verba eius ſunt libro ſeptimo decimo capite ultimo. Simili modo ne cõuoluulus fiat, in uinea, amurcæ congios duos decoctos in craſſitudinẽ mellis· rurſuſq; cum bituminis tertia parte & ſulphuris quarta ſub diuo coquito, ne excãdeſcat ſub tecto. Cum aũt non explicet Plinius an amurcam ut eam craſſitudinem conſequatur, oporteat ad quartas, uel tertias, uel dimidias decoquere, nulla poteſt hinc menſura cõſtitui, niſi decoctionis periculũ

quiſpiam

quiſpiam fecerit. Budæus uero ait. Quartariũ apud Catonem ſic congij quartam partem ſignificare exiſtimo, ut tertiariũ tertiam, & ſextarium ſextam. Niſi itaq; Plinij authoritas, qui quartam partem non cõgij, ſed amurcæ decoctæ interpretat, obſtiterit Budæo, erit aliquis quartarius congij, perinde ac quartarium ſextarij ex Voluſio & alijs probauimus. Sed de his nimis multa. Acetabulum, ut ſupra dixi, ad imitationem Græcę dictionis quæ eſt ὀξύβαφον ab aceto denominatum uidetur: quamuis Hermolaus Barbarus in caſtigationibus Plinianis ab accipiẽdo dictum putat, unde quidam ſcribunt acceptabulum Sed idem fallitur in Corollarijs ſcribens, Quanquã & menſuræ genus ſignificat, quod & cochleare dicimus. Acetabulũ nanq; cyathũ unum cum dimidio capit, q ſex magna cochlearia, quas ligulas quoq; dicimus, efficiũt. In cyatho lapſus eſt Acron cũ ſcribit ſup hoc Horatij tertio carminũ, ode octaua. Sume Mecœnas cyathos amici Soſpitis centũ. Ait enim. Cyathos mẽſuras dixit, quas p ſexta parte ſextarij dicebãt. Cyathus em̃ nõ ſexta, ſed duodecima pars eſt ſextarij: ipſe uero ſextarius ſexta eſt congij, q̃d fortaſſis eũ decipit. Malo tm̃ credere hũc errorẽ, ut pleroſq;, alicuius librarij negligẽtia cõtigiſſe, qui notã heminæ nõ ſcripſerit integrã, ex q̃ ſextarij remanſit quod facile fieri potuiſſe ex notis earum menſu-

rarum

rarum, quas tradã libro tertio, intelligitur. Landinus hoc loco, diuersa recitando hæsit. Mancinellus tacẽdo sibi cauit. Sequitur ligula siue cochleariũ quorũ utrunq; multo frequẽtius pro instrumẽtis hauriẽdi, quàm pro certis mensuris accipitur. Perottus uolẽs differentiam inter linguam & cochlear explicare sic scribit de ligula. Item instrumentũ ad similitudinem cochlearis nisi quod cochlear concauitatem habet lingua plana est & oblonga in speciem linguę facta Quod uerum non est, nam lingua æque caua est ac cochlear, quod satis ostẽdit Plinius cum ait, Linguæ mensura. Si enim mẽsuræ genus est, qui poterit esse plana? Imo potius hoc instrumentum quod ad linguæ similitudinẽ retractæ ad palatum, atq; ita cauę, factum esset, lingua dictũ fuit quæ sanè cochlearis est forma. Tum eius diminutiui usus non obscure monstrat cauum fuisse instrumentum. Plinius libro uigesimoprimo capite decimoquarto de cera loquens ait. Punica fit hoc modo. Ventilatur sub diuo sæpius cera fulua deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro inde ligulis eligũt florẽ, id est candidissima quæq;, transfunduntq; in uas, quod exiguũ marinæ habeat frigidæ. Quo modo flos ex uase in uas commode ligulis, nisi essent cauę, transfundi posset? Sed Columella quoq; libro decimo capite decimoquinto de melle cõficiẽdo scribit.

Deinde

Deinde ubi liquatum mel in subiectum alueum defluxit, transfertur in uasa fictilia, quæ paucis diebus aperta sint, dū musteus fructus deferuescat: is sępius ligula purgādus est. Hæc ille. Qui uero purgabitur, nisi instrumēto cauo? Demū Martialis libro octauo epigrammatum insulsum Pauli iocum ridēs, qui de prætoricia corona folium mittens phialam appellauit: quo nam modo apte iocum de phiala transferret ad ligulam & cochlearium, nisi caua essent? Versus eius sunt.

Quid tibi cum phiala, ligulā cū mittere possis?
Mittere cum possis uel cochleare mihi?

Liquet igitur ex his omnibus ligulam nō planum, sed cauum fuisse instrumentū. Cæterum cochleare Martiali dictū est à cochlea, ꝙ ea hoc instrumento ori ingeratur: ait enim in apophoretis hoc disticho.

Sum cochleis habilis, sed nec minus utilis ouis
Nunquid scis potius cur cochleare uocer?

Quamuis appellatum uideri possit à similitudine testæ ipsius cochleæ, quam nonnihil habet in concauitate maxime si cochleam fractam ei compares. De diuersitate cochlearū libro tertio plura dicā. Restant nūc, libra, uncia & semuncia: quas nemo, qui nostra legerit, post hac ambiget Romanis mensuras fuisse. Ne itaq; uocis similitudo nos decipiat diligenter aduertēdum: in primis ubi authores librā uel unciam

liquoris alicuius dicunt, non adiecto pondo. Sed posset hic quispiam contendere, libram olei tantum fuisse mensuram. quod etiamsi dederimus, Galeni authoritate neglecta, q scribit liquorũ fuisse, nihilo tamen minus capacitas mensurarũ hinc percipitur: unius enim mensuræ capacitate constituta, reliquarum iuxta proportionem, quam inter se habent, necessario consequitur. Iterum contendat neq; Columellam cum scribit mensura semunciæ, neq; Palladium cum de scilla libro octauo titulo sexto, unius libræ mensura, sic intelligendos ut mihi placet, sed potius mensuram eiusmodi quę libram, uel semunciam capiat cuiuspiam rei appensæ ab ipsis dici: cui respondeo, eam interpretationẽ mihi uideri multũ coactam: tum enim dicendũ fuisset pondere libræ & semunciæ: quod magis proprium & minus ambiguum fuisset. Deinde ut Palladij locum nõ magno pere defensum cõcedam nihil probare, sed pro modo quodam siue ratione ibidem accipi mensuram: quia scillam nisi contusam cõmode metiri non possumus, Columella addit, bene plenæ: quod nescio an unquam de pondere dici possit. Dicimus enim modium cumulatum uel plenũ, uel plus modio: contra non plenum aut minus modio: nullus uero diceret, opinor, denarium cumulatum uel plenum: quod pondus sit tantum, nõ etiam mensura. Igitur ex his perspi-

perſpicuum eſt ſemunciã etiam menſuram eſſe, non pondus ſolum. Sed ut demus nec hoc loco Columellæ quicquam effici poſſe, Galeni certe uerba clariſsima meæ ſententiæ de libra & uncia menſurali, ſunt præſidium firmiſsimum · nec minus eam confirmant ratio & experientia. Hæc quod earum menſurarum uſus in hodiernũ uſq; diem pharmacopolis utcunq; manſit · illa quod intelligimus menſuralibus rerum molem, ponderalibus grauitatẽ diſcerni · quæ non exiguam habent differentiam in medicamentis conficiendis. Nunc tempus eſſe arbitror, ut ad controuerſiam, quæ mihi cum doctiſsimis uiris eſt, ueniam, atq; teſtimonia ſcriptorum quibus ſua probant, aut refellam, aut oſtẽdam dicta alio ſenſu ac ipſi acceperunt. Quod niſi fecero, timendum ne pleriſq; dubium uideatur adhuc quæ nam ex iſtis ſententijs lancem in libra ſit depreſſura, quod quælibet ſuis authoritatibus appareat eſſe grauis. Verũ Portij ſimplici eſt errore inuoluta · quod ipſe unciarum numerum ſextarij Romani recte definiens, in hoc uno labitur, quod ponderales dicat. Budæi uero & Alciati: ſit uenia dicto: duplici · & quia in unciis explicandis alter debitum numerum exceſſit, alter minuit · & quia uterq; ponderales aſſerit. Sed cõtra cõmunem lapſum primo diſſerẽdum cenſeo. Libet itaq; mox eos interrogare utrũ ſtatuant in cõmune

sextarium tot esse unciarum, quot asserunt? an rei cuiuspiam quam metimur? Si dixerint in cõmune, id quale sit ne intelligi quidem potest. Nam ponderales unciæ pro rerũ quas metimur diuersitate adeo uariant, ut uix duas res reperire possis, quæ prorsus idem pendeant. Quod qui credere noluerit, capiat quam uelit mensuram, ac eam nunc hac re, nunc illa compleat, & inueniet diuersum põdus. Sin rei cuiuspiam quã metimur dixerint, rursus interrogabimus eos num liquoris alicuius an aridi? si responderint liquoris: iterum cum multi sint liquores percontãdi erunt: num sextarius olei tot pẽdeat uncias? an uini? an aceti? an mellis? an lactis? an aquæ? an deniq; alterius liquoris? Si itaq; tum liquorem quempiã nobis expresserint, quantũ ille cum sextarij sit mensura pendeat solum dixerũt, de reliquis nihil. Sed si malint aridi respondere, similiter ex ipsis quæremus an tritici? an farris? an ordei? an fabæ? an alterius? quodcunq; uero tãdem responderint, nõ nisi pondus illius cum mẽsura sextarij sit se explicasse fatean tur necesse est. Quo modo si sextarium definiemus, nonne tot erunt sextarij statuẽdi, quot omnino sunt res diuersæ, quas metimur? Verum tot noluerunt efficere, sed unum sextarium certum cõstituere ipsis erat propositum: quod minime facere possunt, nisi nobiscum intelligere mẽsurales uncias ceperint, quæ

cuiq;

cuiq; mensuræ perpetuo fixæ & firmæ permanent, quascunq; res metiamur. Hæc contra lapsum communem dicere uolui. Nunc uideamus quo modo quisq; sua probauerit · ubi primo cum Budæo uiro Græce latineq; doctissimo agam · qui sextarium Romanum duas libras pendere censet. Suam uero opinionem firmare nititur authoritate simul & experimẽto. Authoritate quidẽ Hesychij sic scribentis de cyatho. Δίχεται δὲ ὑγροῦ τινὸς ὀυγγίας δύο. Id est capit uero alicuius liquoris uncias duas. Hæc de Romano cyatho scripta esse Budęus corroborat his argumẽtis · quod Anastasij Imperatoris tempore, cum res Romanæ iam Græcis hominibus planè innotuissent, Hesychius scripserit, & quod uncias duas uocabulo dixerit Romano. In hũc fermè modum Budęus. Equidẽ probaui duplices uncias esse, ponderales & mensurales. Hesychius autẽ ponderales nõ intelligit · siquidem scribit alicuius liquoris. Iam constat liquores nõ unius esse ponderis · etenim uinum grauius est oleo, si parem mensuram appenderis, & mel uino multo põderosius, ut libro tertio explanabo. Cum itaq; non adijciat cuius liquoris uncias duas capiat cyathus, eũ ponderales intellexisse minime dicere possumus. Igitur necessario intellexit mẽsurales · sed de his nullum uerbum fecit Budæus. Verum fingamus hominem summa laude

dignum,nũc ita uelle ſentire, quamuis ſcire nõ poſſumus quid ſentire uelit,niſi quod optimum quẽq; uirum ueritati cõſenſurũ credimus · ne tum quidem de Romano cyatho ſunt hæc dicta. Cum enim Galenus qui Romæ medicinam exercuit, ac diligentiſſime quantum ex ſcriptis eius apparet menſuras obſeruauit, expreſsis uerbis dicat ſextariũ Romanum uiginti eſſe unciarum,ex quo ſequitur cyathum continere ſeſcunciam drachmam & ſcriptulum, nonne ipſi credendum eſt? Heſychium uero dicendum de Romano nõ loqui? quod nec ipſe aſſerit. Nam q̃d Budæus ait res Romanas Anaſtaſij Imperatoris tẽpore,quo ſcripſit Heſychius,hominibus Græcis innotuiſſe·certe,quod ad mẽſuras attinet,etiã Galeni, qui ferme quadringentos annos ante Heſychium medicinam perfecit,notę erant·imò longe ante tempora Galeni. Romanis enim mẽſurarum & ponderum nominibus quibuſdam paululũ corruptis inter medicos Grẽcos celeberrimi ſũt uſi. Andromachus uterq;,quorum pater Neronis fuit medicus,& Theriacen illam nobilem deſcripſit,filius uero etiam Romæ paulo poſt inſignis. Criton quoq; Cæſareus medicus.præterea,Aſclepiades, Heras,Dioſcorides ac alij non pauci. Siquidem ſextarius ipſis ξέςης dicitur·libra λίτρα. Uncia ὀυγγία. qua de re ſic ſcribit Galenus libro πρὸς συνθέσεως φαρμάκων διὰ γένων primo

primo. καίτοι θαυμάσαι ἄν τις, ὅπως ἂν ξώμη διατρίβων, ἀντὶ λιτρῶν ὠνόμαζε κοτύλας. ἐπιχώρια γὰρ ταῦτα ὀνόματα. τό, τε τῆς λίτρας, ᾗ τὸ σῦ ξέσον, καὶ τὸ τῆς ὀυγγίας. Id est. Atqui mirari quispiã posset, quo modo Romę agẽs de Andromacho iunio re loquit: pro libris cotylas nominauerit. Hęc enim Romanis peculiaria sunt nomina, libra, sextarius, uncia. Cæterũ de quo cyatho apud Græcos Hesychij uerba possint intelligi, dicam sequenti libro, in quo Græcas mensuras tractare decreui. Budæus ergo hoc Hesychij testimonio, id quod ipse uult, minime probare potest. Deinde uerbis innititur Isidori qui scribit libro decimosexto capite quinto & uigesimo Hemina autem appendit libram unam quæ gemi/nata sextarium facit. Sextarius duarũ librarum est, qbus assumptis nominatur bilibris. Hęc ille. Quàm uero confusa, & plerisq; in locis inepta sit Isidori de mensuris & ponderibus traditio, quisq; facile, qui eam legere modo non auersatur, deprehẽdet. Quin Budæus ait etiam, non optimum ipsum authorem ne harum quidẽ rerum. Isidorus itaq; libras & uncias mensurales prorsus ignorauit, ut ex eius scriptis obseruari potest. intelligit uero ponderales, quod in nuit uerbo appendit. ait enim in heminæ explicatione. Hemina autem appẽdit libram unam. Quoniã uero nõ explicat cuius rei hemina libram appẽdit,

eius

eius expositio fit planè dubia & incerta. nam neq; liquores, neq; arida in pondere, ut iam dixi, conueniunt. Igitur uerbis Isidori nihil probat Budæus· sed ipse aquam appẽdit, sua coniectura ductus, etenim Isidorus ibidẽ nullius prorsus liquoris, nedum aquę mentionẽ fecit. Si itaq; Isidorum de aquæ pondere locutũ putat· id uel ex ipsius uerbis nobis cõfirmet, uel hãc explicandi mensuras cõsuetudinem Romanis in usu fuisse ostendat, ut quoties earum diceret pondus, non aliud quàm aquæ intelligerent· quorũ cum neutrum facere possit, quis nõ uidet illum hoc teste nihil probare? Sed si Budæus se communem sextarium constituere, & uelit negare & possit, ac dicat duas libras aquæ pondere, sextariũ Romanum mensura complere, non nisi quantũ sextarius aquæ pendeat dixit· sed ne tãtum quidem pendet, ut libro tertio dicturus sum, ubi quale nam sit experimentũ Budęi partim cõsiderabo, partim in alio opere cuius iam ante quoq; mentionem feci. Hoc satis nunc sit, Budęum non posse probare neq; ex Hesychij, neq; ex Isidori uerbis Romanum sextarium dupõdium esse. Verum idem Budæus uidẽs suæ opinioni ualde repugnare duos locos Plinij, è quorum altero apparet sextarium esse unciarum quindecim, altero uiginti· prior est ubi Plinius Atticas mẽsuras & põdera explicat· alter ubi loquit̃ de uino Opimiano· q̃

modo,

modo eam tueat & defendat uideamus. Postquàm Barbari retulit interpretationem, inquit. Ex quibus uerbis & si ambigere magis quàm rationem colligere doceamur, tamen, ut dixi, quod à me stat, id cupide accipio & in rem meam uerto. Sic Budęus: Quid Hermolaus Barbarus senserit, tum ex supra dictis tum ex sequẽtibus intelligitur. Si uero Budęus quę consona ueritati sunt, ea uertit in rem suam, multis bene facit, sin minus, non paucos secum fallit. Sed pergit. Hac enim authoritate probo sextarium uel dipondium fuisse, id quod astruere conor, uel certe unciarum uiginti· cum apud Plinium legatur quindecim unciarum esse, id est libræ & quadrantis· quod nullo alio testimonio subsistere potest. Sic ille. Sextarius Romanus neq; dupondius fuit, neq; si fuisset unquã ex hac authoritate potuisset probari· quod uero dicit, uel certe unciarum uiginti, omnino est uerum, etsi Budęus id nunquã concesserit ex hoc loco probari. Apud Plinium autem non legitur sextarium Romanum unciarũ esse quindecim, sed sequit' ex eius uerbis Atticum pendêre uncias quindecim, quod infra declarabo. Sequitur in Budęo. Verum illud nõ cõcedo ut uncia uini duodecima libręs pars sit· nec in sextario uncias uini uiginti esse dico, sed duodecim, & in amphora quingentas septuaginta sex. quas Hermolaus nongẽtas sexaginta esse puta-

uit·id quod ante ex Martiale abũde ꝓbatũ est.alio/ qui sextarius qui citra controuersiam in duodenos cyathos diuiditur,non unciarum uicenũm,sed duo/ denũm tantũ esset,si uncia uini apud Pliniũ ad pon dus non ad mẽsuram referretur·quod nec Pliniano sextario nec Pompeiano congruit·quodq; Hermo/ laum non aduertisse mirum est·præsertim cum Pli/ niũ in manus accepisset · quota est enim uncia pars libræ,tota est cyathus sextarij, & uncia tam ad quo tam partem, quàm ad pondus refertur apud autho res. Tantum Budęus . Vnciam non modo pondus sed etiam mẽsuram esse recte sentit · in eo uero solo errat hic Hermolaus ac cum eo Portius. Sed quod Budęus ait unciam pro cyatho sumi,hactenus non probauit · ut enim legimus sextantem pro duobus cyathis, quadrantem pro tribus , & item alias libræ partes pro cyathis , ita non facile inueniemus unciã pro uno cyatho. Quod etiamsi Budęus testimonijs scriptorum probare posset·hoc tamen in loco sic un ciam accipi debere, quispiam non sine causa fidẽter negauerit . Necesse enim tum erit , quo ea sententia nõ habeatur prorsus perinfirma . Plinij uerba uarie mutare, & usuras usuratũ colligere , de quibus nihil hic dixit Plinius. Cum si unciam mensuralẽ nostrã intelligamus uera hęc sint de sextario Romano siue ut Budæus,Pompeiano,& alteri Pliniano,qui Atti/

ecus st

eus est,ut ad ipsum non pertinẽtia, nihil repugnent. Reliqua Budæi plura sunt quàm ut in loco referri possint· minus necessaria,quàm ut debeant. Quamobrem proxime ad Alciatum iureconsultum nostra ætate doctissimum ueniam, quod similiter duplici in errore uersetur. Is itaq; libro quarto dispũctionũ capite uigesimo primo olim idem sensit de mensuris quod Budęus: sed nuper edito libello, atq; commentarijs in titulum de significatione uerborum & rerum,priori sentẽtia repudiata,in hanc uenit,ut sextarium Romanum quindecim unciarũ fuisse putet, soli confidens authoritati· quæ quidem hac parte sufficeret,si modo uere esset intellecta. Primo Plinij qui scribit libro primo & uigesimo capite ultimo. Cyathus pendet per se drachmas decem. Sic igitur infert Alciatus. Cum in sextario constet duodenos esse cyathos,consequens est sextarium non XXIIII uncias,sed drachmas CXX, hoc est quindecim uncias pẽdêre. Si de cyatho Romano hæc essent scripta à Plinio, sequeretur omnino tot unciarũ esse sextarium · nunc cum de Attico, fit ut Cotyle Attica, quam heminam interpretatur,quęcq; sex capit cyathos,pendeat uncias septem cum dimidia. Satis mirari nõ queo Alciatum uirum ingenij acuti & excellentis eruditionis nõ aduertere Plinium eo loco de Græcorum,haudquaquam Romanorum mensuris

& ponderibus loqui, cum ipse id apertis his uerbis dicat in principio capitis. At quoniam in mensuris quoq; & pōderibus crebro Grȩcis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica: ferè enim Attica obseruatione medici utuntur: denarij argentei habet pondus. Quid, quæso, clarius est quàm Plinius de Græcis loqui? cum dicat se Græcorū nominum, quibus usurus sit interpretationem positurū? & re uera nomina quæ eo capite explicat Grȩca sunt, excepto heminæ, quod ipse pro cotyles nomine, & acetabuli quod pro oxybaphi transtulit. Deinde medicos ait ferè uti obseruatione Attica: quorum scripta quia p interpretationē recenset, mensuras & pondera Grȩcorū sibi censuit esse declarāda, quo lector ea, quod diuersa à Romanis essent, intelligere posset. Nō probabit ergo Alciatus hoc Plinij testimonio sextariū Romanū esse quindecim unciarū. Postea Fānij carmine, quod item est de cyatho sua stabilire nititur. Bis quinq; hunc faciūt drachmę, si appēdere tentes. Ex quo efficitur idem quod ex Plinio. Nec de cyatho Romano, sed Attico dicta sunt. Fannius enim usq; adeo Romanas mēsuras cum Grȩcis cōfundit, ut neutræ satis certe ex eo constitui possint, utq; dubites, tot diuersa colligendo offuderit ne magis tenebras mēsuris, an lucem dederit, quemadmodum

alibi

alibi copiosius exposui. Nihil igitur ex Fannij loco probauerit nobis Alciatus. Budęus certe uir prudēs aduertit Plinium diuersa tradere, atq; hic loqui eum de medicis pōderibus ait, quę à negociatorijs olim, ut nunc quoq;, differebant· prętera ex isto loco putat Fānij carmen emanasse. Sed iure mihi dicet uter que· uides ne Plinitū sic loqui? Cyathus pendet per se drachmas decē. num & eum interrogabis? cuius rei cyathus? aut quia id non expressit, ipsum quoq; damnabis? Quibus respōsum uolo· si Plinius dixisset liquorem multū consuluisset apud posteros per spicuitati· uerum quia eius tempore nō ignotū erat, maxime Græcis, ut libro tertio dicā, quis liquor significaretur, culpandus ille non est, sed nos sumus ac cusandi· qui quo sensu talia dicantur, aut ipsi nescimus, aut certe nō explicamus. Sed diceret Alciatus, nonne scripsi leuissimi tritici sextarium pendêre uncias quindecim? fateor, & illud ipsum uerū esse, quia Plinius modiū tritici leuissimi asserit pendêre libras uiginti, credo. At enim triticum mensura Attici sextarij, qui ex loco Plinij, quo suam opinionē probat constituitur tantum non pendet: neq; Plinius ibidē de tritico intellexit, ut nec illi de quibus loquit Græcorum medici. Quid enim adeo pertinebat ad medicamenta tritici leuissimi pondus reliquis neglectis tam exacte cōstituere? aut quid potius istius quàm

grauissimi. Quasi maior ratio uilissimi tritici quàm optimi esse debuerit. Sed pendeat sextarius Romanus tritico leuissimo repletus uncias quindecim·tũc dicendũ est Romanus sextarius tritici leuissimi pendet uncias quindecim·uel simpliciter Romanus sextarius pendet uncias quindecim. Alterum tamen dicendum non est, nisi ex consuetudine loquendi, de tritico leuissimo dictum intelligi possit·quã consuetudinem Romanis fuisse difficulter aut nunquam nobis probabit Alciatus. In commune uero dicere sextarium esse unciarum quindecim, siue pendêre uncias totidem: loquitur enim utroq; modo idem intelligens: quo sensu dici possit non uideo. In universum nanq; nullus potest constitui sextarius, nisi uncias intelligas mensurales: nam si ponderales acceperis, tantum illius rei, quam aut expresseris, aut ex loquendi quodam more possis intelligere, sextarius statuitur. Sed se tamen sextarium habere Romanum ex Plinij sententia tritici leuissimi quod est Gallicum uel è Cheroneso aduectũ, contendat Alciatus, atq; hinc, etiamsi cõmunis nullus fuerit, posse rerum aliarum pondus cõstitui: isto certe modo alius quispiam habere potest sextarium grauissimi, quod est Africum, qui sextarius pendeat uncias uiginti drachmas sex cũ dimidia· alius medij alicuius, ut Sardij, qui pẽdeat uncias undeuiginti cum dimidia.

dia. Cum igitur tanta sit uarietas tritici non diuersa rum solum regionum, sed unius etiam nam Gallicũ quoddam Budęus longe grauius facit, quis ex pon dere ipsius audebit constituere sextarium? etiamsi dederit nobis, ut cogit dare ratione persuasus, iuxta pondus Romanis cõmunem nullum fuisse? Postre mo diceret quis pro Alciato, de sextario Romano hęc ipsum forte non scripsisse, sed de Attico, de quo sine dubio Plinius est intelligẽdus cum pondera ex plicat: audiat iste uerba Alciati & dubitare desinet. Scribit uero sic. Eadem ratione factum est, ut cum sextarius Romanus quindecim unciarũ sit, ut supra dixi, Græci suo sextario uncias octo & decem attri buant. Sed hæc nunc meæ sententiæ causa tuendæ satis sint. Restat ut argumenta discutiã Portij, sta tuentis in commune sextariũ Romanum unciarum esse uiginti ponderalium. Qui certe si pro pondera libus dixisset mẽsurales, à uero non desciuisset quod aũt illas non has dicat ex uerbis eius perspiciuũ erit, quæ subijciam. Liquidorum itaq; mensuris: inquit: ita declaratis ut quid inuicem capiant & capiantur satis intelligi possit, earũ pondera quibus præcipue deprehẽdi & ad nostras referri possint, dicẽda sunt: & à minori ex iam dictis initium capiam. Hemina pendet uncias decẽ, sextarius uiginti, hoc est libram & bes: cõgius libras decem, urna quadraginta, am

phora

phora octoginta. culeus mille & sexcẽtas libras pẽdet. Ita Portius. Ex quibus nõ potest esse obscurũ libras & uncias ponderales eũ intelligere. scribit enim pẽdet· quod si de mẽsuralibus sensisset capit aut cõtinet aut tale quippiã scribere oportebat. Sed diceret quis. Portius nõ negat se de põderalibus sentire, uerũ uini sextarium tantũ pendêre ait, nec sine testibus· id enim ex Plinij loco, qui est de uino Opimiano, colligi potest, & Fãnius clare dicit his uersibus.

Nã libręt ut memorãt: bessem sextarius addet.
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi.

Demus nũc uerum esse uini sextarium Romanum pendêre uncias uiginti: Portius certe nõ uoluit uini tantum explicare, sed communem tam liquoribus quàm aridis· unde fit ut modij pondus librarũ uiginti sex & unciarum octo, quod inde sequitur, esse dicat· quo tamen modio ueteres nullum liquorem, nedum uinum metiri fuisse solitos in cõfesso est. Ne uero hæc credantur conficta, Portij uerba attendamus. Modij sex medimnum conficiunt. sextarij sedecim modium· Sextarios pono quia & his sicca & humida metiri consueuerunt. Horum singulorum pondus superius scripsi fuisse libræ & bessis id est unciarum uiginti. Modij pondus ex computatione sextarij & amphoræ superius adducta, fuit libratũ uiginti sex & unciarum octo. Sic ille. Vides clare

sextarium

sextarium cõmunem uiginti unciarum eum constituisse, non uini tantum: tum enim modium non tot librarũ dixisset esse, sed pondus aridorũ cum modij mensuram impleant, declarasset. Cæterũ hæc rerum quas metimur diuersitas in pondere, non minus ipsum ac alios torsit: quod ex istis quæ de mensuris sermonem incipiens scribit, percipere licet. Mensurę igitur: inquit: liquorum, ut ab his initium capiã quę frequentiores & stabiliores apud antiquos fuerunt quia humida pondere inter se parum differũt: cum in eo sicca & præcipue semina, quibus uita constat, genere & specie raro conueniant, ut triticum à milio & utrunq; inter se. Sic Portius: qui cum aduerteret esse diuersum pondus rerum quas metimur, uiam munire conatur, qua tuto perueniat ad sextarij communis definitionem: sed quo modo? Humida asserit pondere parũ inter se differre. Videamus igitur an hoc uere sit dictũ de humidis. Olei sextarius ex Fannij sententia, quem ipse sequi uoluit, pendet uncias decem & octo, uini uiginti, mellis triginta. Differunt ne ergo parum? cum mel uino decem uncijs sit grauius: oleo uero duodecim, id est integra libra. Mihi sanè plurimum distare uidentur: quæ etiamsi drachma solum una differrent, uix dicerem parum inter se differre, quod tum etiam discrimen ad librã examinanti insigne appareat. At Portius id ausus

fuit dicere,cũ mel ſextarij mẽſura,oleo eiuſdẽ mẽſu-
ræ plus pendeat drachmas XCVI iuxta Fãniũ,uino
LXXX. Quid uero ait de aridis? Genere & ſpecie
nõ cõuenire, ideo eorũ menſuras nõ facile pondere
deprehẽdi poſſe. Cur ergo modiũ pẽdêre libras ui-
ginti ſex & uncias octo ſcribit? quẽ ipſe recte ſentit
aridorũ tantũ eſſe menſurã? Quæ nam iſta eſt in-
conſtantia? Nihil aliud reſpõdere poteſt,niſi quod
ſextariũ cõmunẽ ſiccis æque ac liquidis cõſtituerit:
qui uncias uiginti,ſi diis placeat,pẽdeat,quãtumuis
inter ſe arida differãt. Iam eius opinione intellecta,
quibus ipſam probet cõſideremus. Poſtquàm dixiſ-
ſet quantum quæcũ menſura pendêret, quæ uerba
ſupra retuli,ſubiungit. Hæc ex diſpoſitione iam di-
cta mẽſurarum & ex multis authoribus & maxime
ex Fauino ſupra dicto colligi poſſunt. Sic ille. Nos
fatemur neceſſario conſequi ex proportione, quam
menſuræ inter ſe habẽt,ut reliquæ tantum pendeãt,
quantum aſſerit, ſi ſextarius uiginti uncias pendet.
Quia uero in commune ſtatuit ipſum, nullo ſenſu
dicta declaraui. Qui uero ſint iſti multi authores,ex
quibus hoc menſurarum pondus colligi poſsit,non
intelligo. Ex Fannio certe,quem Fauinum nominat
& ex quo maxime poſſe ait, id quod uult non colli-
gitur. Nam is aſſerit uini & aquæ ſextarium, quod
ſupra quocũ dixi,pendêre uncias uiginti,olei uncias

decem

decem & octo, mellis triginta. Carmina eius sunt:
Illud præterea tecum cohibere memento:
Finitum pondus uarios seruare liquores.
Nam libræ: ut memorant: bessem sextarius addet,
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi.
Addunt semissem libræ liuentis oliui.
Selibramq; ferunt mellis supereſſe bilibri.
Ex his liquet Fannium iuxta rerum diuersitatem diuersa sextarij protulisse pondera, non hoc sentire, quod Portius ex ipso probare contendit, sextarium cõmunem pendere uncias uiginti. Si igitur Portius Fannium uoluisset sequi, quemadmodum Alciatus in cyathi calculo sequitur, oportebat cum quatuor liquorũ potissimorũ pondera explicare, nõ omniũ certum unum põdus statuere & dicere parum inter se differre. Sed ferme scire me puto quid deceperit Portium. Legerat in Hermolai castigationibus sextariũ unciarũ esse uiginti. deinde ex Plinio de uino Opimij loquente, idem colligi posse animaduertebat quibus motus definitum statuit põdus. & quia legerat apud Fannium uini & aquæ sextarium pendere uncias uiginti, reliquos uero liquores differre, ut id dilueret, scribit parum inter se differre. Pergit. Et de amphora & sextario Sextus Pompeius attestatur. Illius uerba cum nõ citet credimus ipsum nõ plura quàm nos inuenisse, uidelicet amphorã capere

octo & quadraginta sextarios, sed fidē habere Hermolao Barbaro, qui scribit Festū sic sentire. Demū ait. Et ex pulcherrima Pliniana computatione paucis cognita libro decimoquarto capite quarto scribē do de uino Opimiano colligitur. Gloriatur ibidem quæ essent usuræ semissium primo à se inuentum, quod ut uerum esse potest, ita fuisset multo credibilius, si Barbaro uiuente adhuc, illud sibi uindicasset. Non negabit tamen Barbarum primo Plinij expositionē protulisse·quam cum retulisset Portius, mox aliter sensisse Plinium opinatur. cui opinioni, quam ex primis Hermolai castigationibus uenatus est, si locus ullus erit, nihil ex ipso probare poterit. Quam igitur incerta sit Portij de mensuris opinio ex iam dictis quilibet intelligit. Quam ob rem ad Hermolaum Barbarum, quē ille imitatus est, ueniam. nec is differentiæ huius inter libras & uncias mensurales ac ponderales uspiam meminit·quam scientem ueri simile est, si eius studium obscurissima quæq; explicandi consideramus, non fuisse taciturum. Ipsum uero ignorasse est indicio, quod postquàm duas sententias de sextario protulisset, alterā Festi, q uiginti dicat esse unciarum, alteram Africani, qui duarū uel trium librarum, subiungit. Ita fit ut singulę amphoræ LXXX Festo, uel XCVI Africano, aut certe CXLIIII. uini pondo capiant. Pondo dicit· ex quo

nemo

nemo non intelligit eum de ponderalibus libris sen tire. Sed profecto bene feciſſet, ſi Feſti uerba aſſcrip ſiſſet, quę forte ipſe habuit, in noſtris uero exempla ribus deſyderantur. Hæc pro mea ſententia defen denda libere magis & neceſſario, quàm petulanter & temere dicta à me accipiantur etiam atq; etiam rogo. Viros enim illos ob ſummam eruditionẽ am plector & quouis honore dignos iudico quos nihil mirum in re tam obſcura à uero deuiaſſe, cum nemi nem è ueteribus opiner inuẽtum iri, qui per omnia ueſtigijs ueritatis inſtiterit, ac non alicubi aberrarit. Illud unum ſi rurſus dixero finẽ differendi de men ſuris liquorum faciam. Libræ & unciæ menſurales certæ & immobiles menſuris ſemper manent, pon derales uariæ ſunt pro uarietate tam aridorũ quàm liquorum. Quocirca niſi quis humidum uel ſiccum expreſſerit, aut ex conſuetudine loquendi intelligi poſſit, ponderales libras uel uncias in menſuris nun quam definire poteſt. Quod ſi etiam expreſſerit, illius rei tantum menſuras, cæterarum minime decla rauit. Nunc aridorum menſuras uia & ratione non diſsimili exponemus. Modius capit duos ſemo dios. Semodius ſextarios octo. Sextarius heminas duas. Hemina acetabula quatuor. Acetabulum ſe ſquicyathum. Cyathus ligulas quatuor. Sed quia ſextarius capit uncias uiginti, ut ſupra probaui ſe

quuntur hæc ordine quodã. Modius cõtinet libras uiginti ſex, uncias octo. Semodius libras tredecim, uncias quatuor. Sextarius uncias uiginti. Hemina decem. Acetabulũ duas cum dimidia. Cyathus ſeſcunciam drachmam & ſcriptulũ. Ligula drachmas tres & ſcriptulum unum. Hæc de Romanis mẽſuris aridorum mea eſt ſententia, quã rurſus teſtimoniſs authorum annitar cõfirmare. Vt autem à maxima menſura & hic ordiar: Modiũ aio duas ſemodios comprehẽdere, quod ipſius ſemodij uox ſatis ſignificat: dictus enim eſt ſemodius à ſemis & modius quaſi ſemimodius, eliſa ſyllaba una, quod etiam in ſemuncia fieri uidemus. Cæterum quod uterq; ſit aridorum menſura, nulla eget probatione cum paſſim in ſcriptoribus præſertim rei ruſticæ & frumẽtaria Ciceronis ſic inueniantur. Modius autem denominatus uidetur à modo, quod inter cætera non raro menſuram ſignificat. Inde modiale uas dicimus, quod modij habet menſuram. Vnde Plautus ait in captiuis.

Aulas calicesq; omneis confregi, niſi quæ modiales erant.

Hinc etiam dicitur ſeſquimodius. Varro de re ruſtica libro primo. Hoc licet coniectura uidere ex aliquot rebus ut nuces integras, quas uno modio comprehendere poſſis, quod putamina ſuo loco quæq; habet

habet natura composita· cum eaſdem ſi fregeris uix ſeſquimodio concipere poſſis. Semodius autē ſexta rios octo continet, quod ex hac ratione liquet. Quadrantal tres modios, ſex ſemodios, octo & quadraginta ſextarios capit, ut Voluſius clare dicit, ut in quartarij enarratione retuli. Igitur neceſſe eſt modium ſedecim ſextarios, ſemodium octo continere. Quemadmodum uero à modio modialis oſtendi formatum, ita quoq; fit à ſemodio ſemodialis. Sic Cato capite LXXVI inquit. Hæc erit placenta ſemodialis. Sextariū porrò duas heminas capere nō eſt neceſſe ut ultra probem, aridorum uero mēſurā fuiſſe declarant uerba Catonis quæ ſunt capite CV. Schœnum & calamum in pila contūdito, quod ſiet ſextarium unum· eodem in dolium confundito, ut odoratum ſiet. Et Columella libro duodecimo capite quinto. Salis ſextariū ſubterito. Et paulo poſt. Quidam ordei toſti ſextarios quatuor. Sequitur hemina, quā quatuor acetabula continere probaui· quod uero ſit aridorū menſura, Catonis uerba quę ſunt capite CVII explanant. Et iris aridæ contuſę heminam. Præterea Columellæ libro duodecimo capite XLIX. Sat erit autē totidem heminas ſalis adij cere quot ſunt modij oliuarum. Acetabulū uero ſic eorum menſuram fuiſſe declarant authores. Cato capite CII. Si bouem aut aliā quamuis quadrupedē

ſerpens

serpens momorderit, melāthij acetabulum, & quod medici uocant smyrneum conterito in uini ueteris hemina. Cornelius Celsus libro quinto capite decimooctauo. Habet gallæ & immaturę & alterius, coriandri seminis, cicutæ, lachrymæ aridæ, gumi, singulorum plenum acetabulum. Apud quem acetabuli usus frequens est. Plinius etiam scribit libro decimo octauo capite septimo. Quocunq; autē genere præparato, uicenis ordei libris ternas seminis lini, & coriādri selibras, salisq; acetabulo, torrētes ante omnia miscent in mola. Cyatho autem sic utitur Columella libro secundo capite undecimo. Atq; ita mēse ultimo Aprilis serito tātum, quātum ut singuli cyathi seminis locum occupent decem pedum longum, & quinq; latum. Cornelius Celsus libro quinto de curatione papularum. Gith cyathos tres, picis aridæ unum. Plinius præterea libro decimoquarto capite nono. Dulci è genere est & melitites: distat à mulso, quod fit è musto cum quinq; congijs austeri musti congio mellis & salis cyatho sufferuefactis austerū. Ligula postremo pro aridorū mensura usus est Columella, cuius uerba iam ante retuli. Pluribus autem probaui minores mēsuras fuisse aridorum, quo res fieret credibilior: uidentur enim quædā in his ex natura significationis liquorum tantum esse mensuræ. Iam iterum maiores in minores quasq; resoluam.

Modius

Modius capit semodios duos, sextarios XVI. Heminas XXXII. acetabula CXXVIII. cyathos CXCII ligulas DCCLXVIII. Semodius capit sextarios. VIII. heminas XVI. acetabula LXIIII. cyathos XCVI. ligulas CCCLXXXIIII. Sextarius & reliquę minores sic habẽt ut in liqdis. Restat, ut instituto ordine, paucis ea quæ obscura nobis occurrũt elucidemus, quæ repugnãtia elidamus. Mẽsuras itaq; siccorũ ab humidorũ mẽsuris nec Budæus nec Alciatus distinxit, sed eas confuse tradidit uterq;. Portius autem discreuit quidem, uerum diminute de utriscq; scripsit. Nã in humidis omisit quartariũ, acetabulũ, cyathũ, ligulam siue cochleariũ, libram, unciam. Quis uero illi credet, quod asserit minores hemina, medicis solum in usu fuisse? cum Liuius & Columella utãtur quartario? acetabuli & cyathi usus apud authores frequens sit? Libræ & unciæ Romanis quotidianus fuerit in oleo uendendo? In aridis autem heminã, acetabulum, cyathum & ligulam præterijt. Quibus tamen, si nihil aliud, leguminum semina, ut hodie quoq; paruis quibusdam mensuris uendũtur, olim fuisse diuendita credibile est, ac non medicis solum fuisse in usu. Sed fortassis illud hominẽ decepit q; in aridorum mensuris modio & semodio atq; sextario frequenter ueteres maxime rei rusticæ scriptores utuntur, rarius hemina & acetabulo & cyatho. Nũc

ad modium reuertar in cuius capacitate declarãdã multum fallitur Perottus, qui ſcribit ipſum duos & uiginti ſextarios cõtinere licet ibidem legatur uitio librarij ſeſtertios. Idem tradit modium quatuor modiolos capere, ſed nullius id authoritate confirmat. Mihi quidem modiolus apud Plautum in Ciſtellaria mẽſuræ genus eſſe uidet, cuius uero capacitatis fuerit, fateor me ignorare. Ait autem Plautus.

Quia ei promiſi modiolum uini dare.

χοινίκιον certe Celſus modiolum tranſtulit, ſed in diuerſa ſignificatione. Dicta ſunt à modijs Decemmodiæ & trimodiæ uaſa ruſtica apud Columellam decem & trium modiorũ. Acron uero interpres Horatij cum ait, Cumeræ dicũtur uaſa minora quæ capiunt quinq; ſiue ſex modios, quę lingua Sabinorũ trimodiæ dicuntur: uidetur nõ ad uertiſſe trimodias à numero trium modiorum, quos comprehenderẽt dictas, niſi locus corruptus ſit. De menſum aũt quid ſit ubi χοινικῆ declarabo dicam. Medimnũ iccirco non addidi menſuris aridorũ Romanis, quod Græca ſit & Cicero in frumentaria non uteretur hoc uocabulo niſi de rebus Siculorum, qui non minima ex parte Græci erant, loqueretur. Satis de aridorũ mẽſuris. Clarum ergo eſt quod menſuræ liquorũ tantũ fuerint apud Romanos, Culeus, amphora, urna congius, quartarius. Aridorum ſolum, Modius & ſemodius

semodius. Humidorum & siccorum simul, Sextarius, hemina, acetabulum, cyathus, ligula. Hactenus Romanas mensuras, sequēti libro Græcas exponā.

GEORGII AGRICOLAE LIBER SECVNDVS DE MENSURIS Græcis.

ROMANAS mensuras eò pluribus primo libro tradidi, ut ipsas lectori, quoad fieri posset, explicatas & dilucidas exhiberem· quā ob rē si cui longior uisus sum, is sciat me maluisse in hanc partem peccare potius quàm in obscuritatem incidere, in re tam perplexa breuitati nimis cōsulendo. Mea quoq; contra doctissimorum hominum opiniones diligenter quidem minimeq; remisse, non tamen petulanter aut arroganter defendere uolui· adeo ut si docti etiā iudicarēt, opera, studio, labore meo Romanas mēsuras, q̄d ad earū capacitatem attinet, è tenebris quasi erutas, tandem suam lucem uere recipisse· equidē hāc laudem mihi soli non arrogarē, sed partiēdam eam cum Budæo,

Alciato & Portio mea spōte arbitrarer. Nam eorū scripta, esto, me nō multum iuuerint, ut iuuisse non negabo, certe occasionem de his scribendi, quod ali quid puto, præbuerunt. In Græcis uero si quid de studiosis eius linguæ hic meus labor meret, credo me non admodum arroganter facturum, si id mihi in solidum uindicarem. Et hic tamen Budæū & Alciatum, Portius enim solius medimni meminisse cōtentus est, libenter etiam in partem laudis admitto, uel ob hoc quod studiose quædā collegerint. Nam quod ad reliqua attinet, illi minȝ in istis elaborarūt. Etenim Budæus tradit quidem Græcas mensuras, sed sic ut paucas à Romanis capacitate distinguat. utq; alibi easdem esse dicat, alibi in ijs nihil certi tradi posse ferè asserat. Alciatus uero eas à Romanis discernere nititur, & in explicandis operam consumit, quo etiam plus negocij mihi cum illo erit, cum alijs duobus minus. Romanarū autem mēsurarum ratio hoc fuit expeditior, quod reip. maximæ quidē, sed unius tamen essent unicę. Græcarum uero inuoluta magis primo quod diuersarū rerum pub, imo unius nōnunquā fuerint diuersæ. Siquidem aliæ Atticæ, aliæ Ephesiæ, aliæ Alexandrinæ, ut reliquas nō commemorē. tum aliæ medicę, aliæ Georgicæ, alię Hippoiatricæ. Deinde quod scriptores rei rusticę omnes ac alij plurimi perierint unde medicis mensuris exceptis

ceptis reliquarũ usus sic ostendi ut ego cupio, & studiosis arbitror utile non potest·enitar tamẽ, quoad res ipsa feret, omnia diligentius explicare. Cæterum in hoc libro potissimum declarabo Atticas, quas & medicas appellamus, atq; Georgicas, quod ijs in primis authores usos esse cõstet. Adijciam aũt ipsis & Hippoiatricas, quod ars ueterinaria non omnino sit à medicina excludenda. Seruabo uero prorsus eandem, quam in Romanis, docendi seriem. Cum itaq; Atticæ siue medicæ mensuræ quoq; duplices sint, liquorum & aridorum, primo liquorũ exponã. ὁ μετρητὴς ἔχει χόας. ιβ'. ὁ δὲ χοῦς ξέστας. ϛ'. ὁ δὲ ξέστης κοτύλας. β'. ἡ δὲ κοτύλη τέταρτα. β'. τὸ δὲ τέταρτον ἤτοι ἡμικοτύλιον ὀξύβαφα. β'. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον ας'. ὁ δὲ κύαθος κόγχας μὲν. β'. μῦστρα δὲ δ' χήμας δὲ. ε'. ἡ δὲ χήμη κοχλιάρια. β'. Id est Metretes capit choas XII. Chus sextarios VI. Sextarius cotylas II. Cotyle quartarios II. Quartarius oxybapha. II. Oxybaphum sesquicyathũ. Cyathus cõchas duas·mystra quatuor, Chemas quinq;. Cheme cochlearia duo. Sed quia cotyle continet nouẽ uncias mensurales, facile hinc calculis subductis colligi potest, quot librarum uel unciarũ mensuralium quæq; mensura fuerit. Capit igitur Metretes centũ & octo libras. Chus nouem. Sextarius libram & semissem. Cotyle, ut dixi, uncias nouẽ. Quartarius

quatuor cum dimidia. Oxybaphum uncias duas & drachmas duas. Cyathus ſeſcunciã. Concha drachmas ſex. Myſtrum drachmas tres. Cheme drachmas duas, ſcriptulum unum, grana quatuor & quatuor quintas grani. Cochlearium drachmam unã, ſcriptulum dimidium, grana duo & duas quintas grani. Licitum ſit mihi & hic minoribus ponderibus pro menſuris rei declarandæ gratia abuti: ut intelligantur planè drachma & ſcriptulum & granũ unciæ menſuralis: in quæ tametſi non ſit uſu diuiſa, animo tamẽ diuidi poteſt, imo etiam re ipſa, ſi quis hanc operam uellet ſumere nihil neceſſariam. Sic ſentio de Atticis menſuris, quibus maxime medici utuntur: quam ſententiam & ipſam authorũ ſcriptis conabor probare. Metreten itaq; duodecim choas comprehẽdere Nicandri interpres his uerbis declarat. Μετρητὴς ἔχει ξέσας. οβ'. Hoc eſt. Metretes capit ſextarios duos & ſeptuaginta. Cum enim ſex ſextarij, ut mox oſtendam, efficiant Choa, efficient omnino duo & ſeptuaginta duodecim choas. Idem ex Fannij uerſibus percipitur, qui menſuram hanc Atticam amphoram appellat.

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis,
Seu cadus: hanc facies noſtræ ſi adieceris urnam.

Si enim Attica amphora capit amphorã Romanã & urnam, Romana uero amphora congios octo,

urna

urna quatuor, nonne sequitur Metreten continere Choas qui Romanis congij dicuntur, duodecim? Quod autem Metretes & cadus idem sint, ex Dioscoride & Plinio est clarum. Nam ubi apud Dioscoridem μετρητὴς legitur, Plinius eius quasi interpres cadus reddidit. Verba utriusq; quo res fiat clarior asscribenda censui. Dioscoridis Græce afferam, ne cogar idē bis latine dicere: inquit ille. ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. Λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν μνᾶς. β'. εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας. λ'. ἔπειτα διυλίσας ἀπόθου. Quæ uerba Plinius sic latina fecit libro decimoquarto capite sextodecimo. Fit è labrusca, hoc est uite syluestri, quod uocatur Oenanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati post trigita dies mutantur. Metretes autem ἀπὸ τοῦ μετρεῖν id est à metiendo deriuatum est. Latini in eo cum mutatione terminationis & genus mutarunt, non tamen significationem: si quādo enim Metretam dicunt, modiū Atticum mea sententia intelligūt. Cadus uero, nam & ipsum Græcū est ἀπὸ τοῦ χάδειν, quod capacé esse significat, aspiratæ in tenuem mutatione deriuati uidetur. Sed quod utrunq; liquorum mensura sit ex uerbis Dioscoridis & Plinij pspicuū fuit & certe alter aliâs frequenter Metrete, alter cado sic utitur. Nuncupatur idem mēsuræ genus κεράμιον. Vnde

Hesychius

Hesychius scribit κάδος ὄστρακον. Id est. Cadus est ceramium. Quod fortasse aliter quis quàm de mensura acciperet dictum, nisi intelligeret ex Dioscoride Ceramiũ & Metreten idem esse, ex eodem & Plinio atq; Fannio Metreten & cadum: ex quo id quod uolumus sequitur. Sic uero Ceramio Xenophon libro sexto ἀναβάσεως κύρου usus uidetur. ἔτοι ξένια πέμπουσι τῇς ἕλλησιμ. ἀλφίτων μὲν μεδίμνους τριχιλίους. οἴνου δὲ κεράμια χίλια ἢ πεντακόσια. Id est Hi dona mittunt Græcis farinæ quidem tria millia medimnûm: uini uero Ceramia mille & quingenta. Dioscorides quoq; de uino Hyssopite scribit. Δεῖ δὲ τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους, λίτραν μίαν τῦ ὑσσώπου κεκομμένου φύλλων προσβάλλειν. Hoc est. Oportet autem Ceramio musti, libram unam hyssopi foliorum cõtusorum addere. Porrò idem Dioscorides, ubi Romanam amphorã uult indicare differentiæ causa adiicit ἰταλικὸν tam Ceramio quàm Metretæ. Vt libro quinto de uino scillitico. Λαβὼν σκίλλης ἐντετμημένης καὶ κεκαθαρμένης μνᾶς γ'. κάβες εἰς γλεύκους καλοῦ μετρητὴν ἰταλικὸν. καὶ μῆνας ἓξ ἔασον Id est Accipito scillæ cõcisæ & purgatæ minas tres ac immittito in musti boni Metreten Italicum, atq; ita per sex menses sinito. Hic Metreten Italicũ appellauit amphoram Romanam. In eodem libro de uino absinthite sic

scribit

scribit. ὁι μὲν γὰρ τοῖς. μ'. καὶ .η'. ξέσαις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀφθονίου ποντικοῦ λίτραν μίαν. Quod est. Quidam enim quadraginta octo sextarijs Ceramij Italici miscuerũt absinthij pontici libram unam. Ibi Ceramium Italicum nominat simul explicans sextariorũ esse octo & quadraginta: quod ipsum in Romanis mensuris est declaratum. Dioscorides itaq; si Atticam amphoram significare uult, simpliciter μετρητὴν uel κεράμιον uocat: sin Italicam siue Romanam, quæ non paulo minor est, ἰταλικὸν, ut dixi, adiungit: Quemadmodũ Latini cõtra Metreten amphoram Atticam appellant, addentes Atticam ut à Romana distinguãt, quam simplici amphoræ nomine dicunt. Vtranq; uero Græcorũ medicis in usu fuisse, postquàm Romani Græcię ceperũt imperare, uel ex Dioscoride liquet. Satis multa de Metrete. Sequit Chus qui Choeus quoque dicitur. Hic ut apud Romanos Congius, sex cõtinet sextarios: quod Cleopatra declarat: cuius pauca quædam de mensuris & ponderibus, sed ualde docta extãt è libris κοσμητικοῖς excerpta. Sunt aũt hæc eius uerba. ὁ χοῦς ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. ξέσας δὲ ἕξ. Hoc est. Chus quidem habet mẽsura Cotylas Atticas duodecim, sextarios uero sex. Idem Plinius indicat cõgium transferre solens. Dioscorides de uino quod è palmis fit ita scribit.

bit. ἐπίχει δὲ τοῖς δέκα χοινικίῳ ὕδατος χόας. γ̄. Id est Infunde ad Choenicas decẽ, aquæ cõgios tres. De eodem Plinius libro quartodecimo capite decimosexto, Dioscoridem imitatus. Proximumq; ei è palmis, quo Parthi & Indi utuntur & oriens totus. Maturarũ, quas uocãt & Chydeas, modio in aquæ congij tribus macerato expressoq;. Rursum Dioscorides de uino quod fit è nardo Syriaca & Celtica atq; malabathro. ἡδύσου ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δ̄ χοᾶς γλεύκους ἡδέος. Plinius: Apud alios nardi & malabathri selibris in musti congios duos additis. Quin etiam carmina Fannij idem ostendunt.

Heminas recipit geminas sextarius unus.

Adde duos Chus fit uulgo, qui est congius idem. Deriuatus autem χοῦς siue χοεὺς uidetur ἀπὸ τοῦ χέω, quod est fundere. nam uasis genus etiam significat, quo aqua hausta fundebatur. Quod uero sit humidi mensura ex iam dictis manifestum est. Tertium locum in Atticis mensuris obtinet Ξέστης. quod uocabulũ è Romana dictione, quæ sextarius dicitur, corrupta formarunt, ut claris uerbis, quæ libro superiori retuli, Galenus asserit. Nam neq; nomen neq; mensura hæc apud uetustiores Atticos scriptores inuenitur, sed una cum imperio Romano & uox & mẽsura in Græciam uenit. Vnde usus eius apud Andromachũ, Heram, Asclepiadem, Critonem

nem, Dioſcoridem, ac nonnullos alios, qui dum res Romana floreret, de medicamentis libros ſcripſere, admodum frequēs eſt. Laurentius Valla cenſor latinæ linguæ acerrimus in Herodoti ſecundo ἀρυσῆρες ſextarios tranſtulit quod ſi ἀρυσὴρ idem fuiſſet qđ ſextarius Romanus, celeberrimi illi medici Græci dubio procul uſi fuiſſent ea uoce potius quàm Romana. Sed hoc non mirum de Valla, qui alibi Cotylen quoq; uertit ſextariū. Cæterum Ξέσης duas capit cotylas. Hinc Galenus libro primo περὶ ξυνθέσεως φαρμάκων κζ γένη ſcribit: ἔοικεν ἢ ὁ ἥρας ὅταν κοτύλην γράφῃ τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ξέσου σημαίνειν. Id eſt. Videtur & Heras quando cotylen ſcribit dimidiam ſextarij partem ſignificare. Sed id ipſum præter medicos in quibus facile poteſt obſeruari, Ariſtophanis interpres in Pluto his uerbis declarat. Κοτύλη δέ ἐστιν εἶδος μέτρου, ὃ λέγομεν ἡμεῖς ἡμίξεσον. Hoc eſt. Cotyle autem menſuræ genus eſt, quod nos Hemixeſtū dicimus. Fannius etiam inqt.

At cotylas, quas ſi placeat dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas ſextarius unus.

Verum liquidi menſuram eſſe Crito cōfitēdit apud Galenū περὶ συνθέσεως φαρμάκων κζ τόμους cum ait. ὄξους ξέσας γ̄. Id eſt. Aceti ſextarios tres. Sed nihil opus eſt iſtis cum nuſquam non in Galeni libris de compoſitione medicamentorum exempla

sint obuia · quocirca ad cotylen ueniamus. κοτύλη uox est in Græcia nata: nam Romani heminę uocabulo utuntur · quod ipsum ex Græco quidem ἥμισυ deriuatum est, sed Græci nō ferè habent in usu, nisi cum Romanas aliquas medicamentorum compositiones in suam linguam transferunt. Hoc autem nomine cauum ipsi significant: unde κοτύλην appellauere, nō modo uasis genus & mensuram, sed sinum etiam in quo caput fœmoris uoluitur, & cōcauitatē manus, quā uolam latini nominant. A cotyle quoq; dicuntur κοτυληδόνες sinus tum uteri, tum polypi, atq; etiam herba ob similitudinem. Sed idem mensuræ genus τρύβλιον est dictum, ut scribit Cleopatra his uerbis. ὁ τρύβλιον ὁ αὐτὸ μέτρον χωρεῖ τῇ κοτύλῃ. ἔχει γὰρ μέτρῳ κυάθους ς'. Id est. Tryblion eandem quam cotyle mensurā capit. continet enim mensura cyathos sex. Dicitur eadem mensura ἡμίξεσον id est dimidius sextarius · quod uerba Aristophanis interpretis, paulo ante relata, declarant. Recipit uero cotyle duo ἡμικοτύλια. quæ uox quia medicis, ut nox ostendā, in usu est, satis id ipsum quod uolo, probat. Mensuram autem humidi esse, hoc unum indicare potest testimonium · quo magis hic utimur, ut consuetam nobis confirmandi rationem, alibi necessariā, seruemus, quàm ut id, tanquā multū sit dubiū, corroboremus. Soranus apud Galenum

libro

libro primo περὶ ξυνθέσεως φαρμάκων καὶ τόπους ait. λιθαργύρου δραχμὰς κ'. ἀσβέστου δραχμὰς κ'. ὄξους κοτύλην μίαν. Id est. Spumę argẽti drachmas xx. Calcis uiuę drachmas xx. Aceti cotylen unam. Sequitur quartarius, qui τέταρτον ab ipsis nũcupatur, quod quarta pars sit sextarij utriusq; enim uocabuli ratio in promptu est. Hesychius quoq; mẽsuram esse dicit, licet capacitatem ipsius non explicarit. inquit uero. τετάρτῳ, μέτρῳ τῶν ὑγρῶν. Id est. Quartario mensura humidorum. Idem clarũ est ex Dioscoride, qui in exponẽdis liquorum, quos metimur, ponderibus semper τετάρτου mẽsuræ post cotylen mentionem fecit: cuius uerba in Libello de mẽsuris & ponderibus, Galeno asscripto, quisq; Græcarum literarum non omnino rudis legere poterit, quæq; nos in alio opere eiusdem cum hoc argumẽti explicauimus. Vtitur sic Damocrates apud Galenũ libro octauo περὶ ξυνθέσεως φαρμάκων καὶ τόπους. uersus est senarius.

Ξέσου τέταρτον ἐξ ἑκάστου μίγματος.

Id est.

Pars quarta Sextarí mixtura ex qualibet.

Eadem uero mensura ἡμικοτύλιον id est dimidia cotyle, ut dixi, nuncupatur. Dioscorides περὶ θυμοξάλμης libro quinto. Ἐπίχεε ὕδατος κοτύλας ς'. ὄξους ἡμικοτύλιον. Hoc est. Infunde aquæ cotylas

sex· aceti dimidiam cotylen. Apollonius apud Galenũ libro primo operis supra cõmemorati. ἕψησον μετὰ ὄξους ἡμικοτυλίου. Id est. Coque cũ aceti dimidia cotyle. Liquet autem ex his liquorũ esse mensuram, tametsi Damocrates medicus & poeta etiam ad arida traxerit. Capit uero duo oxybapha. Cotyle enim duos quartarios, ut probaui, comprehẽdit, quatuor uero oxybapha, ut ex Plinij uerbis perspicuum est, quæ sunt capite ultimo libri primi & uigesimi. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem. Magis autem proprie iste locus hoc probat, quia de Atticis mensuris loquitur. Igitur quartarius necessario duo acetabula continet. Nunc explicãdum erit ὀξύβαφον, ita primo dictum uasculum ad infusionem aceti, ut in id intingerent cibum sumentes, paratum. Vnde Athenæus scribit. ἡ μὲν κοινὴ συνήθεια ὕντως λέγει τὸ ὄξους δεκτικὸν σκεῦος. Id est. Communis quidem consuetudo sic uocat uas quod acetum continet. Deinde mensura hoc nomine dicta, quam medici interdum κοτύλης τέταρτον nominant· ut Serapion apud Galenum περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro secundo. ἐλαίου κοτύλης μιᾶς ἥμισυ, θέρους κοτύλης μιᾶς τέταρτον. Id est. Olei cotyles unius dimidiam· æstate uero cotyles unius quartam. Per dimidiam cotyles partem quartarius, per quartam oxybaphum est intelligen-

intelligẽdum. Apud eundem libro primo περὶ συν/θέσεως φαρμάκων καὶ τόπους inqt Apollonius ὄξους κοτύλης τέταρτον. Id est. Aceti cotyles quartã. Ca pit uero oxybaphum ſeſquicyathum, quod ſic pro/batur. Cotyle ſiue Tryblion ſex cyathos continet, ut ex Cleopatra dilucidum fuit, & hic Fannij uer/ſus declarat

At cotyle cyathos bis ternos una receptat.

Neceſſe igitur eſt oxybaphon, cum ſit eius quarta, ſeſquicyathum capere. Quod uero menſura liquo/ris, ex dictis intelligi potuit. Iam ad cyathum, quem ſuperiori libro ἀπὸ τοῦ χύθην id eſt à fundendo de/riuatum, diximus. Cleopatra autem his uerbis ex/planat quod duas conchas, quas ipſa uocat mino/res, capiat. ἡ δὲ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρον μὲν ἡμι/κύαθον. Hoc eſt. Concha minor capit menſura qui dem ſemicyathũ. Liquoris eſſe & etymologia pro/bat, & ſatis teſtimonij eſt apud Galenum, nunc hoc unũ ſufficiat. Philippus medicus ut in quarto περὶ ξυνθέσεως φαρμάκων καὶ τόπους ſcribit, inquit. Μέλιτος ἀττικοῦ κύαθον α. Id eſt. Mellis Attici cyathũ unum. Hinc tranſeundum eſſet ad minores menſu/ras, ſed quoniam de ipſis diuerſa admodum tradita ſunt ab authoribus, differemus eorum explicationẽ in ſequentem librum. Iam uero eſt dicendũ quoties quæq; menſura unanquamq; ſe minorem compre/hendat

hendat. Metretes itaq; capit choas XII. Sextarios LXXII. cotylas CXLIIII. quartarios CCLXXXVIII. Oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. conchas MDCCXXVIII. myſtra MMMCCCCLVI. chemas IIII CCCXX. cochlearia VIIIDCXL. Chus capit ſextarios VI. cotylas XII. quartarios XXIIII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. conchas CXLIIII. myſtra CCLXXXVIII. Chemas CCCLX. cochlearia DCCXX. Sextarius capit cotylas II. quartarios IIII. oxybapha VIII. cyathos XII. conchas XXIIII. myſtra XLVIII. chemas LX. cochlearia CXX. Cotyle capit quartarios II. oxybapha IIII. cyathos VI. cōchas XII. myſtra XXIIII. chemas XXX. cohlearia LX. Quartarius capit oxybapha II. cyathos III. conchas VI. myſtra XII. chemas XV. cochlearia XXX. Oxybaphum capit ſeſquicyathū. conchas III. myſtra VI. chemas VII cum dimidia, cochlearia XV. Cyathus capit conchas II, myſtra IIII. chemas V. cochlearia X. Concha capit myſtra II. chemas II cum dimidia. cochlearia V. Myſtrū capit chemen unam & quartam ipſius partem cochlearia duo cum dimidio. Cheme capit cochlearia duo. Cochlearium minima menſura eſt. Huc uſq; capacitatem menſurarum, qua explicatur quoties maior ſe minorem capiat, quàm potui diligentiſſime declaraui: nunc ad alteram ueniendum, qua quot librarū

uel uncia

uel unciarũ menſuraliũ quęq; menſura fuerit oſten/ditur. Libras & uncias menſurales Romanis in uſu fuiſſe primo libro ſatis multis probaui, iuxta quas ſi perpendamus Atticarum menſurarum capacitatem, cotyle capit uncias nouem, atq; ſic hemina Romana eam una ſolũ excelluit. Quod uero ita ſe res habeat, idem Galenus, ubiq; ſummæ diligentię uir, aſſerit libro qnto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη ſic ſcribens. ὁ μὲν γὰρ ἥρας. ρπ̄. δραχμὰς ἔγραψεν εἰς σταθμὸν ἀνάγων. οὐκ εἰς μέτρον τὸ ἔλαιον, ὡς ξ'. δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης. καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε ἀττικὴ. θ̄. οὐγγιῶν οὖσα τῶν ἰταλικῶν. ἕλκουσι γὰρ αἱ. θ̄. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑπτὰ καὶ ἡμίσειον οὐγγίας σταθμικὰς. αἵτινες ξ'. δραχμαὶ γίνοντο, τῆς μιᾶς οὐγγίας. η̄. δραχμὰς δεχομένης. Hoc eſt. Heras quidẽ centum octoginta drachmas ſcripſit ad pondus oleum reducens, non ad menſuram · tanquam cotyle pendeat drachmas ſexaginta · pendet enim eas Attica, quæ nouem unciarum Italicarum exiſtit. Etenim nouem unciæ Italicæ, in cornibus interſectis diſcretæ, pendent uncias ponderales ſeptẽ cum dimidia quę ſexaginta drachmæ fiunt, ſi uncia una octo drachmas ceperit. Hæc ille. E quibus quilibet intelligit Atticam cotylen uncias nouem capere cornu libralis. Igitur ex ea certa ſtabiliq; ſententia reliquarũ menſurarũ iuxta libras

& uncias capacitas cõsequitur quam supra expositi, & nunc nihil necesse est ut repetam. Sed restat, ut quæ mihi repugnare uidentur, excutiam, quæ intricata sunt, explicem, quę deniq; perperam dicta, reiiciam. Reuertar itaq; rursus ad Metreten, quam latini Metretam uocant. Ea pro uase in quo oleum seruabatur usus est Cato ita scribens capite centesimo Oleum si in metretam inditurus eris, amurca ita uti est cruda prius colluito. An uero id uas iustæ mensuræ fuerit incertum est. Apud Columellam certe uasis olearij genus hoc nomine significatur multo capacius Attica metreta, quippe quod recipit musti sexaginta sextarios & olei pondo octoginta, quę & ipsa septem & quinquaginta sextarios complent & heminã ac supersunt duæ unciæ mensurales. Simul itaq; collecti fiunt sextarij Romani cẽtum decem & septem atq; hemina & duæ unciæ mensurales, cum metreta Attica tantum modo duos & septuaginta sextarios contineat. Præterea in idem uas ultra tot sextarios musti & olei immittit aridorum libras undecim & uncias tres · ex quo duplo ferme capacius esse intelligitur metreta Attica. Columellæ uerba sunt hęc libro duodecimo capite primo & quinquagesimo de oleo gleucino. Hac autem ratione confici debet. Vas oleariũ quàm maximum, & aut nouũ aut certe bene solidum præparari oportet. Deinde

per

per uindemiam quàm optimi generis & quàm recentissimi sextarios sexaginta cum olei pondo octoginta in id confundi·tum aromata non cribrata, sed ne minuta quidem contusa, uerum leuiter confracta in reticulum iunceum & lineũ adñci, & ita cum saxi ponduſculo in olei atq; musti partem demitti. Sint autem his portionibus pensata, quas infra subñcimus. Calami, schœni, cardamomi, xylobalsami, corticis de palma, fenigræci uetere uino macerati, & postea siccati, atq; etiã torrefacti, iunci radicis, tum etiã íridis Græcę, nec minus aniſi Aegyptij pari ponderę, id est uniuscuiusq; libram & quadrantem, ut supra diximus, reticulo inclusa demittito, & metretam línito·post septimum diem aut nonum per se metretæ si quid fecis aut spurcitiæ faucibus inhærebit manu eximito & detergito. Hęc ille. Igitur aliquot sextarijs demptis hæc Metreta capacior duplo fuit Attica· qua de re non mensuram eo nomine, sed uas olearium significauit. Idem tamen Columella uidetur iustæ capacitatis metretam indicare libro XII. capite XXII. Picis líquidæ nemeturicæ metretam adde in labrum, aut in alueũ, & in eodem infundito cineris lixiuiæ congios duos. Cadus quoq; eadem cum metreta mensura, Romana non fuit, quamuis Plinius eo utatur, sed profecto non nisi ubi uel Græca transfert, uel de Græcis uinis loquitur· ut libro

quartodecimo capite decimoquinto. Quid ni & Cæsar dictator triũphi sui cœna uini falerni amphoras centum, Chij cados centum in conuiuia distribuit. Nam falernum Italicum, Chium Græcũ erat. Prouasis uero genere eius usus apud latinos non est infrequens. Sic Columella cadum picatum dixit capite supra citato. Post septimũ diem oleum depleto: quod reliquum est musti picato cado recõdito. Martialis quoq; ait.

In uaticanis condita musta cadis

Hinc ἡμικάδιον dimidius cadus, cuius mẽtionẽ fecit Philochorus ἐν τῇ ἀτθίδι ut scribit Pollux. Ab ipso fit & καδίχος, quod est cadalis si licebit formare à Græca uoce, Romanis tamen usitata, tale denominatiuum, quale Plautus congialis. Plinius urnalis. Cato semodialis. Significat uero καδίχος mensura cadi. Sic scribitur panes qui dijs offerebantur fuisse καδίχους, nõ secus ac placẽta à Catone semodialis, quod mensura sit semodij, appellatur. Præterea idem mẽsuræ genus dicitur κεράμιον ut supra probaui. tum etiam σάμνος & σαμνίον · quod uocabulum tanquã non satis Atticum propemodũ reijcit Thomas magister in Atticorum nominum Eclogis cum ait. ἀμφορεὺς λέγε, μὴ σάμνος, μηδὲ μετρητής, ἐναίτινες. Id est. Amphoreus dic, non stamnos, nec metretes, etsi quidam dicant. Miror nonnihil, eum de stamno

sic

sic censere, cum Aristophanes ἐν βατράχοις utatur: ait uero.

ὅτ' ἐγὼ μὲν ὢν Διόνυσος υἱὸς σαμνίου. Id est.
Quando ego Dionysus stamnij sim filius.

Vbi interpres inqt υἱὸς σαμνίου εἶπε παρ' ὑπόνοιαν. ἐπεὶ δὴ ὁ οἶνος ἐν σαμνίου βάλλεται. ὁ δὴ Διόνυσος εἰς τὸν οἶνον ἀλληγορεῖται. σαμνία δὲ καὶ σάμνους, τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ οἴνου φασίν. Id est. Filius stamnij dixit iuxta tacitam significationem · quãdoquidẽ uinum in stamnium mittitur. Dionysus uero per allegoriã ad uinum refertur. Stamnia autem & stamnos amphoras uini dicunt. Idem Aristophanes ἐν τελμισσεῦσι, ut Pollux citat.

οἴνου τε χίου σάμνον ἥκειν καὶ μύρου. Id est.
Vini uenire Chij & unguenti simul Stamnon

Magis autem miror ipsum Metreten Atticam dictionem non putasse, cum Demosthenes eodem Polluce referente ea uoce sit usus· dixit uero οἴνου μετρητάς, & usum eius antiquũ fuisse è latinis etiã scriptoribus Catone & Columella liqueat. Sed non immerito quispiam nobis obiecerit Metreten non duodecim choum, ut dixi, esse capacem, sed decem tãtum, quemadmodum Dioscorides scribit in uino è uetero cõfecto his uerbis. ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες. ι. Id est. Est autem Metretes choum decem. Cui planè Budæus accedit Fãnij asseueratione reiecta. Equidẽ

malo hic in sententiã Alciati cõcedere, qui putat. β̄. detritum quale nõ raro temporis iniuria ueteribus codicibus accidisse obseruari potest ac. ī. solũ relictũ pro. ιβ′. sicq; legẽdũ etiã apud Dioscoridẽ χόες. ιβ′. Mouet uero me ut Alciato potius assentiar, quod è cæteris omnibus, q Metretæ capacitatẽ explicarũt, duodecim choũ esse colligi possit. ut Nicãdri interprete, Fãnio, Dioscoridis & Plinij uerbis collatis, deniq; Cleopatra, ut in Georgicis, ubi eiusdẽ capacitatis est, explicabimus. De Metrete plus satis · nũc ad Choa ueniamus, quẽ sextariorũ esse sex ex eisdẽ ferè authoribus ostẽdi. Quid itaq; dicemus ad diuũ Hieronymũ, qui cõmentariorum in Ezechielẽ libro primo Choa Atticũ, sextariũ Italicũ esse scribit? Alciatus, qui hũc locum aduertit, duplicẽ eos habuisse Choa putat · ait enim. Quo fit necessario ut duplicẽ Choa eos habuisse dicendũ sit · alterũ, quo in humidis forte utebantẽ minorẽ · alterũ quo in aridis maiorem · uasculum enim triticeum Chœnice angustius nullum ipsi habebant. Sic Alciatus. Maiorem choa qui sex comprehẽdit sextarios liquidi potius quàm aridi mensuram fuisse satis testimoniorum, quibus id ipsum probatur, supra retuli · de minore an ullus fuerit uideamus · primo tamen audiendus est Alciatus, qui his uerbis astipulatur Hieronymo. Quam sententiam ne improbem authoritas quoq; Plinij

facit,

facit, q libro decimoquarto de Nectarite uino uerba faciens, quod apud Dioscoridē fieri legerat, uncijs quinq; radicis ἐς χοᾶς quinq; musti additis, uertit in sextarios sex, ut Atticum Choa apud authorem: quisquis fuit seu Dioscorides seu alius unde ipse accepit: legisse eum credam. De eo etiam intellexisse Athenæū arbitror, q Rhyton: cuius uasis etiā Martialis meminit: describens simile esse cornui dicit, & duos Choas capere, & ideo solis Heroibus dari ut pote bibacioribus. Nam & regibus Spartanorum in cōuiuio cotylas binas dari solitum fuisse apud Herodotum legi, cum cęteris sola cotyla dare tur. Vnde ostenditur aliquāto parciores uini fuisse, quàm nunc nostrates homines sunt. Nam & Græca cantio Plauti in sticho, solos denos cyathos concedit. Horatius nouem quoniā tres prohibet supra, rixatum metuens tangere gratia. Hæc ille. Quibus si accedimus fuit alter Choeus etiam Atticis in usu. Sed de priori nō puto facile quenquam, qui nostra legerit, posthac dubitaturum quin etiam Alciatus ipsum asseruit. In altero non absq; causa poterimus assensionem sustinere. Nam apud Athenęum libro undecimo iustum Choa, non sextarij capacitate, accipimus. Quid enim mirum ξυτὸν poculi genus capere duos Choas? cum ἠλίφας tres capiat? Δεῖνος aliud poculi genus Metretē? Ait em̄ apud eundem

Dionysius

Dionysius Synopeus.

Δεῖνος μέγας Χωρῶν μετρητήν.

Id est Dinus magnus capiens Metreten. Sic enim scribit de poculis Athenæus. Apud nostros etiam sunt poculorum genera argentea, plumbea, uitrea, lignea, quæ plus quàm duos choas capiunt·quibus epotandis hospites bibaciores excipiũt diuites otio/si·quod non commemoro,quia laudo, sed ut probẽ talia pocula Græcis in usu esse potuisse, qui fuerint bibacissimi. De quibus Chamæleon apud eundem Athenæum,cum retulisset quosdam pluris fecisse e/brietatẽ quàm diuitias, ait. οὐκ ἔχοντες γὰρ ἑτέραν ἡδονὴν ταύτης καλλίω, οὐδὲ μᾶλλον εὐχερῆ, καταφεύγουσι εἰκότως ἐπὶ τὸν οἶνον. ὅθεν καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἐκπωμάτων ἐπιχώρια γέγονε τοῖς πλουσίοις. Id est. Non enim habẽtes aliam uoluptatem hac neq; honestiorem,neq; magis in promptu, merito ad uinũ confugiunt·unde & ingẽtia pocula familiaria facta sunt magnatibus. Hæc ille. In die etiam festo, quo inferias agentes,poculis certabant,quem inde χόας nominauere, qui cæteris præbibebat, πρόμαχος uero ab ipsis appellabatur, uelut præpugnans,quatuor choas ebibebat·quod si tantum quatuor sextarios bibisset, tanquam strenuum potatorẽ reliquis immerito præfecissent. Vt igitur à tribus cõgijs epotis Torquatus Romanis Tricõgius,Plinio referente

dictus

dictus est, ita πρόμαχος ille πανσαράχους dici potuit. Atqꝫ is nondum urnam uini bibebat, desunt enim duo sextarij Romani, cum Maximinus imperator amphoram, quæ duas urnas integras capit, si Capitolino credimus, die exhauserit. Quemadmodum uero hic amphoram Capitolinā bibebat, ita Xenarchus Rhodius, eodem Athenæo authore, propter multam potationem dictus est Metretes. Athenæus igitur per Choa nō intelligit sextarium, quod Alciatus uoluit. Quod uero Lacedæmones in conuiuijs parciores uini erant Lycurgi legibus sic instituti, ut ab his & alijs abstinerent, nihil hic probat, aut improbat. Sed Plinius facit ne sententiam Hieronymi improbet Alciatus. Certe semper is χοῦς congium uertit, ut supra probaui: hoc uno loco excepto, quem deprauatum censeo. Dioscorides enim sic scribit. ὁ δὲ νεκταρίτης σπενάζεται ἐν τοῦ ἑλενίου, ὃ ἔνιοι μηδικὴν. οἱ δὲ σύμφυτον. οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμου. οἱ δὲ ὀρέσιον. οἱ δὲ νεκτάριον καλοῦσιν. ἑλενίου ῥίζης ξηρᾶς ὀυγγίας. ε̄. ἐνδήσας εἰς ὀβόλιον, πάθες εἰς χέας ς̄. γλεύκους. Plinius sic transtulit. Inuenitur & Nectarites ex herba, quam alij Helenion. alij Medicā. alij Symphyton. alij Idæum phlomū & Horestiū. alij Nectareum uocāt radice ponderis XL. denarios rum in sextarios sex musti addita. Nos legendum arbitramur radice ponderis XL. denariorū in sexta

o rios

rios triginta sex musti addita. Vt enim quinq; uncias in XL denarios: tanquàm denarius & drachma idem sint: resoluit, ita sex etiam congios in triginta sex sextarios. Incertum uero est an illud triginta librarij alicuius incuria, ut nō raro fit, sit omissum, an ipsius Plinij negligētia eadem illa qua scribit ochrā ex rubrica fieri, cum rubrica fabrilis ex ochra fiat ut in libello nostro de re metallica indicauimus: quem Erasmus Roterodamus rei literariæ nostra ætate facile princeps, & P. Plateanus grammaticus nobilis ac medicinæ studiosus nuper ediderunt. Quod si quis malit legere, in congios sex musti addita, quia alijs in locis Plinius non consueuerit resoluere congium, per me licet, & idem erit. Pręterea si quis assentiens Colenucio contendere uelit Plinium Dioscoridem non esse imitatum, sed alium quempiam qui sextarios sex scripserit, tum nihil est quod Alciatum mouere possit Plinius quo sententiam Hieronymi non improbet. Nam quod ipse credit Atticū Choa Plinium apud authorem, unde accepit, legisse, hic nimium est credulus, pace tanti uiri dixerim. Sed reuertar ad uinum Nectarites: id qui hodie parant, in musti mensuram amphoræ Romanæ, nō ultra quatuor uncias inulæ campanæ siue Helenij conijciunt nisi quod ipsi coquunt. At si nō coxeris uerum tribus mensibus, ut Dioscorides, antequàm diffundas

sinas

sinas feruere, satis ualidum erit. Qua de re si quis sic ut Plinij leguntur, composuerit, nō uinum conditū, sed omnino pharmacū quoddam efficiet: est enim Helenium perualidum medicamentum. Deniq; si Atticorum choeus eiusdem capacitatis fuisset, cuius sextarius Romanus, quis credet? celeberrimos Grę corum medicos, quos supra commemoraui, & hic maluisse sextarij uocem corruptam in suam linguā transponere, atq; Ξέστην appellare, cum eius locum χοῦς tenere potuisset, perinde ut Congij χοῦς obtinuit, & Heminę κοτύλη. Quo fit ut Hieronymi locum putem aut deprauatum, aut ualde negligenter ab ipso scriptum. Magis tamen deprauatum à librario qui notam Cotyles non intelligens genere mutato χόας substituerit in locum K ας, quod facile fieri potuisse quicunq; cōsiderabit notas intelliget. Quin etiam è Græcis quidam contra pro sextario cotylen transtulerunt, abhorrentes à uoce Romana, ut paulo post declarabo, quāuis ęque capaces mensuræ nō essent, quos opinor Hieronymus sequutus Cotylen Atticam & Italicum siue Romanum sextarium easdem esse mensuras scripsit. Nam Atticum Choa eundem cum sextario fuisse nunquam probaret Hieronymus. Manebit itaq; Chus sextariorum sex. Sed quid dicemus ad Suidam & Aristophanis interpretem in Equitibus qui sic scribunt? χοῦς μέ-

τρομ ἀττικὸμ χωροῦμ κοτύλας ὀκτὼ. Hoc est. Chus mensura Attica capiēs cotylas octo? Nonne si uera sunt, tunc Chus non erit sex, sed quatuor sextariorum? Hęc utrunq; ex uno aliquo scriptore, ut & alia permulta, excerpsisse clarum est. Is uero mihi uidet huius mensuræ capacitatem per cotylas Georgicas explicasse, quæ tredecim uncias mensurales cum dimidia capiunt, ut in sequentibus ostēdam. continebat enim quæq; cotyle tres quartas sextarij, atq; ita semper tres sextarij quatuor tantum efficiebant cotylas. quocirca idē est dicere Choa Atticum duodecim esse cotylarum, quæ nouem capiunt uncias, siue octo, ut ille dicit, quæ tredecim cum dimidia. Tum etiam quod ita sit intelligendum, ex Hesychio percipitur qui scribit. ἡμιδωδέκατον τὸ ἡμίχουν Id est. Semiduodecima medimni pars Hemichus est. Ergo duodecima est idem quod Chus. Cum autē ea ipsa sit quatuor chœnicum, ut infra explanabitur, Chœnix uero triū cotylarū, necesse est quod Chus sit duodecim medicus medicarū, Georgicus Georgicarum. Quod fieri non potest, nisi apud Suidam & interpretē Aristophanis cotylen accipiamus Georgicam. Postremo proportio illa sesquialtera satis indicat Atticum Choa esse cotylarū Atticarum duodecim. quam proportionem inter medicas & Georgicas mensuras omnes esse clarissime ostēdam. Nisi

itaq;

itaq; istis mouerer, dicerem Choa medicum duodecim cotylarum, Atticũ octo. Sed alius repente nos urget scrupulus. idem Suidas inquit. χοὸς ἀξίσου. χοῦς γὰρ δύο ξέσται. χοεὺς δὲ ἓξ. Quibus uerbis significat χοῦς unius syllabæ circumflexum, esse duorum sextariorum. χοεὺς uero disyllabum accentus acuti, sex. Quam differentiam uanam esse & futilẽ quilibet ex authoribus quos citauimus intelligere potest. Nam mensura eadem interdũ χοῦς dicitur ab ipsis, interdum χοεὺς. Neq; fuit ullus mea sententia Chus duorum sextariorũ. Errorem uero sic cõtigisse arbitror. scriptũ erat χοίνικος hac nota Χ os. deinde ἀξίσου, declarationis causa· quod quispiam librarius legens χοὸς tãquàm genitiuus esset à χοῦς hanc differentiã inter χοῦς & χοεὺς confinxit· quod nemini mirum uidebitur, qui aduertet in libello de ponderibus & mensuris ubi scriptum esse debet ὥστε γὰρ μέδιμνον ἔχειν χοίνικας μυ. à quodã qui notas legere nesciuit μυᾶς pro χοίνικας factum· erat uero hęc nota Χ as. Sed de his & similibus q sq; quod uelit statuat· ego nihil asseuero, ne quæ in his corrigere uoluerim, deteriora fecisse dicar. Veri similia enim afferre soleo, quæ si quis leuia & infirma esse conuincat grauibus & firmis argumentis, nõ inuitus cedam. Certe libros deprauatos multam rebus obscuritatem inuexisse, & ex ea deinde uarias & falsas

opiniões exortas esse,nemo opinor, negabit. Quid uero hoc in loco faciemus,si non idem contigisse dixerimus? ac pro uno Choe Attico, fœcũdo quodã partu natos quatuor? Primum duodecim cotylarũ, qui uerus est. Alterum octo,qui aliquo sensu uerus esse potest. Tertium duorum sextariorum,id est cotylarum quatuor. Quartum huius dimidium, hoc est duarum cotylarum. Qui duo,si quid ego iudicare possum, ex notis quas homines rerum imperiti legere nesciuere nobis gignũtur. eò enim sua insciti a sunt progressi, ut modo non unius cotyles Atticum Choa cõstituerint. Vt demũ finiam, Atticus Chus capax est sextariorum sex siue cotylarũ Atticarum duodecim. Nunc ad Ξέστην qui inter mẽsuras Atticas receptus duplam proportionem habet ad cotylen,id est capit uncias decem & octo mẽsurales. Alciatus uolens Grẽcum sextarium explicare,totidem quidem unciarum esse dicit,sed ponderalium,quod satis ex unciæ interpretatione liquet,que cuiusmodi sit libro quinto in ponderibus Grẽcis expendã. Ego præter Romanum sextarium non scio alium ab authoribus explicatũ, quàm qui cotylas Atticas duas capit. Sed audiamus quibus sua probet. ait igitur. Sed & Græci ξέστην suum, quem sextarium Plinius solet appellare, libræ esse scripserunt unius, itemq; semissis: sic Paulus Aegineta,sic & intepres Nicãdri,

sic &

ſic & Suidas ipſe in dictione Μέδιμνος prodidit. Hæc ille. Quæ paulo Aeginetæ adiecta ſunt, ſiue ipſe, ſiue alius ſcripſerit, Romanas mẽſuras explicãt diuerſis liquoribus refertas. inter quos olei ſextarius pendet libram & ſemiſſem. Liquet uero inde etiam nonnihil Romanas eſſe, quod orditur ſic: κεράμιον ἰταλικὸν id eſt Amphora Italica. Cæterum eadem explicatio menſurarum Romanarũ eſt in libello de menſuris & ponderibus. unde cõijcere poſſumus & hic utrunq; ab uno aliquo illa ſumpſiſſe, aut alterũ ab altero. Sed dicet quiſpiam, quid cauſæ fuit, cur Græci Romanas menſuras explicarint? Eſt quod huic reſpõdeamus. Nõnulli Græci, qui Romæ medicinam exercuere ſcripſerũt libros de medicamẽtis in quorum compoſitionibus ſiue mixturis Romanas menſuras uſurparunt, partim eas Atticis, partim latinis nominibus appellantes, ut paulo poſt oſtendam quod autem olei ſextarium nõnulli, qui explicarunt menſuras, tantum pendere ſcripſerint, libro tertio declarabo. Deinde dicit Alciatus ſic ſentire interpretem Nicandri, qui cum plura his uerbis non habeat. ὁ ξέστης ἔχει λίτραν. ᾱ. ἡμίσειαν. Id eſt. Sextarius habet libram unam & ſemiſſem, non poteſt ſatis intelligi quid ſibi uoluerit. Si enim ponderales acceperimus de Romano ſextario, olei pleno, eſt dictum, ſi menſurales de Attico. Porrò Suidas intel

lexit

lexit mensurales, unde etiam Atticum sextarium, ut in aridis exponam. Pergit Alciatus. Huic sententię etiam accessit Serapion Arabs medicus qui apud Dioscoridem libro primo capite de pinu, quod Grę ce legitur tres cyathos, quatuor uncias ipse trāstulit· constat autē cyathos duodecim in sextario esse. Sic ille. E quibus efficitur sextarium Græcum sedecim unciarum esse, quod nemo prodit· reddūt igitur hęc Serapionis, ipsius Alciati sextarium Gręcum magis ambiguum quàm certum. Budæus autem mensuras Romanas & Atticas adeo putat easdem, ut eò deueniat tandem, ut credat Parrhisios suos etiam Solonis mensuris & ponderibus uti, quia arbitratur se probasse, ipsos uti uel hodie Romanis. Nunc ad Cotylen Atticam, quæ medicis potissimum fuit in usu, Galeno teste q libro primo πρὸς ζωθέστεως φαρμάκων γ΄ γένη sic scribit. ἐκ πολλῶν φαρμάκων πάλαι συγγεγραμμένων, πρὶν ἐς τοσοῦτον δυνάμεως ἐλθεῖν τὰ ῥωμαίων, ἐσοχασάμην, ἣν ὀνομάζουσι ἐκεῖνοι κοτύλην, ἴσην εἶναι ταῖς γ΄ τὴν νῦν ἐν ῥώμῃ λίτραν ὀυγγίαις ἑννέα. Id est. Ex multis medicamentis olim conscriptis, priusquam res Romanæ in tantam potentiam uenirent, cōieci, quam illi nominant Cotylen, parem esse uncijs nouem libræ Romanis nūc consuetæ. Idem libro sexto eiusdem operis. εἰκὸς ὀυν ὄντι τὴν ἀνδρόμαχον .θ̄. τῶν μετρικῶν ὀυγγιῶν

αξι

ἀξιοῦν ἐμβάλλεσθαι τὸ κίκινον ἔλαιον. ὡς γίγνεσθαι τῶν ἓξ κοτύλων οὐγγίας. ν̄ δ. μετρικὰς. ὅπερ ἐστὶ ταυτὸν λίτραις μετρικαῖς ῥωμαϊκαῖς δ'. ϗ ς'. Id est Cõsentaneum igitur est Andromachũ nouem unciarum mensuralium oleum ricininum censere esse inijciendũ, ut sex cotylæ fiant uncię mẽsurales quatuor & quinquaginta. quod idem est cum libris mensuralibus Romanis quatuor & dimidia. Hæc ille. Ex quibus intelligit medicos maxime usos Cotyle Attica atq; ita etiam alijs mẽsuris iuxta proportionem quam habent ad cotylen. Quin etiam Plinius idem sentit scribens. Ferè enim Attica obseruatione medici utuntur. Vnde ego motus has mensuras medicas appellaui. Sed hoc tamen in uniuersum uerum non est. nam ijdem Græcorum medici interdum Romanis utuntur mensuris non mutata capacitate. Hinc Plinius recte & prudenter dixit ferè. Id ipsum uero probandum censeo uerbis authorum. Sic usurpat Amphoram Romanam Dioscorides libro quinto de uino absinthite. οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ̄. ϗ. η̄. ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν Id est: Hi quidem octo & quadraginta sextarijs Romanarum amphorarũ miscentes absinthij libram unam. Andromachus uero sic usus est congio Romano, quod declarat Galenus libro sexto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους his uer-

bis. τὸ πλῆθος δὲ τοῦ χυλοῦ χρέος εἶναι κελεύει, τουτέστι ξεστῶν. ϛ̄. τῶν ῥωμαϊκῶν ξεστῶν. Id est Multitudinem succi choeos esse pręcipit mensura, hoc est sextariorum sex Romanorum. Iubet enim Andromachus ex sententia Galeni, succum mali punici in medicamentum inijciendum mensura congij, qui Romanis est sex sextariorũ. Subnectit nanq; . ἐν ῥώμῃ γὰρ ἰατρεύσας τὰ πάντα τοῖς τῆς πόλεως ταύτης χρῆται μέτροις. quod est. Cum enim Romæ medicinam exercuerit omnino huius urbis utitur mensuris. Verum non modo sic interdum in usu habuerunt Choa pro Congio Romano, qui uincit Atticũ integra libra, & Ξέστην pro sextario Romano, q Atticum superat duabus uncijs mensuralibus, sed & Heminæ uocabulo, licet raro, usi sunt, omnino Romanam mẽsuram indicare uolẽtes· ut idem Andromachus iunior apud Galenũ περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους lib. 7. εἶτα ἐπίβαλε στροβύλων πεφωγμένων ἡμίναν. Hoc est. Deinde inijce nucũ pinearum exiccatarum heminã. Epicharmi quoq; uerba cõmemorantur hæc ab Athenæo libro undecimo. καὶ πιεῖν ὕδωρ διπλάσιον χλιαρὸν ἡμίνας δύο. Id est Et bibere aquam duplam calidã heminas duas. Et Sophronis κατάστρεψον τέκνον τὴν ἡμίναν. Hoc est. Subuerte puer heminã. Hinc conijcere licet iam olim Gręcos hac uoce Italica usos, quam Diodorus

in libro

in libro de uocibus Italicis eſt interpretatus, ut idem Athenæus ſcribit. Iſta exempli loco ſatis nunc ſint. in quibus non obſcure cernimus, Græcos etiam, potiſsimũ medicos Romanas mẽſuras uſurpare, easq́ aliquando Romanis uocabulis, aliquando ſuis, ſed ferè adijcientes differentiæ cauſa ῥωμαϊκὸν uel ἰταλικὸν, ſignificare. Quidam igitur per cotylen intelligunt nouem uncias mẽſurales, quæ eſt Attica. Alij decem, quæ eſt Romana hemina, Nonnulli libram menſuralem Romanã. Cum enim inuenirent apud latinos libram pro menſura, neq́ uellent dictione Romana uti, neq́ haberent ipſi menſuram, quæ illi prorſus reſponderet, cotylen ut quæ proxima in capacitate eſſet, tranſtulerũt. Licet Galenus ac alij quidam non ſpreuerint Romanam uocem, ſed ea ambiguitatis cauſa uitandæ uti maluerint. Fuerunt nanq́ Romanis inſignes medici. Antonius Muſa. Aelius Gallus. Caſſius. Apuleius Celſus. Scribonius Largus. Valens, ac alij nonnulli, è quibus non pauca medicamenta in ſuam linguam Græci tranſpoſuerunt. Sed quod ita cotyle interdũ utantur Galenus oſtẽdit lib. ſexto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη de Andromacho filio loquens, πάντως γοῦν ἐχρὴν αὐτὸν τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας μνημονεῦσαι. νυνὶ δὲ κοτύλας γράφει, τὴν συνήθη περὶ τοῦ μέτρου τρύτου καταλιπὼν ἡμῖν ἀμφιβολογίαν, εἶτ' ἐννέα μετρικῶν

ὀυγγιῶν, εἴτε δώδεκα βούλεται τὴν κοτύλην εἶναι. Id est. Omnino certe oportebat ipsum Romanæ libræ mentionem facere·nunc autē cotylas scribit cōsuetam de hac mensura ambiguitatem nobis relinquens, an nouem unciarum mensuralium an duodecim cotylen esse uelit. Sed clarius id dicit libro quinto eiusdem operis. καὶ ἤδη καὶ πᾶν τοῦτο πρόσθεν εἶπον ἐν τῷ πρώτῳ τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων, ὡς ἐγχωρεῖ καὶ τῶν ἰταλικῶν ουγγιῶν. θ̄. τὴν κοτύλην εἶναι, καθάπερ τινὲς ὠήθησαν. ἐγχωρεῖ δὲ καὶ ιβ̄. ἐμβάλλειν, ὡς ἄλλοι κελεύουσιν. Quod est. Atqui totū hoc iam ante dixi in primo libro horum commentariorum, quod licet Cotylen nouem unciarum Italicarū esse, ut quidam putarunt·licet autē & duodecim inijcere, ut alij iubent. Hæc ille. Qui igitur nouem immittunt Atticam accipiunt cotylen, qui duodecim, libram Romanam eò loci significari arbitrātur. Clarissime demū Galenus ipse sic usus declarando ostendit ὑγιεινῶν libro quarto. ἔστω δὲ τὸ μὲν ἔλαιον, ἕντι τῶν χαλαστικῶν. οἷον περὶ ἐν ἰταλίᾳ τὸ Σαβῖνον. ἐμβαλλέσθω δ' εἰς τὰς εἴκοσι καὶ πέντε κοτύλας, μόδιος ἰταλικὸς τοῦ σπέρματος τῆς ἐλάτης. ὀυσῶν δὲ τῶν κοτυλῶν ἰταλικῶν ἃς δὴ καὶ λίτρας ὀνομάζουσι. Id est. Esto uero eius generis oleum cui relaxādi uis insit, cuiusmodi in Italia Sabinum est. Conijcies autē in quinq; & uiginti Cotylas seminis abietis modium Italicum

Sint

Sint uero cotylæ Italicæ, quas utiq; & libras nomi/
nant. Perſpicuum igitur eſt quod Græci medici nõ
nunquam Cotyle ſint uſi pro libra menſurali. Gale
nus tamen ac alij quidã libræ uocabulo frequẽtius
utuntur. Sed Guarinus Veronenſis, & Gregorius
Tiphernas excuſari non poſſunt, quorum alter in
Strabone δεκακοτύλους tranſtulit decem librarum,
alter ἀττικὴν κοτύλην acetabulum Atticũ, nec Lau/
rẽtius Valla qui in Herodoto κοτύλην Sextarium
interpretatur, ſiue Atticam ſiue Georgicã acceperis.
Habuerunt enim hi Romanam uocem Heminam,
per quam redderent proximius, ſi omnino redden/
dum putarunt. Poſtremo quidã medici uel abhor/
rentes à uoce ſextarij, quæ Romana eſt, uel quia nõ
haberent menſuram per quam proprie redderent,
cotyles uocabulo pro ea ſunt uſi · quemadmodum
etiam Plutarchus, ut ſupra indicaui, locum Liuij uer/
tens. Hoc ipſum uero Galenus quoq; mihi uidetur
oſtendere libro ſexto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ
γένη. quem locum quia diuerſi uſus cotyles ibi me/
minit, omnino aſcribendum putaui. οἱ μὲν οὖν πλεῖ/
ςοι τῶν γραψάντων περὶ μέτρων καὶ ςαθμῶν. β̄. φασὶν
οὐγγιῶν τῶν ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας, τὴν ὑπὸ τῶν
ἰατρῶν ἐν ταῖς φαρμακίτισι βίβλοις γεγραμμένην
κοτύλην. ἄλλοι δὲ τὴν τῶν. ιβ̄. φασὶν οὐγγιῶν ὑπ' αὐ
τῶν λέγεσθαι. καθάπερ ἐν ῥώμῃ τὴν λίτραν τοῦ ἐλαίου

σωνήθως ὀνομάζουσιν. ἤδη δέ τινος ἤκουσα λέγοντος ἑκκαίδεκα ὀυγγίας ξωμαϊκὰς ἔχειν τὴν ἐν ταῖς φαρμακίτισι βίβλοις γεγραμμένην ὑπὸ τῶν ἰατρῶν κοτύλην. Id est. Maxima itaq; pars eorum qui de mẽsuris & ponderibus scripserunt, nouem dicunt unciarum libræ Romanæ Cotylen definitam à medicis in libris de medicamẽtis conscriptis. Alij autẽ duodecim unciarum dicũt ab ipsis dici, sicut Romæ olei libram de more appellant. Audiui uero quendã qui cotylen dicebat habere uncias sedecim definitam à medicis in libris de medicamentis scriptis. Hæc ille. Libro autem primo eiusdem operis adijcit λίμοιξον ut exacte fiat sextarius Romanus· ait uero. ξαδίως δ' ἀποπίπτουσα, κἂν ἑκκαίδεκα ϗ λίμοιξον ὀυγγίας τὴν κοτύλην ἔχειν ὑποθώμεθα, καθάπερ ἔνιοι φασί. Hoc est. Facile autem decidit. licet sedecim uncias & duas eius partes cotylen habere statuamus, quẽadmodum nõnulli aiunt. Sed dicet quispiam, quomodo pro sextario Romano acceperunt, cum tres unciæ atq; tertia ipsius pars desint integro sextario, qui est unciarum uiginti ? id libro sequenti exponam. nunc satis sit hanc diuersitatem cotyles indicasse· qua considerata medici qui Græcos legunt diligenter debẽt aduertere, quid cuiq; compositioni conueniat, aut quæ nam uires medicamẽtorum è mutata cotyle resultent. Hæc de cotyle. Hic uero mihi cum Portio

prorsus

prorſus negotij nihil eſt, neq; cum Budæo, qui de Græcis nihil fixum ſtatuere ſe poſſe dicit·quãdoquidem Plinius id præſtare non potuit.quippe cum nec ipſis Græcis de ea re conueniat·quæ pro locorum, urbiumq; uarietate ac temporũ fortaſſe identidem euariarunt.Sic Budęus.Cum Alciato autem parum qui Græcos ſuo ſextario decem & octo uncias attribuere ſcribit, unde fit cotyle nouem unciarum·ſi igitur uncias,ut paulo ante dixi,intellexiſſet mẽſurales, quemadmodũ nõ niſi ponderales nouit, uere dixiſſet,modo explicaſſet etiã qui Græci, ſed hoc fortaſſe leuius.illud fortuitum, quod non ſentiens bis Atticum ſextarium explicauit. primo cum ait Romanũ pendêre uncias quindecim: pendet enim tot uncias Atticus oleo,ut dicam libro ſequẽti,refertus,minime uero Romanus. deinde cum decem & octo uncia/rum aſſerit Græcum. Eſt enim tot omnino menſuralium Atticus. Hæc nunc ſufficiant, nam ſupra eius argumenta,quibus probat ſextarium Græcũ expendi. Atq; tantum de Atticis ſiue medicis menſuris humidorũ·quas fateor, ut pondera diuidam libro ultimo huius operis,diuidi poſſe in Atticas puras,& medicas,quæ partim ſint Atticæ,partim Romanæ, ſed ad Atticam rationẽ translatæ. Breuitatis tamen gratia id ipſum hic facere neglexi. Ne uero iſta parte etiam quicpiã deſyderetur· Puræ Atticæ ſunt. Me/

tretes

tretes. Chus. Cotyle. Oxybaphon. Cyathus. Myſtrum. Cheme. Cochlearium. Medicæ autem & illę & prętera Sextarius atq; quartarius, quorum hunc ipſi τέταρτον, illum Ξέστην appellant. Iam aridorum menſuras iuxta eandem rationem trademus. ὁ μέδιμνος ἔχει χοίνικας. μη̄. ἡ δὲ χοῖνιξ κοτύλας γ̄. ἢ ξέστην ας'. ὁ δὲ Ξέστης κοτύλας. β̄. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα δ'. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. ας'. ὁ δὲ κύαθος κοχλιάρια. ī. Quod eſt. Medimnus capit chœnicas octo & quadraginta. Chœnix cotylas tres uel ſeſquiſextarium. Sextarius cotylas duas. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphon ſeſquicyathū. Cyathus cochlearia decem. Quoniam uero cotyle capit nouem uncias mēſurales ſequuntur hæc. Medimnus capit centum & octo libras. Chœnix libras duas & quadrantem. Sextarius uncias octo & decē. Cotyle nouē. Oxybaphon duas & drachmas duas. Cyathus ſeſcunciam. Cochlearium drachmā unam, ſcriptulū dimidium, grana duo & duas quintas grani. Hæ ſunt Atticæ menſuræ aridorum, medicis maxime in uſu, quod rurſus enitar probare. Medimnum capere octo & quadraginta Chœnicas in Georgicis pluribus explicabo, nunc hoc Suidæ ſufficiat. Μέδιμνος μέτρον χοινίκων. μη̄. Id eſt. Medimnus mēſura chœnicum octo & quadraginta. Hūc uero medicis in uſu fuiſſe probare nequeo: magnis enim menſuris perraro

utuntur

utuntur. E Chœnice tamen is sequitur eidem Suidę sic scribenti, Μέδιμνος μέτρον ὅ ἐστι ξηρῶν οἷον πυρῶν ἡμιβῶν. μέδιμνον οὖν μοδίων. ς̄. ὡς εἶναι μέτρον ξεσῶν. οβ'. ἤγουν λιτρῶν. ρν̄. Id est. Medimnus mensura est aridorū ut tritici uel ordei. Medimnus igitur modiorum est sex, ut sit mensura sextariorum duorum & septuaginta, siue librarum cētum & octo. Ita Suidas. Illud uero sex modiorū esse medimnum, de hoc non est intelligēdum, sed de Georgico. nam ille medicus aut modiorum Romanorū tātum est quatuor, ac supereſt sesquisextarius ἐxacta ratione. Aut modius solum modo est sextariorum duodecim Atticorum · quorum prius modiorum numerū minuit alterum capacitatem, neutrum uero cum ueritate cōsentit. Sed de his plura in Georgicis. Eiusdem sententiæ cum Suida est Alciatus qui ait. Censeo igitur Metretam. Cadum. Medimnum. Amphorā Atticā eiusdem fuisse ponderis. Hæc ille. Cæterum in memoriā sunt reuocāda, quæ supra de Metrete scripsi. nempe quod & ipse sextariorū sit duorū & septuaginta, & libras mensurales capiat centū & octo · unde prorsus eadem capacitas esset · si itaq; uno eodemq; liquore implerentur mensuræ illæ, isq; penderetur idem pondus proueniret. Sed quid de hac re sentiamus, in Georgicis statuimus uberius explanare. nūc ad Chœnica ueniamus · quā tres cotylas capere declarat

clarat Cleopatra hiſce uerbis. χοῖνιξ ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας τρεῖς, σταθμῷ δὲ δραχμὰς ρπ̄. Id eſt. Chœnix habet mẽſura cotylas tres, pondere uero drachmas centum & octoginta. Ex his licet primo cognoſcere Chœnicem trium cotylarũ medicis fuiſſe. deinde etiam tot, quot dixi, unciarũ mẽſuralium, quod ipſum tamen melius intelligetur ex libro ſequẽti, in quo rerũ, quas metimur, pondera tradam. quot enim drachmas Cleopatra definit, tot pendet oleum. Igitur ſi Chœnix tres continet cotylas, continebit omnino ſeſquiſextarium. Quin etiam Dioſcoridis & Plinij loci collati talem uſum Chœnicis fuiſſe demonſtrant. Dioſcoridis eſt de uino quod fit è palmis. Λαβὼν φοίνικας τὰς χυδαίους πεπειρους βάλε εἰς πυθάκνην τετρημένην ἣν τῷ πυθμένι καὶ ἐσφηνωμένην καλάμῳ πεπισωμένῳ. ἐπὶ τρῦμα λίνῳ βεβύσθω. ἐπίχεε δὲ τρὶς δέκα χοίνιξιν ὕδατος χόας. ῑ̄. Quod Plinius ſic reddidit libro quartodecimo capite ſextodecimo. Proximumq; ei è palmis quo Parthi & Indi utuntur & oriens totus. Maturarum, quas uocant & Chydæas modio in aquæ congijs tribus macerato expreſſoq; In decem choenicum locum, modiũ ſubſtituit. Efficiunt enim decem Chœnices cotylas triginta, ſextarios uero quindecim. Romanus aũt modius, ut primo libro probaui, ſedecim eſt ſextariorũ. Plinius nõ æſtimans unum

ſextarium

sextarium, modium trāstulit, nolēs Græca uoce uti. Quamuis minus etiam est, si in Dioscoride è Chœnicū resolutione nō statim Romanos sextarios colligas, sed primum Atticos, deinde ex his Romanos. Sed Laurentius Valla alioqui ob latinam linguam à barbarie uindicatam summa laude dignus, ualde errauit Chœnica uertens in tertio Herodoti modiū Tum in sexto libro parū memor prioris opinionis δύο χοίνικας duo semodia reddit· quem Cœlius in opere antiquarum lectionū nō satis diligenter antiquas mēsuras excutiens sequitur. Porrò Chœnicis usus non adeo infrequens est medicis. Nam Chrysermus apud Asclepiadem, ut Galenus refert libro octauo πρὸς ζωπύρου φαρμάκων τοὺς τόπους ait. ὀρόβων ἀλικλεσμένων χοίνικα. Id est. Erui moliti Chœnicem. Apud eundem libro decimo Erasistratus inquit. καππάρεως ῥίζης κεκομμένης καὶ σεσησμένης χοῖνιξ ἷς. Id est. Capparis radicis concisę & cribratę Chœnix unus. Hinc fit ἡμιχοίνικον. Dioscorides de uino è ueratro. ἀγκευδίδων ἡμιχοίνικον. Hoc est. Granorum iuniperi dimidiam Chœnicē. De hac satis. sequitur Ξέστης siue sextarius, quo pro aridorum mēsura sępe numero usus est Galenus & alij quorum ipse medicamenta recenset. ut πρὸς ζωπύρου φαρμάκων τοὺς τόπους libro primo. Μύρτων μελάνων ξέστη. ᾱ. σελίνου σπέρματος ξέστη. ᾱ.

μυρσίνης ἀκρεμόνων ξέστην. α̅. ἀδιάντου ξέστου τὸ ἥμι
συ. λαδάνου τὸ ἶσον. οἴνου μέλανος ξέστας. ϛ̅. Quod
est. Myrti nigri sextarium unum, seminis apij sexta-
rium unum: summitatũ ramorum myrti sextarium
unum· adianti dimidiũ sextariũ, ladani tantundem.
uini nigri sextarios sex. Quod uero Cotyle sit ari-
dorum mensura non desunt exempla, sed Asclepia
dis nunc sufficiat, qui sic usus est apud Galenũ eius-
dem operis libro nono. Γλοίου κοτύλας. ϛ̅. λεπίδος
δραχμὰς. ιϛ̅. κηκίδος κοτύλας. β'. Id est. Visci coty
las sex. squamę ęris drachmas sedecim. gallę cotylas
duas. Oxybapho sic usus est Dioscorides περὶ θυμο
ξάλμης scribens. θύμου λείου ὀξύβαφον. ἁλῶν ἶσον
Id est. Thymi tusi oxybaphon, salis tantundẽ. Ga-
lenus quoq; ait libro περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ
τόπους quinto πεπέρεως λευκοῦ ὀξύβαφον. Id est.
Piperis albi oxybaphũ. De cyatho satis sit hoc Dio
scoridis, cæteris, quæ permulta sunt, relictis. ὁ δὲ με-
λιτίτης πρὸς. ε̅. χόας αὐστηροῦ γλεύκους, μέλιτος
χοῦν ἕνα, καὶ ἁλὸς κύαθον ἕνα. Hoc est. Melitites ue
ro fit adiecto ad quinq; congios austeri musti mel-
lis congio & salis cyatho. Quod uero cochlearium
sic sit in usu, audiamus hoc unũ Galeni testimoniũ,
quod scriptum est in operis, iam sæpius citati, libro
secundo. Critonis est compositio Σταφίδος ἀγρίας
καὶ ὀριγάνου ἀνὰ ὀξύβαφον. νίτρου δραχμὰς. β'. λεῖα
δίδου

λίβου κοχλιαρίου πλῆθος λαμασᾶσθαι, ἕως ἂν πλήρωθῇ τὸ στόμα. εἶτα χανὼν ἐάτω ῥεῖν. Id est. Herbæ pediculáris & origani singulorũ oxybaphum, nitri drachmas duas, tusa da ad manducandũ cochlearij mensura, usq; dum os saliua impleatur · tum hians sinito effluere. Hæc de aridorum mensuris. Nunc consueto docendi more maiores mensuræ in minores sunt resoluendæ. Medimnus capit choenices XLVIII. Sextarios LXXII. cotylas CXLIIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. cochlearia VIIIDCXL. Chœnix capit sesquisextariũ, cotylas III. Oxybapha XII. cyathos XVIII. cochlearia CLXXX. Sextarius capit cotylas duas. oxybapha VIII. cyathos XII. cochlearia CXX. Cotyle capit oxybapha IIII. cyathos VI. cochlearia LX. Oxybaphon capit sesquicyathum. cochlearia XV. Cyathus capit cochlearia decem. Iam transeũdum esset ad tertiam sermonis instituti de mensuris aridorum partem, in qua difficiles locos cõsueui explicare, sed quia pauca hic occurrunt de alijs dicenda, quæ de medimno dici possunt mox in Georgicis diligẽtius exponam · tum etiam ibidem excutiã quæ de Chœnice à scriptoribus sunt tradita · nunc Alciati quædã expendẽda qui sic scribit. Metron enim ut eius poetæ interpres attestatur præcipue Chœnica appellabãt, ex eo quod illa principiũ sit omnis ferè mẽsurę:

qua propter & à quibuſdam libra dicta eſt, ſed improprie. Sic ille. Primum recte ex Ariſtophanis interpretis ſententia ſcripſit. A quibus uero Chœnix libra ſit dicta neq; ille explicat, neq; equidem ſcio. Pergit. Videtur Rhemnius Palæmon non ipſam Chœnicem, ſed eius dimidium libram appellaſſe, dum Atticã libram cõmemorat ponderis drachmã cũ LXXV. Hæc quomodo Alciato uenerint in mẽtem conijcere nequeo. nec enim Fannius hoc ſenſit, neq; uideri poteſt id ſenſiſſe, Dimidiũ enim Chœnicis illius ſunt drachmæ centum & octo, cum uetus mina Attica, quã explicat Fãnius, ſit tantũ drachmarum quinq; & ſeptuaginta. Subnectit deinde. Erat autem Chœnix, ut Iulius Pollux, & Suidas, & interpres Nicãdri ait, cotylarum trium, id eſt ut idem interpres inquit, ſeptem & uiginti unciarum Græcarũ, quantum uidelicet in dies ſingulos panis ſolebant ſeruis antiqui demetiri. Hæc ille. Quæ uera ſunt, & de Chœnice Attica, quam medicã dicimus, ſcripta, modo intelligeret Alciatus uncias menſurales. Tandem ait. Vnde apparet Chœnicis Atticæ differẽtia ab alia communi Græcorum Chœnice, quæ ſextariorum quatuor erat. Hactenus Alciatus. Primum an Chœnix talis fuerit nec ne, forte nõ ſine cauſa in dubium uocari poſſet. Deinde ſi fuiſſe concedamus Græci cuiuſdam & interpretis Nicandri uerbis atq;

Fannij

Fannij uersu moti, nemo certe ex illis communem Græcorum dicit· quare quibus in usu fuerit prorsus est incertum. Palladius quidem Syrorũ Chœnicis meminit, sed eius capacitatem non explicauit. Quia uero usus istius è bonis authoribus probari nõ potest dubitauerit quispiam an num ex Choe q octo cotylarum esse traditur à Suida & Aristophanis interprete, nata sit inscitia librariorum alteram uocem pro altera scribentium, ut cõtra Choa ex illa ortam uideri posse supra dixi. Verum de rebus incertis ut ego nihil definire uolo, ita quisq; iudicet, quod ipsi uidebitur. Præsertim cum in ea Chœnice nõ multũ sitũ sit, ut quę neq; medica, neq; Georgica mẽsura. Iam satis de aridorum mensuris. è quib si auferas sextarium puræ remanebunt Atticæ. Porrò liquet ex dictis quod liquorum tantum mensuræ fuerint medicæ. Metretes. Congius. Quartarius. Aridorũ solum Medimnus & Chœnix. Vtrorũq; Sextarius. Cotyle. Oxybaphum. Cyathus. Minores uero, ut dixi, in sequenti libro, tertio huius operis, diligẽtius declarabo. Sequuntur Georgicæ mẽsurę, quæ si rei rusticę scriptores ulli essent reliqui, dubio procul doctius & certius tradi possent. cum uero ne unus quidem in nostras manus peruenerit, Cleopatrę fœminæ doctissimę scriptis innitemur. Quoniam autem & hæ duplices sunt, primo liquorũ exponam. ὁ μὲν

μετρητ-

μετρητὴς ἔχει ἀμφορέας. β'. ὁ δὲ ἀμφορεὺς χόας. δ'. ὁ δὲ χοῦς ξέστας. θ̄. ἤτοι κοτύλας. ῑ β. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα. δ'. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. ας'. ὁ δὲ κύαθος μῦστρα. δ'. Quod est. Metretes capit amphoreas duos. Amphoreus choas quatuor. Chus sextarios nouē, siue cotylas duodecim. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphon sesquicyathū. Cyathus mystra quatuor. Cum aūt cotyle Georgica capiat tres quartas sextarij, erit omnino capax tredecim unciarum mēsuralium & dimidiæ. atq; ita iuxta hāc proportionē Metretes cōtinet centū & octo libras. Amphoreus quatuor & quinquaginta. Chus tredecim cum dimidia. Cotyle libram & sescunciam. Oxybaphon tres uncias & drachmas tres. Cyathus uncias duas & totidē drachmas. Mystrum drachmas quatuor cum dimidia. Hæc nostra est de Georgicis mēsuris sententia: redeo itaq; ad Metreten. quod uero is capiat duos amphoreas declarat Cleopatra quę inter cætera sic se in Georgicis inuenisse scribit καὶ τὸν ἀμφορέα ξεστῶν. λϛ̄. κοτυλῶν. μη̄. τὸν δὲ μετρητὴν ξεστῶν. οβ'. κοτυλῶν. ϟϛ̄. Id est. Et amphorea: intellige inueni in Georgicis: sextariorum sex & triginta. cotylarū octo & quadraginta. Metreten uero sextariorum duorū & septuaginta, cotylarū sex & nonaginta. E quibus quisq; rationem inire uolens intelliget Metreten duos amphoreas capere. Idē planè

dicit

dicit interpres Nicādri his uerbis. ὁ ἀμφορεὺς ξέςας τριακονταέξ. ὁ μετρητὴς ξέςας ἑβδομηκονταδύο. Id est. Amphoreus capit sextarios sex & triginta. Metretes duos & septuaginta. Numerus enim ille sextariorum consequitur si in eos cotylas redegeris. Secundum locū obtinet amphoreus capiens quatuor choas, quod sic probari potest. Chus, ut iam ostendam, capit cotylas duodecim. Amphoreus uero, ut scribit Cleopatra, octo & quadraginta. in quibus quia calculis subductis quater duodecim esse uides sequitur amphorea choas quatuor cōtinere. Vtitur autem eo Aristophanes in Pluto

Οἱ δ' ἀμφορῆς οἴνου μέλανος ἀνθοσμίου. Id est.

Quin amphoræ nigri atq; odori Liberi

Et Herodotus libro primo alterius crateris, qui Delphos una cum aureo à Crœso missus erat, capacitatem explicās ait. ὁ δὲ ἀργύρεος ὠδὶ τοῦ προνηΐου τῆς γωνίας, χωρέων ἀμφορέας ἑξακοσίους. Id est. Argēteus aūt in angulo uestibuli templi capiens amphoreas sexcentos. Apud eundem Lacedęmones dono mittūt Crœso cratera æneum μεγαθέϊ τριηκοσίους ἀμφορέας χωρέοντα. Hoc est. Capacitate trecentos amphoreas continentem. Sed de hoc satis. Chus duodecim cotylas capit, ut eadem Cleopatra explanat. τὸν δὲ χοῦν ξεςῶν. θ̄. κοτυλῶν δὲ. ιβ'. Rursus intellige in Georgicis inueni, Choa sextariorū nouem

cotylarum duodecim. Ad huius differentiam puto Galenum declarationis gratia adiecisse τρυτέστι τῶν ξεστῶν. ϛ̄. quod est sextariorum sex. Addidit uero & ῥωμαϊκῶν ob eam causam, quam iam ante dixi. Sequitur Cotyle, nam sextarij capacitatis ipsius declarandæ gratia mentio facta est · quæ comprehendit quatuor oxybapha siue tryblia. nam eædē hic sunt mensuræ, cum in medicis fuerint diuersæ. qua de re uideamus uerba Cleopatræ. τὸ τρύβλιον καὶ ὀξύβαφον ὁμοίως ἔχουσι κοτύλης τὸ δ'. Id est. Tryblion & oxybaphon similiter capiunt cotyles quartā. Hinc Aristophanis interpres in Equitib9 scribit. τρύβλια δὲ τὰ ὀξύβαφα. Id est. Tryblia autem oxybapha. Et hæc recte. In auibus uero non manet in eadem sententia super hoc uersu.

Ὀξύβαφον ἐντευθενὶ πρόσθου λαβὼν ἢ τρύβλιον.

Id est.

Oxybaphon hinc acceptum appone aut tryblium. Putat enim diuersum his uerbis ὅτι τὸ τρύβλιον μεῖζον τοῦ ὀξυβάφου. Id est. Quod tryblium maius oxybapho. Est nāq; maius in medicis, nempe idē quod cotyle, ut tum declaraui. Hic uero in Georgicis eiusdem capacitatis est, cuius oxybaphum. quod sesqui cyathum capere eadem Cleopatra ostendit iam supra dictis adiungens, κύαθος κοτύλης τὸ. ϛ'. Id est. Cyathus capit cotyles sextā. Si oxybaphon quarta est coty-

est cotyles, cyathus autē sexta, nemo non intelligit & hic oxybaphon capere sesquicyathū perinde ac in medicis mensuris. Cæterum quod cyathus continet quatuor mystra ex Columella rerum rusticarum scriptore probari posse arbitror, qui hunc locū, quem & supra libro primo attuli, dubio procul è Græco suę artis authore aliquo trāstulit. inquit uero Præterea fœnum Græcū maceratur in uino uetere per triduū, deinde eximitur & in furno siccatur, uel in sole. idq; cum est aridum factū molitur, & ex eo molito post salituram musti cochlear cumulatū, uel simile genus poculi, quod est quarta pars cyathi adiicitur in binas urnas. Hæc ille. Quibus uerbis uoluit explicare μῦστρον, quod uero id sit quarta cyathi declarat Fannij hemistichium

At mystrum cyathi quarta est.

Nunc dicendum quoties quæq; mensura se minorē capiat. Metretes itaq; cōtinet amphoreas II. choas VIII. Cotylas XCVI. oxybapha CCCLXXXIIII. cyathos DLXXVI. mystra MMCCCIIII. Amphoreę capit choas IIII. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos CCLXXXVIII. mystra MCLII. Chus capit cotylas XII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. mystra CCLXXXVIII. Cotyle capit oxybapha IIII cyathos VI. mystra XXIIII. Oxybaphon capit sesquicyathū, mystra VI. Cyathus capit mystra quatuor

tuor. Reſtat ut declarem quot unciarũ mẽſuralium fuerit cotyle, quo cognito perfacile erit cuiuſq; menſuræ capacitatem cõſtituere· ad ipſam enim omnes reliquæ non ſecus ac in Romanis ad ſextarium referuntur. Dixi uero trium eſſe quartarũ ſextarij. quod ipſum aſſerit Cleopatra ſic ſcribens. ἐν δὲ τοῖς γεωργικοῖς εὗρον τὴν κοτύλην τριῶν εἶναι τεταρτων ξέστου. Id eſt. In Georgicis autem inueni Cotylen triũ eſſe quartarum ſextarij. Quod uerum eſſe è mẽſurarum Georgicarum declaratione à nobis prẽmiſſa & eiuſdem Cleopatræ uerbis ſatis intelligi potuit. Cum itaq; ſextarius capiat libras & ſemiſſem, quem admodum in medicis menſuris probaui, tres quartę eius ſunt libra & ſeſcuncia, quarum Cotyle Georgica eſt capax. Ad tertiam partem uenio, in qua conſueui difficilia quæq; pro ingenij mei uiribus explanare. Quamuis uero hoc in loco non multa Cleopatræ authoritati aduerſa ſint, aut eſſe poſſint, tamẽ nonnulla declarationis gratia adijcere non arbitror inutile fore bonarum literarum ſtudioſis. Has itaq; menſuras Georgicas nominaui ſecutus eandẽ Cleopatram, quæ in Georgicis eas ſe inueniſſe ſcribit. Videntur uero & hæ fuiſſe Atticæ, cuius rei indiciũ uel maximum puto, quod metreta, quæ omniũ cõſenſu Attica eſt mẽſura, atq; ob id etiam à Fannio Attica amphora appellat, ſuæ ſit hic capacitatis: id eſt omnino

nino eiusdem cuius esse iam ante in medicis ostēdi. Alterum argumentum est quod Medimnum istud Georgicum mox declarandum sex capiat modios Romanos. id uero de Attico medimno dictū item in sequentibus probabo. Tertiū quod hæ mensuræ Georgicæ inueniantur sesquialteræ proportionem habere ad medicas. cum itaq; Solon, ut Plutarchus in eius uita refert, auxerit mensuras & nomismata, p hoc uero & pondera, uideri potest mensuras tertia parte capaciores constituisse. Vt quas medicas dixi mus, ueteres fuerint Atticæ, Georgicæ Solonis in stituto successerint. Vtq; ueteres mensuræ medicis iam inde ab antiquo māserint in usu, quod ipsis nō sine difficultate mutentur in compositionibus men suræ. & quod ad eorum artem mutatio mēsurarum reip. commodi causa facta nihil pertinebat, ut cōtra illa nihil accipiebat detrimenti, manentibus mēsuris medicinæ consuetis. Georgicę autem reliquis in usu esse ceperunt. Verba Plutarchi sunt. ἀμα τούτῳ γενομένην τῶν τε μέτρων ἐπαύξησιν, καὶ τοῦ νομίσματος τὴν τιμήν. ἑκατὸν γὰρ ἐποίησε δραχμῶν μνᾶν, πρὸ τούτου ἑβδομήκοντα καὶ τριῶν οὖσαν. Id est. Et simul mēsuras auctas & monetam maioris precij factam Centum enim drachmarum minam constituit, quæ ante erat trium & septuaginta. Idem intelligitur ex his uerbis Andocidis, quæ sunt in oratione περὶ μυ

σημείῳ inſcripta. ἔδοξε τῷ δήμῳ, τοσάμενος εἶπε. πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια. νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος, καὶ μέτροις, καὶ σταθμοῖς. χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς, ὅτανπερ ἐχρώμεθα τῷ τοῦ ἔμπροσθεν χρόνῳ. Id eſt. Viſum eſt populo, dixit Tiſamenus, ut Athenienſes regerentur patrio more. Legibus autem uterẽtur Solonis & mẽſuris ac ponderibus. Vterentur uero & Draconis inſtitutis, quibus anteactis temporibus uſi ſumus. Sed Solonem Plutarcho & Andocide confiſus aio mẽſuras auxiſſe. In has uero Georgicas mutaſſe ueri ſimile mihi uidetur, quod argumẽtis dictis Atticę comprobentur. non tamen id ſine ſcriptoris alicuius teſtimonio aſſeuerãdum puto. Quod uero proportionẽ ſeſquialteram habeant Georgicæ ad medicas exponam. Cotyle Georgica capit uncias tredecim cũ dimidia. Attica nouem. Nemo autẽ niſi prorſus rudis arithmeticæ non uidet ſeſquialteram proportionem eſſe tredecim & dimidij ad nouẽ. Sic Chus Georgicus capit duodecim cotylas Georgicas, quæ efficiũt nouem ſextarios. Chus uero medicus duodecim cotylas nouem unciarum, quæ ſex conſtituunt ſextarios Nouem autem ad ſex proportionem habẽt ſeſquialteram. Oxybaphum item Georgicũ capit uncias tres & drachmas tres. Medicũ uncias duas & drachmas duas. Iterũ proportio eſt ſeſquialtera. Cyathus

quoq;

q̃q; Georgicus capit uncias duas & drachmas duas Medicus ſeſcunciã. Eadem eſt proportio. Poſtremo myſtrum Georgicũ comprehendit drachmas quatuor cum dimidia. Medicum drachmas tres. Manet & hic ꝓportio ſeſquialtera. Vt uero Georgicæ mẽſuræ ad medicas habent proportionẽ ſeſquialterã ita mina Attica Solonis ad ueterẽ ſeſquitertiã. Vnde non uidetur ſi ſic auxit menſuras eandem proportionẽ ſeruaſſe. Id autem mirum eſt, inter Romanam amphoram & Metreten Atticũ etiam proportionem eſſe ſeſquialteram. nam Metretes ſextarios duos & ſeptuaginta, Amphora octo & quadraginta continet. In hoc uero ſolum differũt quod ſextarius Romanus Attico ſit capacior. His itaq; conſideratis aliquis non immerito dubitare poſſet, an non ueteribus alius quàm Georgicus ille fuerit amphoreus, à quo Romani ſuam amphoram acceperint, & ad cuius proportionẽ Metretes auctus fuerit. Quo incremento facto manſerit amphoreus dimidium metretæ, ut apud Romanos urna amphorę. Sed in rebus dubijs ſine authoritate nihil eſt affirmandũ. Cæterum Metretes hic capit choas octo, quorum quilibet eſt duodecim cotylarum Georgicarũ, ſiue nouem ſextariorũ. octo itaq; Choes efficiunt duos & ſeptuaginta ſextarios. In medicis autem mẽſuris Metretes duodecim Choas continet, quorũ ſinguli

ſunt

ſunt ſex tantum ſextariorum. ex eo iterum inita ratione duo & ſeptuaginta ſextarij proueniunt. quocirca eiuſdem planè capacitatis eſſe medicus Metretes & Georgicus intelligũtur. Iam tempus eſt ut ad aridorum menſuras Georgicas tranſeamus. Ο μέδιμνος ἔχει ἡμιμεδίμνους μὲν. β'. τριτέας δὲ. γ̄. ἑκτέας δὲ ἕξ. ἡμίεκτα δὲ. ιβ'. ἡμιδωδέκατα δὲ. κδ'. χοίνικας δὲ. μη̄. ἡ δὲ χοῖνιξ ἔχει κοτύλας. γ̄. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα. δ'. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον ας'. ὁ δὲ κύαθος μῦστρα. δ'. Id eſt. Medimnus capit ſemimedimnos duos. Tertiarios tres. Sextarios ſex. Semiſextarios duodecim. Semiduodecimas quatuor & uiginti. Chœnicas octo & quadraginta. Chœnix uero capit cotylas tres. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphum ſeſquicyathũ. Cyathus myſtra quatuor. Sed quia Cotyle capit uncias menſurales tredecim cum dimidia. Medimnus centum ſexaginta duas libras. Semimedimnus unam & octoginta. Tertiarius medimni quatuor & quinquaginta. Sextarius medimni ſeptem & uiginti. Semiſextarius medimni tredecim cũ dimidia. Semiduodecima pars medimni ſex & uncias nouem. Chœnix libras tres uncias quatuor cum dimidia. Cotyle librã unam & ſeſcunciam. Oxybaphum tres uncias & drachmas tres. Cyathus duas uncias & drachmas duas. Myſtrum drachmas quatuor cũ dimidia. Sic ſentio de

Georgicis.

Georgicis aridorum mẽsuris. Reuertar itaq; ad medimnum, quod aridorum mensura est maxima ut Metretes liquorum. Legitur autem medimnus & medimnum, atq; sic in neutro Cicero potius utitur. Eius dimidiũ est ἡμιμέδιμνος Tertia pars τριτεὺς, quod est Tertiarius. Sexta ἑκτεὺς, quem Sextariũ medimni interpretamur, ut à Congij sextario, quẽ sine adiectiõe sic appellamus, discerni possit. Græci tamen facile distinguũt, ut qui duo diuersa uocabula habeant alterum planè Græcum ἑκτεὺς. alterum è Romano corruptum Ξέστης. Cuius sextarij medimni dimidium est, quod & uocis compositio indicat, ἡμίεκτον, siue ut Aristophanes ἡμιεκτέον. id est dimidius sextarius medimni. Guarinus qui in uita Syllæ apud Plutarchum non adiecit medimni à latine tantum doctis intelligi non potest. est uero duodecima pars medimni. Hinc dimidiũ eius ἡμιδωδέκατον appellat id est Semiduodecima, quod quarta & uigesima pars sit medimni. Semiduodecima deniq; capit duas Chœnicas, nam medimnũ octo & quadraginta. Sed hęc omnia ferè interpres Aristophanis his uerbis declarat in cõmentarijs in nebulas. ὁ γὰρ μέδιμνος χοίνικας ἔχει μη. τούτων τὸ ἕκτον ὀκτὼ. τὸ ἥμισυ τοῦ ἕκτου τετάρτοις τῶν ὀκτὼ, τὰ τέσσαρα. ὃ καλεῖται τετράμετρον. ὁ οὖν ἡμίεκτος τέσσαρας ἔχει χοίνικας. Id est. Medimnꝰ chœnicas

s capit

capit octo & quadraginta. horum ſexta pars, octo. dimidia ſextæ, id eſt octo, quatuor· quod tetrametrum appellatur. Igitur Semiſexta quatuor habet Chœnicas. Et paulo poſt iterũ de medimno ſcribit. τούτου οὖν τὸ ἕκτον ἔστιν ὀκτὼ χοίνικες. τὸ δὲ ἡμίεκτον τρυτέσι τὸ δωδέκατον τῶν ὀκτὼ πρὸς τρισὶ καὶ πέντε, χοίνικες τέσσαρες. Id eſt. Huius igitur ſexta pars ſunt octo Chœnices. Semiſexta uero id eſt duodecima octo & quadraginta Chœnicum, quatuor exiſtunt Chœnices. Hæc Ariſtophanis interpres, cum quo prorſus cõcordat Suidas ſicut in pleriſq; alijs. ita ut alter ab altero, aut certe uterq; ab uno aliquo authore trãſſcripſiſſe uideat. Sunt uero eiꝰ uerba. ἡμιεκτέον μέτρον. τοῦτο δ' ἔστι δ'. χοινίκων. ὁ γὰρ μέδιμνος. μη̄. χοινίκων ἐστί. τούτων οὖν τὸ ἕκτον ἐστὶν η̄. χοίνικες. τὸ δὲ ἡμίεκτον, τρυτέσι τὸ δωδέκατον τῶν μη̄ χοινίκων, τέσσαρα. τοῦ μεδίμνου ἐχόντος χοίνικας. μη̄. τὸ ἡμιμέδιμνον τὰς πδ'. εἶχεν. ἡμίεκτον δὲ τὸ χωροῦν. δ'. χοίνικας. τὸ γὰρ ἕκτον χοίνικες ὀκτώ. Id eſt. Semiſexta pars mẽſura. hęc uero eſt quatuor chœnicum. Medimnus enim octo & quadraginta Chœnicum eſt. Horum igitur ſexta pars ſunt octo Chœnices. Semiſexta uero, id eſt duodecima octo & quadraginta Chœnicũ, quatuor ſunt. medimno capiente octo & quadraginta chœnicas, dimidius medimnus ſcilicet quatuor & uiginti capit. Semiſexta autem

ta autem quatuor chœnicum capax est. Sextarius enim medimni chœnicas capit octo. Sic etiam inter pres Nicandri. ὁ μέδιμνος ἔχει χοίνικας. μη. τὸ ἡμιμέδιμνον ἔχει χοίνικας κδ'. Id est. Medimnus cõtinet Chœnicas octo & quadraginta. Dimidius medimnus quatuor & uiginti. Quamuis ibidẽ corrupte, ut pleraq; alia, legatur λίτρας, cum χοίνικας debeat legi. Pollux præterea libro quarto capite tertio & uigesimo. ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικες ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ ἡμιμέδιμνος, τέσσαρες καὶ εἴκοσι. ὁ δὲ τρίτος, ἑκκαίδεκα. ὁ δὲ ἕκτος, ὀκτώ. τὸ δὲ ἡμιέκτον, τέσσαρες. Id est. Medimnus est octo & quadraginta chœnicũ. Dimidius medimnus quatuor & uiginti. Tertiarius medimni sedecim. Sextarius eiusdẽ, octo Dimidius sextarius medimni, quatuor. Demũ Harpocration, q λεξικὸν decem rhetorũ scripsit, inquit. τοῦ μεδίμνου ἔχοντος χοίνικας τεσσαράκοντα ὀκτὼ τὸ χωροῦν εἰκοσιτέσσαρας χοίνικας ἡμιμέδιμνον ἔστιν. ἡμίεκτον δὲ, τὸ χωροῦν τέσσαρας χοίνικας, τοῦ ἕκτου, ὅπερ ἔστι χοίνικες ὀκτὼ, τὸ ἥμισυ. Hoc est. Cũ medimnus capiat octo & quadraginta chœnicas, dimidius medimnus quatuor & uiginti chœnicum capax est. Dimidius uero sextarius medimni capit quatuor chœnicas, utpote qui dimidiũ sit sextę partis, qui sunt chœnices octo. Fortasse nimius alicui ui sus sum tot scriptores de una eadẽq; re testes citan-

do. Is uero sciat ideo à me factũ, ut hi si non autho-
ritate & præstantia, uincerent saltem cõcordia & tur
ba. Ex his itaq; omnibus clarum esse arbitror, quod
probare uolui, nempe medimnũ primo in duos se-
mimedimnos diuidi: quẽ uero Tertiariũ medimni
nũcupamus, ipsius tertiam esse partem, ut Sextariũ,
sextam. Dimidium sextarium, siue semisextã, duo-
decimam. Dimidium duodecimæ, quartam & uige
simam. Deinde quia medimnum capit chœnicas
octo & quadraginta, dimidium medimnum capere
quatuor & uiginti. Tertiarium medimni, sedecim.
Sextarium eiusdem, octo. Semisextam, quatuor.
unde & Tetrametrum dicitur. quod Aristophanis
ioci satis indicant in Nebulis.

Περίδυνῦμ ἐμοί,
ἐὰ μὴ τετράμετρόν ἔστιν ἡμιεκτικόν. Id est.
Quin iam licet certare posito pignore
An Hemiection tetrametrum non siet.

Nam Chœnica metri nomine significabãt. Ea uero tres capit cotylas. q̃d ante q̃q; in medicis probaui, & non minus Iulius Pollux cõfirmat sic scribẽs. κοτύλη ἧ γ' τρίτον τῆς χοίνικος. Hoc est. Cotyle tertia Chœnicis pars est. Ab hac fit ἡμιχοίνικον id est dimidia Chœnix, quo utitur Dioscorides. τριχοίνικον, quo Aristophanes. τριχοίνικον & πεντεχοίνικον, ut habet Pollux. i. mẽsura duorũ triũ, quatuorue

chœnicũ

chœnicũ. ἄρτος etiam τριχοίνικος id est panis trium chœnicũ apud Xenophontẽ libro septimo ἀναβάσεως κύρου. Est autem solũ mensura aridorũ, utitur uero ea crebro Aristophanes in Vespis

ἔλαβες οὖν χοίνικα κριθῶν. Id est.

Capiebas chœnice ordei

medimna scilicet. & in Pace

Δοίην αὐτῶν ἰσχάδων τρεῖς χοίνικας. Id est

Pro ipsis dedero caricarum tres Chœnicas.

In Concionatricibus

ἡμῶν ἀποτίσειν κἀρεβίνθων χοίνικα. Id est.

Multam daturam nobis ciceris chœnicem.

Hæc de Chœnice sufficiunt. Cotylen quatuor capere oxybapha, ipsum uero sesquicyathũ, Cyathũ quatuor mystra, iam ante satis declaratum est in humidorum mensuris, nunc dicendum quoties maior unamquanq; se minorem capiat. Medimnũ capit semimedimna II. Tertiarios III. sextarios VI. dimidios sextarios XII. Semiduodecimas XXIIII. chœnicas XLVIII. cotylas CXLIIII. oxybap. DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. mystra IIICCCCLVI. Dimidium medimnum capit tertiarium cum dimidio, sextarios III. dimidios sextarios VI. semiduodecimas XII. chœnicas XXIIII. cotylas LXXII. oxybapha CCLXXXVIII. cyathos CCCCXXXII. mystra MDCCXXVIII. Tertiarius medimni capit sextarios

II. dimidios ſextarios IIII. ſemiduodecimas VIII. chœnicas XVI. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos CCLXXXVIII. myſtra MCLII. Sextarius medimni capit dimidios ſextarios II. ſemiduodecimas IIII. chœnicas VIII. cotylas XXIIII. oxybapha XCVI. cyathos CXLIIII. myſtra DLXXVI. Dimidius ſextarius medimni capit ſemiduodecimas II. chœnicas IIII. cotylas XII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. myſtra CCLXXXVIII. Semiduodecima medimni pars capit chœnicas II. cotylas VI. oxybapha XXIIII. cyathos. XXXVI. myſtra CXLIIII. Chœnix capit cotylas III. oxybapha XII. cyathos XVIII. myſtra LXXII. Cotyle capit oxybapha IIII. cyathos VI. myſtra XXIIII. Oxybaphon capit ſeſquicyathum. myſtra VI. Cyathus capit myſtra quatuor. Reſtat iam tertia cõſuetę tractationis pars, ut igitur & hãc abſoluamus reuertamur ad medimnum. Hoc proportionem ſeſquialteram habet ad medimnum iam ante in medicis menſuris declaratum, quam proportionẽ & reliquæ mẽſuræ aridorum inter ſe collatæ ſeruant. Verum eò pluribus teſtibus comprobaui medimnum octo & quadraginta chœnicas capere deinde Chœnica tres cõtinere cotylas, quò magis appareat explicationem Medimni Cleopatrę nõnihil deprauatã. ubi legitur τὸν δὲ μέδιμνον ξεστῶν ρβ'. κοτυλῶν ρλϛ̄. Rurſum intellige

intellige in Georgicis inueni. Medimnum uero sextariorum centum duorum, cotylarũ centum triginta sex. Primum enim si hoc concesso chœnicẽ capere tres cotylas, subducemus rationem, erit medimnum non nisi chœnicum quinq; & quadraginta & unius tertiæ. quod omnium consensu, qui medimnum in chœnicas distribuerunt, falsum comprobatur. Deinde si alterũ dederimus illud, medimnũ capere chœnicas octo & quadraginta, & tum ineamus rationẽ, non erit chœnix trium, sed duarum cotylarum, & quinq; sextarum cotyles. quod nihilo minus alienũ à ueritate. Arbitror ergo locum corruptum isto modo. Librarius legẽs ξεςῶν ρη̄. similitudine soni quæ est inter. β'. & η̄. deceptus. β'. pro. η̄. scripsit, uel similitudine figuræ solent enim non admodum dissimiliter pingere utramq; literam, maxime celeriter scribentes, ut in μάρμαρος. tum alius obseruãs in Georgicis tres sextarios efficere quatuor cotylas, & secũdam explicationis partem corrigere uolens, pro κοτυλῶν ρμδ'. scripsit, quo res cõcordaret, ρλς̄. quãuis & hic error ob similes quosdam ductus literarũ cõtingere potuit. Eiusmodi uero permultos errores ob similitudinem soni uel figuræ literarum, sæpenumero accidisse in castigationibus, quas in Galenum & Hippocratem scribam, testimonio uetèrum codicum demonstrabo. Sic igitur legẽdum censeo. τὸν

δὲ μὲ

δὲ μέδιμνον ξεστῶν. ρη̄. κοτυλῶν ρμδ'. Id est. Medimnum uero sextariorũ centum & octo. cotylarũ centum quadraginta quatuor. Sed alia difficultas se nobis offert in Herodoto, quam Budæus uir diligens ante me obseruauit, ne quemquam sciens sua debita laude priuem. Ait enim in Polymnia numerum exercitus Xerxis colligens. οὕτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ χιλιάδας τρεῖς, καὶ ἑκατοντάδας δύο, καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε Ξέρξης ὁ Δαρείου μέχρι Σηπιάδος καὶ Θερμοπυλέων. Id est. Ita quingentas & uiginti octo Myriadas & tria millia ducentos & uiginti uiros duxit Xerxes filius Darij ad Sepiadẽ usq; & Thermopylas. Constat autem ex præcedentibus hunc numerum deprauatũ non esse. Nõ multo post sic inquit εὑρίσκω γὰρ συμβαλλεόμενος, εἰ χρίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρας ἐλάμβανε, καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ. καὶ πρὸς, τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαράκοντα. Hoc est. Inuenio enim subducta ratione, si singuli quotidie singulas chœnicas tritici acceperint, ac nihilo plus, undecim Myriadas medimnûm singulis diebus absumptas: præterea trecẽta & quadraginta. Si itaq; superiorem numerum colligendo pro medimno chœnicas octo & quadraginta acceperis, proueniẽt quidẽ medimnûm undecim myriades, sed

des, sed præterea non nisi septem & sexaginta medimna & quatuor chœnices. Si uero ineas rationẽ Medimnũ non exacte capere octo & quadraginta chœnicas, re accurate examinata inuenies hinc Medimnum capere septẽ & quadraginta chœnicas & septẽ octauas unius chœnicis atq; uigesimã octauę ac paulo plus: quod uix ut quilibet intelligat definiri potest, & minutius est quàm ut definiri debeat. nõdum igitur deest integra una octaua quo minus medimnum capiat octo & quadraginta chœnicas. Quod uero numerus exacte non respondeat, aut librariorum uitio factũ, quod tamen hic quia numerus nõ notis literarũ, sed integra appellatione scriptus est, non contigisse uidetur: aut Herodoti ipsius quadam incuria chœnicum calculis nõ recte subductis. quod uerisimilius est. Qua de re nec locus hic sentẽtiam aliorum, qui definierunt quot chœnicas capiat medimnum, infirmare quicquam potest. Nunc erit explicandum quot modios Romanos medimnum comprehendat: tum etiam quod Atticum & Siculũ eiusdem fuerint capacitatis. Est autẽ Modius omnino uox latina, qua si quando alij utuntur, & nomen & mensuram à Romanis mutuo sumunt. ut contra Medimnũ Græca: quã nemo usurpat nisi de rebus Græcis loquens. Medimnum itaq; capere modios sex à multis traditur. Atque ut à Suida incipiam, is

t scribit

ſcribit. Μέδιμνον οὖν μοδίων .ϛ'. Id eſt. Medimnũ igitur modiorum ſex. Hæc namq; proprie ad hoc pertinent medimnũ. Eiuſdem uero ſententiæ, cuius Suidas, eſt ille q ſic ait in libello de mẽſuris & ponderibus. ὁ ἀττικὸς μέδιμνος ἔχει ἡμίεκτα. ιβ'. τὸ δὲ ἡμίεκτον ἔχει χοίνικας. δ'. ὥστε τὸν μέδιμνον ἔχειν χοίνικας. μη̄. ξέστας. ϟϛ̄. Id eſt. Atticũ medimnũ habet ſemiſextas duodecim. Semiſexta uero capit chœnicas quatuor · unde fit ut Medimnũ capiat chœnicas octo & quadraginta, ſextarios ſex & nonaginta. Paulo ante ait idem. ὁ δὲ μόδιος ὁ ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας. η̄. ὁ δὲ χοῖνιξ ξέστας ῡ. Id eſt. Modius uero Italicus capit chœnicas octo. Chœnix autem ſextarios duos. Hæc ille. Quis uero non intelligit ſi Medimnum Atticum capit octo & quadraginta chœnicas, Romanus uero modius octo, medimnum capere ſex modios? Idem dicit Fãnius his uerſibus de amphora loquens.

Huius dimidium fert urna, ut & ipſa medimni
Amphora, terq; capit modium. ſextarius iſtum
Sexdecies haurit, quot ſoluitur in digitos pes.

Hæc igitur de Attico medimno ſcripta ſunt, ut & Cornelij Nepotis, qui ſic ſcribit in uita Pomponij Attici. Auxit hoc officium alia quoq; liberalitate. nam uniuerſos frumento donauit, ita ut ſingulis ſex modij tritici darẽtur, q modus mẽſuræ Medimnus

Athenis

Athenis appellatur. Sex legẽdum arbitror & sentit mecum Alciatus. Scriptũ enim primo sic puto VI. adiecto scilicet distinctionis puncto pleniore. librarium uero puncto annumerato legisse septem. atq; sic hanc mẽdam, ut facile fieri potuit, accidisse. Eiusdem planè capacitatis fuit Siculũ medimnũ. quod qui Siciliam habitabant nõ minima ex parte Græci erant. Sed Siculum quoq; comprehendere sex modios ex Ausonio intelligimus qui in Grippo de tertiario numero ait.

Hinc Bromij quadrantal, & hinc Sicana medimna.
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat usus agẽdi.

Quod è Ciceronis uerbis quoq; obseruatur qui sic scribit libro quinto in Verrem: Agri Leontini decumæ anno tertio uenerunt tritici medimna XXXVI. hoc est tritici modij CCXVI. Ineas rationem & inuenies medimnum sex modios capere. Idem paulo post ait. Professio est agri Leontini ad iugera XXX. hęc sunt ad tritici medimna XC. id est tritici modios DXL. millia. Si enim nonaginta millia medimnûm resolueris in modios, quemq; uero in sex, resultant modij DXL. Ex his igitur satis perspicuum est Medimnũ sex capere modios Romanos. eiusdẽ etiam capacitatis esse Atticum & Siculum. Iam declarandum est qua ratione Medimnũ capiat sex modios. Modium continere sedecim sextarios in Romanis

mensuris libro primo declaraui. in his uero Georgicis Medimnũ octo & quadraginta esse chœnicum, quæ cotylas efficiũt centum quadraginta quatuor. quia uero quatuor eiusmodi cotylę efficiũt tres sextarios, erunt sextariꝰ unius medimni cẽtum & octo. hos si diuiseris in sex partes, quæq; sexta erit octo decim sextariorum. Atticus autem sextarius, ut probaui, minor est Romano duabus unciꝭs mensuralibus. Si igitur duos sextarios Atticos resolueris, prouenient unciæ sex & triginta, quarũ duæ & triginta pro complendis sextariꝭs Romanis adiiciendę sunt. supersunt uero quatuor. Medimnum igitur capiet modios sex, sed quia supsunt sexies quatuor unciæ, continebit plus quàm sex modios sextarium unum & uncias quatuor· quam rem, tanquàm paruam in tanta mensura, nõ uidentur curasse qui primo Medimnum sex esse modiorum literis commẽdarunt. Quod si quis ob id quod supererat sextarius unus & unciæ quatuor, contendere uelit locum Cornelij Nepotis non esse deprauatum, sed ab ipso scriptum medimnum septem modiorũ, uereor ne nimis leue sit. Ad Alciatum uenio, qui cum Medimnũ Atticũ capere octo & quadraginta cotylas probauerit ac Cotylen cõstituerit nouem unciarum, nũquam potest explicare quo modo capiat modios sex, ut in Cornelio Nepote recte credit debere legi. Non capiet

piet enim nisi quatuor cum dimidio si duas cotylas easdem cum Romano sextario esse acceperis· quod tamen ipsum non uelle ex scriptis eius intelligitur. Igitur si rem accurate examinaueris nō capiet ultra quatuor modios Romanos & sesquisextarium. In idem impegit is cuius uerba recitantur à Suida. Sequitur enim ex ipsis modium esse sextariorum duodecim, quod nullus unquam scripsit. Quare nisi uiderem Chœnica & sextariū & cotylam ut mēsuras aridorum medicis iuxta eam proportionem in usu fuisse, facile mihi quispiā persuaderet è falsa cotyles acceptione, nempe medicæ pro Georgica, eiusmodi Medimnum esse constitutum. Verum de his quisq; quod uelit, statuat. Certe medimnū capere modios sex non de eo quod è medica cotyle, sed quod è Georgica constituitur, intelligēdum esse, nemo non ex ijs, quæ iam dixi, intelligit. Hæc igitur aduertēs Budęus ut est uir prudens & diligens Chœnica duorū sextariorum statuit. Sed cotylam Georgicam ignorans, putat non recte scriptum à Polluce Chœnica esse trium cotylarū. Idem Budæus & in Attica cotyle fallitur, eam eiusdem esse capacitatis, cuius est Hemina Romana arbitratus. Neuter itaq; satis inuēit, sit uenia uerbo, qui ex istis se extricaret. Porrò modium Romanam uocem esse dixi· hanc igitur aut respuēs Lucianus medimno utitur, ubi Romani scrip-

tores habent modium· aut eandem menſuram cenſens, ut Alciatus ſenſiſſe putat· cum certe liceret ipſi loco eius ἑκτέα dicere, qui parum admodũ à modio differt. In quo ſimiliter Suidam, aut illum unde ſua ſumpſit, peccaſſe uidemus cum ſcribit de Annibale. ὅτι τὸ μέγεθος τῆς τοῦ ἀννίβου νίκης τοῖς πρὸς ξωμαίους καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συμφορᾶς ἐπ' ὄψιν ἀγαγεῖν τοῖς Καρχηδονίοις μηχανώμενος, τρεῖς μεδίμνους ἀπλήκους πλήρεις χρυσοῦ δακτυλίων εἰς τὴν Λιβύην ἀπέπεμψεν. οὓς ἄρα τοὺς ἱππικοὺς καὶ βουλευτικοὺς ἄνδρας σκυλεύσας ἀπήρτο. Id eſt. Quoniã ſtuduit Hannibal uictoriæ ſuæ ſimul & hoſtiũ calamitatis magnitudinem Carthaginenſibus ob oculos ponere, tria medimna Attica plena aureis annulis miſit in Africam, quos ſcilicet dum ſpolia colligeret, equeſtris & ſenatorij ordinis uiris detraxerat. In eodem errore uerſatur Angelus Politianus ſcribẽs. Duplex amphora modij eſt, aut ſi mauis Græce medimnus· tum Guarinus Veronẽſis Strabonis interpres· inquit enim Strabo libro quinto. ἐπὶ δὲ ξώμης κασίλινον ἵδρυται ἐπὶ τοῦ ὀυλφύρνῳ ποταμῷ. ἐν ᾗ πολιορκούμενοι Γραινεσίνων ἄνδρες. μ. καὶ φ. πρὸς ἀκμάζοντα ἀννίβαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀντέσχον, ὥσθ' ὑπὸ λιμοῦ δακοσίων δραχμῶν πραθέντες μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δὲ ὁ πριάμενος. Hoc ſic reddit. Romam uerſus autem Caſilinum.

num est ad flumen Vulturnum, in quo Prænestini milites XL. & D. aduersus Hannibalem uarijs instructum copijs, tamdiu obsidionem pertulere, ut inualescẽte fame, modius drachmis ducentis uenun daretur, & uẽditor quidẽ mortẽ oppetierit, emptor autem incolumis euaserit. Vides ut μίσθμιον uerterit modiũ. Sic enim legit. Ego uero legendũ censeo μῦν id est murem quod quispiã historiæ Romanæ ignarus, putans esse notam, μίσθμιον scripsit, nõ cõsiderans etiam tum debuisse adesse uel πυρῶν uel κριθῶν uel tale quidpiam ne quis censeat id ipsius Strabonis ignorantia factum. Quod uero debeat esse μῦν satis ostendunt uerba Plinij libro octauo capit LVII. Venisse murem CC. nummis Casilinum obsidente Hannibale eumq; qui uendiderat fame interijsse, emptorem uixisse annales tradunt. & Valerij Maximi qui libro septimo capite sexto scribit. In illa obsidione & fide cum trecenti Prænestini manerent, euenit ut ex his quidam murem captum ducentis potius denarijs uendere quàm ipse leniendæ famis gratia cõsumere mallet. Sed credo prouidẽtia deorum effectum, ut & uenditori & emptori quem uterq; merebatur, exitum attribuerit. Auaro enim fame consumpto manubijs sordiũ suarum frui non licuit. Aequi animi uir, ad salutarem impensam faciendam, care quidem, uerum necessarie comparato

cibo

cibo uixit. Idem etiam indicat Liuius libro XXIII. ab urbe cõdita. Poſtremo ad id uentum inopię eſt, ut lora detractasq; ſcutis pelles, ubi feruida molliſſent aqua, mandere conarentur. nec muribus alioue animali abſtinerẽt. Budęus quidem aduertit locum Strabonis ab alijs diſſidere, ſed quo modo id contigerit non declarat. Redeo ad menſuras ne quis clamet ὁ δὲρ πρὸς μίτρον. Chœnica tres cotylas capere demonſtraui Georgicas, quæ efficiũt uncias menſurales quadraginta & dimidiam. duos ergo ſextarios Romanos, ſed remanet ſemuncia, quam nõ curantes quidam duorum ſextariorum eſſe dicunt, ut Græcus ille ignotus, cuius uerba paulo ante retuli. In quam ſententiam uenit etiam Budæus recte conſiderans Medimnum non poſſe ſex modios capere ſi Chœnica minorẽ duobus ſextarijs Romanis accipiamus. Sed idem ignorans, ut dixi, cotylen Georgicam, non quiuit intelligere quo modo Chœnix eſſe poſſit trium cotylarum, quod Pollux tradidit. Sententia itaq; Pollucis ueluti reiecta, ſtatuit eam duorum ſextariorũ capacẽ. Verum Chœnix cibus erat diurnus. unde Suidas ſcripſit. ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Hoc eſt. Chœnix enim cibus diurnus. Idem ſibi uult Heſychius cũ ait. χοίνικες αἱ ἀπὸ μέρος τροφαί. Quin etiam Alexarchus, ut refert Athenæus libro tertio ex hiſtorijs Heraclidis, in ciuitate

Vranopo

Vranopoli à se condita nouam sermonis proprietatem inducēs inter cætera Chœnicē ἡμεροτροφίδα, quod esset mēsura cibi diurni uocabat. Idem etiam ex Herodoto intelligi potest, qui tritici chœnica ab sumendam quotidie singulis uiris, qui erant in exercitu Xerxis, partitur. Et è Pythagoræ symbolo, χοίνικι μὴ ἐπιπάθῃς. Id est. Chœnici ne insideas. Quo monemur ne uictu unius diei quesito, non curemus crastinum. Quod symbolū Erasmus doctissime enarrauit in adagijs, quā obrem mihi silendū puto. Nec ipsum neglectū est à Budæo. Hinc Homericus Telemachꝰ ait in decimonono Odysseas.

Οὐ γὰρ ἄεσσομ ἀνίξομαι ὅσσερ ἐμῆσγε
χοίνικος ἅπτηται, ἠὲ τηλόθεν εἰλήλουθώς. Id est.
Haud operis uacuū nostram contingere quēquam
Chœnica perpetiar, longis licet hospes ab oris
Venerit.

Vtitur uero Homerus mensura pro demenso diurno quod Chœnice olim distribuebāt. Ex his itaque intelligitur Chœnicem esse Græcis mensuram cibi diurni, ut Romanis sextarium castrensem, qui duos urbicos capiebat, quemadmodū libro primo declaraui. Vt appareat ex Herodoto & Hieronymo eandem uictus rationem Græcis & Romanis militiæ fuisse. Sed & domi fuit, quod ex demenso percipitur: de quo sic interpres quidā Terentij scribit sup

u

bit ſuper hoc quod eſt in Phormione:

Quod ille unciatim uix de demenſo ſuo
Suum defraudans genium comparſit miſer
Id illa uniuerſum abripiet.

Ait itaq; interpres: Serui quaternos modios accipiebant frumẽti in mẽſem, & id demenſum dicebatur. & utrum à menſe an à metiẽdo incertum. Hæc ille. Ad hanc cõſuetudinẽ alluſit Iuuenalis ſatyra XIII.

Seruorum uentres modio caſtigat iniquo.

Faciũt autem quatuor modij ſextarios quatuor & ſexaginta. ſi igitur menſem ſtatuas eſſe triginta dierum, cibus diurnus duo erunt ſextarij, ſed ſupererũt quatuor. quos partim in reliquos ſex dies, quos habent duodecim anni menſes, præterquã quod quilibet ex ipſis habeat triginta dies, referes. partim in ſemunciam, quam quæq; Chœnix plus habet duobus ſextarijs Romanis conſumes. ſi quid uero præterea ſuperſit corollarij uice datum cenſeri poteſt. Reſpõdet autem demẽſo Græce σιτομέτριον. quod in triginta dies datũ fuiſſe ex hoc Polybij loco, qui eſt in quarto, opinor intelligi poſſe. ὁ δὲ Φίλιππος διαδιδοὺς ὅπῃ μέλλοι σιτομετρεῖν, ἐκήρυξεν ὅσοι μὴ πλέον ἔχουσι τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον ἀπογράφεσθαι πρὸς αὐτόν. Id eſt. Philippus autem diſtribuens, quod uolebat demetiri, proclamare iuſſit qui amplius non haberẽt triginta dierũ cibum ſibi debere deſignari

designari. Cæterum quod Terētij interpres scribit demensum utrum à mense an à metiēdo incertum miror cum Plautus in Menęchmis hoc ioco satis indicet à demetiendo esse dictum.

Nunc argumentum uobis demensum dabo,
Non modio, neq; trimodio, uerum ipso horreo.

Sed de Chœnice atq; adeo Georgicis mensuris satis multa. Iam ad Hippoiatricas ueniam, quas Latini mensuras mulomedicinæ siue artis ueterinariæ dicerent. Vt enim illi eos ab equis, ita hi à mulis curandis nominarunt. Sed ĳdem medici pecorum κτηνιατροὶ, inquit Varro, appellantur. Sic uero habent: ἡ κοτύλη ἔχει ὀξύβαφα. ū. τὸ δὲ ὀξύβαφον κυάθους. ȳ. ὁ δὲ κύαθος μύστρα. δ'. τὸ δὲ μύστρον κοχλιάρια. β'. Quod est: Cotyle capit oxybapha duo. Oxybaphum cyathos tres. Cyathus mystra quatuor. Mystrum cochlearia duo. Sed quia Cotyle capit libram mensuralem, oxybaphū capit selibrā. Cyathus uncias duas. Mystrū semunciā. Cochlearium drachmas duas. Maiores autē mensuras non addidi, quod nec Græcus, unde hęc sumpsi, addiderit. tum etiam quod quisq; facile possit Cotyle constituta ad ipsam tanquam ad regulam quandā eas dirigere. Sed subnectam uerba Græci illius. ἡ κοτύλη ἔχει ὀυγγίας. ιβ'. ὀξύβαφα. β'. τὸ δὲ ὀξύβαφον κυάθους. ȳ. κύαθος ἔχει μύστρα. δ'. κοχλιάριον δέ ἐστι

μύστρου γὰρ ἥμισυ. τὸ δὲ ὀξύβαφον ποιεῖ ὀυγγίας. ϛ̄. ὁ δὲ κύαθος ποιεῖ ὀυγγίας. ū. Id est. Cotyle habet uncias duodecim, oxybapha duo. Oxybaphum uero cyathos tres. Cyathus habet myſtra quatuor Cochlearium autem myſtri dimidiū eſt. Oxybaphum quidē facit uncias ſex. Cyathus uero uncias duas. E quibus uerbis intelligitur cuiuſq; menſuræ capacitas quo ad minores & uncias. Verum quia ἴχϛ ambiguū eſt: nam & χωρεῖ & ἕλκει ſignificat: nos hic de menſurali uncia & libra intelligimus ob has cauſas, & quod nullꝰ liquor ab ipſo exprimat, quod æquum fuiſſet eum facere, ſi de ponderalibus ſentiret, & quod nullus ex loquendi quadam conſuetudine intelligi facile poſſit. Videtur autē hinc orta hæc menſurarum conſtitutio, quod medici alii qui, ut ſupra in Atticis teſtimonio Galeni probaui, Cotylen pro libra Romana mēſurali ſint uſi. quos, puto, ueterinarij imitati tales mēſuras ſibi proprias fecere. Quod ſi quis de ponderalibus uncijs acceperit, oſtēdat de quo liquore ſit dictum: quod cum facere nō poſſit, menſurales rationibus quibuſdam permoti intelligemus. De hoc cyatho ſcribit Suidas. κύαθος. ἀνθλητήριον μέτρον ὑγροῦ, ὀυγγιῶν. ū. Id eſt. Cyathus hauſtoria menſura liquidi, unciarū duarū. Et Heſychius. Κύαθος δέχεται ὑγροῦ τινὸς ὀυγγίας δύο. Hoc eſt. Cyathus capit liquoris alicuiꝰ uncias

uncias duas. Si liquoris alicuius, necesse est, ut de mensuralibus intelligamus, aut si nolumus, diuersæ capacitatis cõstituamus cyathos: quod ualde absurdum est. tot enim tum erunt diuersi cyathi quot liquores diuersi. atq; cyathus mellis quãto capacior tum erit cyatho olei? Absurdum dixi. nam certę & definitæ capacitatis sextarius Romanis fuit unicus, qui secundũ quod modo hac modo illa re fuit impletus, ita rerum pondus diuersum, manẽte eadem mole, emersit. atq; sic etiam iuxta rerum quas metimur diuersitatem, diuersitas sextarij tradita est ab authoribus. Ita Fannius uini sextariũ id est tantum uini, quãtum sextarius capit pendere uncias uiginti scripsit, olei selibrã, mellis libras duas cum dimidia. Sed de his satis. Sin aũt Hesychius pondus certi liquoris significare uellet, aut eum nominaret, aut ex loquendi quadam cõsuetudine, quæ hic nulla probari potest, iam ante notus esset: minime uero diceret alicuius liquoris. Huius penè capacitatis Cotylẽ nobis cõstituit sine testibus Africanus unus è iunioribus Græcorum medicis cum scribit. Quam enim comparationẽ rationemue librę põdus ad minam habet, libræ mensura eandem ad Cotulam habet sextarij scilicet Xestæue dimidium. Sic M. Fabius Caluus nobis illa suo more uertit. Sed ipse Africanus paulo ante declarauit quam rationem habeat

libra ponderalis ad minam his uerbis. Mna Attica ergo ſtateras quinq; & uiginti habet, libra uero Italica ſtateras quatuor & uiginti. Hæc uera eſſe quiſque è ſequentibus libris intelliget. Nam Mina Attica drachmarũ eſt centum. Libra Romana ponderalis ſex & nonaginta. Vigeſima itaq; quinta parte maior eſt mina Attica libra Romana, id eſt ſtatere uno ſiue quatuor drachmis. Eadem igitur parte maior eſſe debet Cotyle, libra menſurali. Cum aũt duodecim habeat uncias, quas ſi in ſemuncias diuiſeris, habebis ſemuncias quatuor & uiginti, una ſemuncia maior erit Cotyle. Fiet itaq; quinq; & uiginti ſemunciarũ, id eſt libræ & ſemunciæ, non libræ ſolum, ut Alciatus eum ſcripſiſſe ait. Sed tamen id quod dixi, ab Africano forte inuentum, cui pulchrũ uiſum eſt libram menſuralẽ ſic conferre Cotyle, ut ponderalis recte minæ Atticæ conferri poteſt. Hoc ex Africano colligitur: quomodo uero illud ipſum quod Hermolaus uoluit, iterum non uideo. Certe Africanus Choa liquoribus repletum aſſerit idem pendêre quod Fãnius. nempe uini libras decẽ. olei nouẽ. mellis quindecim. Vnde ſequitur amphorã uini pẽdêre libras octoginta, olei duas & ſeptuaginta, mellis centum uiginti. Hermolai uerba ſuperiori libro retuli. Sed relinquamus Africanum qui ſibi ipſe non ſatis conſtat: quis enim nõ uidet, ſi Cotyle

capax

capax sit libræ mẽsuralis & semuncię, Choa cuiusq; liquoris nominati non multo plus pendêre quàm ipse scripsit? Ad Isidorum uenio, qui cum superioribus sentit, dicens cotylen pendêre libram. Hoc tamen Africano indoctior quod appendit scribit, discrimen quod est inter libram pondus & mensuram ignorans. Qui Budæum etiam uirum summe doctum in suum errorem traxit, ut libro primo diximus. Porrò usum Hippoiatricarum mensurarum pluribus probare nequeo, quod apud Græcos huius artis scriptor nullus, quod sciam, extet præter Absyrtum, quem mihi uidere non contigit, etsi sciam principi Mantuano esse. Hæ autem mensuræ ab alijs distinctæ, toti huic tractationi non parum lucis afferent.

Sequitur nũc liber tertius in quo pondera rerum, quas metimur, declarare decreui.

GEORGII AGRICOLAE LIBER TERTIVS DE PONdere rerum quas metimur.



AMETSI magnꝰ labor fuit Romanas mẽſuras inquirere, maior etiam Greçcas nõ inuenire modo, ſed & diſponere inuentas, & ſic tradere ut ipſarum inter ſe diuerſitas intelligeret: is tamen hoc fuit facilior ꝙ ſimplex. Soli enim tum innitebamur authoritati, quæ illi tractationi terminos præſcripſerat, quos tranſgredi mini me liceret. Quem uero laborem in hoc libro exhauriemus, is quia duplex difficilior futurus eſt. Etenim non agẽdum tantum erit quo ſententia noſtra confirmetur ſcriptorum teſtimoniis, ſed experientia ipſa, ſi quid inciderit cõtrouerſum, magna ex parte diſcutiendum. In quo non exigua ineſt difficultas. Primo ꝙ res quas metimur multæ admodum & uarię ſint. Deinde quod nõ arida modo plurimũ à liquidis in pondere differãt, uerũ etiam quæ ſub utroq; genere comprehendũtur, nõ minimũ inter ſe. Nam ut experimẽto didicimus à ſiccis

ſiccis permultis grauitate longe uinci liquores, ita idem illud docuit eoſdē liquores pondere ſeminū quædam genera uincere. Quo etiam nobis cōſtat, uinum oleo & mel contra uino multo eſſe grauius. Aquam autem proxime accedere ad pondus uini, ſed pluuiā, quę nihil adhuc de terra contraxit. Nā cæteræ quanto plus uel minus ea permixtæ fuerint, tanto grauiores inuenientur, aut leuiores. Sed oleum quoq; quod omnium minus uariat, ſi non diligenter fuerit ab amurca ac retrimento purgatū, ut de facticio nihil dicam, puro grauius eſt. Et uinū quod nigrum ob colorem rubeum obſcurū uocāt, ruffo aliquanto plus pendet. Et mel deſpumatum, eo quod è fauis deſtillarit. Quid? Nihil tam ſimile eſt quàm lac lacti, alterū tamē eſt altero graui9. Sic non minus in aridis ordeum grauius eſt auena, far ordeo, triticum farre. Deniq; & triticum tritico, & ordeum ordeo plus ponderat. Similiter de auena farre & alijs cenſendum. Cum itaq; tanta ſit rerum diuerſitas in pondere, quis nō uideat, quæſo, quàm lubricum ſit hic quidpiam definire? aut quis ualde miretur eos, qui de hac re ſcripſerunt, inter ſe nonnihil diſſidere? Poteſt tamen in nōnullis penè certi quiddam ſtatui, quod à ueteribus Græcis tantū abeſt ut ſit neglectum, ut id diligenter exquiſitū maximo cōſenſu in uſum traxerint. Veluti olei pondus,

per ꝗd mẽſuras Atticas, quas & medicas diximus, declararũt. Ego & authoritate ueterũ,& experiẽtia fretus pondera cuiuſꝙ menſuræ refertæ his liquoribus,qui potiſſimũ in uſu ſunt medicinæ, diligẽter expendam. cum quod medicis id ualde ſit utile futurum, tum maxime quod Budæus & Alciatus & Portius ſextarium Romanũ exponere ſunt conati, uncias ad penſum non ad menſuram referẽtes. Sed primo uideamus quantũ quæꝙ mẽſura oleo puro plena pendeat. Vt autem à Romanis incipiamus. Culeus capit, quemadmodum libro primo probauimus,mille & ſexcentas libras menſurales,quæ nõ mutantur. pendet uero olei libras mille trecentas triginta tres & uncias quatuor. Amphora capit libras octoginta,pẽdet ſexaginta ſex & uncias octo. Vrna capit libras quadraginta,pendet triginta tres & uncias quatuor. Cõgius capit libras decem,pendet octo & uncias quatuor. Sextarius capit libram & beſſem,id eſt uncias uiginti, pendet uncias ſedecim drachmas quinꝙ ſcriptulum unum. Hemina capit uncias decem, pendet uncias octo, drachmas duas,& ſcriptula duo. Quartariꝙ capit uncias qnꝙ pendet quatuor & drachmam unam & ſcriptulum unum. Acetabulum capit uncias duas & ſemunciã, pendet duas uncias & ſcriptula duo. Cyathus capit ſeſcunciam drachmam & ſcriptulũ, pendet unciam unam,

unam, drachmas tres & ſiliquas duas. Ligula capit drachmas tres & ſcriptulũ unum, pẽdet drachmas duas & ſcriptula duo & ſiliquas duas. Hæc mea ſententia eſt de pondere olei, ſi ad Romanas menſuras exigat. cuius fides rurſum ab authoribus eſt petenda. Cotylen Atticam nouem uncias cornu libralis, id eſt menſurales capere ſupra in Atticis ex Galeno probaui, ut Romanam heminam decem in Romanis. Cæterũ eodem authore nouem eiuſmodi uncię olei, pendent uncias ſeptẽ & ſemunciã. Ait enim. ἕλκουσι γὰρ αἱ. θ̄. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασι ἕπτα καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικάς. Id eſt. Pendẽt enim unciæ nouem Italicę, quę ſunt in cornibus interſectis uncias ſeptẽ cum dimidia ponderales. Quod cum ſit, decẽ uncię menſurales, quas continet Hemina Romana pendũt octo uncias & drachmas duas & ſcriptula duo Hoc olei pondus ex alio Galeni loco non minus intelligi poteſt, q eſt libro ſexto de cõpoſitione medicamentorum per genera. ἐγὼ γοῦν ἐν τῇ ῥώμῃ τὴν τοῦ ἐλαίου καλουμένην λίτραν, ἣν διὰ τῶν κατατεμνημένων κεράτων μετροῦσιν, ἔστησάπτε βουλόμενος μαθεῖν, ὁπόσον ἔχει σταθμὸν τοῦ βάρους. εὗρον δὲ ταῖς σταθμικαῖς δέκα οὐγγίαις ἴσας τὰς μετρικὰς τοῦ ἐλαίου. ῑ β. Id eſt. Ego ſanè olei librã Romę nũcupatam, quam per interſecta cornua metiũtur,

appendi aliquando cupiens scire quantũ ponderis haberet. inueni uero duodecim uncias mensurales, decem ponderalibus æquales. Vnde apparet libra & unciam mensuralem nõ è ponderalibus, ut una alteri respondeat, constitutas, quemadmodũ hodie à pharmacopolis ignorantia quadam constituũtur Sed de his aliâs. nũc ad id ueniam, quod superiori libro promisi me declaraturum, nempe quid hi me dici sibi uoluerint, qui Cotylen tradiderũt unciarũ esse sedecim, & duarum tertiarum uncię. Quamuis autem Galenus, quod sciam, nusquàm illud declarárit, uidẽtur tamen mihi, ut tum dixi, primo sextarij uocem respuisse, ac suã potius quàm latinã usurpasse. Deinde ut ipsis consuetum erat Cotylen Atticam dicere drachmarũ sexaginta, hoc est unciarũ septem cum dimidia, non exprimẽtes oleum quod alioqui satis intelligeret è cõsuetudine illa loquẽdi: sic etiam Cotylen, qua loco Romani Sextarij utẽrentur, arbitror eos dixisse drachmarũ esse centum triginta quatuor & scripturi unius quæ efficiunt uncias sedecim & duas tertias: quod de oleo dictum puto. Tametsi Galenus eos de uncijs mẽsuralibus locutos accepisse uidetur quod sine ulla ratione ab ipsis dictum apparet meo iudicio. Nisi itaq; sic sentiamus, soli illi nihil rationis habuerunt, cur tantam cotylen cõstituerint. qui enim Cotylen aiunt nouẽ

unciarum

unciarũ esse mensuraliũ, Atticam dicunt qui decem, Romanam heminã qui duodecim libram Romanam. Qui uero tradunt eam unciarum esse septem cum dimidia de pondere sentiẽtes, iterum Atticam intelligunt sic arbitror qui sedecim & duarum tertiarum unciæ, Romanum sextarium. Sed hic forte quispiam dubitabit, amphora olei fuerit mensura necne. Equidem fuisse in Varrone aduerto, qui sic ait. Quidam ipsum triticum conspergunt, cum addunt circiter in M. modiũm, quadrãtal amurcę. Nã si amurcæ, quid ni & olei? Quod igitur mensuras magnas quasi cuiusq; liquoris fuerint, exposui, non sine exemplo feci, sed secutus sum in hoc Grecos, q idem in Romanis mensuris explicandis fecere. Iam ad Atticas, quas medicas appellaui, transeundum. Metretes capit centum & octo libras, pendet oleo plenus nonaginta. Chus capit nouẽ, pendet septẽ cum dimidia. Sextarius, siue ut ipsi Ξέστης, capit sesquilibram, pendet libram & quadrantẽ, siue uncias quindecim. Cotyle capit uncias nouem, pendet septem & semunciam. Semicotylium, quod Romani quartarium appellarent, capit uncias quatuor & semunciã, pẽdet uncias tres, semunciã & drachmas duas. Oxybaphum capit uncias duas & drachmas duas, pẽdet sescunciam & drachmas tres. Cyathus capit sescunciam, pendet unciam & drachmas duas

Tantum pẽdent mẽsuræ Atticæ oleo refertæ. quod ut clarum fiat non inutile erit iterum uerba Galeni integra asscribere quæ sunt περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro qnto. ὁ μὲν δὴ ἥρας. ρπ̄. δραχμὰς ἔγραψεν εἰς σταθμὸν ἀνάγων, οὐκ εἰς μέτρον τὸ ἔλαιον. ὡς. ξ'. δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης. καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε ἀττικὴ. θ̄. οὐγγιῶν οὖσα τῶν ἰταλικῶν. ἕλκουσι δὲ αἱ. θ̄. οὐγγίαι ἰταλικὴ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικὰς αἵτινες. ξ'. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας η̄. δραχμὰς δεχομένης. Id est. Heras quidem centũ octoginta drachmas scripsit ad pondus oleum reducens, nõ ad mẽsuram. tanquàm Cotyle pendeat drachmas sexaginta. pendet enim eas Attica, quæ nouem unciarum Italicarũ existit. Etenim nouem unciæ Italicæ, in cornibus intersectis discretæ, pendent uncias ponderales septem cum dimidia, quæ sexaginta drachmæ fiunt, si uncia una octo drachmas ceperit. Sic Galenus. E cuius uerbis clarum est tantum olei, quãtum capit Cotyle Attica, pendêre uncias septem & semunciã. atq; ita Sextariũ quindecim uncias. Iuxta hanc rationem scripsit Plinius libro primo & uigesimo capite ultimo de Atticis mẽsuris. Cyathus pendet per se drachmas decem. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est drachmas quindecim. Hæc

enim

enim planè cum ſuperiori computatione cõueniũt. Medici aũt in medicamẽtis, præſertim emplaſtris, oleo præ cæteris liquoribus utuntur, quam ob rem huius põdus etiam potiſſimum eis curæ fuit, quod ipſum ex alijs multis Galeni locis obſeruare licet. Hinc conſuetudo illa explicandi menſuras per olei pondus nata, nemine nõ intelligente tunc, etſi non exprimeretur, de oleo dici. Concordat etiam cum his Fannius ſic ſcribens.

At cotyle cyathos bis ternos una receptat.
Sed de abaco nobis id pondus ſæpe notatur.
Bis quinq; hũc faciũt drachmæ ſi appẽdere tentes,
Oxybaphus fiet, ſi quinq; addantur ad illas.

Fannij hæc uocabula etiam omnia Attica ſunt. nec poſſunt aliter intelligi quàm de pondere olei. Hac eadem ratione quæ ſcripſit Alciatus uera eſſent, ſi de oleo, quo Atticæ menſuræ plenæ fuerint, intelligerentur. ſed ipſe hoc noluit, uerum de tritico leuiſſimo intelligens & Romano ſextario, putat in commune ſtatuiſſe ueteres ſextarium Romanum eſſe unciarum quindecim· de quibus infra dicam. Porrò hoc modo loquendi menſurarum pondera dubio procul exponit Cleopatra cũ ait. κοχλιάριον ἔχει ∢.ᾱ. ὁ κύαθος ἔχει ∢.ῑ. ἢ ζο.κ̄ καὶ τέταρτον, γράμματα λ̄. ὀβολοὺς. ξ'. θέρμους ζ̄. κεράτια. ρπ̄. χαλκοῦς. υπ̄. ἔστι δὲ ὁ κύαθος κοτύλης τὸ ἕκτον. ἡ κοτύλη

μέτρῳ

μέτρῳ μὲν ἔχει κυάθους. ϛ̄. ϛαθμῷ δὲ ∠. ξ'. ϛο. ζϛ'. γράμματα ρπ̄. ὀβολοὺς τ̄ ξ. θέρμους φμ̄. κεράτια απ̄. χαλκοῦς μωπ̄. τὸ τρύβλιον τὸ αὐτὸ μέτρον χωρεῖ τῇ κοτύλῃ. ἔχει γὰρ μέτρῳ μὲν κυάθους. ϛ̄. ϛαθμῷ δὲ ∠. ξ'. ὁ Ξέϛης μέτρῳ μὲν ἔχει κοτύλας. ῡ. ϛαθμῷ δὲ δραχμὰς, ρκ̄. καλεῖται δὲ παρὰ αἰγυπτίοις ὁ ξέϛης ἴνιον. τὸ ὀξύβαφον ἔχει κοτύλης τέταρτον. κύαθον αϛ'. ϛαθμῷ δὲ ∠. ιε̄. ἡ κόγχη ἡ μεγάλη τὸ αὐτὸ μέτρον σώζει τοῦ ὀξυβάφῳ. ἔχει γὰρ μέτρῳ μὲν κύαθον αϛ'. ϛαθμῷ δὲ ∠. ιε̄. ἡ ἢ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρῳ μὲν ἡμικύαθον, ϛαθμῷ ἢ ∠. ε̄. μῦϛρον τὸ μέγα ἔχει κοτύλης τὸ ἑκκαιδέκατον. ὃ γίνεται ∠. γϛ''. τέταρτον. τὸ δὲ μικρότερον κοτύλης τὸ κβ'. ὃ γίνεται ∠. ῡ. γράμματα. ῡ. κεράτιον ᾱ. καὶ τὸ ἑνδέκατον. ὁ χοῦς ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. ξέϛας δὲ. ϛ̄. χοίνικας δὲ. δ'. ϛαθμῷ ἢ ἔχει ὁ χοῦς ∠. ψκ̄. Id est. Cochlearium pendet drachmã unam. Cyathus pendet drachmas x. siue unciam unam & quartã eius partẽ, scriptula xxx. obolos lx. lupinos xc. siliquas clxxx. Aereolos ccccLxxx. Est uero Cyathus cotyles pars sexta. Cotyle mẽsura quidem continet cyathos sex, pondere uero drachmas lx. uncias septem cum dimidia, scriptula clxxx. obolos ccclx. Lupinos dccxl. Siliq̃s mlxxx. Aereolos, mmdccclxxx Tryblium eandem mẽsuram capit, quam Cotyle.

mensura

menſura enim continet cyathos ſex, pondere uero drachmas LX. Sextarius mēſura quidem continet cotylas binas, põdere uero drachmas CXX. Sextarius autē apud Aegyptios Inium appellatur. Oxybaphum continet cotyles quartam, & menſura quidem continet ſeſquicyathum, pondere uero drachmas XV. Concha maior eandem menſurā ſeruat quam oxybaphum. continet enim menſura ſeſquicyathum, ponderē uero drachmas quinq;. Myſtrū maius continet cotyles decimamſextam, quæ fiunt drachmæ duæ cum dimidia & quarta. Minus uero cotyles uigeſimam ſecundam, quæ fiunt drachmæ duæ, ſcriptula duo, ſiliqua una & undecima. Chus continet menſura quidē cotylas Atticas duodecim, ſextarios autē ſex, chœnicas quatuor, pondere uero pendet drachmas DCCXX. Hæc Cleopatra. quæ ſi de olei pondere intelligas, ut debēt intelligi, uera ſunt, atq; cum Galeno concordant. ſin de alijs liquoribus, noſtra probatione non perſuaſus, minime. Eadem uero ratione pleriq; alij apud Grecos intelligendi ſunt, quorum uerba aſſcribere ſuperſedeo, ne nimium excreſcat liber. Sequitur ut ſimiliter explicem quantum Georgicæ menſuræ oleo repletæ pendeant. Verum in his quia Cotylen ſeſquialterā proportionē habere ad Atticam medicā probauimus, hæc conſequuntur. Metretes capit centum &

octo libras, pendet nonaginta. Amphoreus capit quatuor & quinquaginta, pẽdet quadraginta quinque. Chus capit tredecim cum dimidia, pendet undecim & uncias tres. Cotyle capit libram & sescunciam, pendet uncias undecim & drachmas duas. Oxybaphũ capit tres uncias & drachmas tres. pendet uncias duas & drachmas sex cũ dimidia. Cyathus capit uncias duas & drachmas duas, pendet unciam unam & drachmas septẽ. Mystrum capit semunciam & drachmã dimidiã, pendet drachmas tres cum dimidia & quartam drachmæ partem. Ita se habent Georgicæ. Hippoiatricæ uero, in quibus Cotyle proportionem sesquitertiam habet ad Atticam medicã hoc modo. Cotyle capit libra unam, pendet uncias decem. Oxybaphum capit dimidiã libram, pẽdet uncias quinq;. Cyathus capit uncias duas, pendet unciam unam, drachmas quinq; & scriptulum. Mystrum capit unciam dimidiã, pẽdet drachmas tres & scriptulum unum. Cochlearium capit drachmas duas, pendet drachmam unam, & scriptula duo. Sic declaratæ sunt & Hippoiatricæ. Hæc autẽ omnia sunt intelligenda de oleo simplici ab amurca, qui est humor, ait Varro, aquatilis, ac retrimento, bene defecato. nisi enim tale sit grauius est. quemadmodum etiam factici; genera omnia natiuo sunt grauiora, multamq; inter se habent differentiam

ferentiam quam exquirere curiosum uidetur, & nō magnæ utilitatis. Nūc tempus est ut minores mensuras cōchyliorum nominibus appellatas explicē, quod me facturum primo libro recepi. De quibus cum diuersa admodum tradita sint ab authoribus, equidem malo Cleopatrā sequi, quod eius scripta sint doctissima. Sunt uero hæ mensuræ minores. Concha. Mystrum. Cheme. Cochleariū. Concha itaq; duplex est maior & minor, quod è Cleopatra intelligi potuit, de maiori quoq; scribit Nicādri interpres idem cum Cleopatra. ἡ μεγάλη κόγχη ἴση τῷ ὀξυβάφῳ Id est. Concha maior æqualis est oxybapho. Quæ uerba in exemplari excuso legūt corruptissima. Maior igitur eiusdem est capacitatis cum oxybapho. Minor dimidium cyathum capit. Hęc autem, ut ex eiusdem Cleopatrę uerbis liquet, pēdet drachmas quinq; illa uero quindecim, nempe triplo maior. Nec uideo aliter ferè authores minores mensuras explicasse, quàm per pondera olei, quod ipsum supra declaraui. Vsi sunt & Latini concha pro mēsura. Cato capite CLVI. Si amplius ibit sumito farinæ minutę cōchas duas, infriet in aquā, paulum bibat, cōsistet. Hæc ille. Qui quoniā utitur acetabuli uoce non uidetur pro eodem accepisse. Idem Cato usus est cōcha pro uasis genere Capite LXVI. Cortinam plumbeam in lacum ponito, quo

oleum fluat. ubi factores uectibus premerint, continuò capulator concha oleum quàm diligẽtissime poterit, tollat. nec cessẽt. Sequitur Mystrum quod duplex esse item Cleopatra tradit. Maius itaq; ex eius sententia est decimasexta pars cotyles, pendet uero drachmas tres cum dimidia, & quartam drachmæ partem. Minus autem uigesima secunda pendens drachmas duas, scriptula duo, siliquã unã & grani quatuor undecimas. Porrò maius Georgi cum dicere possumus: ibi enim fuit in usu, ut uidere licet è ponderum collatione. Minus autem medicũ. Quod etiam explicat Fãnius Atticas siue medicas mensuras declarans hoc hemistichio.

At mystrum cyathi quarta est.

Paulo tamen leuius pondus definit quàm Cleopatra, ut ꝓportio sesquialtera & hic maneat inter medicum & Georgicum mystrum. Pendet enim cyathus ipsi drachmas decem · quarũ quarta pars sunt drachmę duæ cum dimidia. idem dicit Nicandri interpres. ὁ κύαθος ἔχει μικρὰ μύστρα τέσσαρα. Id est. Cyathus capit minora mystra quatuor. Hi itaq; duo pulchre inter se concordant. Et ab ipsis nihil discordat Græcus quidã, quisquis ille est, nec enim nomen exprimitur, qui sic scribit in libello de mensuris & ponderibus. τὸ μέγα μύστρον κοτύλης ἔστιν ὀκτωκαιδέκατον. ἄγει δραχμὰς. γ̄. γραμμα. α̅. τὸ δὲ μικρὸν

μικρὸν κοτύλης εἰκοστοτέταρτον. ἄγει δραχμὰς βϛ'
Id est. Maius mystrum Cotyles est octauadecima pars. pendet autē drachmas tres & scriptulū unum. Minus uero Cotyles quarta & uigesima pendens drachmas duas cum dimidia. Sic ille, maius his uerbis cōstituēs capacitatis minoris quàm Cleopatra, minus uero eiusdem planè cuius Fānius & Nicādri interpres. Ipsius itaq; duo mystra proportionē sesquitertiam inter se habent. Deinde tamen additur τὸ δὲ δικαιότατον μῦστρον γράμματα ἔχει ὀκτώ. Hoc est. Iustissimum autem mystrum scriptula pendet octo. Idem ferè sentiēs cum Cleopatra, quę id de minori tradit, nisi quod Græcus ille ob difficultatem, aut aliud quidpiam exacte rationem non subiecit, omittens siliquam unam & grani quatuor undecimas. Sed hic non multum ab alijs discessit. alter uero cuius nomen nihilomagis indicatur, diuersissima dicit sic scribens. τὸ τρύβλιον δὲ ἔχει μῦστρα μεγάλα. γ̄. ὀξύβαφα δὲ. δ'. τὸ γὰρ μέγα μῦστρον ἔχει ὀξύβαφον. ᾱ. τρίτον. τὸ δὲ ὀξύβαφον ἔχει κύαθον αϛ'. ὁ δὲ κύαθος ἔχει χήμας μικρὰς ἤτοι μῦστρα μικρὰ. ῡ. Id est. Tryblium autē capit mystra maiora tria, oxybapha uero quatuor. Maius enim mystrū capit oxybaphum unum & tertiam ipsius partem. Oxybaphum uero capit sesquicyathum. Cyathus autem chemas minores siue mystra minora duo

Hactenus ille. Qui cum Romanas mensuras explicarit, in præcedētibus quidem earum capacitatem, in sequētibus pōdus iuxta tres notos liquores, hæc interiecit · quæ nec cum Romanis nec Atticis conueniunt. Igitur importuna sunt aut falsa. Importuna si alterius cuiuspiam reip. fuerūt, in loco enim nō sunt admixta Romanis. Falsa si ita Romanas mensuras habere putans tradit. Quod itaq; ipse appellat mystrum minus uel chemen minorē, Cleopatra cōcham nominauit. Postremo μῦσρον diminutiuū est ἀπὸ τοῦ μυὸς id est à mure. unde latinis musculus diceret. Mῦς uero cōchylij genus esse ex Aristotele liquet. De mystro satis. Cheme similiter duplex est. Maior est uigesima pars cotyles pendēs drachmas tres. Minor trigesima, pendens duas. De quibus audiamus rursum hęc Cleopatræ uerba χήμη ἡ μεγάλη ἔχει δραχμὰς. γ̄. ἡ δὲ μικρὰ δραχμὰς. β̄. Hoc est. Cheme maior pendet drachmas tres, minor duas. Cum ergo cotyle pēdeat drachmas sexaginta, ut iam probaui, perspicuū est Chemen maiorem partem cotyles esse uigesimam, minorem trigesimam. Habet itaq; maior cheme proportionē sesquialterā ad minorē · ex quo & hanc recte Medicā, illam Georgicam opinor dixerimus. De Cheme Suidas scribit χήμη εἶδος ὀστρέου. Id est. Cheme species ostrei. Rectius tamen conchylij scripsisset.

Chemen

Chemen maiorem intelligit Crito apud Galenum περὶ ζωβίστεως φαρμάκων καὶ τόπους libro quinto cum ait. Λυθαργύρου χήμη. Quidã, ut ego sentio, docere uolens de qua Cheme sentiat adiecit ὕγρι δραχμὰς. γ̄. non per hoc spumæ argenti pondus explicans, sed olei si eo cheme impleatur. Habet Fannius quoq; chemen cum inquit.

At tertia mystri
Quam uocitant chemen, capit hæc cochlearia bina

Quæ de Cleopatræ minori cheme intelligi nõ possunt, multo uero minus de maiori: neutra em̃ neq; maioris mystri, neq; minoris tertia est. Dioscorides autẽ in libello de mensuris & ponderibus Chemen pro quarta cyathi parte accipit. quod igitur Fãnius mystrum, Cleopatra mystrũ minus, ipse Chemen appellat. Fortassis hinc motus ille cuius uerba supra retuli, Mystrum minus & Chemen minorem idem esse statuit. Ex quo satis apparet alios diligentius, alios negligentius minores mensuras considerasse. Nõnullos quia hæc omnia sunt conchyliorũ genera aliud pro alio dixisse. Quosdã etiam pro uasculis magis quàm pro mẽsuris, ipsis usos. Vno tamen excepto omnes qui cochlearij mentionẽ fecere non uariant, sed summo consensu chemen duo capere scribunt, licet diuersæ capacitatis cochlearia pro diuersa chemes acceptione hinc proueniãt. Equidem

hic

hic Cleopatræ ſcriptis magnã fidem habeo, quod cum his quæ ex alijs uere ſciri poſſunt uel maxime conſentiant. Colligamus igitur diuerſa cochlearia. Primum eſt Romanum, quod Columella nobis uidetur cõſtituere, niſi quis uelit potius ipſum Georgicum, transferẽtem eum locũ è Græcis, ſignificare, & Romano more non locutum· cùm uero reliquas mẽſuras in ipſo intelligimus Romanas, & hanc ſic accipere uiſum eſt. In illius loco Græci habent myſtrum. Idem nuncupatur ligula, ut ibidem dixi. Deinde eſt Atticũ Cleopatræ, quod pendet drachmã unam. Eſt enim decima cyathi pars, chemes minoris altera. Qui autem Chemen quartam cyathi eſſe tradit, is ipſam duo cochlearia cum dimidio capere ſcribit· unde iterum pendet drachmam, & decima eſt cyathi. Tum Fannij eſt cochlearium altera chemes pars, quarta & uigeſima cyathi. Capit enim ex eius ſententia Cyathus myſtra quatuor· myſtrum chemas tres· Cheme cochlearia duo. ex quo fit ut quatuor & uiginti cõtineat cyathus. Porrò Scribonius Largus hoc minus habet cochlearium· cyatho enim uidetur tribuere triginta. Siquidem heminæ centũ & octoginta. Verba ipſius ſunt cõpoſitione XVI. Poſtea oportebit ſcobis eboreæ hæminã per duos menſes cõſumere uitio correptum, accipiẽtem ex eo terna cochlearia in die, ex aquæ cyathis tribus

bus. Idem tamẽ Compositione CXXII. maius illo cochlearium significat cum ait. Atq; ita postero die sumũtur ex cornibus cochlearia tria cumulata, satis ampla. Ex his itaq; apparet magnam cochlearij di uersitatem fuisse. Sed de minoribus mensuris satis. Cæterum omnia quæ de mensurarũ pondere oleo refertarum suprà scripsi, si Galeno uiro magnæ eru ditionis & multæ experiẽtiæ accedimus, necesse est cõsequi. Accedimus uero illi potius quàm alijs quo rum nec eruditio nec in hisce diligẽtia nobis perspe cta esse potest. Sed de his postea. Nũc mẽsuras ui no repletas declarabo, & primũ Romanas. Culeus oleo plenus pendet, ut dixi, libras MCCCXXXIII. & uncias IIII. uino MCCCCLXXXI. cum dimidia & drachmas præterea duas, & duo scriptula. Ampho ra olei pendet libras LXVI. & uncias VIII. Vini LXXIIII. & drachmas VII. atq; scriptulum unum. Vrna olei pendet libras XXXIII. & uncias. IIII. Vini libras XXXVII. drachmas tres & scriptula duo. Congius olei libras VIII. & uncias IIII. Vini IX. libras & uncias tres, scriptula duo, siliquas qua tuor & grana duo. Sextarius olei pendet uncias XVI. & drachmas quinq; & scriptulũ unum. Vini uncias XVIII. cum dimidia, siliquas duas & grana duo atq; duas tertias grani. Hemina olei pendet uncias VIII. drachmas duas, scriptula duo. Vini

uncias IX. drachmas duas, siliquam unam, granum unum & tertiã. Quartarius olei pendet uncias quatuor, drachmam unam, scriptulum unum. Vini uncias quatuor, drachmas quinq;, grana duo & duas tertias. Acetabulũ olei pẽdet uncias duas & scriptula duo. Vini uncias duas, drachmas duas cum dimidia, granum unum & tertiam. Cyathus olei pendet unciam unã, drachmas tres, siliquas duas. Vini unciam unã cum dimidia, scriptulũ unum & octo nonas grani. Ligula olei pendet drachmas duas, scriptula duo, siliquas duas. Vini drachmas tres, siliquam unam, grana duo & duas nonas grani. Sic habent Romanæ. Hanc autem proportionem esse inter oleum & uinum tum qui de pondere liquorũ scripsere tradunt, tum experimento discere licet. Dicunt enim illi uno quasi ore uinum nona parte grauius esse oleo. quam rem, periculum faciens, sic esse comperi. Sed præstat uerba cuiusdam ex ignotis Græcis adscribere. Is ait. ὁ δὲ οἶνος τοῦ ἐλαίου ἔννατον μέρος ὑπερέχει. ὅλον γὰρ αὐτὸν ἔχει καὶ τὸ ἔννατον αὐτοῦ. Hoc est. Vinum autem nona parte excedit oleum: tantumdem enim pendet & nonã præterea eius partem. Idem ex alterius ignoti Græci uerbis intelligitur, nec minus ex his, quæ sub Dioscoridis nomine referũtur. Nam uterq; Cotylen asserit olei nouem uncias, uini decem pendêre: quod est nona

parte

parte esse grauius. Quibus cum Fannius planè consentit, olei sextarium decem & octo uncias, uini uero uiginti pendêre uersibus explicans. Solus interpres Nicandri siue ipse non satis diligenter expenderit, siue locus, ut alij plerique, sit deprauatus, nonnihil dissentit. Verum cum his à quorum parte stat experientia potius est sentiendum. Cum igitur sextarium olei probauerim testimonio Galeni pendêre uncias sedecim & drachmas quinque & scriptulũ unum, pendebit seruata illa regula, quã iam ostẽdi, uini uncias decẽ & octo cum dimidia, duas siliquas grana duo & duas tertias. Quo constituto, reliqua necessitate quadã, ut à me sunt exposita, cõsequunt. Porrò uinum debet esse fuluũ, πυῤῥὸν Græci uocãt. à quo tamen alia non adeo multum differunt, præter nigrum, quod crassum ualde est. Nunc Atticæ mensuræ, eodem liquore impletæ, pari ratione sunt explicãdæ. Metretes olei pendet libras nonaginta, uini centum. Chus olei pendet libras septem cum dimidia, uini libras octo & uncias quatuor. Sextarius olei pendet libram & quadrãtem id est uncias quindecim, uini libram unã, uncias quatuor, drachmas quinque, scriptulum unum. Cotyle olei pendet uncias septem cum dimidia, uini uncias octo, drachmas duas, scriptula duo. Semicotylium olei pendet uncias tres & drachmas sex, uini uncias quatuor &

drachmam unam & ſcriptulum. Oxybaphum olei pendet unciam unam & drachmas ſeptem, uini uncias duas & ſcriptula duo. Cyathus olei pendet unciam & drachmas duas, uini unciã unã, drachmas tres, ſiliquas quatuor. Hoc modo ſe res habet in Atticis. Georgicorũ uero Metretes, qui idem eſt cum Attico olei pendet libras xc. uini c. Amphoreus olei pendet libras xlv. uini l. Chus olei pendet libras xi. & uncias iii. uini uero xii. cum dimidia. Cotyle olei pendet uncias xi. & drachmas duas, uini libram & drachmas quatuor. Oxybaphũ olei pendet duas uncias & drachmas ſex cum dimidia, uini uncias tres & drachmam unam. Cyathus olei pendet unciam unam & drachmas ſeptem, uini uncias duas & ſcriptula duo. Georgicas & iam notas fecimus, ſuperſunt Hippoiatricæ. Cotyle itaq; olei pẽdet uncias decem, uini uncias undecim, ſcriptula duo, obolum unum, ſiliquam unam. Oxybaphum olei pendet uncias quinq;, uini uncias quinq; cum dimidia, ſcriptulum unum, ſiliquas duas. Cyathus olei pendet unciã unã, drachmas quinq; & ſcriptulum unum, uini unciam unã, drachmas ſex, ſcriptula duo, ſiliquas duas, grana duo, duas tertias grani. Myſtrum olei pẽdet drachmas tres & ſcriptulum unum, uini drachmas tres, ſcriptula duo, grana duo duas tertias grani. Cochlearium olei pendet drachmam

mam unam & scriptula duo, uini drachmã unam, scriptula duo, obolum unum, granum unum, unam tertiam grani. Ita se habent mẽsurę, seruata Galeni sententia, & hoc dicto uinum nona parte plus pendêre quàm oleũ. Vino in pondere ęqualis est aqua pluuia, uel alioqui pura · nam quæ uel metallicam materiam, uel limum attraxerit multũ uariat pondere. Vnde Fãnius uere scripsit, postquàm expressisset pondera liquorum sua ratione.

Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis.
Namq; nec errantes undis labentibus amnes,
Nec mersi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes par pondus habent, non deniq; uina
Quæ campi aut colles nuperue aut ante tulere.

Vnum hoc adijciendum puto. Oleum inter liquores natiuos omnium consensu, & experientia ipsa comprobante leuissimum est. Sed uinum quod è fecibus uini liquidis in ampulla excoctis, atq; in altum ui ignis sublatis, destillarit, leuius est oleo. Licet uero ex eo etiam nonnihil cognoscere, quod oleum si in id infuderis, fundum petat, cum reliquo uino uel aquæ affusum supernatet. Quanq; quod dixi magis propter subtilẽ penetrãdi uim, quam habet uinum illud, esse uidetur. Deinde ut oleum facile inflammatur, ita uinum hoc humana solertia præparatum, si incenderis ardere non desinet quousq;

totum cõsumitur. Sed necesse est ut aliquot uicibus sit excoctum, alioqui quò plus aquei habet, eò grauius existit, uidelicet eiusdem ferè põderis cum oleo & igne consumitur minus. Perinde uero ut uinum hoc factícium omni natiuo est leuius, sic aquæ ferè omnes, quæ ignis calore rebus quibuscũq; excoctis destillarint, quas ab id destillatas appellant, cæteris aquis sunt leuiores. Reliquũ nũc est, ut mellis pondus quoq; iuxta diuersas mensuras indicemus, ac primum Romanas. Culeus uini pendet libras MCCCCLXXXI. cũ dimidia, drachmas duas & scriptula duo. Mellis libras MMCCXXII. uncias duas drachmas quinq;, scriptulũ unum. Amphora uini pendet libras LXXIIII. drachmas septem, scriptulum unum: mellis libras CXI. unciam unam, drachmas duas, scriptula duo. Vrna uini pendet libras XXXVII. drachmas tres, scriptula duo. mellis libras LV. cum dimidia, drachmas quinq;, scriptulũ unũ. Congius uini pendet libras IX. uncias tres, scriptula duo cum dimidio, siliquam unam, grana duo. mellis libras XIII. cum dimidia, uncias quatuor, drachmas quinq;, scriptulum unum. Sextarius uini pendet uncias XVIII. cum dimidia, siliquas duas, grana duo, duas tertias: mellis libras duas, uncias tres, drachmas sex, siliquas quatuor. Hemina uini pendet uncias nouẽ, drachmas duas, siliquam unã,

granũ

granum unum & tertiã mellis libram unam, unciã unam, drachmas ſeptem, duas ſiliquas. Quartarius uini pendet uncias quatuor, drachmas quinq;, grana duo, duas tertias. Mellis uncias ſex, drachmas ſeptem cum dimidia, ſiliquam unam. Acetabulum uini pendet uncias duas, drachmas duas cum dimidia, granum unum & tertiam, mellis uncias tres drachmas tres, ſcriptula duo, ſiliquas duas. Cyathus uini pendet unciam unam cum dimidia, ſcriptulum unum, & octo nonas grani. mellis uncias duas, drachmas duas cum dimidia, granũ unum & tertiam Ligula uini pendet drachmas tres, ſiliquam unam, grana duo, & duas nonas grani. mellis drachmas quatuor cum dimidia, ſiliquas duas, granũ unum, & tertiã. Tantum pendent Romanæ menſurę mellis plenæ. Quod rurſus probandum. Fannius & Dioſcorides ſic tradũt pondera liquorũ, ut ex ipſis intelligi poſſit mel tertia parte uino eſſe grauius. q̃rum uerba paulo poſt afferam. Cum igitur uini ſextarius pendeat uncias decem & octo cum dimidia, ſiliquas duas, grana duo, & duas tertias, pendebit mellis libras duas, uncias tres, drachmas ſex, ſiliquas quatuor. Hinc uero reliqua, ut expoſuimus, ſequuntur. Porrò cum Fannio & Dioſcoride experientia conſentit, modo ſumatur mel bene mũdum, & id quod è fauis deſtillarit, deſpumatũ enim gra-

uius

uius est. Sed ab ipsis nonnihil discordat Græcus ignotus, qui sic scribit, εἰ δὲ βούλοιο καὶ τὴν σαθμὸν τῶν ὑγρῶν εἰδέναι μέτρων, πάμπολλαι μὲν αἱ τῶν ὑγρῶν οὐσιῶν εἰσὶν καὶ τὴν ἑκάστης διαφοραί. ὡς ὠδὶ παραδείγματος, ἐλαίου τε καὶ οἴνου καὶ μέλιτος λέξω μὲν. τὸ μὲν οὖν μέλι, τοῦ οἴνου βαρύτερόν ἐστι τὸ τέταρτον μέρος καὶ πλοσέτι δεκάτῳ. ὅπερ ἐστὶ τὸ ὅλον σταθμοῦ ἔγγυς τρίτῳ. ἔχει γὰρ τὸ αὐτὸ τοῦ οἴνου, τοῦ μέλιτος πόσον, ὅλον τὸν μὲν τοῦ οἴνου σαθμὸν, καὶ πλοσέτι τὸ τρίτον αὐτοῦ. Id est. Si autem uis & pondus mensurarum liquorum scire, uariæ sunt humentium rerum differentię iuxta grauitatẽ, ut uerbi gratia olei, uini, & mellis dicamus. Mel quidem uino grauius est quarta parte & præterea decima · q̃d in uniuersum proximũ est tertiæ. Habet enim mellis eadem cum uino quantitas siue moles, totũ uini pondus & præterea ipsius tertiam partem. Vides quod ille quicunq; tandem fuerit mel uino grauius esse dicit primo quarta parte, deinde decima, sic ut desit aliq̃d ne exacte tertiam compleat. Quarta uero pars sex tarñ sunt unciæ quatuor, drachmæ quinq;, grana duo, & duæ tertiæ. Decima autem, uncia una, drachmæ sex, scriptula duo, siliquæ duæ, grana duo, & duæ tertiæ. Tum quarta & decima coniunctæ efficiunt uncias sex, drachmas tres, scriptula duo cum dimidio, granũ unum & tertiam · quæ si adiunxeris

ponderi

pōderi uini fient libræ duæ & uncia una. Sed & hic tandem redit in uiam. Iam Atticas quoq; mēſuras exponam. Metretes uini pendet libras c. mellis CL Chus uini pendet libras VIII. uncias IIII. mellis libras XII. cū dimidia. Sextarius uini pendet libram unā uncias quatuor, drachmas quinq;, ſcriptulum unum, mellis libras duas & unciā unam. Cotyle uini pēdet uncias octo, drachmas duas, ſcriptula duo. mellis libram unam & ſemunciam. Semicotylium uini pendet uncias quatuor, drachmā unam, ſcriptulum unum. mellis ſelibrā & drachmas duas. Oxybaphum uini pendet uncias duas & ſcriptula duo. mellis uncias tres & drachmā unam. Cyathus uini pendet unciam unam, drachmas tres, ſiliquas duas. mellis uncias duas & ſcriptula duo. Tantū pendēt Atticæ melle completæ. Georgicorum autem Metretes qui idem eſt, uini pendet libras c. mellis CL. Amphoreus uini pendet libras L. mellis LXXV. Chus uini pendet libras XII. cum dimidia. mellis XVIII. & uncias IX. Cotyle uini pendet libram & ſemunciam. mellis ſeſquilibram & drachmas ſex. Oxybaphum uini pēdet uncias tres & drachmam unam. mellis uncias quatuor & drachmas ſex cum dimidia. Cyathus uini pēdet uncias duas & ſcriptula duo. mellis uncias tres, drachmā unam & ſcriptula duo. Tantum Georgicæ pendent. Sequūtur po-

Atticas

ſtremo Hippoiatricę, ne hæ quidē negligēdæ quā/
do huc à nobis peruentum eſt. Cotyle uini pendet
uncias undecim, ſcriptula duo, obolū unum, ſiliquā
unam. mellis libram unam, uncias quatuor, drach/
mas quinq; , ſcriptulum unum. Oxybaphum uini
pendet uncias quinq; cum dimidia, ſcriptulū unum
ſiliquas duas, mellis uncias octo, drachmas duas,
ſcriptula duo. Cyathus uini pendet unciam unam,
drachmas ſex, ſcriptula duo, ſiliquas duas, grana
duo, duas tertias grani. mellis uncias duas, drach/
mas ſex, obolum unum, grana tria & tertiam. My/
ſtrum uini pendet drachmas tres, ſcriptula duo, gra
na duo, duas tertias grani. mellis drachmas quinq;
cum dimidia, grana tria, quinq; ſextas. Cochleariū
uini pendet drachmam unam, ſcriptula duo, obolū
unum, granum unū, & unam tertiam grani. mellis
drachmas duas, ſcriptula duo, grana ſeptem & un/
decim duodecimas. Hactenus Hippoiatricas. *Sic*
planè ſe habent pondera liquorum ſi fidem habue
rimus Galeno, id ipſum de olei pondere referēti, &
communi experientiæ, qua cōſtat uinum oleo gra/
uius eſſe nona parte, & mel rurſum uino grauius
tertia. Sed ab iſtis diſcordāt tam Græci quàm Fan
nius, qui diuerſa tradens partim cum Galeno con/
cordat partim diſcordat. Concordat quidem in ex
primēdo Atticarum menſurarū pondere cum oleo
repletæ

repletæ fuerint, ut supra declaraui. Nisi forte quispiam ipsum in commune constituisse putet mensurarum põdera: quod quo modo uerũ possit esse nemo ratione consequi potest. Discordat uero in Romanarum mensurarũ pondere nam ex eius sententia sextarius Romanus olei pendet sesquilibrã. atq; sic unciam plus & drachmas duas ac scriptula duo, quàm nos definiuimus. Tum uini uiginti, & quidẽ recte nona parte facit grauius oleo, sed plus ipsi quàm nobis pendet sextarius unciã unam, drachmas tres, scriptula duo cum dimidio, granũ unũ, & tertiã grani. Demum mellis libras duas cum dimidia: quod rursum tertia parte uino recte tradit grauius, sed ipsi sextarius mellis plus quàm nobis pendet, uncias duas, drachmã unam, scriptula duo, duas siliquas. Quod fit quia in olei pondere dissentiat à Galeno. Iam uersus ipsius sunt subnectendi.

Illud præterea tecum cohibere memento
Finitum pondus uarios seruare liquores.
Nam libræ: ut memorant: bessem sextarius addet,
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi.
Addunt semissem libræ liuentis oliui.
Selibramq; ferunt mellis supereſſe bilibri.

Cum Fannio prorsus cõsentit Dioscorides & alius quidam, quorum explicatio mensurarũ Romanarum est in libello de mẽsuris & ponderibus. Viden

tur autem hi olei pondus tam diligẽter quàm Galenus non expendiſſe,uel ſi recte expenderunt, aut oleum tam purum, quàm ille, non appendiſſe, aut purum quidem,ſed paruæ menſuræ,ut cyathi exa/minaſſe.ubi quia parum ipſis deeſſe uideretur,quo minus ſeſcunciam pendêret, id non curantes ſeſcunciam pendêre dixerunt.deinde iuxta proportionẽ, quam habent inter ſe menſuræ, reliquarũ pondera ſunt cõſecuta. Sed quo tandem modo acciderit, ut certo ſciri non poteſt, ita ego malo Galeno uiro doctiſſimo & experiẽtiſſimo, quàm iſtis credere. Alijs rationibus rem exquirens cui uelit aſſentiatur. Cæterum & horum ſententiam paucis exponam non diſiunctim ut ante, ſed coniunctim·quod quidã ex ipſis quoq; fecit. Quod autem Græci illi Romanarum menſurarum pondera explicent, uel ex eo clarum eſt.quod dicunt ἰταλικὸν κεράμιον id eſt Amphora Italica.ὄυρνα id eſt Vrna.χόγγιον id eſt Congius. τέταρτον hoc eſt, Quartarius. Habent uero ſic·Amphora Italica olei pẽdet libras LXXII. Vini LXXX. mellis CXX. Vrna olei pẽdet libras XXXVI. uini XL. mellis LX.Congius olei pendet libras IX. uini X. mellis XV. Sextarius olei pendet uncias XVIII. uini XX. mellis XXX. Hemina olei pẽdet uncias IX. uini X. mellis XV. Quartarius olei pendet uncias IIII. cum dimidia. uini V. mellis VII.

cum

cum dimidia. Acetabulum olei pendet uncias duas & drachmas duas. uini uncias duas cum dimidia. mellis uncias tres & drachmas sex. Cyathus olei pendet sescunciam. uini sescunciam, drachmã unã, scriptulum unum. mellis uncias duas cum dimidia. Mystrũ olei pendet drachmas tres, uini drachmas tres & scriptulum. mellis drachmas quinq;. Si hæc uera essent, quilibet dictas ratiões secutus facile constituere posset, quãtum quæq; mensura uel Attica, uel Georgica, uel Hippoiatrica, oleo, uino, melle plena pendeat. Reliquum nunc est ut & de aridorum pondere aliquid dicam. Arida quæ metimur sunt frumenta, semina, legumina, sal. reliqua tametsi non nunquàm metimur, frequentius tamen pendi solẽt, ut aromata. Metallica uero solum appenduntur. E frumentis triticum est præcipuũ bonitate simul & pondere. non autem unius est ponderis, siquidem leuissimi modius pendet uiginti libras, atq; ita sextarius uncias quindecim, hemina septem cum dimidia. Grauissimi uero modius pendet libras septem & uiginti atq; dodrantem, & sic sextarius uncias uiginti & drachmas sex cũ dimidia. Hæc ex sentẽtia Plinij cuius uerba sunt libro decimooctauo capite septimo. Tritici genera plura quę fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere quo maxime decernitur. Verũ huius pon

dus non declarat. deinde paulo post scribit. Nunc ex ijs generibus quæ Romã inuehuntur leuissimũ est Gallicum, atq; è Cheronesо aduectum: quippe non excedũt in modium uicenas libras, si quis granum ipsum ponderet. Adijcit Sardium sex libras. Alexandrinũ & trientes. Hoc est & Siculi pondus. Beticum totam librã addit. Africum & dodrantes. Cæterum quod aliqui legunt adijcit Sardium selibras, deprauatũ est. sic enim far longe grauius esset grauissimo etiam tritico: quod est contra Plinij sententiã, qui sic scribit. Põderosius far, magisq; etiamnum triticum. Idem farris pondus explicat ibidem In transpadana Italia scio uicenas quinas libras farris modios pendêre, circa Clusium & senas. Igitur omnino legendum est sex libras. Verum hoc loco iterum mihi agendum est cum Budæo & Alciato. quod ni faciã, uereor ne mea perinfirma uideãtur: nemo tamen id eleuandæ authoritatis ipsorũ causa, quam excellentissima eruditione merito cõsecuti sunt, à me factum interpretur uelim, sed ueritatis asserendæ, quę non sine multorum incommodo medicis nostris est hactenus ignota: ut in alio opere eiusdem cum hoc argumenti rationibus euidẽtibus ostendi. Sed primum Alciati uerba paulo diligentius expendamus, quibus suam de sextario Romano opinionem, post Isidori refutatã, declarat. Sunt

uero

uero hæc. Quid ergo censendum? ipse mensuras siue humidorum siue arentium eiusdem ponderis non esse & apud Nicandri interpretem, & apud Palæmonem legi. Sic ille. Quid apud Rhemniũ Fannium Palæmonem legerit, paulo ante exposuimus. quid uero apud Nicãdri interpretem in alio opere tum etiam mox nonnihil explicabimus. In utroq; certe liquores inter se differre legit. Arida uero in Plinio deprehendit distare. quod etiamsi Plinius tacuisset, facile Alciatus coniicere potuit. Deinde pergit. Quapropter si uasculũ quod sextarium tritici capiat, põdusq; unciarum sedecim habeat, quis aqua uel uino impleuerit, uiginti ferè uncias efficiet: grauius enim est uinum seu aqua non solum tritico sed etiam oleo. Ita Alciatus. Hoc autem, id est sesquiquartam proportionẽ habere uinum uel aquã ad triticum, neq; ex Fannio, neq; Nicandri interprete didicit. nam hi nullam mentionem fecerunt ponderis aridorum, nedum tritici. igitur experimento quod si est, non fuit scribendum grauius est uinum uel aqua tritico, sed tritico quod ego appendi. nam tum Beticũ, tum Africũ grauius est aqua uel uino, etiamsi ex Fannij sententia concedamus sextarium uini uel aquę pendêre uncias uiginti. sedecim enim sextarij aquæ uel uini tunc pendebũt solum uiginti sex libras & uncias octo, cum sedecim tritici Betici

pendeant

pendeant libras uiginti septẽ. Africi uiginti septem & dodrantem. Igitur Beticum triente, Africũ libra & uncia grauius est. Oleo tamen & uinum & aquá ponderosius. Sequitur in Alciato. Mel quoq; , ut pote grauissimum, pondere à cæteris differt, ita ut in duabus quibusq; libris selibra superfit si confera tur oliuo. Sic ille. Hanc autem sententiam siue putauit è Fannio posse elici, siue Nicandri interprete, ueram non esse constat. Fannius quidem ait.

Selibram q; ferunt mellis supereſſe bilibri.

Non uolens id, quod Alciatus dicit, sed sextarium mellis pendêre duas libras cum dimidia, cum olei pendeat, ut declarat carmen superius, sesquilibram. igitur mel plus pendet oleo libra. E Nicandri uero interprete colligitur libra mellis uiginti unũ stagiũ cum dimidio plus pendêre quàm olei libram. duæ ergo libræ mellis plus pendẽt quàm olei, stagia tria & quadraginta. quia uero stagiũ, ut ipse explanat, est drachmæ unius & dimidiæ, fient drachmę sexaginta quatuor cũ dimidia, quæ efficiũt octo uncias & drachmam dimidiam. Igitur neq; ex huius sententia potest Alciatus ita conferre mel oleo. Qualis uero ea sit alibi differui. Subnectit his. Cum ergo in pondere mensuræ huiusmodi differant, arbitror ueteres in commune constituisse, ut unciarum quindecim esset sextarius, ut quod uas leuissimi tritici

uncias

uncias quindecim cõtineret, sextarius esset. Hęc ille. Leuissimi quidem tritici sextarius Romanus quindecim uncias pendet Plinio, qui scribit modium uicenas libras pendêre. Verum ex hoc loco non tam sua probat Alciatus, ut nec potest cum tanta sit tritici diuersitas in pondere, quàm ex alio ubi de Atticis loquitur quemadmodum supra ostendi. qui locus de oleo est intelligẽdus, ut certe de nullo alio neq; liquido, neq; arido intelligi potest. Præterea cũ è Galeni scriptis necessitate quadam cõsequatur sextarium Romanum oleo plenum pendêre uncias sedecim, drachmas quinq;, scriptulum unum: E Plinij leuissimi tritici uncias quindecim, si iuxta proportionem quam inter se habẽt ipsi cõferas Atticum, qui oleo repletus pendet quindecim uncias, tritico refertus leuissimo pendêbit tãtum tredecim uncias cum dimidia. Qui ergo ueteres in cõmune constituerunt quindecim uncias leuissimi tritici appẽsi, sextarium complere? Attici ne? quorum mensuras declarat Plinius? Minime. nam apud eos sextarius leuissimi tritici, ut iam dixi, pendêret tantũ tredecim uncias cum dimidia. Tametsi non credimus Græcos quantumlibet fuerunt curiosi, tantã habuisse curam leuissimi tritici quod Romam inferebatur, quodq; Plinius alibi expresit, ut per id suas mensuras explicarint. Romani ergo. Sed quis hoc scribit? Plinius dicet. at

ille in commune non dicit ueteres ſic ſextarium conſtituiſſe, ſed ex eo intelligi poteſt calculis ſubductis ſextarium leuiſsimi quidem tritici pendêre uncias quindecim, non minus uero grauiſsimi uncias uiginti, drachmas ſex cum dimidia, & alterius cuiuſpiam tritici ſextarium aliud pendêre. Vides igitur quod non ſat ponderis habeãt dicta Alciati. Sed obſcura ſunt quæ ſubiicit. Sic de aqua, oleo, melle, cæteriſq; ſiue aridis, ſiue humentibus. Quid ergo uas quod leuiſsimæ aquæ, quæ eſt pluuia, leuiſsimi olei, leuiſsimiq; mellis, atq; aliorũ liquorũ tum etiam aridorũ, cõtinet uncias XV ſextarius erit? tunc tot erũt ſextarij quot ſunt liquores & arida. Idẽ ſequitur ſi leuiſsimum intelligendũ nõ eſt. Interrogabimus igitur an Romani tot ſextarios diuerſos habuerint, an unum aliquẽ certæ & iuſtę capacitatis. Certe cum id quod è ſcriptis eius ſequi indicaui, nõ uideatur uelle, dicet ipſos ſextarium habuiſſe definitæ quidem capacitatis, ſed diuerſi ponderis, prout res quas eo metiebantur diuerſæ pondere extitere. Non ergo poteſt ullo modo dicere ueteres in commune conſtituiſſe ſextarium unciarum eſſe quindecim põderalium. Alciati opinione iam ſatis refutata & hac parte, ueniam ad Budęum, qui nititur è tritico appenſo, & aqua, quaſi experimento quodam, ſextarium Romanũ dupondium aſſerere. Audiamus uero ipſum. Satis autem habui

habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanum dupondium pendere. Id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Quibus autem id probat? Primo adducit uerba Plinij de tritici põdere. deinde subnectit, His uerbis Plinius docet quod deterrimum sit triticum, id pendêre in modios uicenas libras. Quod autem longe optimũ, ut Africum, septem & uiginti libras & dodrantem. Hæc è Plinij sententia. Pergit. Hoc cum ego probare uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est sesquipintam pro captu bilancis admensus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parem tandẽ libram perueni. Sic ille. Quãtum uero ex eius sententia sex semisextarioli efficiũt, mox ipse declarabit. Ait deinde. Hoc cum in lectissimo tritico feciſſem ponderaq; adnotassem, ad aliud triticũ transij. Erant enim mihi puluini duo Francicani tritici sulcatim, ut assolet, in horreo dispositi ut eodem ex agro, sic non eadem sege te cum igitur ex eo similiter eandem mẽsuram pensitarẽ, hoc discriminis adnotaui ut quod in eis puluinis eximiũ esset, & exacte excussum uẽtilatumq;, eius mẽsura iam dicta leuiter agitata, & radiolo stricta, dupondium nostrum & quadrãtem penderet, lance etiam pessum eunte. Quod autẽ negligentius uentilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio

mixtum,aut alia ſeminum inanitate, id duas libras & quadrantē ſiciliquo minus in æquilibrio teneret. Hoc credimus,ut eſt uir diligens & doctus, factum à Budęo.ac melioris tritici Francici ſex ſemiſextario los pendêre duas libras Parrhiſias & quadrantem, uilioris duas libras & quadrantem ſiciliquo minus. Sed quid poſt ſcribit? Hæc menſura,id eſt ſex ſemiſextarioli, quos ſextarios duos Romanos iudicatū iri omnibus fortunis meis cauere non dubitarim, ſi quis diligenter animaduertere uelit, & ueritatē modulis & ponderibus explorare. Vides ex hac obligatione, ut pro certiſsimo habeat ſenos ſemiſextariolos tantum capere, quantum duo ſextarij Romani·quod tritici quidem appenſione,de qua hic agit, probare non poteſt.nam pro bonitate & uilitate diuerſi admodum ponderis eſt, unde hæreret ipſius experimentū.ſed alias rationes quibus uidetur poſſe,in alio opere excuſsi,nunc quæ ſequuntur expendamus. Seni inquam ſemiſextarioli octauam partem modij efficiunt,quorum pōdus triticeū ſi octonario multiplicetur,fient in ſumma duodeuiginti libræ noſtrę lectiſsimi quidem tritici. deterioris autē, id eſt quiſquilijs ſeminum mixti, duabus uncijs minus,id eſt ſiciliquis octo.Si uerum eſſet ſex ſemiſextariolos eiuſdem eſſe capacitatis cuius duo ſextarij Romani,neceſſario conſequeretur,quod octonario multi-

multiplicati, efficerent duodeuiginti libras lectissimi tritici, quia sex, ut asserit, faciunt libras duas & quadrantem. Tum explicat diuersitatem librae Parrhisijs usitatae à Romana his uerbis. Porrò cum libra nostra, ut saepe dixi, zygostatica qua merces appensiles negociatores admetiũtur, quadrante maior sit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ nostræ, quatuor & uiginti libras Romanas æquent. An ea differentia sit libræ mercatoriæ ad Romanam similiter alibi perpendimus. Pergit Budæus. Ita fit ut triticum nostrum in agro, qui Francia dicitur, natum, duabus libris Siculo leuius sit, cuius tamen supremã notam existimo semissem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere posse. Primum hæc cum Plinio non concordãt. qui minus multo pendere Galli cum scribit. Deinde nec ipse Budæus exacte ponderauit: nam si semisse plus pendet, nihil' ne hoc putat esse Budæus? poterant sex uncię resolui atq; exacte dici quãtum sextarius Romanus tritico optimo impletus pendeat. quod si ibi parum uideretur, in modio tamen, ubi sedecies excrescit, non erat negligendum. Sequitur. Hoc genus experimenti cum cuiuis obuium sit & expositum, non est cur alia Plinij authoritate uel uera, uel mendosa, impugnare ueritatẽ quispiam citra pertinaciæ reprehensionem possit. Si Budæus uera esse sua firmis argumentis probas-

set, atq; his ipsis quispiam non assentiret, iure pertinax dici posset, aut saltem tardus, si ea quæ dixisset uera, ingenio consequi non potuisset. nunc cum id nondum factum & adhuc sub iudice lis sit, nullus iure pertinax dicetur opinor. sed interea temporis nobis cum Budæo æquo iure disceptare licebit, usq; dũ ueritate bene cognita doctissimi & optimi quiq; sententiã tulerint. Et profecto hæ atq; aliæ eiusmodi assueratiões cum alioqui apud me ob insignem eruditionem grauis esset Budæi authoritas, me non parum commouerunt, adeo ut pene eò deduxerint, ut opus ceptum intermitterem. uerebar enim ne forte mihi perpetuæ contẽtiones cum uiris illis doctissimis futurę essent. Deinde ueni in hanc sententiam ut mea simpliciter probarem absq; diuersarum sententiarum refutatione. Quod ut doctis sat fuisset, ita rudibus atq; etiam quibusdã mediocribus facile potuisset imponere tantorũ uirorum authoritas, quam iam aliquot annis, libris nõ indoctis æditis, sibi compararunt. Periculum itaq; erat mea condẽnari posse antequàm intelligerentur. quod etsi me non perinde mouisset, multis tamen obfuisset ueritatem incerto relinquere. His ego motus argumentis ago cum Budæo qui ut iuris est peritissimus, ita amantissimus credo ueritatis. Si itaq; sua cognoscet non uera, de sententia desistet. sin uera, solidis argumẽtis

mea

mea refellet. quod si fecerit equidem nō modo non indignabor, sed etiam gratias habebo pro ueritate commonstrata. Verum difficile hoc futurum arbitror: quod ego optimorum authoritatem sequutus in hanc sententiam, quam tueor, uenerim: ipse suis quibusdam coniecturis & experimentis, uiderit q̄p certis, nitatur. quanquam ne hic quidem præiudicare uolo, sed licebit his existimare qui utriusq; nostrū scripta diligenter legerint. Cæterum quæ in Plinio Budæi sententiæ aduersa sunt, minime sunt mendosa, sed uera, quæ de Atticis recte intelligi, quod etiā ipse Plinius uult, supra declaraui. Si igitur Budæus sextariū Romanum tantū modo dupondiū esse tradit, nihil ipsi repugnāt, ut nec mihi qui uiginti uncias eum esse mēsuraliū aio. Si uero sextariū qui duplus est cotyles Atticæ similiter dupondiū statuit, quod facit easdem Atticas & Romanas mensuras esse scribens, hæc Plinij multum ipsi aduersantur, & recte. Igitur quod ad Atticum attinet sextarium Plinij authoritate citra pertinaciæ reprehēsionem, spero, me impugnaturum Budæi sententiam: quod ad Romanum, aliorum, & nō infirmis argumentis. Pergit deinde. Hic si quis selibras legat, ut habent quædam exemplaria antiqua, ut sit, adijcit Sardium selibras: hoc etiā amplius id quod agimus confirmabit cum Plinius dicat grauissimum frumentum libras unam

& ui-

& uiginti & dodrantem pendêre,& nos experimento didicerimus quod optimũ apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendêre. Quare si Plinius in põdere non deceptus est, uel nostrum triticum etiam Africæ præstantius est. uel libra Romana maior aliquãto fuit, quàm nos eam esse statuerimus. & tamẽ periculum nullum est,ut arbitror,ne minorẽ fecerimus libram, cum mensuras auxisse uideamur, quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus,utpote cum Plinius sextarium centum & uiginti drachmarũ faciat, quem nos bilibrem fuisse contendimus, id est drachmarum centum & nonaginta duarũ:qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarum fuisse dicit,id est tertia parte minorem,atq; eò amplius. Hæc ille. Hanc lectionem, quam profert Budæus non amplector, quod pugnet cum ipso Plinio,ut supra ostendi.Sed utramcũq; tandem Plinij lectionem probaueris,nihil ex ea iuuatur Budæus,quo duarum librarum sextarium Romanum astruere possit.Quod uero ait tum Francicum triticum Africæ præstantius esse, quippe quod grauius,id ut in laudem Galliarum cedit,ita gratulor Germanis quod tam cultam terram occuparint. Si quid enim laudi dari potest non modo Francis & Burgundis & Nortemannis qui Gallias

lias occuparunt, sed etiam Anglis & Pictis atq; Scotis qui Britannias, Sueuis & Gotthis qui Hispanias, Vandalis qui Africam, Gotthis & Langobardis qui Italiam, hoc communi Germanorum gloriæ debetur. nam hi omnes Germani fuerunt. Sed quod scribit, & nos experimento didicerimus quod optimum apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendêre, Si uerum esset, sextarius Romanus eo tritico impletus pendêret sesquilibram. Mẽsuras autem capaciores ipsum feciſſe ex libro primo intelligi potest. unde in eam partem peccauit. Plinius uero, ut iam sæpe dixi, Atticas mensuras exponit, atque hinc sequitur Atticum non Romanum sextarium tot pendêre drachmas. Sequitur mox. Carmina autem quæ apud Priscianum leguntur sextarium uiginti unciarum esse statuunt. quo fit, ut noster superquintus sit eius, id est quinta parte superans. Fannius annexus est Priscia-no apud quem non legitur sextarium uiginti unciarum esse, sed sextarium aquæ uel uini pendêre uiginti uncias ut olei sesquilibram, mellis libras duas cum dimidia. Verum intelligimus ex eo Budæum cum Romanum sextarium dupondium esse asserit, de aqua pleno sentire, quem ego aliquanto minus, quàm Fannius ait, pendêre probaui. quis igitur non uidet Budæum multo capaciorem quàm uere fuit

ſtatuiſſe? Deinde diſputat de loco Plinij, quæ, quoniam ipſius opinionem non confirmant, relinquamus. Poſtea admonet quo modo triticum recens ſit metiendum. atque hactenus nihil aliud egit, quàm quod Francici tritici pondus ſuo modo cõſtituerit. Poſtremo ſic, quod uult, colligit. Verum qui hoc quod diximus tritico expendendo fecerit, tum demum aquę pondus exploret. futurum enim recipio ut quæ menſura tritici duas libras noſtras & quadrantem pependerit, id eſt ſex & triginta uncias, eadem tres libras noſtras, id eſt quatuor Romanas pondere aquæ efficiat, ut ſit inter triticeũ aqueumq; põdus proportio ſeſquitertia. qua ratione bilibrem fuiſſe ſextarium antiquum, neceſſe eſt. id quod Iſidorus ex quopiam authore antiquo ſcripſit. etiamſi Plinius heminam ſexaginta drachmarum eſſe dicit. quod perinde ualet atq; ſi ſextarium libræ unius & quadrantis eſſe dixiſſet. Quid ex his, quæſo, inferri poteſt? aliud nihil niſi Francicum triticum ſeſquitertiam proportionẽ habere ad aquam, quam Budæus appendit, ſi æqualis menſuræ appenduntur. Hoc ergo experimento nihil agit. probandum eſt ternos ſemiſextariolos Francicos tantũ capere quantum capit ſextarius Romanus. Audiamus uero quo modo id probet. Sed de modio citanda ſunt exempla. Cato. Vbi ſementem paraueris, glandem paratile-

ri legiq́ꝫ conuenit,& in aquã conijci.Inde ſemodios ſingulis bubus dare oportet, ſi laborabunt. Columella de bubus aratorijs loquens libro ſeptimo.Bubus pro temporibus anni pabula diſpenſantur. Ianuario menſe freſi & aqua macerati erui quaternos ſextarios mixtos paleis dare conuenit,uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ ſemodios. Idem ſi grano abſtinemus & regionis copia permittat,cum frõde laurea & ilignea glans adijcitur.quæ, niſi ad ſatietatem detur,ſcabiem parit. Poteſt etiam ſi prouentus uilitatẽ facit, ſemodius fabæ freſæ præberi Nouembri menſe ac Decembri.per ſementem quãtum appetit bos tantum præbendũ eſt. plerũq́ꝫ tamẽ ſufficiũt ſingulis modij glandis & paleæ ad ſatietatẽ datę,uel lupini macerati modij,uel erui aqua cõſperſi ſextarij ſepteni permixti paleis,uel cicerculę ſimiliter maceratæ ſextarij duodeni,uel ſinguli modij uinaceorũ. His exẽplis conijcere poſſumus modium Romanũ non diſparẽ fuiſſe ei mẽſuræ,quem bœotiũ noſtrates uocãt.cum ſit diurnus cibus bouis aratoris modius aut ſemodius pro uarietate pabuli.Apud nos equis uiatorijs per diuerſoria cibus ſtatus eſt in dies ciſtellę ternæ auenę,ut in Italia ordei. Sic enim ſemper tulit ſtabulariorũ formula.Sed ſtrigoſis equis cum lõgis itineribus fathiſcunt auctariũ noctu dari ſolet,id eſt quarta ciſtella.Hæ quaternæ

mensuræ bœotium uel bossellum nostrum tritica-
rium implent, qui modus est omnibus iam sarcina-
rijs equis per stabula uiatoria statutus. Hæc Budæ-
us. Cuius cõiectura nulla, meo iudicio, est. quod rei
rusticæ scriptores his uerbis mensuram pabuli bu-
bus dandi præscribant. ipse hodiernam pabuli equi
ni rationem explicet · cum diuersa ipsis sint pabula.
boum enim ferè est glans & legumẽ. equorum, aue
na, & seminis genus, quam speltam Itali uocant · ac
permutatio non fiat, nisi summa necessitas cogat.
Quare nisi ad bubuli pabuli hodiernam rationem
quadret, nihil aget hac coniectura. Et uerisimile est
non pauca hac parte non modo in Gallijs & Hispa
nijs, sed etiam Italia ipsa mutata · quod à diuersis no
stris gẽtibus uastatæ hæ regiones & occupatæ sint.
Pergit paulopost. Post hęc antiquitatis monumẽta
cum mẽsurarũ modos deprehẽdere magnopere cu
perem, ad pondus examinare rem instituí. quo facto
cũ nec ex carminibus illis, nec ex Plinio respõderẽt,
nihil potius tãdem inueni, q̃ id quod apud Isidorũ
non optimũ ipsum authorẽ, ne harũ quidem rerum
legitur: usqueadeo, quod Plinius aiebat, nullus liber
tam malus est, ut non aliqua ex parte prosit. Hemi-
na, inquit ille, appendit libram unam, quæ gemina-
ta sextarium facit. Sextarius enim duarũ librarum
est. Plinij de Atticis, Fannij uero partim de ijsdem

partim

partim de Romanis intelligenda esse ostendi. quæ magis conueniunt cum ueritate, quàm Isidori quæ probat Budæus. Sed de hac Isidori opinione primo libro copiose dixi, quare nunc eadem repetenda non sunt. Subiungit. Hoc cum legissem illico tres libras nummularias, id est sesquilibram negociatoriam in lance grādiuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur. in opposita lance aquam fundere famulum qui mihi astabat iussi, quo ad rem deducerem ad exactum æquilibrium. id quod assecutus sum adijciendo uicissim adimendoq; aquulā argentea ligula tum uascula stannea implendo, non usualia illa quidem & ex suppellectili sumpta, sed iustæ omnino mēsuræ, quibus uenditādo uino cauponantes uti solent. tandem comperi duas libras Romanas, id est duodenarias, quæ tribus octonarijs, id est nummularijs respondent, eam omnino esse mensuram, quam ternos semisextariolos lingua uernacula huius urbis appellat. qui dodrans est eius mensuræ, quam pintam eadem lingua uocat. Hæc Budæus. Isidorus quidem scribit heminam pendere libram unam & sextarium duas, sed cuius rei nusquam exprimit toto isto capite. quam ob rem apparet ipsum harum rerum ignarum fuisse. Sed unde hoc in mentem uenit Budæo Isidorum de aquæ pondere loqui? Cur

non potius sequitur Fannium, qui expressis uerbis ait Sextariũ aquæ pendêre uiginti uncias? Sed quia authoritati dubiæ, ut non dicam falsæ, innititur, nihil probat. De libra Romana proximo libro dicã. Pergit demum. Hoc comperto cum uasculum illud dodrantale tritico primę bonitatis implerem, identidemq; in modium id est bossellum trãsfunderem, non ante æquatum ad summa labra reddidi quàm sedecies impletum itidem uasculũ in modium trãsfudi. Id cum ad pintam exigerẽ, duodecies exhausi exacta obseruatione trãsuasando. Hac ratione cum cotula geminata sextarium faciat, qui bilibris est, oportet eam libralem esse, id est sex & nonaginta drachmas pendêre. ita oxybaphus qui cotulæ quarta pars quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc est quadrãtale. & cyathus qui sextarij duodecima pars est, sedecim drachmas pendebit, id est sextantem libræ Romanæ. Nostra uero pinta duodecima pars est modij, id est amphoræ sexta & tricesima. Hactenus Budæus. Si fundamentum cui innititur, nempe sextarium Romanum aquę libras duas pendêre, uerum esset, quædam necessario essent uera, quæ scilicet de hemina, acetabulo, & cyatho ab ipso dicuntur. quædam nõ dicerem falsa, sed crederem, ut quæ de Francicis mensuris scribit. iam nec ipsum fundamentum uerum esse hactenus probauit, nec proba-

re

re opinor poterit. qua de re omnia rursum incerta sunt. Pergit postea rem adaptare ad Francicas mensuras, quod nihil ad sextarij probationem facit. quo circa id omittam· nam quiuis legere poterit. De tritici itaque pondere nihil certi scribere possum. nam non parum pro regionum diuersitate, atque item in his ipsis agrorum situ & terræ generibus uariat, præterquàm quod Plinius scripsit, cui facile credimus, ea quæ Romæ erant propemodum decantata, notissima fuisse. Si itaq; iuxta Fannium acceperis sextarium Romanum aquæ pendere uiginti uncias, Gallici uero tritici, quod è Plinio sequitur, quindecim, erit sesquitertia proportio, quam Budæus asserit, inter aquam & triticum Francicum, atque tum Gallicum triticum nihilo hodie grauius est, quàm fuit olim. Non ergo dicendum sextarium aquæ pendere duas libras· quod etiã Isidorus non scripsit, nedum è bonis authoribus quispiã: sed cum Galeno potius sentiendũ est. quia uero tũc ea proportio nõ remanet, fit aut quod grauius triticum Budæus appenderit quàm Romã inferebatur, aut quod aliam quàm pluuiã & non satis puram aquam sumpserit. Quod uero de restitutione libræ Romanæ & amphoræ, unde sua procedũt, scripsit, in alio opere expendimus. iam ad ordeum ueniam. Cuius pondus his uerbis explicat Plinius eodẽ capite. Leuissimum

ex his

ex his ordeum, raro excedit quindecim libras. Pendet itaque sextarius undecim uncias & drachmas duas. De rerum pondere satis. Nunc notas tam Græcarum quàm Romanarum mensurarum expo nam, quo finiam hunc librum. Mensuræ Romanæ suas notas habent, quas præter Volusium Metianum in libello De asse, scio explicasse neminem. Forte in hac re aliquid egregij præstabit Ioannes Auentinus Boious, qui se De mensuris & ponderibus scripturum promisit. nihil enim dubito quin multa in antiquis monumentis, quæ sunt in Norico & Rhetia secunda obseruauerit, tum etiam in ueteribus codicibus, qui extant Augustæ Tiberij apud diuum Hemeranum, & in cœnobijs ad Danubium sitis, quæ superius & inferius Altachum dicuntur.

Culei autem nullam notam hactenus inueni. Quadrantalis, quæ amphora uocatur, talis erat. q. Vrnæ uero q s. qua significatur dimidium quadrantal esse. Congij ɛ. Sextarij ɔ. Heminæ ɔs, iterum adiecta dimidij nota declaratur heminam dimidiũ esse sextarium. Quartarij Q. Cyathi cv. In aridis uero, Modij M. Semodij Ms. Acetabulum autem & ligulam notis uetercs scripsisse quoque non inueni. Sic se habent Romanarum mensurarum notæ, si quis notarius his uti uelit. Porrò Græcarum maxime in usu sunt

apud.

apud medicos. Si κ & ρ supraponitur μ, significat κεραμιον, hoc modo κρ^μ. χ habens ο supra additum notat χόα hac figura χ^ο. ξ habens suprascriptum ε, indicat ξέστην sic ξ^ε. Sed frequẽtius ita notatur, ut recta linea ξ inferiorem partem secet hoc modo ξ̸. κ supra scriptum habens ο, atq; lineam obliquã quæ inferius eius cornu dissecet, significat κοτύλην hac figura κ^ο. ξ si habuerit supra additum ο, indicat ὀξύβαφον hac pictura ξ^ο. κ habens superne scriptum υ, atque lineam obliquam, quæ inferius eius cornu secet, significat κύαθον hoc modo κ^υ. μ habens superne scriptũ υ, indicat μύστρον hac figura μ^υ. χ habens superne positum η, significat χήμην isto modo χ^η. Sed & τρύβλιον, quod idem est cum cotyle, sic notatur, ut τ ipsi ρ & υ subiungantur, hac forma τρυ. In aridis quoque si μ habuerit superne positum ε, significat μέδιμνον hoc modo μ^ε. Si χ habuerit superne scriptum ν, notat χοίνικα hac figura χ^ν. Tantum de notis, sequuntur pondera.

GEORGII AGRICOLAE
LIBER QVARTVS DE ponderibus Romanis.



MENSVRAS & rerũ quarundam, quę metiri solent, pondera tribus superioribus libris conatus sum diligenter explicare & pro uiribus defendere, ne uel propter obscuritatem facile rursus possent corrumpi, uel propter diuersas opiniones dubij multum, fidei haberent parũ. Duobus uero sequentibus libris ipsa pondera, quibus easdem res graues aut leues censemus, sunt declaranda. Hæc autem instituti operis pars, quia tam obscura inuolutaq; quàm mensurarũ non est, nec illi qui nuper de his scripsere tantopere inter se dissident, nec mihi opus erit multis rem exponere. Vbi autem ab ipsis dissentio, non sępe fit ut cum uno aliquo tantum discordem, sed plerunque cum omnibus. Si igitur unius sententiam refutauero, omnium refutauero. unde sic quoq; aliquanto breuior esse possum. Cum uero Romani perinde ut mensuras, ita sua habuerint pondera, & item Gręci sua, Romana etiã hic primo tradere decreui: quod ea ipsa cognita

cognita & perſpecta nonnihil lucis Græcis ponderi bus afferre poſsint: præſertim his, quæ unà cum im/ perio Romano illi receperunt: quod genus ſunt, li/ bra, & uncia. quibus licet è Græcis alij ſcriptores ra/ riſsime, medici tamen frequētiſsime utuntur. Roma na itaq; pondera ſic ſe habent. Libra quæ & pondo diuiditur in duodecim uncias. Hinc partes eius ſunt Vncia, per ſe. ſextans, duæ unciæ. quadrans, tres. tri/ ens, quatuor. quincunx, quinq;. ſemis, ſex, quę etiam ſelibra dicitur. ſeptunx, ſeptem. bes, octo. dodrans, nouem. dextans, decem. deunx, undecim. Seſcuncia autem eſt uncia una cum dimidia. Vncia uero ipſa rurſus diuiditur in duas ſemuncias: in tres binas ſex/ tulas, in quatuor ſicilicos, in ſex ſextulas, in ſeptē de/ narios, in uiginti quatuor ſcriptula. Denarius autem diuiditur in duos uictoriatos, in ſex ſextantes. Sic ipſe ſentio de pōderib. Romanis, quod ut confirmē ex utriuſq; linguę ſcriptorib. teſtes adhibebo. Libra itaq; inter minora pōdera maximum, inter maiora minimū eſt. Maiorū enim nomine cenſentur, quæ li bram grauitate uincūt: minorum quæ contrà, ab ea uincūtur: ut ſit ipſa medium quoddā quod ad utra/ que pertineat. Maiora pondera ſupra omiſi, quod ex libra omnia conſtent, nec nomina apud Roma/ nos habeant, præter centumpōdium, quod centum eſt librarum. Libra namque pondo etiam dicitur.

pondera Romana.

libra & pondo.

Hinc Festus ait Centena pondo dicebant antiqui referentes ad libram. Maiora autem pondera partim discreta partim indiscreta fuisse ex Catone aduertimus, qui sic scribit capite XIII. Centũpondium incertum unum & pondera certa. Per centumpondium enim centena intelligit pondo: per incertum, indiuisum, quod unius massæ fuerit. quemadmodũ & in centenario, quo uocabulo iuniores utuntur, uel hodie uidere licet. Per põdera autem certa, intelligit alia in quæ centena pondo erãt diuisa. nam uerisimile est ueteres Romanos massas certæ grauitatis aliquot habuisse ex metallica materia, in quas centena pondo diuiserint: ut hodie prima massa centum solet esse librarum, non secus ac olim Catonis centum pondiũ. Appellatur uero ea centenariũ, quam idem Cato incertum nominaret, ut alias in quas diuiditur pondera certa. Diuiditur autem in aliquot minores, unde secunda massa fit quinquaginta pondo. tertia quæ dimidiũ secundæ est, uigintiquinq;. Hæc itaq; quarta est pars centumpondij, illa, dimidia. Sed eædem centum libræ in quinque etiam partes distribuuntur, ex qua partitione quarta prouenit massa uiginti librarum, quæ iterum diuisa quintam constituit librarum decem. Sic hodie habent põdera maiora, nisi quod maxima massa alijs cẽtum & decem librarum, alijs centum & uiginti, alijs alia esse soleat.

quo

quo fit ut & reliquæ plures libras habeant. Qui igitur pondera hæc usitata considerare uoluerit, non opinor dubitabit Catonis locum sic esse intelligendum. Quin etiam Græcis eiusmodi massas ponderales è plumbo in usu fuisse, quæ aliquot minarum essent, ex Hesychij coniicimus uerbis. μολυβδὶς σταθμόν τι ἐπτάμνατον. οἱ δὲ, μολβίς. id est, Molybdis pondus quoddam est septem minarum. alij molbis dicunt. Sed de maiorum ponderum distinctione satis. Pro centumpondio dicitur & centena pondo, ut ex Festo, cuius uerba iam retuli, liquet. & centum pondo, ut ex Plauto in Asinaria, qui ait,

Nudus uinctus centum pondo es, quando pendes per pedes.

Sed idem Plautus centumpondio ibidem utitur, cum inquit,

Ad pedes quãdo alligatus es æquũ centũpondium.

Solent itaque Romani scriptores rerum pondera per pondo uel libras significare. Varro de uita populi Romani, ut citat Nonius Marcellus. Delphos Apollini munera missa, corona aurea põdo ducentũm. Idem libro quarto eiusdem operis. Itaque retulit auro põdo mille octingentum septuagintaquinque. Liuius libro quinto ab urbe condita. Et mille pondo auri precium populi gentibus mox imperaturi factum. Plinius libro trigesimotertio capite sex-

to. Mirum adhuc per Hiſpanias ab Hãnibale olim inchoatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habẽtes. ex quîs Bebelo appellatur hodieq; qui ccc pondo Hannibali ſumminiſtrauit in dies. Sic Romano more ferè loquuntur authores. Græci uero minas ſuas in talenta colligunt. Redeo ad libram à qua fit libralis. Plinius libro trigeſimotertio capite tertio. Libralis unde etiam nunc libella dicitur, & dupondius appendebatur aſsis. Et Columella libro ſexto capite ſecundo. Libralesq; offas in præſulſæ adipis liquamine tinctas ligula dimittito. Hinc quoque fit bilibris, id eſt duarum librarum. Martialis quinto Epigrammatum.

Nolo mihi ponas rhombum, mulum ue bilibrem.

Et trilibris, trium librarum. Horatius in ſecundo ſermonum:

laudas infane trilibrem Mulum.

Et quadrilibris. Plautus in Aululatia:

Quadrilibrem aulam auro onuſtam habeo, quis me eſt diuitior?

A pondo quoque fit dupondius, quo uſus eſt Plinius loco ſupra citato. De quo ſic Varro ſcribit: Dupondius à duobus põderibus, quod unum pondus aſsipondium dicebatur. id ideo quod as erat libræ pondus. A pondo quoq; fit duapõdo & trepondo. Hinc Fabius inquit libro primo de inſtitutione oratoria

toria

toria: Quid? quod quædam quæ singula procul dubio uitiosa sunt, iuncta sine reprehensione dicuntur. Nam dua & tre & pondo diuersorum generũ sunt barbarismi: at duapõdo & trepondo usq; ad nostrã ætatem ab omnibus dictũ est, & recte dici Messala cõfirmat. Sed Scribonius Largus põdo dua & pondo tria dicere consueuit, quẽadmodũ pondo quinq; uel sex. ut Compositione XLV. Spumæ argenteæ pondo dua. & Cõpositione LXXXII. Resinæ terebinthinæ pondo dua, ceræ põdo semissem. & Compositione CCLXVI. Ceræ pondo dua, resinæ frictæ pondo dua, picis Hispanæ pondo tria, ammoniaci pondo libram. Hæc ille. Pondo itaque si solum ponitur idem quod libra significat: sin alteri uocabulo ponderis adijcitur, id quod Græcis σαθμῷ uel ὁλκῇ, id est pondere. Sic scribitur pondo libra, pondo uncia, pondo semuncia, ad differentiam libræ, unciæ, & semunciæ mensuralis: quas ut ab alijs ponderalibus distinguant, Græci addunt μέτρῳ, quod est mensura. Is itaque usus in pondo Romanis adeo inualuit, ut etiam ijs ipsis, quæ ambigua non essent, adijceretur: sic sæpe scribitur pondo denarij duo, tres, quatuor. Verum de hac re plura libro primo dixi: nunc probandum est libram duodecim esse unciarum. Cuius rei testis est primo Galenus, eius uero uerba non est cur iterum referam. deinde

Volu-

Volusius Metianus in libello de asse, cum ait: Ponderis eadem diuisio est quæ æris. nam in quas partes as diuiditur, in has & libra dispenditur. As autem diuiditur in duodecim uncias, ut idem atque etiam Balbus ad Celsum de agrimensoria scribit, igitur & libra in duodecim uncias dissecatur. Medicamētarij indocti qui libram sedecim unciarum, quot sane negociatoria est, in medicamentis conficiendis accipiunt, non minus hic aberrant ac in libra mensurali. *Proportio namque medicinarum, quas recipiunt mixturæ, mutatis ponderibus non respondet. qua de re alibi uberius differui. Huius* itaque erroris uitandi gratia quot unciarum sit libra necesse fuit probari. Sed audiamus Volusium quomodo as diuidatur, cum omnino par sit ratio libræ. notas autem nunc omittam. Prima diuisio solidi, id est libræ, quod as uocatur, in duas partes dimidias diducitur, pars dimidia semis uocatur. Sequens diuisio fit in tres tertias partes, pars tertia triens uocatur. Sequitur diuisio in quatuor quartas, quarta pars quadrans uocatur. Deinceps fit diuisio in sex sextas partes, sextæ partis nomen est sextans. Deinde diuiditur in octo octauas, quæ sescūciæ uocantur. Item nouem nonas, nona pars uocatur uncia duæ sextulæ. Diuiditur item as in duodecim partes duodecimas, uocantur singulę unciæ. Hæc uelut ele-

elementa primæ de asse distributionis æqualitatem seruāt. si quid quibusdam parum detrahas uel conferas fient dispares. quare si quadranti sextantem, uel trienti unciam applices, facies quincuncem, qui constat ex quinque uncijs, hoc est quinque duodecimis. Si semisi applices duodecimam, uel quincunci sextantem, uel trienti quadrantem, efficies septuncem, hoc est septem duodecimas. Si septunci applicueris unciam, uel semisi sextantem, uel quincunci quadrantem, uel trienti tantundem, facies bessem, id est duodecimas octo. Si besi applicueris unciā, uel septunci sextantem, uel semisi quadrantem, uel quincunci trientem, dodrantem efficies, hoc est nouem duodecimas. Si dodranti applicueris unciam, uel besi sextantem, uel septunci quadrantem, uel semisi trientem, uel quincunci tantundem, facies dextantem, hoc est decem partes duodecimas. Si dextāti applicueris unciam, uel dodranti sextantem, uel besi quadrantem, uel septunci trientem, facies deuncem, hoc est undecim duodecimas. Ex his apparet in quas partes æqualiter, in quas dispares as diuidatur. Hæc ille. Eadem plane tradit Balbus ad Celsum. Sed horum nominum etymologiam Varro explicat libro quarto de lingua latina, his uerbis: Vncia ab uno. Sextans ab eo quod sexta pars assis, ut quadrans quod quarta, & triens tertia pars. semis

quod semis,id est dimidium assis, ut supra dictum est. Septunx à septem & uncia conclusum. reliqua obscura,quod à diminutione. & ea quæ diminuuntur ita sunt ut extremas syllabas habeãt.ut à decem una dempta uncia deunx, dextans dempto sextante,dodrans dempto quadrãte, Bes ut olim dempto triente. Hactenus Varro. Hæc libræ diuisio est,cuius usus pro pondere adeo frequens est in medicina,ut exemplis ueterum rem cõfirmare nihil opus sit.Selibræ uero uocabulo utitur Liuius libro quinto ab urbe condita. Cui uniuersi selibras farris & quartarios uini ad ædes eius,quæ in arce erant,contulerunt.& Celsus libro quinto capite decimooctauo:Cerati eloti,quod πεπλυμένον Græci uocant, selibram. Semis quoque pro eodem pondere usurpant. idem Celsus capite XIX in emplastro quod exest corpus: Ceræ, resinæ terebinthinæ, thuris, olei ueteris, atramenti sutorij, salis ammoniaci pondo semis.Scribonius Largus cõpositione CCLXVI. Ammoniaci pondo libram, thuris pollinis pondo semis,galbani pondo semis. Dextans sic quoque in usu est.idem compositione CCIII. Cum olei ueteris pondo dextante liquefacta ab igne,mortario super infunduntur.Et Dodrans.Columella libro sexto capite sexto:Si nec hęc profuit res,caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dantur. Et

bes

bes. Celsus in emplastro, cuius iam mentionem fe/ ci: Aeruginis rasæ pondo bessem. Atque quincunx. Columella libro duodecimo capite uigesimooctauo: Item odoramēta trita, id est irim cribratam, quæ sit instar pondo quincuncem & trientem, fœni græci pondo quincuncem & trientem, schœni pondo quincuncem in unum permisceto. Triens præterea. Largus ibidem: Aeruginis rasæ pondo trientem. Quadrans etiam. Celsus in descriptione catapotij ad thoracis dolores finiendos: Resinæ terebinthinę quadrans. Quin & sextans. Largus compositione CCVI. Myrrhæ, galbani, aloes pondo sextantem. Sic cæteris uti possumus. Hæc autem idcirco adieci ut à nostris medicis in mixturis describendis reuo/ centur in usum. alioqui sunt satis obuia. Sequitur uncia, quæ in medicinæ usu crebrior est quàm ut ul/ lo testimonio egeat. Iuuenalis etiā usurpat pro pon dere satyra sexta:

adeo nulla uncia nobis

Est eboris.

Sescuncia, quæ octaua pars est libræ, siue quarta se misis utitur Celsus in malagmate Euticlei. Galba/ ni sine surculis sescunciam. Et Largus compositione CCX. Olei cyprij pondo sescuncia. Huius sescunciæ dimidia nomine caret, sed ut illa quarta semissis, ita hæc est octaua. De usu partium libræ satis.

Ipsius uero unciæ prima diuisio est in duas semuncias: quod uocabuli compositio indicat: & Varro libro quarto scribit: Semuncia quod dimidia pars unciæ. Volusius etiam ait: Vnciæ prima diuisio fit in duas partes dimidias, quæ uocantur semunciæ. Vtitur uero ea Columella capite ultimo libri duodecimi: Quod si etiam cum laser non habueris, pro syl-phio mellis adijcies pondo semunciam. Altera diuisio unciæ est in tres binas sextulas. unde scribit Volusius: Item diuiditur uncia in tres partes, quę uocantur binæ sextulæ. sunt autem scriptula octo. Cæterum binæ sextulæ dicuntur & duella. quod Fannius hoc uersu explicat:

Sextula cum dupla est, ueteres dixere duellam.

Sed quod duella uel binæ sextulæ authoribus medicinæ in usu sint, hactenus non inueni. quod uero pondera fuerint ex Fannio clarum esse potest. Tertia unciæ diuisio est in quatuor sicilicos. de quo sic Volusius scribit: Item diuiditur uncia in quatuor siliquos, id est quatuor quartas. Sicilicus itaq; duarum est drachmarũ. Festus in neutro protulit, cum ait: Sicilicum dictum quod semunciam secet. Huius usum in pondere fuisse indicat hoc Fannij carmen, quo simul & pondus ipsius explicatur:

Drachmam si gemines, aderit quem dicier audis Sicilicus.

Vtitur

Vtitur quoque Scribonius Largus Compoſitione CXLV. Croci põdo ſicilici quinq;,apiĩ ſeminis pondo ſicilici ſex. Licet ibidem notis ſcriptũ ſit,quas infra explicabo. Quarta unciæ diuiſio eſt in ſex ſextulas:quod Voluſius declarat hiſce uerbis:Item in ſex tulas ſex,id eſt ſex partes. Sũt uero quatuor ſcriptula. Quin etiam Fannius id confirmat,ſcribens:

Drachmæ ſcrupuli ſi adiectio fiet
Sextula quæ fertur:nam ſex his uncia conſtat.

Neque huius uſum in medicina reperi. pondus uero eſſe uel ex Fannio liquet. Eſt quinta unciæ diuiſio in ſeptem denarios Romanis medicis in primis uſitata. quod maxime teſtibus eſt probandum. ſed prima ueniat in medium Celſi authoritas,quæ medicis nota eſt, aut certe,ob præcipuos artis ſcriptores,eſſe debet. Is ait libro quinto capite decimoſeptimo. Sed & antea ſciri uolo in uncia pondus denariorum ſeptem eſſe. deinde Scribonij Largi, ex quo idem intelligitur,cum inquit in præfatione: Erit autem nota denarij unius pro Græca drachma. æque enim in libra denarij octoginta quatuor apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt. Hæc ille. Si octoginta quatuor denarij conſtituunt libram, libra uero diuiditur in duodecim uncias,ut probauimus,quis non intelligit unciam denariorum eſſe ſeptem? Accedat his Plinij teſtimonium ſcribentis li-

bro trigesimo tertio capite nono: Miscuit denario triumuir Antonius ferrum, miscuit æri. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum octoginta quatuor è libris signari. His testibus satis probatum arbitror libram Romanis esse denariorum octoginta quatuor, unciã uero septem. Sexta & ultima unciæ ponderalis diuisio est in uiginti quatuor scriptula. de qua sic ait Volusius: Item in scriptula uiginti quatuor. Idem post inquit: Præterea dimidium scriptulum audio quosdam ratiocinatores simplium uocare, quod erit totius asis quingentesima septuagesima sexta. Scriptulo autẽ medici ueteres raro utuntur, iuniores frequenter, alij scriptores interdum. Plinius libro trigesimo tertio capite tertio: Aureus nũmus post annum sexagesimum secundum percussus est, quàm argenteus: ita ut scrupulum ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libras, ratione sestertij qui tunc erat, sestertios nongentos. Et Columella libro duodecimo capite uigesimotertio: At si ex eadem pice totam uindemiam condire uolueris, ita ne gustus picati uini possit intelligi, sat erit eidem sex scrupula in sextarios quinq; & quadraginta. Idem capite uigesimooctauo: Tum in serias singulas quæ sint amphorarum septenũm addito medicaminis pondo unciam & scrupula octo gypsi. Hactenus de diuisione unciæ. Sequitur denarij. Is itaque pon-

pon-

pondere secatur primo in duos uictoriatos. Pro uictoriato autem olim dicebatur quinarius. Hinc Volusius scribit: Victoriatus enim nunc tantundem ualet, quantum quinarius olim. Et paulo post: Denarius primo asses decem ualebat, unde & nomen traxit. Quinarius dimidium eius, id est quinque asses, unde & ipse uocatur. Victoriatus uero cur sit dictus explicat Plinius libro trigesimo tertio capite tertio his uerbis: Qui nunc uictoriatus appellatur lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Hæc ille. Victoriato frequentissime pro pondere utitur Scribonius Largus, at Celsus maluit semis denarij loco eius scribere, ut libro quinto capite XVIII in malagmate Medi: Panacis p. ✳ semis. Iterum: Plumbi cõbusti p. I. ✳ & semis. Deinde diuiditur denarius in sex sextantes, quod pręter Celsum nemo explicauit. Hanc autem diuisionẽ fecit quod Græcis uti nollet. ijs enim drachma in tot obolos diuiditur, in quorum locum substituit sextantes. Vt enim Græci habent drachmam nummum argenteum, ita Romani denarium, cum autem altero pro altero uellet uti, & denarius relatus ad pondera Romana grauior esset tribus scriptulis, sextantes excogitauit. Nos igitur cogitemus denarium in XII partes, ut assem in XII

uncias

uncias diuidi. ex illis duæ partes dicuntur sextans perinde ut duæ unciæ assis. Erunt itaque sex sextantes in denario, quot in libra inueniuntur. Sed audiendus est Celsus, cuius uerba sunt libro quinto capite decimoseptimo: Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex partes, id est sex sextātes, ut idem in sextante denarij habeam, quod Græci habent in eo, quem ὀβολὸν appellant. Id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scriptulo facit. Sic Celsus. *Hæc itaq; diuisio nemini alij in usu est.* Sic utitur sextante libro quinto in priori emplastro exedente: Resinæ terebinthinæ, fuliginis thuris, singulorum pondo ℈ ʒ, id est pondo denarij sextans. Sed idem signum etiam est apud eum sextantis libræ. quare diligenter aduertendum ne similitudine uel uocis, uel notæ decipiamur. possumus uero ab errore nobis cauere compositionum naturam considerantes. Sic quoque utitur quadrante libro quarto capite quarto: Aut sulphuris ignē non experti pondo ℈ & quadrans, abrotani pondo ℈ in uini cyatho teruntur. Sic denique triente libro quinto in malagmate ad strumam & tubera & carcinodas: Salis ammoniaci p. ʒ. id est pondo triens. Accipio uero quadrantem tres partes duodecimas, trientem, quatuor, ut sextantem duas. Sed de his satis. Ita se habent pondera Romana. Si itaq; maiora in minora

resol-

resoluero, ad tertiam propositi partem ueniam. Libra diuiditur in has partes æquas, in semisses II. trientes III. quadrantes IIII. sextantes VI. sescuncias VIII. uncias XII. In has uero dispares, in deuncem & unciam, in dextantem & sextantem, in dodrãtem & quadrantem, in bessem & trientem, in septuncem & quincuncem. Rursus libra, quod attinet ad alia minora pondera, secatur in has æquales partes. in semũcias XXIIII. duellas XXXVI. sicilicos XLVIII. sextulas LXXII. denarios LXXXIIII. uictoriatos CLXVIII. scriptula CCLXXXVIII. Selibra siue semis diuiditur in quadrantes II. sextantes III. sescuncias IIII. uncias VI. semuncias XII. duellas XVIII. sicilicos XXIIII. sextulas XXXVI. denarios XLII. uictoriatos LXXXIIII. scriptula CXLIIII. Aliæ partes libræ ex unciæ diuisione facile poterint colligi, quã subijciam. Vncia secatur in semuncias II. duellas III. sicilicos IIII. sextulas VI. denarios VII. uictoriatos XIIII. scriptula XXIIII. Semuncia dissecatur in duellam cum dimidia, sicilicos duos, sextulas tres, denarios tres cum dimidio, uictoriatos septem, scriptula duodecim. Duella diuiditur in sicilicũ unum & eius tertiam partem, sextulas duas, denarios duos & eius tertiã, uictoriatos quatuor cum dimidio & tertiam dimidij, scriptula octo. Sicilicus secatur in denarium unum cum dimidio & eius quartã, uictoriatos tres

cum dimidio, scriptula sex. Sextula dissecatur in denarium & sextam eius partem, victoriatos duos, & tertiam eius, scriptula quatuor. Denarius diuiditur in duos victoriatos, scriptula tria & tres septimas scripturi, sextantes Celsi sex. Victoriatus diuiditur in scriptulum unum cum dimidio & tres decimas quartas scripturi. Scriptulum autem diuidere nunc omittam, quia melius Græcis ponderibus declaratis intelligetur eius diuisio. respõdet enim plane Romano scriptulo Græcorum γράμμα. Nec reliqua pondera præter denarium in sextantes Celsi diuidere uolui, quod ipsi soli sint in usu. Nunc ad tertiam propositi partem ueniam serie consueta. Romanos magnarum rerum pondera per libras uel pondo, quod idem est, explicare solitos, quia dixi, obijciet mihi quispiam Vitruuium uti talento pro pondere cum scribit libro decimo capite trigesimo primo: Erigebatur autem machina in altitudinem ad dissicien dum murum circiter pedes centum. Item à latere, dextra ac siniſtra procurrendo perstringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centum, habentem pondus talentũm quatuor millium, quod fit quadringẽta LXXX millia pondo. Sic ille. Atque utitur quidem talenti uoce, & recte de rebus Græcis loquens. multo uero etiam rectius explicando quot pondo efficerent tot talenta, ad Romanam

loquendi

loquendi consuetudinem redijt. explicauit autem & idcirco quod Græcis talēta sint admodum diuersa. hoc uero quod ipse declarat habet centūuiginti pondo. Sed idem dicet Liuium usum talenti nomine de rebus Græcis minime loquentem, cum ait libro ab urbe condita primo: Sueſſamq; Pometiam ex his ui cepit, ubi cum diuēdita pręda quadraginta talenta argenti auriq; recepisset. De re quidem nummaria loquens Liuius, utitur nonnunquā talenti uoce, meo iudicio Atticum intelligens, nisi aliud nominatim exprimat. qua de re in Grecis plura dicam. Alioqui cum pondus indicare uult, ferè seruat Romanū loquendi morem, ut libro septimo: Neq; ita rei gestæ fama se Italiæ finibus tenuit, sed Carthaginenses quoq; legatos gratulatum Romam misere cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Iouis cella poneretur, fuit pondo uiginti quinq;. Idem libro decimo: Argenti quod captum ex urbibus erat, pondo mille c c c x x x. Sic Liuius. Latini igitur si utuntur talenti nomine, maxime pro pondere, quasi semper aut aliqua transferunt è Græcis, aut alioqui de rebus Græcorum loquuntur. Romanum enim pondus minime fuit. Sequitur iam libra siue pondo, quæ idem significare probauimus. quamobrem errauit Perottus uir non indoctus, scribens pondo proprie significare x i i libras his uerbis:

Et pondo, quod licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen significat pondus duodecim librarum, & indeclinabile est. Liuius, Argenti pondo bina & sex libras in militem præstaret. Nec caret singulari, ut nonnulli existimant. Sed sic pondo pro duodecim libris dicimus, ut assem pro XII uncijs. Hæc Perottus. qui cum id non probauerit, uidetur coniecisse ex Liuij loco quem adducit, ubi post pondo bina scriptum erat & sex libras, ex quo maius quiddam esse pondo coniecit. Verum codices Liuiani emendati, habent selibras. & sic debere legi uerbis Plutarchi in Fabio de eadem re scriptis erudite probat Budæus, quem ante me hunc errorem in secundo De asse, detexisse ingenue fateor: ne gloriam alieno labore partam in me transferre uoluisse, iure dicar. Sed idem Budæus testimonijs in speciem claris & euidentibus contendit libram, pondo, minam idem esse. Cum autem mina Attica sit centum drachmarum, ut libro sequenti probabimus, Romana uero libra octoginta quatuor denariorum, ut ex Plinio & Celso & Largo ostendimus: primo intelligitur denarium & drachmam Atticam eiusdem ponderis non fuisse. quod tamẽ, authoritate scriptorum fretus, asserit. deinde ut fuerint maxime, nemo certe è bonis authoribus dixit, unciam plurium drachmarum quàm octo fuisse. Igitur libra erat tãtum nonaginta

ginta sex drachmarum, quia solum duodecim unciarum, cum mina Attica fuerit sine cõtrouersia centum. Vt autem Budæus sententiam quæ illi semel placuit retineat, sine ullius testimonio ait, libra duodecim esse unciarum & semunciæ. Scribit enim sic in secundo De asse: Hæc est exacta libræ ratio, tamen semunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nummaria cum Græca exæquata sit, & plane sit centenaria. Erit ergo libra Latina non modo sesquialtera nostræ libræ, id est sesquilibra nostra: sed etiam præterea quatuor drachmas habuisse intelligitur. Idem in principio libri tertij inquit: Etenim cum duodenæ sint unciæ in libra Romana & in uncia quaterna & uicena scrupula, fiũt in asse scrupula ducenta octoginta octo. est enim scrupulũ ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Columella. Hæc recte, & præter Columellam idem clare dicit Volusius Metianus & Balbus ad Celsum. Pergit Budæus. Si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, & uicenario numerũ illum multiplicemus, fiet summa quinque millia septingenti sexaginta sestertij, quibus si semunciam addamus, ut sit libra centenaria quam ante instituimus, fient sex millia sestertiũm. Sic ille. Ex quibus intelligis eum libram, quam eandem putauit cum mina primo centum drachmarum constituisse, tum necessitate qua-

dam duodecim unciarum & ſemunciæ. Quod uero denarium & drachmam idem arbitretur eſſe,liquet ex his uerbis quæ ſunt in primo de aſſe. Drachma igitur non modo pōdus denarij Romani,ſed etiam nummum ſignificat eodem pondere percuſſum ab Athenienſibus.Et libro ſecundo:At denariū & drachmam eundem fuiſſe nummum,aut eiuſdem certe ponderis & æſtimationis authore Plinio demōſtratum eſt. Hæc Budæus.cætera quiſq; per otiū legat. Sed libram & minam idem pondus non fuiſſe ſatis indicat Dioſcorides,qui nunc libræ, nunc minæ uocabulo tanquam diuerſis ponderibus utitur.& Galenus aperte dicit differre,ut libro ſequenti explanabo. Erat enim mina Attica quatuor drachmis grauior libra Romana. Budæus autem non ſine cauſa in hanc ſententiam uenit, ſed quia uiſus eſt ſibi ſatis probaſſe denarium & drachmā Atticam idem pondus habere,quod Plinius ſcribat libro uigeſimo primo capite ultimo: Drachma Attica:ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur:denarij argentei habet pondus.Et Græci ſic transferant Romana, ut in locum denarij, aut quatuor ſeſtertiūm ſemper ſubſtituant drachmam.ut Plutarchus,ac medici. Contrà Latini, pro drachma Attica denarium. ut Aulus Gellius & Feſtus Pompeius,ipſe etiam Liuius libro XLIIII. ab urbe condita, Polybij locum recenſens.

Tum

Tum quia Plinius minam uertit libram. Cum tot igitur & tantis teſtibus etiam in quauis re non inde core errauerit quiſpiam. Hæc autem omnia ijſdem authorum uerbis repetere nimis longum eſſet, neq; neceſſarium, cum quiſq; in Budæo ea legere poſsit, & nos conſentiamus ſic ab ipſis fuiſſe ſcripta. Quid igitur dicet quis? nõne iſtis conceſsis quod uult effi/cit Budæus? Minime. nam concedo quidẽ authores ſic ſolitos trãsferre, non tamen do eadẽ prorſus pon dera fuiſſe. Verũ Græcos arbitror, quia nullũ habe/rent pondus ſiue numiſma quod exacte reſpõderet denario, per id quod proximũ eſſet, ac non multo le uius, nẽpe ſeptima tantũ parte, drachmã reddidiſſe. Quod quid mirũ Plutarchũ feciſſe? cum idem pro quartario ſextarij, quartã cotyles uerterit? inter quas mẽſuras longe maius diſcrimẽ eſt, cũ inter drachmę & denarij põdus. Cõtrà Latini ipſi, quia octaua un/riæ pars apud eos nomẽ nõ habet, niſi cũ Balbo ad Celſum drachmã appellare uelis, uerterũt denariũ. Sic Plinius dicit drachmã Atticã denarij argẽtei põ dus habere, ubi ferè erat dicendũ. Sic etiã minã libra reddit. Quod enim exacte neq; drachma Attica de narij habeat põdus, neq; libra romana atticę minę, ex eiuſdẽ uerbis nõ obſcure intelligit. ait nãq; capite ſupra citato: Mna quã noſtri minã uocãt pẽdet dra/chmas atticas centũ. Hęc uere ſcripta nemo negabit.

Idem

Idem libro duodecimo capite XIIII de thure scribit: Micas concussu elisas mannam uocamus. etiamnum tamen inueniũtur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est uiginti nouem denariorum pondus æquent. Sic legitur in exemplaribus correctis, & Budæus se duo manuscripta uidisse ait, in quibus ita legatur. & uera lectio est. Nam Plinius quia hic medica non transfert: ubi non nisi multo resoluẽdi negocio drachmam aliter quàm denarium, & minam ℔ libram uertere posset: recte declarat, Minæ tertiam partem esse denarios nouem & uiginti. Tertia enim est drachmarum trium & triginta atque scriptuli. Iam unciam esse septem denariorum Celsi, Plinij, Largi testimonio probaui, drachmarum uero octo esse mox ostendam. Igitur si rationem ineas septem denarios pro octo drachmis colligens, duæ & triginta drachmæ fient octo & uiginti denarij: reliqua uero est drachma & scriptulum. ea itaque drachma & tres septimæ scripturi efficient iterum denarium. remanent autem quatuor septimæ scripturi, ex quibus cum nec denarium, nec dimidium Plinius confi cere posset, sed sextam tantum denarij partem, rationem earum nullam habuit. Plinij ergo locus ille consentiens cum altero, ubi libram scribit quatuor & octoginta denariorum esse, satis declarat ita se rem habere, præsertim cum accedant etiam aliorum testimonia.

ſtimonia. Solet itaq; tum ſolum denarium pro dra/chma ponere cum medica transfert, quod & cæteri fecere. Quin etiam Appianus idem Græce referens quod Suetonius Tranquillus de Cæſare ſcribit, dif/ferentiam hanc inter drachmam & denarium mihi uidetur agnouiſſe. Tranquillus inquit: Populo hor/tos circa Tyberim publice, & uiritim trecenos ſeſter tios legauit. Sic ille. Cum igitur quatuor ſeſtertij ef/ficiant denarium, erunt denarij quinque & ſeptua/ginta. Appianus in ſecundo bellorum ciuilium in/terprete P. Candido ait: Populo horti trans Tybe/rim præbiti, ſingulis Romanorum ciuibus qui in ur be aderant quinque & octoginta drachmæ Atticæ collatæ. Ita ille. Septuaginta nāq; denarij ſunt octo/ginta drachmæ. quod uero ad quinq; reliquas dra/chmas adiectum oportuit, quia drachma fieri non poterat, omiſit. Locus itaque non eſt ut Budæo ui/detur deprauatus, ſed magna quidem diligentia ſcri ptus ab Appiano, licet idem alias drachmam leuio/rem adhuc, ut mox oſtendam, fecerit. Plutarchus autem idem Tranquilli more ſuo reddit. Præterea ex Liuij uerbis clare intelligitur denarium Attica drachma eſſe grauiorem. Is ſic ſcribit libro quadra/geſimo quarto ab urbe cōdita: Signati argenti octo ginta quatuor milia fuere Atticorum, tetradrachma uocant, trium ferè denariorum in ſingulis argēti eſt

pondus. Vides ut uir ille ſummus in hiſtoria Roma na aduertit non idem pondus eſſe Atticæ drachmę & denarij. In tetradrachmo ergo, id eſt quatuor drachmis ferè eſſe dicit trium denariorum pōdus. Tres enim denarij faciunt tres drachmas Atticas, & remanent ſuperfluæ tres ſeptimæ unius denarij. qua de re Liuius recte addit, ferè. nam quatuor drachmas integras non efficiunt. Hoc ſatis ſit, etiam ex Liuio perſpicuum eſſe denarium & drachmam idem pondus non habere. Tum etiam Appianum apparet alio loco probaſſe hanc ſentētiam, tres denarios ualere pondere tetradrachmum. Suetonius enim ſcribit in Cæſare: Trecenos quoq; nummos, quos pollicitus olim erat uiritim diuiſit. de eodem Appianus ſic, interprete Candido: Singulis ex populo minam unam Atticam dedit. Sic ille. Trecenti namq; nummi efficient quinque & ſeptuaginta denarios. pro quibus dixit minam Atticam cētum drachmarum: ut ſemper tres denarij tantum ponderent & ualeāt, quantum quatuor drachmæ. Nam hæc de ueteri mina Attica, quæ in uſu eſſe deſijt, intelligi, ut uult Budæus, non poſſunt. Sed & Cleopatra non minus oſtendit denarium drachma Attica eſſe grauiorem: quæ, quemadmodum ex ſemioboli interpretatione intelligitur, duas drachmas, ut taceam de Alexandrina, conſtituit. alteram, quam eandem eſſe aſſerit

ſerit cum denario Italico, ſic Romanum uocat. alteram Atticam, ut ex eius uerbis intelligi poteſt. Prioris obolum dicit æreola habere octo, ſemiobolum quatuor. cum quo deinde Atticæ drachmæ ſemiobolum conferens, ait ipſum quatuor quintas alterius ſemioboli continere. Denarius igitur ipſi quinta parte grauior eſt drachma Attica, cum utrumque in duodecim ſemiobolos diuidat. Sed audiamus uerba Cleopatræ: ἡ δραχμὴ ἔχει γράμματα γ̄, ὀβολοὺς ϛ̄, θέρμους θ̄, κεράτια ιη̄, χαλκοῦς μβ̄. τὸ ἰταλικὸν δηνάριον ἔχει δραχμὴν α̅. id eſt, Drachma habet ſcriptula tria, obolos ſex, lupinos nouem, ſiliquas decem & octo, æreola quatuor & quadraginta: italicus denarius habet drachmam unam. Paulopoſt ait: τὸ ἡμιώβολον ἔχει κεράτιον α̅ ſ΄. χαλκοῦς δ΄. id eſt, Semiobolus habet ſiliquam unam cum dimidia, æreola quatuor. Hæc de ſemiobolo drachmæ, quam dicit idem ualere cum denario. Mox addit: ἀττικὸν δὲ ἡμιώβολον τοῦ ἡμιωβόλου τέταρτα πέμπτα. id eſt, Atticus autem ſemiobolus alterius ſemiobo li habet quatuor quintas. Perſpicuum igitur eſt etiam ex Cleopatra denarium Romanum Attica drachma eſſe grauiorem. Drachmas autem octo Atticas comprehendi in uncia Romana, tametſi Plinius ſatis propemodum explicet, cum minę tertiam

partem dicit denarios esse nouem & uiginti, & cum è libra octoginta quatuor denarios signari ait, tamẽ quo res magis cõfirmetur afferamus uersus Fannij quibus asserit unciam drachmarum Atticarum esse octo. Sunt uero hi:

In scrupulis ternis drachmam, qua pondere doctis
Argenti facilis signatur pondus Athenis.

His declarat drachmã Atticam. mox uero id quod uolumus addit:

Vncia fit drachmis bis quatuor.

Cum Fannio concordat maxima pars Græcorum medicorum. Qui uero dissentiũt, dicunt unciam esse drachmarum septem, per drachmam sine dubio denarium intelligẽtes. unde uerbis magis quàm re discordant, ut libro sequenti declarabo. Balbus quoq; de agrimensoria ad Celsum idem asserit, inquiens: Semuncia quidem est medietas unciæ, duella tertia pars, scilicus quarta, sextula sexta, drachma octaua. Ego cum plurimis cõsentiens drachmas octo idem pondus habere censeo quod habent septem denarij. atq; sic denarium, drachmam esse unam & præterea septimam ipsius partem. licet Cleopatra grauiorem faciat. nempe ut septẽ denarij efficiant octo drachmas Atticas & tres quartas drachmæ, cũ qua Liuius cõsentire uidetur, nisi quod ex talenti magni explicatione, de qua sequẽti libro dicam, paulo minorem

norem feciſſe aduerti poteſt. Cleopatra tamen ubi minam Atticam explicat æque ac cæteri unciã octo drachmas Atticas capere oſtendit. Quamobrẽ drachma Attica unciæ Romanæ pars octaua fuit, aut ſi paulo leuior, qua de re non contendo, minime authores curarunt. Vt prorſus appareat ipſam quoq; differentiam quæ eſt inter denarium & drachmam alium alio diligentius expendiſſe, imo unum & eundem authorem nunc pro eiſdem, nunc pro diuerſis poſuiſſe. Ex dictis tamen ſi quis aduertere uelit, non obſcure intelliget primo drachmam & denarium eiuſdem ponderis non fuiſſe. deinde ſeptem denarios efficere unciam. poſtremo eandem drachmarũ eſſe octo. Quamobrem non admodum nos mouere debent, ut aliud ſentiamus, tam Græci quàm Latini interpretes uertentes alterum pro altero, quaſi prorſus eadem ſint. quoniam aliâs etiam, perſæpe cum rerũ uel maior eſt diuerſitas, ob uocabulorum inopiam ipſos idem egiſſe conſtat. de quo, ne longius quàm æquũ ſit à propoſito euagemur, hic plura dicere non libet. Sed obijciet mihi quiſpiam denarios diuerſi põderis à Romanis fuiſſe percuſſos, atque de leuioribus intelligendum, cum dicitur drachmam & denarium idem pondus habere. Cui reſpondeo, qui leuiores percuſſerunt, fraude & dolo id fecere non minus quàm Antonius, qui uilius me-

tallum miſcuit argento. Fuerunt itaq; eiuſmodi denarij aut non iuſti aut adulterini. Sed iuſti ponderis denarios è libra ſignari quatuor & octoginta aſſerit Plinius. & Græci ſcribentes minam eſſe centum drachmarum Atticarum dubio procul drachmas iuſti ponderis intelligunt. quocirca iſta obiectione mea ſententia non infringitur. Porro Scribonius Largus tametſi recte ſcripſit libram eſſe Romanis octoginta quatuor denariorum, tot tamen Græcis drachmarum eſſe inquiens, à uero aberrauit, ut ſequenti libro declarabo: niſi quis more eorum, quod ueriſimile eſt, locutum credat, qui quia tranſcripſerũt Romana medicamenta in Græcam linguam, unciam dixerunt eſſe ſeptem drachmarum, per drachmam denarium intelligentes. quod ibidem uberius explicabo. Id ipſum tamen Budæi ſententiam, quæ eſt libram Romanam & Atticam minam idem eſſe, minime confirmaret. Ad Alciatum uenio qui mecum nõnihil ſentit. ſcribit enim: Quapropter Plinius cum apud ſcriptorem Atticum minam reperit, uertit ſimpliciter libram. minimum enim libra noſtra & Attica mina differunt. nimirum quatuor ſolis drachmis. Hæc recte. Sed idem fallitur in eo quod unciam putat denariorum eſſe octo apud Romanos, quia Græcis ſit drachmarum octo, idem põdus arbitratus denarij & drachmę. Verba eius ſunt. Merito ergo Cornelius

nelius Celsus libro quinto capite decimoseptimo, in uncia Græca põdus septem denariorum esse tradit, cum alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo. Sic ille. De Græcis hic non differã. Cornelium Celsum Romano more locutum, satis clarum est ex Plinio & Largo, tum ex ipso. adeo enim Grecis ponderum nominibus noluit uti, ut ne obolo uti cogeretur denariũ in sextantes diuiserit. ait enim: Sed & antea sciri uolo in uncia põdus denariorũ septem esse. Vnius deinde denarij põdus diuidi à me in sex partes, id est sextantes, ut idẽ in sextãte denarij habeam quod Græci habent in eo quem ὀβολὸν appellãt. Id ad nostra pondera relatũ paulo plus dimidio scriptulo facit. Ita Celsus. Et rectissime postremũ adiecit. nã sexta pars denarij grauior est dimidio scriptulo. siquidẽ tria scriptula sunt octaua pars unciæ, denarius uero septima. sexta itaq; pars denarij, dimidio scriptulo grauior est septima ipsius dimidij scripturi parte. Cũ ergo uellet denariũ diuidere in sex partes, ut Græci diuidunt in sex obolos drachmã, ac denariũ sciret grauiorẽ esse tribus scriptulis, nouã diuisionem uidetur cõfinxisse. Non tamen obolus ille Græcus & sextans denarij eiusdem sunt ponderis, ut nec drachma, sed diuisionis similis gratia magis hęc scripta accipio. Nisi q; Celsus potuerit hoc tradere medicos Græcos imitatus, qui cũ Romę libros scribcrẽt

de

de medicamentis, drachmam pro denario usurpa-
runt, tantummodo septem, ut erant, in uncia nume-
rantes. Quod autem dicit ad nostra pondera rela-
tum, uidetur indicare Romanis massas paruas fuis-
se, quibus ponderarent, quæ assi atq; eius partibus
grauitate responderent. Denarius uero argenteus,
quo pro pondere utebãtur medici, quia septima un
ciæ pars, eius sextans grauior extitit dimidio scriptu
lo. Sin autem Celsus sic non sensisset, sed omnino
putasset drachmam & denarium idem pondus ha-
bere, non minus fuisset deceptus ac alij. Cæterum
quod una tantũ uncia fuerit eiusdem ponderis tam
Græcis quàm Romanis, utrisque tamen in sua mi-
nora pondera diuisa, mox in Græcis fusius expo-
nam. nunc ad Portium ueniam, qui & ipse putat dra
chmam & denarium eiusdem põderis fuisse. inquit
enim: Et denarios pondere drachmæ in frequentio
ri usu fuisse, quos ut asses uariante tempore mores,
uario pondere signatos, & tandem ad imitationem
Atticorũ in drachma resedisse opinor. Sic Portius.
Hoc opinatur quod appendens denarios antiquos
drachmæ põdere inuenerit. sed nõ æstimat id quod
diuturnitate & usu de ipsis fuit detritum. deinde nõ
satis probat nostram drachmam cum ueteri paris
esse ponderis. Idem tamen quia diuersos denarios
fuisse signatos ait, habere uidetur quo loca inter se

pugnan-

pugnantia dissoluat. Sic ex Liuij loco unà cum Priſciano Cæsariensi denarium efficit quatuor scriptulorum, cum id ex eo colligi nō possit. addit enim ferè, ne quis plane tres denarios idem pondus habere quod tetradrachmum Atticum credat. Sentio itaq; ut iam dixi, authores non nisi de iusti ponderis denarijs locutos & quidem argenteis. Sed de his plus satis. Perotti namq; ineptias omittam consulto. Verum denarium diuidi in duos Victoriatos ait Volusius, quem sum secutus. A nobis autem dissentit is qui ponderum explicationem quandā adiecit Scribonio Largo quisquis fuit. inquit uero, Victoriatus argenteus erat nummus uictorię nota signatus, pro quo, in cōpositionibus à Scribonio relatis, Galenus duos obolos ponit, hoc est scriptulum. Sic ille. Et certe uidetur ita in quibusdam locis. sed sunt alij loci in quibus recte per τριώβολον reddit. Vt Scribonius Largus Comp. CLXX. scribit thlaspis ℥ pondo VI. & uictoriati. opobalsami ℥ pōdo VI, & uictoriati. Galenus uero in secundo περὶ ἀντιδότων libro ὀποβαλσάμου θλάσπεως ἀνὰ δραχμὰς ϛ καὶ τριώβολον. id est, Opobalsami thlaspeos singulorū drachmas sex & triobolum. Sic etiam in parte compositionis, quæ deest, ubi Galenus habet τριώβολον, Ruellius medicus insignis & doctus eam complens uertit recte uictoriatum. Quin etiā hoc argumento

est, quod Galenus ferè semper τριωβόλου ponderè medicinas exhibet, quæ conferunt tussi in tribus cyathis aquæ uel aquæ mulsæ. Largus autem eadem uictoriati itidem in tribus cyathis. Quare loca dissidentia nihil probant. aut enim corrupte in alterutro scriptore leguntur: aut, quod uerisimilius mihi uidetur, non ex hac prima æditione Largi, quæ nobis est in manibus, sed secunda quam se promisit æditurum, sunt à Galeno, uel ab alijs, quos ipse citat, transcripta. Cuius rei indicium maximum esse puto, quod non paucæ sunt compositiones nomine Scribonij Largi apud Galenum, quæ in hac æditione desiderantur. deinde quod ibidem pondera persæpe quadrupla inueniamus. unde conficio libellum secundo fuisse ab eo æditum. Est igitur uictoriatus, dimidius denarius. Vltima autem unciæ diuisio est in scriptula. De scripturi itaque uoce pauca quædam dicenda arbitror antequàm librum finiam. Volusius legit scriptulũ, ut sit è Græco, quod est γράμμα, sic etiam in Celsi peruetusto exemplari inueni scripulum, & t librariorum incuria fortè erat omissum, ut facile fieri potest dum festinant. In Plinio & Columella legitur scrupulum: quod nescio qua ratione dictum sit. nam à scrupus, scrupulus deducitur. In Fannij uersibus reperitur prima correpta: ut in hoc:

Gram

Gramma uocant, ſcrupulum noſtri dixere priores.
Ego tamen malo per conciſionem legere ſcruplum, quia Martialis primam producit libro quarto Epigrammatum:

Ergo nec argenti ſex ſcrupula Septitiane
Miſſa.

Idem in decimo Epigrammatum:

Penſauit digitis diuq́ menſa eſt,
Libras, ſcrupula, ſextulasq́ dicit.

Siue igitur ipſe ſcriptulum quoq́ ſcripſerit, ſiue deductum fuerit à ſcrupus, genere mutato primam recte produxit. Siquidem & ſcrupeum, inde quoque deriuatum, primam habet longam. quod indicat Virgilius in ſexto Aeneidos:

Spelunca alta fuit, uaſtoq́ immanis hiatu
Scrupea.

Terentius etiam diminutiui primam produxit hoc ſenario, qui eſt in Adelphis:

Inieci ſcrupulum homini. Sa. ò ſcelera, illuc uide.

De ponderibus Romanis ſatis: quorum notæ ſunt apud Voluſium, Probum, Celſum, Largum. Libræ quidẽ ℓ. Dupondij ℓℓ. Semiſsis s. Septuncis v. Beſsis –s–. Dodrantis s= –. Dextantis s= =. Deuncis s= – =. Triẽtis = =. Quadrantis =–. Sextantis =. Vnciæ –. Seſcunciæ ε'. Semunciæ ε. Binarum ſextularum ν.

Sicilici ɔ. Sextulæ \. Scriptuli ꟼ. Denarij ✳ uel ⚹. Victoriati siue quinarij ∀. Celsus denarij sextantem, ut & libræ hac nota signat z. qua de re diligenter aduertendum, ne nos notarum partes breuiores factæ, ut distinctiones uideantur, fallant, uel duæ in unam contractæ. nam & sextantis, ut iam dixi, talis est z. & binarum sextularum huiusmodi 6. alij eandem bis scribunt, sine ulla, ut mihi uidetur, ratione. Inuenitur præterea quartæ partis semissis, quæ eadem est sescuncia, hæc nota ÷. Octauæ uero, quæ sunt drachmæ sex, ista ⊥. quibus usus est Scribonius Largus. Postremo octauæ partis unciæ signum, hoc 3. quod nostrates drachmam significare uolentes hodie habent in usu. Tantum de notis.

GEORGII AGRICOLAE
LIBER QVINTVS DE ponderibus Græcis.



OMANIS & pondera unius generis fuerunt, quia una respublica florētissima quidem illa: Græcis diuersa, partim quod ipsis multæ respublicę nobiles & potētes fuerint, partim quod medici nonnulla à Romanis quasi mutuo sumentes ac miscentes cum Græcis propria constituerint. Hinc sunt quę medica & quæ hippoiatrica nuncupamus. Illinc Attica, Corinthia, Laconica, Aeginæa, Euboica, ac alia multa. Nos hic tractabimus primo Attica, deinde medica, postremo hippoiatrica. His enim potissimum medici utūtur. Siquidem alij Atticis, quorum è numero uetustissimi quique sunt. Alij medicis, inter quos omnes ferè numerandi, qui uel Romæ medicinam exercuere, uel Romano imperio in Græciam prolato medicamenta composuere. Alij hippoiatricis, ut mulomedicinæ scriptores, quos ueterinarios quoque Latini nominant. Tametsi non negarim medicos nonnullis alijs etiam ponderibus usos, ut mina Alexandri-

na. Quam ob rem eos qui ueterum compositiones legunt, diligenter considerare oportet, tum ipsius mixturæ uires, an inde conijci possit, quæ pondera intelligant, tum medicorum patriam, tum denique quo tempore, quibus ue in locis extra patriam scripserint. Si uero quispiam magna quadam securitate medicamenta illorum composuerit, ac promissis non responderit effectus, non est cur conquerantur, cum ipse in culpa esse possit. Sed de his aliàs copiosius differui. Nunc pondera sunt expendenda, atque primo Attica. Attica pondera

Τὸ ταλαντον μνᾶς ἐστι ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ ἔχει δύο μὲν ἡμιμναῖα. ἑκατὸν δὲ δραχμὰς. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολοὺς δύο. ὁ δὲ ὀβολὸς ἡμιώβολα μὲν δύο, ἐξ δὲ χαλκοῦς. ὁ δὲ χαλκοῦς λεπτὰ ἑπτά. τὸ δὲ λεπτὸν ἀδιαίρετόν ἐστι. Quod est, Talentum est minarum sexaginta. Mina uero duas quidem habet semiminas, centum autem drachmas. Drachma obolos sex. Obolus duos quidem dimidios obolos, æreola uero sex. Aereolum septem minutias. Minutia indiuisa manet. Ita se habent Attica pondera. Rursus igitur mihi onus probandi incumbit. Quod talentum Atticum sit sexaginta minarum, asserit Iulius Pollux libro nono: Talentum

ταῦτα μὲν οὖν ἄναιρον, ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν ταλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικὰς. τὸ δὲ βαβυλώνιον, ἑπτακισχιλίας. τὸ δὲ αἰγινα-

ῖον

νεῶν, μυρίας. τῶν δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὴν ἀττικῆς δραχμῆς λογισμόν. ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικὰς, τὴ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε. τὸ δὲ βαβυλώνιον, ἑβδομήκοντα. τὸ δὲ αἰγινητῶν, κατὰ ἀναλογον. ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν ἔχει δραχμὰς ἀττικὰς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δραχμὰς πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου, κατά τε πλοῦτον καὶ ἀφαίρεσιν. Id est, Hoc utique dicere non intempestiuum erit, quod Atticum talentum sex millia drachmarum ualebat Atticarum. Babylonium uero, septem millia. Aeginetum, decem millia, Syrium mille & quingentas, iuxta Atticæ drachmæ rationem. Quemadmodum sane & Atticas minas Atticum talentum habuit sexaginta. Babylonium, septuaginta. Aeginæum, cētum iuxta proportionem. Sed mina ipsa ut apud Athenienses cētum habuit drachmas atticas, sic apud alios quoq; ipsis consuetas, quæ pro ratione cuiusq; talenti secundum augmentum uel decrementum ualerent. Quibus uerbis aperte dicit, Atticum talentum sexaginta esse minarum. Sed idem non obscure intelligi potest è Xenophontis libro, qui πόροι, ἢ περὶ πλούτου inscribitur. unde etiam colligitur minam obolorum sexcentorum esse, qui constituunt centum drachmas, ut mox declarabo. Scribit itaq;

Xeno-

Xenophon: ἤν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἤδη ἀπ' αὐτῶν τῶν προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἓξ μὴ μεῖον αὐτῇ ἑξακισχιλίων γενέσθαι. ἀπόγε μὲν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἢν ὀβολὸν ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσοδος ἑξήκοντα ταλαντα ἐνιαυτοῦ. hoc est, Siquidem constituta fuerint primo mancipia numero mille & ducenta, uerisimile ab ipso uectigali annis quinque aut sex non minus sex millibus mancipiorum ciuitati parari. Huius autem numeri si singuli singulis diebus integrum obolum ferant, anni uectigal erit sexaginta talenta. Cum enim annus habeat trecentos sexaginta quatuor dies, si singulis diebus sex millia mancipiorum ferant sex millia obolorum, ferunt anno uno mille centum octogintaquatuor millia obolorum: quos si redegeris in minas, quarum quæq; sexcentos habet obolos, prouenient tria millia minarum, sexcentæ & quadraginta. quæ sexagenario numero collectæ sexaginta talēta constituūt. uerum reliquæ sunt quadraginta minæ, quas Xenophon quia integrum talētum efficere non possunt, non uidetur curasse, uel tantum trecentos sexaginta dies anni in subducenda ratione sumpsisse. ut quatuor tāquam ferias mancipijs futuros, aut malæ ualetudinis causa, quæ ipsis accidere posset, omiserit. Loquitur autem de Atticis, siquidem Atheniēsibus

consulit

consulit. Sed dicet quis, hæc de talento nummario scripta sunt, quot minarum erat pōderale? totidem, quod Diodorus apud Suidam declarat his uerbis: Τάλαντον, ὡς φησι Διόδωρος ἐν τῷ περὶ σταθμῶν, μνᾶς ἕξήκοντα ξ. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμὰς ρ. ἡ δὲ δραχμὴ, ὀβολοὺς ἕξ. ὁ δὲ ὀβολός, χαλκοῦς ε. ὁ δὲ χαλκοῦς λεπτὰ ζ. id est, Talentum, ut ait Diodorus in libro De ponderibus, minarum est sexaginta. Mina uero drachmarū centum. Drachma obolorum sex. Obolus æreolorum sex. Aereolum minutiarum septem. Sed dicet idem Diodorum non expressisse quod de Attico loquatur talento. quod etsi uerum est, omnia tamē quæ ibidem scripta sunt, nullis alijs ponderibus conuenire possunt, ut quilibet qui nostra diligenter legerit, intelliget. Sed & ipse Priscianus loquens de ponderali talento in libello de ponderibus, clare quod uolo dicit his uerbis: Talentum Atheniense paruum minæ sexaginta. Præterea Fannius ait:

Cecropium supereſt post hæc docuisse talentum
Sexaginta minas, seu uis sex millia drachmas.
Quod summū doctis perhibetur pondus Athenis,
Nam nihil his obolo ue minus, maius ue talento.

Ex his itaque satis perspicuum est Atticum talētum ponderale tot fuisse minarum, quot fuerit nummarium. Sic usus est talento pro pondere Xenophon

libro κύρου παιδείας sexto: σκευῶν μὲν γὰρ βάρος ἀμφὶ τὰ εἴκοσι καὶ πέντε τάλαντα ἦν. Id est, Vasorum enim pondus erat circiter quinque & uiginti talenta. Idem libro ἀπομνημονευμάτων tertio: ὥσπερ εἴ τις ἓν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερὸν ὅτι πλείω γε φέρειν οὐδὲ ὠλχειρητέον αὐτῷ; Hoc est, Quemadmodũ si quis unum talentum ferre non possit, qui manifestum non est? quod plura ferre ne conari quidem debeat? Sequitur μνᾶ, quam centum drachmarũ esse diximus. id rursum probandum. Diodorus quidem cuius uerba iam retuli clare dicit, sed magis etiam Cleopatra, cum ait: ἡ ἀττικὴ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ῑβς´, < ρ̄, ϛ τ̄, ὀβολοὺς χ̄, θέρμους ϡ̄, κεράτια ͵αω̄, χαλκοῦς ͵γχ̄. Id est, Attica mina uncias habet duodecim cum dimidia, drachmas centum, scriptula CCC. obolos DC. lupinos DCCCC. siliquas MDCCC. æreola $\overline{\text{III}}$DC. Quod ipsum ex Xenophontis eodem libro colligitur: ὅτι νικίας ποτὲ ὁ νικηράτου ἐκτήσατο ἐν τοῖς ἀργυρίοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος σωσίᾳ τῷ θρακὶ ἐξεμίσθωσεν, ἐφ' ᾧ ὀβολὸν μὲν ἀτελῆ ἑκάστῳ τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι. τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσως ἀεὶ παρεῖχεν. ἐγένετο δὲ καὶ ἱππονίκῳ ἑξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μνᾶν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας. φιλημονίδῃ δὲ τριά-

Mina

δὲ τριακόσια, ἡμιμναῖα. Hoc est, Quod Nicias Nicerati filius possederit aliquando in metallis argentarijs homines mille, quos ipse Sosiæ Thracensi elocauerat: ita ut singulis, diebus singulis obolum integrum daret: atque eum numerum fortè semper exhibuit. Fuerunt & Hipponico sexcenta mancipia ad eundem hunc modum elocata, quæ integram minam afferebant in diem. Philemonide uero trecenta, quæ semiminam. Hæc ille. Cum itaque sex oboli constituant drachmam, ut Diodorus & Cleopatra tradunt, liquet minam Atticam centum drachmis perfici. Suidas quoque scribit: ἑκατὸν δραχμαὶ ποιοῦσι μνᾶν μίαν. Id est, Centum drachmæ faciunt minam unam. Postremo Plinius ex professo de Atticis ponderibus scribens, libro uigesimo primo capite ultimo, ait: Mna, quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Quin etiam Fannius inquit:

Mnam uocitant, nostriq́ minam dixere priores.
Centum hæ sunt drachmæ.

Satis probatum arbitror minam Atticam centum esse drachmarum, & eandem ponderalem & nummariam. Porrò ἀπὸ τῆς μνᾶς, fit μνααῖος, minæ pondus habens. Sic Xenophon λίθου μνααίου dicit, ἐν ἱππάρχῳ καὶ ἐν τῷ περὶ ἱππικῆς.

Vnde pro pondere in usu fuisse intelligitur. Diuiditur autem mina in duo ἡμιμναῖα, id est duas semiminas: quod ex Xenophontis uerbis clarum est.

Drachma

Nunc sequitur δραχμή, quæ habet sex obolos, Diodoro, Xenophonti, Plinio, & alijs omnibus. Ait uero Plinius, loco cuius iam sæpe mentionem feci: Drachma Attica, ferè enim Attica obseruatione medici utũtur, denarij argẽtei habet pondus. Eademq; sex obolos pondere efficit. Suidas quoque scribit: δραχμὴ ἓξ ὀβολῶν. id est, Drachma sex obolorũ.

Obolus

Superest ut ὀβολὸν explicemus. Is diuiditur in duos semiobolos. Semiobolum autem ipsi ἡμιώβολον appellant. Diuiditur & in sex æreola, quos χαλκοῦς nominant. quod Diodorus dicit: & præterea Suidas alio loco: ὀβολὸς παρὰ ἀθηναίοις ἓξ ἐστι χαλκῶν. id est, Obolus apud Athenienses sex est æreolorum. Cleopatra quid sentiat, in Romanis declarauimus. χαλκοῦς uero secatur in septẽ minutias, λεπτὰ uocant Græci, quod ex Diodori uerbis dilucidum est, & Suidæ, qui scribit alibi: ὀβολὸς δὲ παρὰ ἀθηναίοις ἓξ ἐστι χαλκῶν. ὁ δὲ χαλκοῦς, λεπτῶν ἑπτά. id est, Obolus quidem apud Athenienses sex est æreolorum. Aereolum uero septem minutiarum. Λεπτὸν autem, id est minutia, indiuisum manet. Sed Cleopatra diuidit etiã drachmam in tria scriptula: quæ ut forte fuerint Athenienſibus

pro

pro pōderibus in usu, non uidentur fuisse in re nummaria. Scribit enim loco scriptuli Demosthenes δυοῖν ὀβολοῖν. cuius uerba sunt: ἀλλ' ἐν τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν ἐθεώρουν ἄν, εἰ μὴ τούτων ἐγγραφῇ. Eadem Cleopatra secat obolum in sesquilupinum & tres siliquas: de quibus alibi dicturus sum. Hæc autem quæ recensui Attica pondera fuere. quæ singula in minora diuidamus. Ταλαντον diuiditur in minas LX. drachmas $\overline{\text{VI}}$. obolos $\overline{\text{XXXVI}}$. semiobolos $\overline{\text{LXXII}}$. æreola $\overline{\text{CCXVI}}$. minutias $\overline{\text{MDXII}}$. Μνᾶ diuiditur in drachmas C. obolos DC. semiobolos MCC. æreola $\overline{\text{III}}$DC. minutias $\overline{\text{XXV}}$CC. Δραχμή diuiditur in obolos VI. semiobolos XII. æreola XXXVI. minutias CCLII. ὀβολός diuiditur in semiobolos II. æreola VI. minutias XLII. ἡμιώβολον diuiditur in æreola III. minutias XXI. χαλκοῦς diuiditur in minutias VII. quæ λεπτὰ dicuntur, & indiuisæ manent. Sequitur tertia huius sermonis pars, in qua obscura elucidare consueui. antequàm ergo ad talētum redeam hoc unum dicere uolo. Nullum ferè est ponderis genus tam Græcis q̄ Latinis, quo non & numisma uel summa quædam rei nummariæ significetur. Id ipsum in Latinis, Volusium & Balbum legentibus, clarius conspicietur, quàm ut ulla præterea probatione indigeat. In Græcis uero ita esse ea quæ diximus nonnihil declara-

Talentum habet
Minas 60
Dragmas 6000
Obolos – 36000
Aereola 216000
Minutias 151200

Atticorum ponderum
Recapitulatio

runt, magis autem quæ dicturi sumus poterunt indicare. Talentum itaq; Atticum supra probaui sexaginta esse minarum, quod de minori intelligendum est. duplex enim ipsis fuit, maius & minus. de maiori nunc est dicendum. quod fuisse in usu Terentius ostendit in Phormione, apud quem Geta inquit:

Si quis daret talentum magnum.

Et Virgilius in quinto Aeneidos:

Vinaq; & argenti magnum dat ferre talentum.

Plautus uero in Mostellaria declarat quot minarũ fuerit. apud quem Tranio seruus de minis quæ debebantur Danistæ loquens ait:

Quater quadraginta illi debentur minæ.

Deinde Simo senex de eadẽ re uerba faciẽs inquit:

Talentis à magnis totidem quot ego & tu sumus.

Tum iterum idem seruus infit,

Heus iã appetit meridies absolue hũc queso uomitũ
Ne hic nos enecet, quater quadraginta illi debentur minæ, Et sors & fœnus tantum est.

Hinc intelligitur talentum magnũ octoginta fuisse minarum. Sed hoc quoque obseruauit Seruius scribens super Vergilij uersu, qui est in libro quinto Aeneidos:

Perfusæ uestes, argenti auriq; talenta.

Ait enim: Talentum secũdum uarias gentes uarium est pondus, sed apud Romanos talentum est octo-

ginta

ginta libræ, sicut Plautus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse centũ sexaginta libras. Idem Seruius super eiusdem Vergilij hoc carmine, quod est in nono Aeneidos:

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.

Inquit: Bene addidit, magna: nam uarium apud diuersas gentes est talenti pondus. nam talentum potest & breue aliquid & magnum significare. Nam, ut supra diximus, secundum Plautum talentũ octoginta librarum est, qui cum dixisset debere CLX libras, paulo post intulit duo talenta, per iocũ dicens, debentur talenta tot quot ego & tu sumus. Hæc ille. Fallitur autem Seruius duobus modis. primo iudicio, quod Romanis LXXX librarum talentum esse dicit, cum nullum habuerint. Comici namque qui talenti uoce solent uti, ferè Attico more loquuntur. Vnde Terentius non modo habet talẽtum, sed etiam minam & drachmam & obolum, nec Plautus multum dissimilia. Sunt enim Græcos in hoc imitati Apollodorum, Diphilum, Menandrum, è quibus suas comœdias uerterunt. Deinde memoria fallitur, quod pro minis libras inquit. nam nec Plautus libras eo loco habet, nec ponderis eiusdem & ualoris sunt libra & mina. Sed quo modo Comici loquuntur, eo & Virgilium locutum facile credimus. Quin etiam Liuius declarat

idem

idem talentum Atticum appellans libro quadragesimo octauo ab urbe condita. Argenti probi duodecim millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis. talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendeat. Priscianus Cæsarienſis in libello De ponderibus hunc locum citans ſcribit: Sic decreuit ſenatus, ut non plus quàm ternæ libræ & quaternę unciæ ſingulis deſint talentis. Quæ quidem ex medicorum ſententia dicuntur. Nam octoginta minæ Atticæ efficiunt ipſis octoginta tres libras Romanas & quatuor uncias. eſt enim mina quatuor drachmis grauior libra. Sed minime Liuij eſt ſententia, qui denarios grauiores ſtatuit, quàm ut ſeptem octo tantum drachmas Atticas ponderent, ut libro præcedenti dixi. quare reliquæ drachmæ, quarum in unaquaq; mina quatuor ſuperſunt, in denarios diſpartiũtur. Idem Priſcianus ſcribit duo talenta Atticis fuiſſe his uerbis: Talẽtum Athenienſe paruum, minæ ſexaginta: magnũ, minæ octoginta tres & unciæ quatuor. Ego legerem, libræ octoginta tres & unciæ quatuor: ut cũ his quæ paulo ante ex eodem retuli, concordent. Niſi quis uelit dicere, minas hic ab eo pro libris ſcriptas, tanquam idem eſſent. quod ut hominis eſſet parum memoris, ita non multum mirum, quia poſtea ſcribit: Et ſciendum quod ſecundum Liuij cõputationem centum.

tum minæ Atticæ, quarum singulæ LXXV. drachmas habet, faciunt talentum magnum. nam minus habet LX. secundum Dardanum. isto enim modo talentum magnum non nisi septem millia & quingentas drachmas habuisset. Tres itaq; diuersę sententiæ à Prisciano proferũtur, siue librariorum siue ipsius magis culpa, qui diuersa ex diuersis non satis intelligens collegerit. Sed non ualde miror & Seruium & Priscianum in his falli, ut qui Grammatici fuerint nisi quis omnium rerum exactam scientiam illis esse debere uelit. quod nescio an ulli contigerit, aut unquam continget. Relinquamus itaq; Priscianum. nam Budæus quoq; aduertit ipsum non satis cõsona tradere, eaq; cum multis excusserit, tandem inquit. Quare potius adducor ut talentum apud Liuium sit octogenarium & proportionem epitriton habeat id est sesquitertiam, uel ut alij loquũtur tertiariam, ad talentũ Atticum minus, quod sexagenarium est. Hæc recte. Siquidem ex Plauto ostendi maius talentum esse octoginta minarũ, minus uero ex alijs multis sexaginta esse intelligitur. Pergit. Sic enim ratio quadrabit, ut quam proportionem denarius ad drachmam habuisse dicitur, eandẽ Liuianum talentũ ad uulgare, id est ad Atticum habeat. Priscianus quidem dixit denarium hanc proportionem habere ad drachmam, sed Liuius nõ omnino

qui addit feré. Budæus autem id non uult. nam denarium & drachmã Atticam idem pondus habere & idem ualere putat. Sequitur. Libras nunc centenarias intelligi uolo nam quod apud Priſcianũ legitur ut talẽtum minus ſexagenarium ſit, & libræ eius ſeptuaginta quinq; drachmarum, nullo authore cõ firmari poteſt. Hactenus ille. Ex incuria librarij arbitror hic ſcriptũ libræ, cum minæ eſſet ſcribẽdum. & uere dicũtur hęc à Budęo. Tametſi enim duplex mina fuerit Atticis, uetus LXXV. drachmarũ, noua centum, nuſquam tamen legitur talentũ minus fuiſſe centum ueterum minarum. ſed de his mox plura. Ait deinde Budæus. Cum enim Suidas, Pollux, Feſtus, Græci & Latini talentum Atticum ſex millium drachmarum eſſe dicant & ſexaginta minarum, neceſſe eſt ut LX. minas non Atticas ſed Greęcas intelligamus & centenarias, quæ Atticas octoginta faciunt. Hæc Budæus. Cum quo minime conſentio. nam Suidas & Pollux ac cæteri cũ dicunt talentum ſex millium drachmarum eſſe, Atticas intelligunt. quemadmodum etiam Latini dum ſex millium denariũm dicunt, intelligunt per denarios drachmas Atticas, ut ex dictis perſpicuum eſt. Atq; ſic etiam non Græcas minas ſed Atticas intelligũt. Sed quorſum tandem hæc? pergit declarando. Non omittendum id quod Pollux inquit, Talentum Atticum

apud

apud Athenienſes Atticas drachmas capere numero ſex millia. apud alios eundem numerum, ſed ſuarum cuiuſq; loci drachmarum. Hactenus Budæus. Supra uerba Pollucis retuli quibus minas dicit aliis quoq; centum eſſe drachmarum ipſis cõſuetarum, Tandem Budæus infert. Id quod eò pertinere poteſt, quod de talento Liuiano dictũ eſt, ſiue Euboicum, ſiue aliud fuerit. ut quomodo Athenis & alibi talentum ſex millia drachmarum habuit uernacularum cuiuſq; loci, ſic Romæ ſex millia denariorum habuerit. quę tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Hæc Budęus. Liuius cum habeat duplex talentum Atticum, maius quod ipſe clare dicit Atticum, minus, quod non obſcure ex his quæ ſupra ſcripſi, intelligitur quoq; Atticum fuiſſe. quorum neutrũ idem eſt cum Euboico, cuius ipſe aliâs nominatim mentionẽ fecit, neq; cum alio quopiam cuius meminiſſe authores ſcimus. Romanis aũt nullũ fuit talentum. cum enim ſex milliũ denariûm talentum eſſe aiũt, de Attico ſe loqui manifeſte dicũt Feſtus & Gellius. Liuius uero ſua quæ habet de eodem Attico minore ex Polybio tranſtulit. Quamobrem hæc Budæi, pace tanti uiri dixerim, planè incerta ſunt. ne igitur dubios magis quàm certos redderent lectores penè neceſſarium fuit ea aſcribere. Cæterum hoc loco nõ ab re erit ueterum loquendi

consuetudinem indicare, præsertim quod libri sint hic non parum deprauati. Suidas sic scribit ἀρχαῖα δ' ἡ χρῆσις ἡ τῶ τρίτῳ ἡμιτάλαντῳ, καὶ πέμπτῳ ἡμιτάλαντῳ. ἔστι δὲ τὸ μὲν τρίτῳ ἡμιτάλαντῳ, δύο ἥμισυ τάλαντα. ἡ τὸ ἕβδομον ἡμιτάλαντον, ἓξ ἥμισυ. ἡ ὅλως ὅυτινος ἀριθμοῦ παρωνύμως μέρει ἐπονομάσει τις τὸ ἡμιτάλαντῳ, τοῦτον ὁ προκεῖμενος ἀριθμὸς ἐφαρμόσει τῆς ταλάντοις. οἷον ἂν μὲν ὄγδοον. ζ', ἂν δ' ἔνατον. η'. ὡσαριθμουμένου δηλονότι ἡ τοῦ ἥμισυ. φίλον δ' τῆς ἀρχαίοις καὶ τὸ ἓν ἥμισυ τάλαντῳ, τρία ἡμιτάλαντα λέγειν. ὡς ἡ τρία ἡμιμναῖα, τὴν μίαν ἡμίσειαν μνᾶς. Id est. Antiqua cōsuetudo est huius locutionis tertium semitalentum & quintum semitalentum. Est uero tertium semitalentum, duo talenta & dimidium. Quintum uero semitalentum, quatuor & dimidium. Et septimum semitalentum, sex & dimidium. Et omnino cuius tandem numeri parti addiderit quispiā simili ratione semitalētum, eius numerus antecedens conueniet talentis, ut si octauum, septem. si nouem, octo. connumerato uidelicet dimidio. Solent autem antiqui unum cum dimidio talentum, tria semitalenta dicere, ut & tres semiminas, unam cum dimidia minā. Idem Suidas etiam alibi scribit. τρίτῳ ἡμίδραχμον τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν δραχμὰς, οὕτως ἐώθασι λέγειν οἱ παλαιοί Hoc est. Tertiam semidrachmam, duas drachmas

cum

cum dimidia isto modo antiqui cõsueuerũt dicere: quod sanè cum locutionibus superioribus cõuenit. Hinc Priscianus quoq; inquit in libello de ponderibus. Sestertius dicit semis tertius: de quo Aruntius hæc ait. Sestertius olim dupondius & semis, quasi semistertius. quo tẽpore denarius decussis ualebat. hoc est post duos sequẽs tertio loco est semis. Hoc quoq; secundum Atticos & Ionas, qui τρίτον ἡμιδράχμου dicebant pro δύο τῆ ἡμίσεια δραχμὰς. teste etiã Didymo, qui hoc ponit ostendẽs in omni parte orationis & constructionis analogiã Græcorum secutos esse Romanos: unde & Herodotus in primo historiarũ ἕβδομον ἡμιτάλαντον Id est. septimum semitalentum dixit, pro sex & semitalentum. Hæc Priscianus. Eiusdem sententiæ est Volusius Metianus quum scribit. Sestertius duos asses & semissem, quasi semis tertius, græca figura ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Nam sex talenta & semitalentum eo uerbo significantur. Lex etiam XII. tabularum argumento est, in qua duo pedes & semissis sestertius pes uocat. Ex his itaq; intelligimus si dixerint τρία ἡμιτάλαντα tria semitalenta indicant id est sesquitalentum. Sin τρίτον ἡμιτάλαντον duo integra talenta & dimidium. Sed de his satis, quoniam & Budæus ea nõnihil attigit. Dicũt prẽterea δίτάλαντον id est duo talenta, & τριτάλαντον, tria. Inde quoq;

fit ταλαντιαῖον id est pōdere talēti. Sic ταλαντιαῖοι λίθοι apud Suidam. Et ταλαντόω quod pondero, siue ad libram appendo significat, quo utitur Plato in Timæo. τὴν δὲ γῆν ταλαντρυμένην ἀνωμάλως σείεσθαι μὴ ὑπ' ἐκείνων. κινουμένην δὲ ἂν πάλιν ἐκεῖνα σείειν. Id est. Terram uero inæqualiter appensam ab illis concuti. rursumq; commotam illa concutere. Sed idem uerbum etiam dicitur ταλαντάω & ταλαντεύω. Postremo inde πολυτάλαντος dicitur diues, ut qui multa habeat talēta. Sed in his nimius fui, quæ ad Grammaticos magis pertinent. Veniam nunc ad minam. quemadmodum uero duplex talētum magnum & paruum Atticis fuisse testimonio authorū probaui, ita duplex quoq; mina fuit. maior, quam Solonis appellare possumus: minor, quam ueterē. fuit hæc quinq; & septuaginta drachmarum, illa centum. Habet itaq; Solonis plane proportionem sesquitertiam ad ueterem, quam & talētum magnum ad paruum, ut prorsus uerum sit quod Plutarchus & Andocides afferunt Solonē mensuras & pondera auxisse. Cæterum ut utrumq; talentū in usu mansit, sic non pari modo utraq; mina. sed uetus abolita uidetur. Erat uero Solonis Xenophonte, Diodoro, Cleopatra, Plinio testibus centum drachmarum. Vetus autem quinq; & septuaginta, quod dicunt Fannius & Prisicianus. Fannius

quidem

quidem, cum Graiam minã, quam uult centum esse drachmarum, declararit, adijciens.

Attica quæ fiet, si quartam dempseris hinc, mna.

Priscianus uero sic scribens. Mina Attica drachmæ septuaginta quinq;. Malo aũt istis hic quàm Plutarcho accedere, quod hac ratione prorsus seruet̃ proportio sesquitertia, quæ & inter talentum magnum & paruum est. Credo itaq; uel negligenter à Plutarcho scriptũ trium & septuaginta minarũ, uel, quod magis placet, librariorum incuria qui notas ob uetustatem nõ recte legentes, numerũ mutarunt. Verũ Fannius & Priscianus nõnihil etiam hac parte aberrarunt à uero, quo fit ut alios reddiderint dubios, alios secum errare fecerint. nam minã centum drachmarum, quam Atticam esse ex optimis authoribus probaui, Græcam appellat Fannius, nesciẽs Atticis duas fuisse minas. Ait enim

Accipe præterea paruo quam nomine Graij
Mnan uocitant, nostriq; minam dixere priores.
Centum hæ sunt drachmæ, quod si dempseris illis
Quatuor, efficies hanc nostram deniq; libram:
Attica quæ fiet, si quartam dempseris hinc, mna.

Ex quibus carminibus primo clarũ est, quod Graiã minam centum esse drachmarum uelit. quasi Gręci perinde ut communem habuerint loquẽdi proprietatem, quam διάλεκτον appellant, sic etiam minam

habuerint

habuerint communem. Deinde libram Romanam esse drachmarum nonaginta quatuor· quod rectissime ab eo scriptū est. Tum deniq; Atticam minam esse drachmarum septuaginta quinq;·quod uerum est de ueteri Attica. Si itaq; quam Graiā uocat, nominasset quoq; Atticam, bene sensisset. sed forte nō credidit unam eandemq; ciuitatem duas habuisse minas diuersas, unde in istam opinionē uenit. Sed Priscianus magis errat scribens: Mina Attica drachmæ septuaginta quinq;. Libra uel mina Graia drachmæ nonaginta sex. Primum recte scribit de Attica mina ueteri, ac planè cōcordat cum Fannio. alterum nō recte·nam nec libra uere Graia dicitur, quæ Rōmana est·qua tametsi Greci utunt̄, seruāt tamen idem pōdus quod Romani. nec mina ulla nonaginta sex drachmarum fuit. Sic fallimur ubi, re nō satis diligenter considerata, leues ad scribendum sumus. Videtur itaq; Priscianus legisse Fannij carmina, sed nō satis memoria tenuisse. Porrò Alciatus facit nobis duas libras Atticas, quarum neutra est Attica. altera tantum improprie sic dicitur, & quidem à nemine nisi Fānio. Sed ne tempus frustra teratur eius uerba perpendamus, Nunc de libra uideamus, quā illi λίτραν dicunt, & minimum fuit, ponderis uidelicet stagiorū, id est sextularum, trium, ut interpres Nicandri scribit. Sic ille. Nicādri interpres hoc non

scripsit

scripsit de libra, sed mina Attica. ait enim. ἡ ἰταλικὴ μνᾶ λίτραν μίαν ἡμίσειαν. ἡ δὲ Ἀττικὴ, στάγια τρία. Id est mina Italica sesquilibram habet. Attica uero tria stagia. Sed locus hic sine dubio deprauatus est, ut & alij multi. Quis enim unquam scripsit minam Atticam sex drachmarum esse? ego arbitror sic legendum. ἡ δὲ ἀττικὴ λίτραν μίαν ἢ στάγια.ū. id est Attica uero librā unā & stagia duo. tum enim uere ab interprete ista scribuntur. Illud fortassis nō prætermittendū, quod Alciatus ex sententia interpretis Nicandri, non interpretur tria stagia, tres sextulas· quod is stagium dicat esse pondus sesquidrachmæ, ac idem cum denario, & sextulam tantum quatuor scriptulorum esse constet. Libram tamen unciarum esse duodecim interpres ille recte scribit. ἡ ὁλκὴ οὐγγίας δύο. ἡ λίτρα ὁλκὰς ἓξ. Hoc est. Holce uncias duas habet, libra holcas sex. Quid uero Holce fuerit in medicis declarabo. Præterea Alciatus librā pro mina dicit· quē nec satis defendit Plinius qui more interpretum sibi aliquid permittens, uertere solet libram, nec Fannius qui improprie sic nominauit. Pergit deinde. De qua multa quoq; Iulius Pollux scripsit. cui opinioni astipulat' etiā Hesychius qui λίτραν interpretatur Siclum, qui idē est cum stagijs tribus· & tamen libra communis, ipsa quoq; est unciarum duodecim. Hactenus Alciatus. Ascribenda sunt

uerba utriusq;,primo Hesychij qui inquit. λίτρα, ὀβολός. οἱ δὲ νόμισμα παρὰ Σικελοῖς. οἱ δὲ ὠδὶ σταθμῶν. οἱ δὲ ῥωμαῖοι διὰ τοῦ. ῡ. λίβρα Id est. Litra, obolus. Alij uero dicũt nomisma apud Siculos. Alij pondus. Romani autem per.b.proferũt libram. Ne uero quempiam perturbent uerba Hesychij, ea declarare operæpreciũ duxi. Principio dicit: libra, obolus, id est libra ualet obolum. Id autem de graui ęre quo multam indicere solebãt dictum accipi potest. Siquidem denarius decem ualebat asses siue libras, obolus uero erat decima pars drachmæ Aegineæ. ut in alio opere declaraui. Hinc traditum ab authoribus librã obolũ ualere. Vnde Pollux libro nono inquit. καὶ μὴν ἐν ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ, φησὶν ἀριστοτέλης, ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας. δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν αἰγιναῖον. Hoc est. Atqui in Agragantinorũ rep. dicit Aristoteles, quendam multatũ esse triginta libris. Valere uero librã obolum. Ex quibus dilucidum esse arbitror libram & obolum non idem esse, sed idem ualere. Quod si quis putat λίτραν pro libella, quod diminutiuum non recipit Græca lingua dictũ, non aberrat. Siquidem libella erat moneta argẽtea atq; decima pars denarij, ut alia libella decima pars sestertij, quemadmodum est apud Volusium Metianum. Deinde ait Hesychius. Nomisma apud Siculos, ex quo apparet

paret Siculos etiam Romana moneta usos · quare mirum non est Epicharmum Siculum scripsisse he/minam latino uocabulo. Addit Hesychius. alij pon dus · quod ita esse nemo non intelligit. Postremo in quit Romani autem per b proferunt uel scribunt li/bram · cognoscitur itaq; uel inde Græcos Romanã uocem nonnihil corrupisse. Igitur quæ sit sententia tum Hesychij tum Pollucis quemlibet iam tenere arbitror. Sed Alciatus uidetur legisse siclum, cum omnia exemplaria Hesychij & Pollucis quæ mihi uidere contigit, habeant obolũ. Quamobrem mi/nus etiam istorum uerbis quàm Nicandri interpre/tis confirmare potest Atticam libram trium sextula rum fuisse. Sequitur in Alciato. Est & alia Attica, cuius meminit Rhemnius Palæmon, ponderis dra/chmarum LXXV. quarta uidelicet parte minor no/stra libra, cuius supra mentionẽ fecimus · sed impro/prie hanc librã uocitari dixi. Hæc ille. Fannius eam nunc libram Atticam, nũc minam nominat. minam quidem recte, libram uero improprie, ut bene sentit Alciatus. His itaq; uersibus libram appellat.

Vnciaq; in libra pars est, quæ mensis in anno.
Hæc maior Latio libra est, gentiq; togatæ.
Attica nã minor est, ter quiq; hãc deniq; drachmis
Et ter uigenis tradunt explerier unam.

Quibus uero minam recte uocat supra retuli.

Deinde errat Alciatus quod quarta parte Romana libra minorẽ dicit. id enim non est. nam tum septuaginta duarum drachmarum tantum esset quod nec ipse uult, nec est uerum. Quod autẽ supra se dixisse ait, est. Metron enim ut eius poetæ interpres attestatur, præcipue chœnica appellabant, ex eo quod illa principium sit omnis ferè mensuræ quapropter & à quibusdam libra dicta est, sed improprie. Videtur Rhemnius Palæmon non ipsam chœnicem, sed eius dimidium libram appellasse, dum Atticã librã commemorat ponderis drachmarum LXXV. Sic Alciatus. Recte quidem scribit metron chœnica dictam id enim dixit Aristophanes, ut eius interpres declarat ubi uero Rhemnius dimidiũ chœnicis appellauerit librã nescio certe si ita appellasset, quod ab eo factum nõ est, magis etiam improprie quàm minam libram nominasset. Sed de his plus satis. Libra igitur nulla est Attica sed duplex est mina Attica, uetus & Solonis. Iam ad drachmam est transeundum, quæ nummus erat argenteus, sicut apud Romanos denarius. Hinc Suidas scribit Δραχμὴ δὲ ὁλκὴ νομίσματος ἀργυρίου. Id est. Drachma aũt pondus argentei nummi. Et Fannius

In scripulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis signatur pondus Athenis.

Pręterea Alexarchus apud Athenęũ mutato more loquendi

loquendi τὴν δραχμὴν, ἀργυρίδα nuncupauit. Fuit & aurea drachma, quam δραχμὴν χρυσίου Hesychius & Suidas nominãt. Cæterum drachma dicta est, ut Iulius Pollux scribit, quod sit quasi manipulus obolorum, quem δραγμὴν uocant. A drachma quoq; fit τετράδραχμον, id est quatuor drachmæ, in cuius loco latini habent semunciã. eo usus est Liuius. fit & τρίδραχμον atq; δίδραχμον, id est tres & duæ drachmæ. Quoniam uero de drachma Attica multa in latinis ponderibus dixi, nũc ad obolum ueniam. obolos autem drachma Attica sine cõtrouersia habet sex: quæ posset etiam diuidi in tria γράμματα, quæ latini scriptula nominãt, quemadmodum eam diuidit tum Cleopatra, tum Fannius: sed qa γράμματος & in hac significatione usus Atticis nullus aut rarus est, id ad medica pondera reiiciam. Ab obolo autem fit διώβολον & τριώβολον & τετρώβολον id est duo, tres, quatuor oboli. Pendet uero obolus sex æreola Diodoro & aliis: quare Pliniĩ locus aut deprauatus est, aut ipse decem æreola paris ponderis fecit cum aliorũ sex. Sunt uero uerba Plinĩ de drachma Attica. Eademq; sex obolos pondere efficit: obolus decem chalcos. Postremo æreolum diuiditur in septem minutias, quæ, ut dixi, indiuisæ permanent. Tantũ de Atticis ponderibus, sequuntur medica quę sic habẽt. ἡ μνᾶ ἰατρικὴ ἔχει

Pondera medica

ὀυγγίας.ις̄. ἡ δὲ λίτρα ὀυγγίας.ιβ̄. ἡ δὲ ὀυγγία δραχμὰς.η̄. ἡ δὲ δραχμὴ γράμματα.γ̄. τὸ δὲ γράμμα ὀβολοὺς δύο. ὁ δὲ ὀβολὸς ἡμιώβολα δύο. τὸ δὲ ἡμιώβολον κεράτιον.ας̄'. τὸ δὲ κεράτιον σιτάριον.δ̄. Hoc eſt. Mina medica habet uncias ſedecim. Libra uero uncias duodecim. Vncia drachmas octo. Drachma ſcriptula tria. Scriptulum obolos duos. Obolus ſemiobolos duos. Semiobolus ſiliquam unam cum dimidia. Siliqua grana quatuor. Sic ſe habent pondera quæ Græcorum medicis ſunt in uſu· quod aũt tot unciarũ fuerit medica mina, clare dicit Dioſcorides quiſquis fuit, cuius uerba ſunt hæc in libello de menſuris & ponderibus. ἡ μνᾶ, ἥτις μὲν τὴν ἰατρικὴν χρῆσιν, ἄγει ὀυγγίας.ις̄. τυτέσιν ὁλκὰς ρκη̄. Id eſt. Mina ſecundum medicorum uſum habet uncias ſedecim, drachmas centum uiginti octo. Hinc Galenus libro ſecundo περὶ ξυνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη recitat emplaſtrum Heræ nobilis medici qui ſic ſcribit πίσσης ξηρᾶς μνᾶ.ᾱ. λιθαργύρου μνᾶ.ᾱ. & cætera minæ pondere· tandẽ uero etiam κυπρίου χαλκοῦ μνᾶς ἑκκαιδέκατον Vbi Galenus addit. ἐν τούτῳ τῷ φαρμάκῳ ὁ ἥρας δῆλος ὅτι τὴν μνᾶν ις̄. ὀυγγιῶν βουλόμενος εἶναι. οὐ γὰρ ἂν ἑκκαιδέκατον ἐγεγράφει μνᾶς, εἰ μὴ τοῦτ' ἐβούλετο. Id eſt. In hoc medicamento Heras manifeſte uidetur uelle minam eſſe ſedecim unciarum. non enim ſcripſiſſet

ſextam

ſextamdecimam minæ partem, niſi hoc uoluiſſet. Idem Galenus in eodem libro paulo ante recẽſens emplaſtra quædam uiridia Andromachi, quartum his uerbis ab eo ſcriptũ affert. Ιοῦ ξυςοῦ δραχμὰς θ̄. χρυσοκόλλης δραχμὰς. θ̄. τερμινθίνης μνᾶν μίαν. κηροῦ μνᾶς ἥμισυ. ὄξους ὀλίγον. Id eſt. Aerugi-nis raſilis drachmas nouẽ. Chryſocollæ drachmas nouem. Reſinæ terebinthinæ minam unam. Ceræ minam dimidiam. Aceti parũ. Galenus minæ quã Andromachus intelligat, declarandæ gratia, inquit. τὴν μνᾶν δὲ οὐγγιῶν δεκαὲξ ἐμβάλλειν. ἡ γὰρ τῶν εἴκοσι, ὡς πρὸς τὴν τῆς χρυσοκόλλης καὶ τοῦ ἰοῦ ἰσομετρίαν, μεγάλη. Hoc eſt. Minam autem ſedecim unciarum inijcere oportet. Quæ enim uiginti uncia rum maior eſt, quàm ut proportione chryſocollę & ærugini conueniat. Satis declaratum arbitror medi cis in uſu fuiſſe minam ſedecim unciarum. quare ad librã uenio. quæ ipſis more Romano in duodecim uncias ſecatur. Medici enim nobiles Græci qui hoc uocabulo utuntur rerum Romanarum non fuerunt imperiti, unde & nomen & pondus mutuo ſumpſe-runt. Sed librã explanat idem Dioſcorides ſcribẽs. ἡ δὲ λίτρα ἔχει οὐγγίας. ιβ'. δραχμὰς δὲ. ϛϛ̄. Quod eſt. Libra autẽ habet uncias duodecim, drachmas uero ſex & nonaginta. Idem aſſerit Galenus περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro primo. ἡ μὲν γὰρ

λίτρα

λίτρα δραχμὰς ἓξ ἓνὸς πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα. ἡ δὲ ἡμίλιτρον ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα δηλονότι. καθάπερ καὶ τούτου πάλιν τὸ ἥμισυ τέτταρας καὶ εἴκοσι. Id est. Libra enim drachmas sex & nonaginta habet. Selibra octo & quadraginta. quemadmodum & huius rursum dimidia pars quatuor & uiginti. Sic Galenus. Cum itaq; octo drachmæ unciam efficiãt, ut mox declarabo, necessario sequitur libram esse duodecim unciarum. Quin etiã Galenus eiusdem operis libro primo ait. εἰ μὲν τῆς χαλκίτεως ἐμβαλοις οὐγγίας. ϛ̄. ὅπερ ἐστὶν ἥμισυ λίτρας, ἔσται σοι μεγάλων τραυμάτων κολλητικώτερον τὸ φάρμακον. Hoc est. Si chalcitis uncias ineceris sex, quę est selibra, magna uulnera conglutinandi uim maiorem habebit hoc medicamentum. Sed idem libro tertio eiusdem operis libram tam põderalem quàm mensuralem in duodecim uncias diuidi clarissime dicit, quę uerba libro primo retuli. Sequitur

Vncia

οὐγγία uox Romana, literis paululum, ut scribit Galenus, immutatis, nec minus pondus Romanum, quã drachmarum octo esse ait his uerbis Dioscorides. ἡ δὲ οὐγγία δραχμάς. η̄. γράμματα. κ̄ δ̄. Id est, Vncia uero drachmas habet octo, scriptula uigintiquatuor. Galenus quoq; scribit περὶ συνθέσεως φαρμάκων ιγ̄ βιβλίῳ libro sexto. διὰ τὸ τὴν σαθμικὴν οὐγγίαν ὀκτὼ δραχμὰς εἶναι. Id est, Idcirco

quod

quod ponderalis uncia octo drachmas pendeat. Idem eiusdem operis libro quinto. ἕλκουσι γὰρ αἱ θ. ὀυγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑστὼς καὶ ἡμίσειαν ὀυγγίας ἑβδομικὰς. αἵτινες ξ. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς ὀυγγίας. η. δραχμὰς ὀκτὼ μένης. Id est, Pendent enim nouem unciæ Italicæ quæ in cornibus intersectis sunt, septem uncias ponderales cum dimidia, quæ quidē sexaginta drachmæ fiunt, cum unaquæq; uncia capiat octo drachmas. Idem in emplastro, quod ipse cōposuit, declarat. ξυτίνης τερμινθίνης ὀυγγίας β̄. τουτέστιν δραχμὰς ις̄. Id est, Resinæ terebinthinæ uncias duas hoc est drachmas sedecim. Hinc quoque fecerunt ἡμιόυγγιον quod est Semuncia. Galenus libro secūdo. βουληθεὶς δὲ ἐνῶδες αὐτὸ ποιῆσαι μίξεις ὀποπάνακος ἡμιόυγγιον, ὅ πέ ἐστι δραχμὰς δ'. Id est, Si uolueris id ipsum odoratum facere, miscebis opopanacis semunciam, quod est drachmas quatuor. Hesychius quoque scribit. Δραχμὴ τὸ ὄγδοον τῆς ὀυγγίας. Id est Drachma octaua pars unciæ. Vncia igitur drachmarum est octo. Drachma autem pen Dragma
det tria scriptula. inquit itaq; Dioscorides, cuius iam sæpe mentionem feci. ἡ δὲ δραχμὴ, ἣ καὶ ὁλκὴ ἄγει γράμματα τρία, τουτέστιν ὀβολοὺς. ς̄. Id est, Drachma quæ & Holce pendet scriptula tria, quod est obolos sex. Idem etiam alij tradunt. Ab ea fit ἡμι-

δραχμον, quod medicis quoq; in usu est. Galenus operis cõmemorati libro quarto. τῆς δὲ τ χαλκῆ λεπίδος ἡμίδραχμον. Hoc est, Squamæ uero æris semidrachmam. Proximum est γράμμα, quod Latini scriptulum dicunt, ueteribus Græcorum medicis non adeo in usu, ut nec Latinis. Iuniores uero è quorum numero est Actius, Alexander, Aretius, Moschio, non raro utũtur, sed ex his nihil iam probare uolo. Veteres autem eius loco habent δυόβολον, uel ὀβολοὶ δύο. Vt Soranus apud Galenum πρὸς συνθέσεσ φαρμάκων καὶ τόπους libro primo διατήρεσ ὀβολοὶ δύο. Id est. Pumicis oboli duo, Quem obolum etiam Plinius non mutauit cum haberet scriptulum, quo aliâs utitur, & dimidium scriptulum dicere posset. Verba eius sunt libro XXXVI. capite XI. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus. Duos uero obolos dicunt & διώβολον, ex quo fit διωβολιαῖοσ. Galenus eiusdem operis libro septimo ὕδατι ἀναπλάττε τροχίσκους διωβολιαίους. Id est. Aqua formato pastillos pondere duorũ obolorum. Tres aũt obolos ijdem dicunt τριώβολον. Idem Soranus loco supra citato ἁλὸς ἀμμωνιακοῦ τριώβολον. Hoc est. Salis Ammoniaci tres obolos. Sic etiam quatuor obolos appellant τετρώβολον. Zoilus apud Galenum libro tertio eiusdem operis. κρόκου τετρώβολον, κινναμώμου

Scriptulus

Obolus

μου τετρώβολον. quod est, Croci quatuor obolos, cinamomi quatuor obolos. Inde etiam ἡμιώβολον, quod & ἡμιωβόλιον legitur. Andromachus apud eundē libro septimo: ἐλατηρίου ἡμιωβόλιον. id est, Elaterij semiobolum. Idem: κρόκου ὀβολὸν καὶ ἡμιώβολον. hoc est, Croci obolum & semiobolum. Demum χαλκοῦς, quod Plinius non uertit, in usu est medicorum. Dioscorides libro quarto de syluestri cucumere. ἡ δὲ τελεία πόσις ὀβολός. ἡ δὲ ἐλαχίστη ἡμιωβόλιον. παιδίοις δὲ δίχαλκον. πλεῖον γὰρ πρὸ ἐν κίνδυνον ὠφόρει. id est, Integra potio oboli pondere est: minima uero semioboli: pueris dentur duo æreola: plus potum periculum affert. De siliqua & grano in alio opere plura scripsi. Sic habent pondera medica, quæ difficilia reddit tum magnus dissensus eorum qui de his scripsere, tum quod nemo satis diuersitatis causas tradidit, ne ipse quidem Galenus uir summe diligens. Sed antequam redeam ad minam, rursus maiora in minora quæq; pondera resoluā. Mina diuidit̃ in uncias XVI. drachmas CXXVIII. scriptula CCCLXXXIII. obolos DCCLXVIII. semiobolos MDXXXVI. siliquas $\overline{\text{II}}$ CCCIIII. grana $\overline{\text{IX}}$CCXVI. Libra diuiditur in uncias XII. drachmas XCVI. scriptula CCLXXXVIII. obolos DLXXVI. semiobolos MCLII. siliquas MDCCXXVIII. grana $\overline{\text{VI}}$DCCCXCII. Vncia diuidit̃ in drachmas VIII. scri-

Ponderan̄ 1. exaxitulatio

ptula XXIIII. obolos XLVIII. ſemiobolos XCVI. ſiliquas CXLIIII. grana DLXXVI. Drachma diuiditur in ſcriptula III. obolos VI. ſemiobolos XII. ſiliquas XVIII. grana LXXII. Scriptulum diuiditur in obolos II. ſemiobolos quatuor, ſiliquas ſex, grana XXIIII. Obolus diuiditur in ſemiobolos II. ſiliquas III. grana XII. Semiobolus diuiditur in ſiliquā unā cum dimidia, grana VI. Siliqua diuiditur in grana quatuor. Nunc rurſus ad minam ueniendum, quæ uaria admodum eſt. ſed nos de alijs in alio opere eiuſdem cum hoc argumenti ſcripſimus copioſius. iam de his ſolum dicam, quæ in medicinæ uſu fuerunt. Medicam in uſu fuiſſe iam ſatis probatum arbitror. Plinius uero qui *Dioſcoridis latina faciens* μναῦ, libram uertere ſolet dubio procul Atticam intelligit, quæ quatuor tantum drachmis Romana libra maior eſt. Dioſcorides itaque libro quinto ſcribit: ὀξύμελι σκευάζεται οὕτω. λαβὼν ὄξους κοτύλας ε̄, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μναῦ μίαν. μέλιτος μνᾶς ῑ. ὕδατος κοτύλας ῑ. μίξας ἕψησον ἄχρις οὗ δεκάκις ἀναβράσῃ καὶ ψήξας καταγγίσον. Plinius ſic reddit libro quartodecimo capite decimo ſeptimo: Oxymel hoc uocarunt, mellis decem libris, aceti ueteris heminis quinq;, ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextarijs quinque ſufferuefactis decies, mox elutriatis atq; inueteratis. Dioſcorides ibidem. ὁ δὲ

οἰνάν

ὀινανθίνῳ συνυαλίζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν μνᾶς β̄. εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ̄. ἔπειτα διυλίσας ἄπιθον. Plinius in eodem libro capite decimosexto: Fit è labrusca, id est uite syluestri, quod uocatur œnanthinon: flores eius libris duabus in musti cado macerati post triginta dies mutantur. Hæc ille. Ex quibus clarum quod Plinius apud Dioscoridem minam acceperit Atticam. Hinc etiam ait cum medica iam uellet è Græcis, potissimum ipso Dioscoride transferre. Ferè enim Attica obseruatione medici utuntur. Et paulo post: Mna, quam nostri minam uocant pendet Atticas drachmas centum. Sic quoque uidetur usus mina Philoxenus medicus, cuius emplastrum est apud Asclepiadem, ut scribit Galenus περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro quarto: κηροῦ δραχμὰς ρ̄. ὃ μνᾶν ὠνομάφει, εἶτα τοῦ ταυρείου δραχμὰς ρ̄. ῥητίνης τερμινθίνης δραχμὰς ο̄ε̄. ὃ τρία τέταρτα ὠνομάφει. id est, Cæræ drachmas centum, quod minam scribit: seui taurini drachmas centum: resinæ terebinthinæ drachmas septuagintaquinque, quod tres quartas scribit. Videtur autem Asclepiades hanc interpretationem per drachmas posuisse cum Philoxenus scripserit minam, ne quis eum de Alexandrina aut alia sensisse putaret. Galenus uero cum Crito minam

ſcripſiſſet dubitat quam nam intelligat. locus eſt libro quinto, cum inquit: φαίνεται δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ρ̄ δραχμῶν βουλόμενος εἶναι τὴν μναῦν. id eſt, Videtur autem in alijs quoq; uelle centum drachmarũ eſſe minam. Quoniã uero Romæ egiſſe Critonem conſtat, ut qui Cæſareus medicus fuerit, dubium eſt an per drachmas, ut alij, denarios intelligens uoluerit minam eſſe centum denariorũ. tunc enim ab Attica mina multum, à medica parum, quod mox declarabo, differret. Sed audiamus Galenũ quàm diuerſa tradiderint qui de ponderibus ſcripſere. διαπεφώνηται ἡ τοῖς περὶ τῶν σταθμῶν καὶ μέτρων γράψασιν, ὁπόσος ἐστὶν ὁ τῆς μνᾶς σταθμός, ἐνίων μὲν ἑκκαίδεκα λεγόντων ὀυγγιῶν εἶναι τὴν μναῦν. ἐνίων ἢ εἴκοσι. ἐνίων δὲ καὶ διορίζομένων, καὶ τὴν μὲν ἀλεξανδρειωτικὴν εἴκοσι φασκόντων εἶναι ὀυγγιῶν. τὴν δὲ ἄλλην ἑκκαίδεκα. id eſt, Diſſenſere autem inter ſe qui de ponderibus & menſuris ſcripſerunt quantum minæ pondus ſit. Alij quidem ipſam ſedecim unciarum eſſe dicunt. Alij uero uiginti. Nonnulli autem diſtinguunt atq; Alexandrinam uiginti eſſe unciarum aiunt. alteram uero ſedecim. Idem dicit libro primo: τινὲς μὲν οὖν εἴκοσι ὀυγγίας ἔχειν φασὶ τὴν μναῦν. ἔνιοι δὲ ἑκκαίδεκα. hoc eſt, Quidam igitur uiginti uncias habere dicunt minam. alij autem ſedecim. Sed quod Alexandrina medicis in uſu fuerit, Galenus indicat, recen-

ſens

ſens ex Aſclepiade emplaſtrum Moſchionis uete/ ris medici, ſic ſcribentis: λυθαργύρου μνᾶ α̅. ἡ δὲ μνᾶ ὠδὶ τούτου τοῦ φαρμάκου ἔχει ὁλκὰς ρ̅ξ̅. Id eſt, Lithargyri mina una. Mina uero in hoc medica/ mento habet drachmas centum ſexaginta. Sic Aſ/ clepiades hoc in loco Moſchionem minam accepiſ/ ſe dicit. Galenus itaque addit: καὶ κατὰ τοῦτο τὸ φάρ/ μακον καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς αὐτοῦ γεγραμμένον ρ̅ξ̅. δραχμαῖς φησιν ἔχειν τὴν μναῖν. εὔδηλον οὖν ὅτι τὴν ἀλεξανδρειωτικὴν λέγει μναῖν, οὐγγίας κ̅ ἔ/ χουσαν. ὅπως ἑκάστη τῶν οὐγγιῶν ἔχει δραχμὰς η̅. οὕτω γὰρ συμβήσεται τὰς ρ̅ξ̅. δραχμὰς ἔχειν τὴν μναῖν. quod eſt, Et in hoc medicamento & in eo quod deinceps ſcriptum eſt, centum ſexaginta drachmas ait habere minam. Perſpicuum autem eſt, quod Alexandrinam dicit, quæ habet uiginti uncias: ita ut quælibet uncia habeat drachmas o/ cto. ſic enim fiet, ut mina habeat drachmas cen/ tum ſexaginta. Hæc Galenus. Hinc uidemus me/ dicis, alijs in uſu fuiſſe Atticam minam, alijs quam nominant Medicam, alijs Alexandrinam. Atti/ cam potiſsimum his, qui uel antequàm res Roma/ næ eſſent in flore ſcripſerunt, uel in Græcia agentes Romana pondera ignorarunt. Alexandrinam ue/ ro in primis, his qui Alexandriæ medicinam exer/ cuere. Medicam autem, quibus uel res Romanæ

non

non fuerũt ignotæ, cum in Græcia uitam degerent, uel Romæ agentibus fuerunt notissimæ. Sed cum à Galeno nulla ratio sit indicata, cur hæc mina constituta, nec id ipsum temere factum putare debeamus, liceat mihi quod sentio in medium proferre. Hi medici qui Romæ egerunt, quia uterentur Romanis ponderibus, utpote libra, & uncia, & denario, quem drachmam appellare solent, & scirẽt Atticis minam esse centum drachmarum, scripsere minam quoque esse centum drachmarum, per drachmas denarios intelligentes. Sic Crito, meo iudicio, accepit minam. Alij referẽtes ad drachmam Atticam, qua denarius quinta parte grauior est ex sententia Cleopatræ, ac etiam ferè Liuij, drachmas inuenerunt Atticas centum uiginti quinque tot denarios efficere. quæ drachmæ in uncias collectæ constituũt sedecim, minus tribus drachmis, quas non curarunt. Sic natam arbitror medicam minam, quæ eadem & centum sit denariorum, & drachmarum Atticarum centum uiginti octo. Quam meam coniecturam si quis contemserit, probabiliorẽ uelim afferat, & libenter cedam: fieri enim potest ut hic errem, sine causa tamen hanc minam à medicis institutam, nunquam crediderim. Porrò Alexandrinæ ratio est, aut quod drachmas grauiores habuerint, si Polluci credimus minas omnibus fuisse centum drachmarum, ipsas uero drachmas,

mas pro earum grauitate uel leuitate uariasse: aut quod mina, si Pollucis sententiam non probamus, plures apud eos quàm centum drachmas habuerit. Si itaq; grauiorem drachmam fuisse putauerimus, tum semper quinque drachmæ Alexandrinæ efficient octo Atticas. Habebit enim una drachma Alexandrina sesquidrachmam Atticam & decimam ipsius partem. Sin mina plurium fuit drachmarum q̃ centum, nemo quot fuerit, nisi drachmæ grauitate prius cognita, scire potest. Illud nobis sat sit, Alexandrinam minam drachmas Atticas pendêre centum sexaginta. Nunc ad libram, quam Græcis duodecim unciarum esse, quemadmodũ Romanis supra probaui. Perinde uero, ut hi libram siue assem diuidunt in uncias, ac duas nominant sextantem: tres, quadrantẽ: quatuor, trientem. sic Græci medicamenta eorum transferentes ipsos imitantur, atque ἕκτον λίτρας dicunt sextantem: τέταρτον quadrãtem: τρίτον trientem. Galenus περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro quinto: καὶ ἴρεως ἰλλυρικῆς καὶ ἀριστολοχίας στρογγύλης καὶ χαλκάνθου. τούτων ἑκάστου τὸ τρίτον τῆς λίτρας. τουτέστιν οὐγγίας δ. ἀριστολοχίας δὲ μακρᾶς καὶ χαλκοῦ κεκαυμένου τὸ ἕκτον ἑκατέρου τῆς λίτρας, τουτέστιν ἀνὰ οὐγγίας β. Hoc est, Iridis Illyricæ, aristolochiæ rotundæ, atramenti singulorum libræ trientem, id est uncias quatuor:

Ariſtolochiæ longæ & æris uſti, utriuſq; libræ ſex tantem: quæ ſunt ſingulorũ unciæ duæ. Ne hoc quidem negligẽdum arbitror, Græcos quoſdam diuerſum egiſſe quàm Plinius. Vt enim hic pro mina uertit libram, quæ tamen quatuor uncijs eſt minor: ita illi contrà, nonnunq; per centum drachmas libram non minam exprimunt: ubi quatuor redũdant. Vnde Galenus ſcribit eiuſdem operis libro ſexto: ποτὲ μὲν γὰρ αὐτὶ τῆς λίτρας ρ̄. δραχμὰς γράφουσι οὐρί. ποτὲ δὲ αὐτὶ τῆς μνᾶς. id eſt, Aliquando enim ipſi ſcribunt pro libra centum drachmas: aliquando pro mina. Idem eiuſdem operis libro primo de eadem re loquens, inquit: ὥσθ' ἡ αὐτὴ ἀναλογία σώζεται μηδὲν μέγα διαφέροντος εἴτε τοῖς ρ̄. δραχμαῖς τῶν μεταλλικῶν, εἴτε τοῖς ἑξηκόντα ἐξ, οἷς δύο κοτύλαι τοῦ ἐλαίου μιγνύοιντο. id eſt, Itaque eadem proportio ſeruatur, ut non multum differat, ſiue centum drachmis metallicorum, ſiue ſex & nonaginta, duæ cotylæ olei miſceantur. Hæc ille. Et ſane non multum refert in id genus emplaſtris, quatuor drachmas adijcere, ſed in nonnullis medicamentis, quæ bibimus aut deuoramus, plurimum. quod dico ne quis iſtis uerbis Galeni fretus, rem parui momenti eſſe putet. Sed quid dicemus ad Scribonium Largum? qui ſcribit: Aeque enim in libra, denarij octoginta quatuor apud nos, quot

drachmæ

drachmæ apud Græcos incurrunt. Largus plera/que medicamenta uertit è Græcis, qui libræ uo/cabulo usi sunt in eorum compositionibus, diui/dentes eam more Romano in duodecim uncias, unciam uero in septem drachmas, per drachmas denarios intelligentes. quod autem nonnulli di/xerint unciam drachmarum septem, mox Galeni uerbis confirmabo. More itaque illorum locutus est Largus: alioqui libra, drachmarum est sex & nonaginta, ut supra probaui. Sequitur uncia, in qua nihilo minor dissensio est, quàm in mina. uo/cabulum & pondus Romanum est. apud quos di/uiditur in septem septimas, quos denarios appel/lant: & in octo octauas, quarum quælibet est tri/um scriptulorum, quod ipsum scriptulum sit quar/ta & uigesima pars unciæ. Octauæ, aliqui no/men non dederunt, ut ille cuius quædam de no/tis ponderum ex uetusto codice sunt Largo ascri/pta: multi eam Drachmæ nomine appellant, ut Balbus ad Celsum de agrimensoria, Galenus, ac plerique alij medici, præsertim Græci. Fannius e/tiam drachmam Atticam nominat, cum quo sen/tit Cleopatra, ubi Minæ Atticæ drachmas cen/tum, in duodecim uncias & semunciam colligit. Sed quorsum attinet hæc repetere, quæ in Ro/manis ponderibus satis dicta sunt? Vt Græcos in

diuisione unciæ in drachmas, dissidentes eò melius intelligamus. Ex his itaq; alij tradunt unciam drachmarũ esse septem: alij septem cum dimidia: alij octo. de qua re sic scribit Galenus libro quinto eius operis ex quo proxime multa attuli: ἐπειδὴ οἱ τὴν οὐγγίαν οἱ πλεῖστοι μὲν ἑπτὰ καὶ ἡμίσεως δραχμὰς εἶναί φασιν. ἔνιοι δὲ ἑπτὰ μόνας. ἕτεροι δὲ ὀκτώ. hoc est, Quoniam plurimi unciam drachmarum septem cum dimidia dicũt: alij septem solum: alij octo. Qui septem drachmarum unciam constituunt dubio procul per drachmam intelligũt denarium. atq; hi nomine mutato parum cautos fallunt: cum ipsi rem ignorasse uideri non debeant. De quibus Galenus ait περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους libro octauo: πρόδηλον δὲ ὅτι δραχμὴν λέγομεν νῦν ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν, ὅπερ ῥωμαῖοι δηνάριον ὀνομάζουσιν. id est, Manifestum autem est quod drachmam dicimus nunc in eiusmodi omnibus, quod Romani denarium nominant. Qui uero dixere septem drachmarum cum dimidia unciam esse, uidẽtur quidem aduertisse drachmam leuiorem esse denario, non tamen exacte, quantum interesset, examinasse: quorum sentẽtiam, tanquam ueram, artis ueterinariæ medici, ut infra dicam, receperunt. Postremi rem sunt assecuti, diuidentes unciã in octo drachmas, de quo multa iam dixi. Quod si præterea fuerint, qui unciam diuiserint in

octo

ōcto quidem drachmas, intelligentes denarios, isti re & nomine à uero aberrasse sunt existimandi. Sed de his satis. nunc Alciati quædam sunt expēdenda, qui postquàm dixit Atticas mensuras à cæterorum Græcorum & Latinorū mensuris differre, sic inquit: Et primo de uncia loquamur. scribit Plinius libro uigesimo primo, in drachma Attica sex esse obolos: in obolo chalcos, id est æreolos, decem: In obolo uero Græcorum communi, octo tantummodo chalcos esse Iulius Pollux libro nono, Paulus Aegineta, & cæteri tradunt. quo fit ut uncia Attica, quæ eadem cum Romana est, chalcos habeat CCCCLXXX. cum uncia Græca solos habeat CCCLXXXIIII. Hæc Alciatus. Probauimus supra ex Diodoro & alijs, obolum Atticum habere tantum sex æreola: quibus potius quàm Plinio credimus, quod quæ scribunt, consona magis sint ueritati. Deinde cū denarius & drachma Attica eiusdem pōderis, ut clare ostendi, non fuerint: si utriusq; totidem drachmas nempe octo, quod uult Alciatus, numeraueris in uncia, non erit, quod asserit, uncia Attica eadem cum Romana, sed Romana non paulo grauior Attica. Cęterū qui obolum diuidūt in æreola octo, intelligunt drachmæ loco denarij acceptæ obolum: quod Cleopatra manifeste ostendit. quæ drachma grauior est Attica. Alciatus non intelligens, bona pace dicam, cuius drach

mæ obolum tradant habere chalcos octo, contrà nobis Atticam drachmã grauiorem facit drachma, qua loco denarij sunt usi: ac constituit diuersas uncias. Pergit. Merito ergo Cornelius Celsus libro quinto capite decimo septimo in uncia Græca pondus septem denariorum esse tradit, cum alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo. Sic ille. Celsus nõ dicit se explicare unciam Græcam, sed in uncia pondus denariorum esse septem. Nec plures fuerunt iusti ponderis in Romana sicut supra probauimus. Quod uero Latina uncia habeat denarios octo non, opinor, unquam probabit Alciatus. Breuiter, ego nõ inuenio apud scriptores nisi unam unciã, quæ est septem denariûm, uel octo drachmarum: quas drachmas aliqui nominant Atticas. Addit Alciatus: Tametsi nec eius ratio omnino quadret: quãdoquidem id septem denariorum pondus aliquãto grauius est uncia Græca. sed maluit Celsus paulo ampliorem modũ dicere, quàm leuiorem: quod feciſſet si sex denarios in uncia solos constituisset: contineret enim chalcos præterea quatuor & uiginti. Ita Alciatus. Quæ omnia ex non concessis colligit. quamobrem plura de ipsis non dicam. Sequitur: Eadem ratione factũ est, ut cum sextarius Romanus quindecim unciarum sit, ut supra dixi, Græci suo sextario uncias octo & decem attribuant: quod uidelicet uncia

commu

communis ipsorum, nostra, itemq; Attica leuior sit: in pondereq; decem & octo unciæ ipsorum & quindecim nostræ nihil differant. Tantum Alciatus. Sic certe error alius ex alio nascitur. De Attico sextario quod utrũq; sit scriptum libro secũdo firmis authorũ testimonijs probaui. Habet enim is decẽ & octo uncias mẽsurales, pendet oleo refertus xv. Si Alciatus unciam mensuralẽ à ponderali, quod necessariũ fuit, recte distinxisset, non Græcã à Romana & Attica, tum sine dubio rem potuisset intelligere. Nihil tamen mirum uiros alioqui doctos, sed ignaros medicinæ, à recta regione deflexisse. Iam ad drachmã pergendum, quæ etiam ὁλκὴ uocatur: quod ex Dioscoridis illius supra citatis uerbis clarum esse potuit. Galenus etiam hoc modo interpretatur, quædã referẽs Asclepiadis, qui Themisonis antidotũ sacram cum retulisset sic scribit: ἡ χρῆσις πρὸς μὲν τὰς βραδυπεψίας ὁλκὴ μία μετὰ ψυχροῦ ὕδατος κυάθων δ. id est, Modus eius potandi est ad tardam concoctionem holce una cum aquæ frigidæ cyathis IIII. Galenus itaq; ait, κελεύει δίδοσθαι μίαν ὁλκὴν μεθ' ὕδατος ψυχροῦ κυάθων Δ. ἡγοῦμαι δὲ λέγειν αὐτὴν δραχμὴν ἀργυρᾶν. καὶ δὲ οὕτω σχεδὸν ἅπασι τοῖς νεωτέροις ἰατροῖς ἔθος ὀνομάζειν. hoc est, Iubet dari holcẽ unã cum aquæ frigidæ cyathis quatuor. Arbitror autem ipsum dicere drachmã argenteã. Sic enim nominare

omni

omnibus ferè iunioribus medicis cõsuetudo est. Est uero locus ille in eodem libro cuius proxime mẽtionem feci. Cæterũ, Holce proprie id significat, quod alioqui σταθμός. Hinc Dioscorides libro primo de materia medica sic scribit in Iride: καθαίρουσι δὲ χολὰς ποτιζόμεναι μεθ' ὑδρομέλιτος ὁλκῆς δραχμῶν ζ̄. id est, Purgant uero bilem pondere drachmarũ septem, cum aqua mulsa potæ. Errat in holce multũ Nicãdri interpres, ut iam in hippoiatricis dicam. De reliquis minoribus põderibus hic plura scribere nolui, quod partim supra satis sint explicata, partim in alio opere, ut quæ hic omisimus, cuiusmodi sunt ἀσσάριον, τετράσσαρον, στατὴρ, στάγιον, ἐξάγιον, σίκλος, θερμός, κεράτιον, ὄροβος, φακή, σιτάριον, ac alia nõ pauca quæ medicis sunt in usu, ut cum scribunt fabæ Aegyptiacæ magnitudine aut nostræ, aut ciceris, uel deniq; manipulus, & similia. Nunc antequàm extremam manum huic labori imponam, declarabo paucis & hippoiatrica. Mulomedici enim Græcorum ut suas habuere mensuras, sic quoq; pondera in hunc modum: ἡ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιε̄. ἡ δὲ λίτρα δραχμὰς ϟ̄. ἡ δὲ οὐγγία δραχμὰς ζϛ'. ἡ δὲ δραχμὴ γράμματα γ̄. τὸ δὲ δηνάριον γράμματα δ̄. τὸ δὲ γράμμα ὀβολοὺς δύο. quod est, Mina habet uncias quindecim, libra drachmas nonaginta, uncia drachmas septem cum dimidia, drachma scriptula tria, denarius

Pondera mulo-medicorum

narius ſcriptula quatuor, ſcriptulum obolos duos. Sic traduntur hippoiatrica pondera in libello De menſuris & ponderibus, à quodam ignoto Græco, cuius uerbis res eſt probanda. ſcribit itaq; ſic: ἡ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιε̄. ὁλκὰς ριβ̄ ς'. ἡ λίτρα ἔχει ὁλκὰς ϟ̄. τὸ δηνάριον ἔχει γράμματα δ̄. id eſt, Mina habet uncias xv. holcas cxiis. libra habet holcas xc. denarius habet ſcriptula iiii. Idem paulopoſt: ἡ οὐγγία ἔχει δραχμᾶς ζ̄ ς'. ἡ δραχμὴ ἔχει γράμματα γ̄. ὀβολοὺς ϛ̄. hoc eſt, Vncia habet drachmas ſeptem cum dimidia. drachma habet ſcriptula tria, obolos ſex. Sic ille ſentit. Videamus primo quonam modo fiat mina unciarum quindecim. Vt illi qui medicam minam ſtatuerũt unciarum ſedecim, reſoluerunt denarios in drachmas Atticas: ita hi quia unciam aſſerũt drachmarum ſeptem eſſe cum dimidia, detrahunt de ſedecim uncijs unam: unde hæc opinio, ſiue perſuaſio, ſiue quo alio nomine appellare libet, uidetur nata, minam eſſe unciarum quindecim. Sequitur libra quæ non diſsimiliter iſtis unciarũ eſt duodecim. nam quod ſcribitur in exemplari excuſo: ἡ λίτρα ἔχει ὁλκὰς ϛ̄. id eſt, Libra habet holcas ſex. deprauatũ eſt. Nam librarius notarum affinitate, quæ eſt inter ϟ̄ nonaginta ſignificantem, & ϛ̄ ſex, deceptus, unam notam pro altera ſcripſit. Errorẽ uero ſuum ex minæ explicatione

ubi holce omnino drachmã significat, facile deprehendere potuisset. Nã ridiculus author ille fuisset, si holcen modo pro drachma, modo pro uncia sumpsisset in uno quasi cõtextu uerborum. Quinetiam exẽplar, quod paulò correctius uidi, sic ut lego habet. Videtur autem librarius iste indoctus secum in errorem traxisse, eum qui quædam De mensuris & ponderibus Nicandro adiecit, siue fuerit illius interpres, siue alius quispiam. Is enim scribit: λίτρα ἔχει ὁλκὰς ϛ̄. hoc est, Libra habet holcas sex. Quoniam uero iste intelligebat libram esse unciarum XII. in eam opinionem necessitate quadam uenit, ut holcẽ interpretetur uncias duas. præcedunt enim hæc uerba, ἡ ὁλκὴ ὀγγίας δύο. id est, Holce uncias duas. Quẽ nemo alius tradidit. Sed ita solet error ex errore plerumq; oriri per insciti ã, aut per negligentiam. Nam holcẽ pro põdere drachmaq; legimus, pro duabus uncijs minime. Porrò nec in Græco ignoto qui hippoiatrica tradit sine mẽda legitur. ἡ ὀγγία ἔχει δραχμὰς η̄. id est, Uncia habet drachmas octo. quod corruptũ esse quisquis minam in drachmas ibidem redactã cõsideraverit, facile obseruabit, etiamsi nullo emendatiore codice iuuet. Postremo denariũ iste dicit esse scriptulorum quatuor: idem sentiens quod Priscianus Cæsariẽsis: quem secutus est Portius, diuersitatem denariorũ afferens. quod tametsi uerum

non

non est, minus tamen ipse aberrat à uero, q̃ Nicandri interpes, qui scribit: δηνάριον δραχμὴν μίαν ἡμίσειαν. hoc est, Denarius sesquidrachmam habet. Isto modo feliciter crescerent denarij in arca. Alij igitur de denarij Romani pondere detrahunt. alij nimium ad pondus ipsius addũt. Sed dimittamus bonum istum interpretẽ qui pleraq; in mẽsuris & ponderibus corrumpit, ut aliâs ostendimus. Diuidamus itaq; põdera hippoiatrica maiora in minora, quod idcirco facere consueuimus, ne res iterum tam facile deprauari possit. Mina secatur in libram & quadrãtem, id est uncias XV. drachmas CXIIS. scriptula CCCXXXVIIS. obolos DCLXXV. Libra secat' in uncias XII. drachmas XC. scriptula CCLXX. obolos DXL. Vncia secat' in drachmas septẽ cum dimidia, scriptula XXIIS. obolos XLV. Drachma in scriptula III. obolos VI. Scriptulum in obolos II. Tantũ de hippoiatricis ponderibus. restant demũ notæ. μνᾶς est litera μ superne positũ habens ν, hoc modo μ'. λίτρα est λ habens supra scriptũ ι, sic λ'. quidã uero linea obliqua secãtes dextrũ ipsius cornu idem significant, isto modo λ. alij inter cornua eius ponunt ι, hac figura λ. οὐγγίας, est γ, habens appositum siue impositum in angulis ipsius ο, hoc modo Γο. Δραχμῆς, obliquum λ, in dextrum cornu inclinans sic, <. ὁλκῆς uero, quæ eadem est cum dra-

chma λ in cuius medio est inscriptũ o, hac figura λο. γράμμαδος aũt γ adiunctũ habẽs ρ, quod secet recta linea, isto modo λρ. ὀβολὸς linea in obliquũ flexa, habens ex utraq; parte pũctũ, sic ⌒. δυοῖν ὀβολοῖν duę eiusdẽ figuræ lineæ ⌒⌒. κεράτιον, κ, cuius inferius cornu, accẽtui acuto similis recta linea secet, addito ς hac figura κς. χαλκοῦς, χ superne scriptũ habẽs α, isto modo χα. ἡμίσεος nota est, cuiuscũq; põderis fuerit, similis ferè ei qua nonagenarius numerus significatur, ut igitur alterã ab altera distinguant, Græci supra notã nonagenarij numeri unam uirgulã in modũ accẽtus acuti formatã scribunt, supra notã aũt ἡμίσεος duas eiusdem figuræ uirgulas hoc modo ς″, quæ in antiquis codicibus quibusdã emendate scriptis obseruare licet. Hæc mea sentẽtia est de mensuris & ponderibus, nõ paulo diuersa ab alijs: pro qua cõfirmanda cõtra tot uiros & tãtos disputare ueritus fuissem, nisi mihi iamdudũ persuasum esset, nullam authoritatem tantam esse, ut ei ueritas iure cedere debeat: cuius, ut sæpe dixi, asserẽdæ causa magis, cũq; quod ullũ ex ijs (nec enim merẽtur hoc illorũ studia) reprehensum uelim, liberius disserui. Ipsi, ut uiros bonos & doctos decet, uel cõtra mea refellẽt testimonijs ueterũ: uel, si id non poterũt facere, ueritati acquiescent.

FINIS

INDEX

Acetabulum 24.47.55
Acceptabulum 55
Acronis error 55
Amphora 19.45
Angeli Politiani error 46.150
Aristophanis interpr. locus 108
ἀμφορεύς 19.129
Bilibris 214
Cadus 44.87.88.99
Catonis locus 54.212
Centumpondium 212
Centenarium 212
Chamælcõtis rhetoris locus 104
Cheme 86.174
Chœnix 120.140.152
Cochlearium 25.26.27.56 86.120.175
Congius & congiarium 47
Congialis 49
Cotyle 85.92.112.120
Culeus 15.17.43
Culea & culeola 43
Chus 85.90.102.129
Cyathus 25.86.120
κάδιχος 99
λυβάμιον 88.89.99
κοτυληδόνες 47.92
κυλεός 17
χαλκοῦς 252
χοινίκιον 152.153.82
Decemmodiæ 82
Demensum 154
Demetrij Alabaldi error 46
Denarius 211.222
Dolia culearia 43
Dolia sesquiculearia 44
Domitij Calderini error 51
Drachma 252.268.273.285
Drachmam & denarium idem non esse 232
Duella 220
Dupondius 214
λεῖνος 104
λιχοίνιον 140
λιτάλαντον 261
λιώβολον 269
λιωβολιαῖος 274
Εκτεύς 137
ἐλέφας 103
Ημικάδιον 100
ἡμικοτύλιον 93
ἡμίεκτον 137
ἡμιδωδέκατον 137
ἡμίδραχμον 274
ἡμιμέδιμνος 137
ἡμίξεστον 91
ἡμιόγκιον 273
ἡμιχοίνικον 123.140
ἡμιώβολον 275
Gregorij Tiphernatis error 117
Guarini Veronẽsis error 117.150
γράμμα 273
Hemina 15.22
Hermolai Barbari laus 37
Hermolai Barbari error 55
D. Hieronymi locus 102
Horatij locus 34
Labrum culeare 43

Laurẽtij Vallæ error 91.117.123
Libra mensura 15.29
Libra 152.216.217.225.227 266.271.281
Libralis 214
Libræ mensuralis & ponderalis collatio in oleo 162
Ligula 16. 25.27.56
Lingua 56
Ludouici Cœlij error 123
λεπτόν 252
Martialis locus 50.51
Maximini Imper. bibacitas 105
Medimnus 120.121.137.148
Mellis pondus cum uini pondere collatum 182
Mensurarum diuersitas 15
Mensurarum Romanarum in liquidis enumeratio 15
Mensurarum Romanarũ in aridis enumeratio 77
Mensurarum Romanarum in humidis capacitas, iuxta libras & uncias mensurales 16
Mensurarum Romanarum in aridis capacitas, iuxta libras & uncias mensurales 78
Mensuræ maiores & minores 17
Mensurarum nomina pro uasis uel poculis 42
Mẽsurarũ Græcarũ diuersitas 83
Mensurarum medicarum in humidis enumeratio 84
Mensurarum medicarum in humidis capacitas, iuxta libras & uncias mensurales 84
Mensurarum medicarum in aridis enumeratio 120
Mensurarum medicarum in aridis capacitas, iuxta libras & uncias mensurales 120
Mensurarum georgicarũ in humidis enumeratio 128
Mensurarum georgicarũ in humidis capacitas, iuxta libras & uncias mensurales 128
Mensurarum georgicarũ in aridis enumeratio 136
Mensurarum georgicarum capacitas, iuxta libras & uncias mensurales in aridis 136
Mensuræ hippoiatricæ 155
Metretes 85.86.87.88.99.128
Mina 280.281.270.276
Modius 250.781
Modialis 78
Modiolus 82
μναᾶιος 251
μολυβδὶς 213
Nicolai Perotti error 49.58 82.227
Notæ mensurarum Romanarum & Græcarum 208
Notæ ponderũ Romanorũ 243
Notæ ponderum Græcorum 191
Obolus 252.269
Olei pondus 162
Oxybaphum 23.24.55.85 94.120.130
ὁλκὴ 31.273.285

Parricidarum pœna 44
Perſij locus 51
Philippi Beroaldi error 71
Plinij locus 40.48.51
Plinij error 106
Plutarchi locus 53
Pondera Romana 211
Pondera certa & incerta 212
Pondera Attica 246
Pondera medica 269
Pondera hippoiatrica 286
Ponderum Rom. diuiſio 212.225
Pondo 31.213.215.228
Priſciani error 256.263
Propertij locus 51
Proportio inter menſuras medicas & georgicas 134
ψωμοχοίνικον 140
πολυτάλαντος 262
πρόμαχος 105
Quadrantal 18
Quadrilibris 214
Quartarius 16. 18.23.93
Quinarius 223
ξυτόν 103
Scribonij Largi locus 27
Selibra 218
Semodius 79
Seruij error 155
Seſquimodius 79
Sextarius 15.21.22.45.50.85 90.110.114
Sextarius medimni 139
Sextans denarij 223
Sextula 220
Sicilicus 221
Solon menſuras & pondera auxit 133
Strabonis locus 150
Suidæ locus 109.260
Suetonij locus 33
σιτομέτρον 154
στάμνος & σταμνίον 100
Talentum 226.246.255
Tertiarius medimni 139
Tetrametrum 140
Thomæ magiſtri locus 100
Torquatus tricongius 105
Trimodiæ 82
Trilibris 214
ταλαντεύω 262
τετρώβολον 269.274
τετράλαντον 261
τρίτον ἡμιτάλαντον, & ſimilia 260
τριώβολον 269.274
τριχοίνικον 140
τρύβλιον 92.130
Victoriatus 223
Vini pondus cũ olei pondere collatum 177
Vini Nectaritis confectio 106
Vncia 211.284
Vncia mẽſuralis 16.29.30.31.33
Voluſius Metianus 22
Vrna 16.18. 16.20.47
Vſuræ ſemiſſium 40

FINIS



BASILEAE APVD HIERONYMVM
Frobenium & Nicolaum Epiſco-
pium, menſe Auguſto, anno
M D XXXIII

BIBLIOTEKA KORNICKA

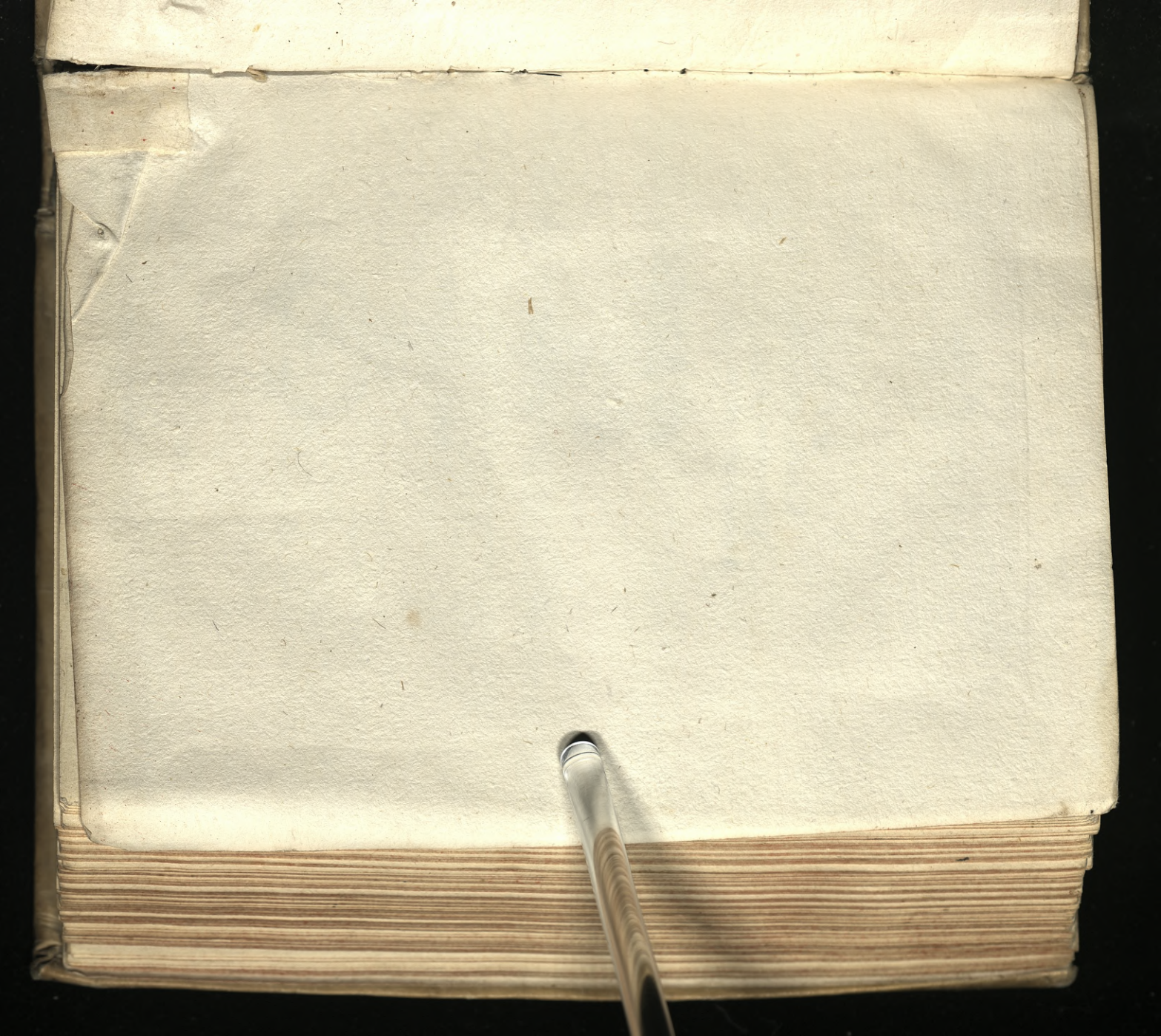

BIBLJOTEKA KÓRNICKA
14106

DE
MENSURIS
ET
ONDE, LIB

N° M
268.